

550.

J. Chovanec • F. Červeňanský NÁZORY LUDOV NA ŠTÁT A PRAVO

Jaroslav Chovanec
František Červeňanský

NÁZORY

NA ŠTÁT A PRAVO

VITTEKOURA'

Názory Ludovíta Štúra
na štát a právo

Jaroslav Chovanec

František Červeňanský

**Názory
Ludovíta Štúra
na štát a právo**

Procom 2005

Jaroslav Chovanec, **František Červenansky**
Nazory Ludovita Štura na štát a právo

Vedecky redaktor / Science editor
prof. PhDr. Vincent Šabík, CSc

Recenzenti / Reviewers
prof. JUDr. Milan Čič, DrSc. et Dr. h. c.
prof. JUDr. Igor Palus, CSc.
doc. PhDr. Dušan Čaplovič, DrSc.

Zodpovední redaktori / Redactors
PhDr. Beata Vrzgulová
PhDr. Vilam Hotár

Na obalke je pečať Slovenskej narodnej rady z roku 1848
Preklady do angličtiny – PhDr. Elena Vallova PhD
do ruštiny – PhDr. Jana Lešková

© prof. JUDr. Jaroslav Chovanec CSc.

doc. JUDr. František Červenansky CSc

© Procom, s r o — vydavateľstvo, Bratislava 2005

Prvé vydanie

ISBN 80-85717-15-8

Obsah

Content	9
Содержание		11
Predhovor	13
Foreword	16
От автора	19
Uvod	23
I Pramene Šturovych socialno politických názorov	29
II K základnym otázkam Šturovej narodnej filozofie a jej aplikacia na slovenske podmienky	..	47
III Miesto statu v programovom koncepte Ludovita Štura	66
IV Miesto a význam práva v myslení Ludovita Štura		139
V K Šturovej orientácii po revolucii 1848—1849 — vplyv revolučných udalostí na jeho názory	169
VI Z chronologie života a diela Ludovita Štura	179
Namiesto zaveru	..	185
Použitá literatúra a pramene	..	212
DOKUMENTÁRNA ČASŤ	..	217
1 E. Štur Žaloby a ponosy Slovákov v Uhorsku	219
2 Ludovit Štur Janovi Hollemu o rozhodnutí uzakonit spisovnu slovenčinu		221
3 Program Štúrovych Slovenskych národných novín		224

4	Ohlas o Slovenských narodných novinách a Orlovi tatranskom	226
5	Šturov Hlas k rodákom v otázke jednoty Slovákov v spisovnej reči rodakom	227
6	Ludovít Štur k otázke slovenskej narodnej („kmeňovej“) samobytnosti	230
7	L. Štur: Naše nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu	233
8	Šturova reč na uhorskom sneme vo veci zrušenia poddanstva	236
9	Ludovít Štúr: Nový vek	243
10	Štúrov postoj k marcovým zákonom z r. 1848 a najbližší slovenský program	247
11.	Vyňatok z uznesenia uherskeho snemu o zrušení poddanstva	250
12.	Mikulášske Žiadosti slovenského národa	252
13	Prejav Ludovíta Štura na Slovanskom zjazde v Prahe o postavení Slovanov v rakúskej monarchii	257
14	Hurbanova a Šturova reč pred slovenskými dobrovoľníkmi prvej výpravy v septembri 1848	259
15	Slovenský prosbopis, predostrety panovníkovi slovenskou deputáciou	261
16	Možnosti riešenia slovenskej a slovanskej otázky podľa Šturovho diela Slovanstvo a svet budúcnosti (Das Slawenthum und die Welt der Zukunft)	263
17	Memorandum národa slovenského k vysokému snemu krajiny Uhorskej, obsahujúce žiadosti národa slovenskeho s cieľom spravodlivého prevedenia a zákonom krajinským zabezpečenia rovnoprávnosti národnej v Uhrach	266

18	Z prejavu Alexandra Dubčeka na slavnostnom večere k 150. výročiu narodenia L. Štura	273
19	Prejav bývalého predsedu NR SR Ivana Gašparoviča v Uhrovci 29. októbra 1995	277
	<i>Obrazová príloha</i>	281

Content

Foreword	16
Introduction	23
I The sources of the social political views of Ľudovít Štur	29
II Basic questions of Štur national philosophy and its application on the Slovak Conditions	47
III The position of the state in the programme concept of Ľudovít Štur	66
IV The position and the meaning of law in Ľudovít Štur thinking ...	139
V Štúr orientation after the 1848—1849 revolution — the influence of the revolutionary events on his views	169
VI The chronology of Ľudovít Štur life and work	179
Instead of the conclusion	185
<i>The used literature and sources</i>	212
THE DOCUMENTARY PART	217
1 Ľ Štúr: The complaints and the grievances of the Slovaks in Hungary	219
2 Ľudovít Štúr to Ján Holly about the decision on the legalisation of Slovak standard language	221
3 The programme of Štúr Slovak national newspapers	224
4 The proclamation about the Slovak national newspapers and the Tatra eagle	226
5 Štúr, Voice to compatriots in question of unity of Slovaks in standard language to compatriots	227

6	Ludovít Štur to question of Slovak national (, stocks') individuality	230
7	Ľ Štur Our hopes and petitions to forthcoming assembly	233
8	Štur speech at Hungarian Parliament in the matter of abolishing of serfdom	236
9	Ludovít Štur New age	243
10	Štur standpoint to March laws from 1848 year and the nearest Slovak programme	247
11	The extract of Hungarian Parliament resolution about the abolishing of serfdom ..	250
12	Demands of Slovak nation in the town Mikuláš	252
13	Ludovít Štur speech at Slavonic congress in Prague about the Slavic position in Austrian Monarchy	257
14	Hurban and Štur speech before the Slovak volunteers of the first expedition in 1848	259
15	The Slovak petition letter submitted to the sovereign by the Slovak deputation	261
16	The possibilities of solution of Slovak and Slavonic questions according to Štúr work The Slavonic and the future world	263
17	„The Memorandum“ of Slovak nation to the high Parliament of Hungarian country, the content of which were the demands of the Slovak nation with the aim of justice performance and by law regional security of national equality in Hungary ..	266
18	From the Alexander Dubček speech on the festive evening on the occasion of 150 anniversary of Ľ Štúr birth	273
19	The speech of the former chairman of the National Council of the Slovak Republic Ivan Gašparovič in Uhrovec October 29, 1995	277
	Pictures ..	281

Содержание

• От автора	19
Введение	23
I Источники социально политических взглядов Штура	29
II К основным вопросам национальной философии Штура и ее применения в словацких условиях	47
III Роль государства в программном концепте Людовита Штура	66
IV Роль и значение в мышлении Людовита Штура	139
V К ориентировке Штура после революции 1848–1849 гг. – влияние революционных событий на его взгляды	169
VI Из хронологии жизни и деятельности Людовита Штура	179
В заключение	185
Список использованной литературы источники	212
Документальная часть	217
1 Л Штур Жалобы и нарекания словаков в Венгрии	219
2 Людовит Штур Яну Голлому о решении определить законом литературный язык	221
3 Программа Словацкой национальной газеты	224
4 Отклик Словацкой национальной газеты в альманахе Татранский орёл	226
5 «Голос к родным» к вопросу единства словаков в отношении к литературному языку	227
6 Штур к вопросу осознания общего корня словаков	230

7	Л Штур Наши надежды и ходатайства к предстоящему заседанию Сейма	233
8	Выступление Штура в венгерском Сенме против крепостной зависимости	236
9	Людовит Штур Новая эпоха	243
10	Отношение Штура к мартовым законам 1848 г и ближайшая словацкая программа	247
11	Отрывок из постановления венгерского Сенма об отмене крепостной зависимости	250
12	Ходатайство словацкого народа принятое в г Св Микулаш	252
13	Выступление Людовита Штура на съезде славян в Праге о позиции славян в Австро Венгрии	257
14	Речь Гурбана и Штура к словацким контрактёрам первого похода в сентябре 1848 г	259
15	Словацкое предъявление требования монарху	261
16	Возможности решения словацкого и славянского вопроса в произведении Штура Славянство и мир будущего	263
17	Документ «Меморандум» словацкого народа к высшему венгерскому Сейму содержащий требование словаков справедливо определить законом равноправие народов в Венгрии	266
18	Речь Александра Дубчека на торжественном вечере к 150 летнему юбилею со дня рождения Людовита Штура	273
19	Речь тогдашнего председателя Национального Совета Словацкой Республики Ивана Гашпаровича в Угровци 29 октября 1995 г	277
	<i>Иллюстративное приложение</i>	281

Predhovor

Monografia *Názory Ludovita Štura na štát a právo* vychádza z príležitosti 190 výročia narodenia Ludovita Štúra a v rámci Roka Ludovita Štura

Počas vzajomnej spolupráce ako kolegovia — vysokoškolskí učitelia právnických fakúlt sme s doc JUDr Františkom Červeňanským, CSc často uvažovali o politickom, štátoprávnom a vôbec právnom myslení na Slovensku, ktorému sa všeobecne venuje mala pozornosť. Prítom sme narážali na Ludovita Štúra, ktorému sa venovala veľká pozornosť v kontexte všeobecne kultúrnej, jazykovej, literárnej a národnej oblasti. Menšia pozornosť sa však venovala jeho politickej aktivite a jej koncepčným filozofickým východiskám. Takto sa postupne po dlhých debatách a štúdiu vykryštalizovala myšlienka, že túto problematiku treba spracovať analyticky formou monografie.

Počas života doc JUDr Františka Červeňanského, CSc. sme začali pracovať na parciálnych témach. Postupne sa utvárala idea celého diela, ale predčasná smrť spoluautora doc. JUDr Františka Červeňanského, CSc prerušila prácu na spoločnom projekte. Po jeho smrti sa predbežne spracovaný materiál dostal na okraj môjho tvoriveho záujmu, lebo prišli iné aktuálne témy, ktoré bolo treba spracovať. Po určitom čase som si opäť uvedomoval, že sa treba vrátiť k nášmu spoločnému projektu a tak vyplniť medzeru v slovenských dejinách politického a štátoprávneho, resp právneho myslenia. Preto som začal opäť zbierať materiál a študovať literatúru a pramene z oblasti predmetnej problematiky, ktorá dodnes nestratila na aktuálnosti. Tak sa vlastne zrodilo monografické dielo *Názory Ludovita Štúra na štát a právo*, skúmajúce jeho politické a štátoprávne myslenie.

Predmetná monografia sa skladá z autorského textu, dokumentárnej a obrazovej časti. Autorský text pozostáva z predhovoru, úvodu, šiestich kapitol a záveru (I kapitola Pramene Štúrových sociálno politických názorov, II kapitola K základným otázkam Štúrovej národnej filozofie a jej aplikácia na slovenské pod-

mienky, III kapitola Miesto štátu v programovom koncepte Ludovíta Štura, IV kapitola Miesto a význam práva v myslení Ludovíta Štura, V kapitola K Štúrovej orientácii po revolúcii 1848—1849 — vplyv revolučných udalostí na jeho názory, VI kapitola Z chronológie života a diela Ludovíta Štura, autorsky text v záverečnej časti poukazuje na aktuálny odkaz Ludovíta Štura pre náš dnešok) Monografia obsahuje i bohatý poznámkový aparát a po užitú literatúru a pramene. Dokumentárna časť monografie obsahuje osemnásť politických štátoprávnych, resp. právnych dokumentov, demonštrujúcich politické, filozoficko-štátoprávne, právne myslenie Ludovíta Štura, ktoré smerovalo k dosiahnutiu národnej a sociálnej emancipácie Slovákov. Obrazová časť monografie pozostáva z 28 fotografií Ludovíta Štura podľa jednotlivých etáp jeho života a diela.

Ludovít Štúr bol iniciátor konštituovania moderného Slovenska, v duchu pohybu, ktorý otvorila Francúzska revolúcia. Ona iniciovala formovanie novodobých európskych národov a národných štátov. Štúr nadvazoval na domáce tradície emancipačne, ale najmä dal do pohybu procesy, ktoré sa už nedali zastaviť na poli kultúrnom, politickom, národnom a sociálnom.

Jeho myslenie a konanie naša práca charakterizuje ako koncepcie politické, a to v pôvodnom slova zmysle politiky ako formovania politického spoločenstva, spolupatričnosti Slovákov, sociálnej spravodlivosti, rovnoprávnosti národov Európy a Uhorska ako aj sociálneho a kultúrneho oslobodenia.

V našej monografii nejde o portret Štúrovej osobnosti. Ide nám o komplexnejšiu rekonštrukciu jeho politického a štátoprávneho, resp. právneho myslenia, ale aj konkrétneho konania v tejto oblasti. Syntézou týchto dvoch aspektov sa Štúr trvalo zapísal do dejín Slovákov, a to nielen literárnych, ale aj štátovedných a politických. Jeho odkaz nestráca ani dnes na aktuálnosti.

Ludovít Štúr okrem toho, že bol mysliteľom v oblasti filozofie, štátu a práva, formuloval ciele politickej, národnej, štátoprávnej a sociálnej emancipácie. Za dosiahnutie týchto cieľov bojoval politickými prostriedkami v parlamente — v Uhorskom sneme, ale taktiež i publicisticky a literárne, ako aj svojimi vystúpeniami na

zhromaždeniach občanov a tiež i ozbrojeným bojom v slovenskom národnom pohybe za práva slovenského národa v rokoch 1848—1849, kde bol najmä spolu s Hurbanom a Hodžom jeho organizátorom a vodcom.

Záverom predhovoru chcem poukázať na ojedinelosť tejto monografie v tom, že podobný knižný projekt doteraz nebol vydaný. Všetky diela o Ludovítovi Šturovi, ktoré boli publikované, nevenovali náležitú pozornosť otázkam štátu a práva. Naša kniha sa komplexne zaoberá názormi Ludovíta Štura na štát, právo a politiku, rekonštruje jeho filozofické ako aj štátoprávne, vôbec právne myslenie, a preto ju odporúčame najmä študujúcej mládeži, osobitne právnických fakúlt a fakúlt spoločenských vied, no aj študentom na gymnáziách, ďalej učiteľom náuky o spoločnosti na stredných školách, gymnáziách humanitného zamerania, ako aj pracovníkom spoločensko-vedných odborov, predovšetkým právnického, historického a politologického zamerania, širokej čitateľskej verejnosti. Monografia *Názory Ludovíta Štura na štát a právo* prispieva k rozvoju a výchove slovenskej štátnosti, vlastenectva a právneho vedomia.

Aj v zastúpení spoluautora ďakujem za finančnú podporu vydania tohto diela prezidentovi Slovenskej republiky doc. JUDr. Ivanovi Gašparovičovi, CSc. ako aj ostatným sponzorom.

Vydanie spoločného diela pripisujem svetlej pamiatke doc. JUDr. Františka Červeňanskeho, CSc.

Prof. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc.

Foreword

Ludovít Štúr views on the state and the law monograph is issued according to 190 anniversary of the Ludovít Štúr birth and the Year of Ludovít Štúr.

During our mutual co-operation as university colleagues and law faculties' professors we were with doc. JUDr. František Červeňanský, CSc. thinking about political and state legal, and in general legal thinking in Slovakia. This issue is not in the centre of attention very often. Ludovít Štúr was the person to whom was paid great attention in the context of general cultural, language, literary and national sphere. No such a great attention was devoted to his political activity and its conceptual philosophical ideas. The monograph was a result of a long debates and studies of his works.

During doc. JUDr. František Červeňanský, CSc. life we have started to work on partial themes. Step by step the idea of the work was creating, but the premature death of the co author doc. JUDr. František Červeňanský, CSc. has stopped the work at our common project. This material was not at the centre of my interest after his death. There were new current themes for creation. I have returned to this theme after an appropriate period, because I felt that it is important to fill the gap in the Slovak history of political and state legal, esp. legal thinking. I have started to collect the material and to study literature and sources connected with mentioned theme, which is still very modern. The result is the creation of the monograph *Ludovít Štúr views on the state and the law*. The work studies political and state legal thinking of Ludovít Štúr.

The about mentioned monograph has the author's text, documentary and picture parts. The author's text consists of the foreword, the introduction, five chapters and the conclusion (The I chapter The sources of the social-political views of Ludovít Štúr, II Basic questions of Štúr national philosophy and its application to the Slovak conditions, III Chapter The position of

the state in the programme concept of Ludovít Štúr, IV The position and the meaning of law in Ludovít Štúr thinking, V Štúr orientation after the 1848—1849 revolution — the influence of the revolutionary events on his views, VI The chronology of Ludovít Štúr life and work, the author's text in the conclusion text shows the current Ludovít Štúr message for today's world). The monograph contends also the large number of notes and used literature and sources. The documentary part of the monograph has eighteen political state legal or legal documents, demonstrating political, philosophical state legal, legal thinking of Ludovít Štúr, the result of which was to reach national and social emancipation of Slovaks. The pictorial part consists of 28 pictures according to individual periods of live and work of Ludovít Štúr.

Ludovít Štúr was an initiator of modern Slovakia creation, in the spirit of movement opened by French revolution. It was the initiative for creation of modern European nations and national states. Štúr has continued on domestic emancipating traditions, but mostly he gave the hint for the movement of processes, that cannot be stopped in cultural, political, national and social field.

Our work characterises his thinking and activity as conceptual political in the original sense of word of politics and creation of community, common existence of Slovaks, social fairness, equal rights of European nations and Hungary, such as social and cultural liberation.

The aim of our monograph is not the portrait of Štúr personality. The aim is the complex reconstruction of his political and state legal or legal thinking, but also his concrete activity in this field. Through the synthesis of these two aspects Štúr has his strong position in the history of the Slovaks, not only in history, state and policy. His message is still modern.

Ludovít Štúr beside of the fact that he was thinker in the field of philosophy, state and law, he was creating the aims of political, national, state legal and social emancipation. He was fighting by political means in Hungarian Parliament, but also throu-

gh his speeches during public meetings, literary and publicist works and also by armed fight in Slovak national movement as the leader with Hurban and Hodža for the rights of the Slovak nation during the years 1848—1849

In the conclusion of the foreword I would like to stress on individuality of the monograph — publication, such a book project has not been published yet. All the works about Ludovít Štúr, which was published, did not pay particular attention to the questions of the state and law. Our book is complex study of Ludovít Štúr views on the state, law and policy, it is an reconstruction of his philosophical such as state legal, legal thinking, and therefore we advise to use this book for studying youth, especially for law faculty students, social sciences faculty students, students of grammar schools, teachers of science about society at secondary schools, grammar schools of humanitarian orientation, workers of social scientific specialisation, especially legal, historic and political sciences orientation, general reading public. The monograph — publication Ludovít Štúr views on state and law is a contribution to the development and education of the Slovak statehood, nationality and legal conscience.

In behalf of the co-author I am expressing my thanks for the financial support in publishing of this monograph to the President of the Slovak Republic doc. JUDr. Ivan Gašparovič, CSc., such as the other sponsors.

The publishing of the common work is devoted to the bright memory of doc. JUDr. František Červeňanský, CSc.

Prof. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc.

От автора

Монография «Взгляды Людовита Штура на государство и право» выходит к 190-летию юбилею со дня рождения Людовита Штура — в год, посвященный Людовиту Штуру.

Вместе с доцентом Франтишком Червенянским мы как коллеги-преподаватели юридических факультетов часто касались проблематики политического и государственно-правового мышления в Словакии, которому никогда не уделялось достаточное внимание. При этом мы постоянно сталкивались с фигурой Людовита Штура, которой уделялось большое внимание в общекультурном, языковом, литературном и национальном контексте. Однако гораздо менее внимания посвящалось его политической деятельности и ее концептуально-философским предпосылкам. Именно так в результате длительных дискуссий и исследований оформилась идея аналитически разработать данную проблематику в монографической форме.

При жизни доцента Франтишка Червенянского мы начали совместную работу над отдельными темами. Постепенно раскрывалась центральная идея, но безвременная смерть моего соавтора прекратила работу над проектом. После его смерти предварительно обработанный материал оказался на заднем плане моей творческой деятельности, надо было работать над актуальными темами.

Со временем я опять вернулся к работе над совместным проектом, чтобы восполнить пробел в истории словацкого политического и государственно-правового мышления. Именно поэтому я вновь начал собирать материал, изучать источники, столь актуальные до сих пор. Так родилась монография «Взгляды Людовита Штура на государство и право», изучающая политическое и государственно-правовое мышление Людовита Штура.

Данная монография состоит из авторского текста, документальной и иллюстративной частей. Авторский текст сос-

тонт из предисловия, введения, пяти глав и заключения (Глава I Источники социально-политических взглядов Штура, Глава II К основным вопросам национальной философии Штура и её применения в словацких условиях, Глава III Роль государства в программном концепте Людовита Штура, Глава IV Роль и значение права в мышлении Людовита Штура, Глава V К ориентировке Штура после революции 1848–1849 гг и влияние революционных событий на его взгляды, Глава VI Из хронологии жизни и деятельности Людовита Штура В заключении авторского текста содержится актуальное завещание Людовита Штура нашим современникам)

Документальная часть монографии состоит из восемнадцати политических государственно-правовых документов, демонстрирующих политическое, философско-государственно-правовое и правовое мышление Людовита Штура, которое было нацелено на достижение национальной и социальной эмансипации словацкого народа Иллюстративная часть монографии состоит из 28 фотографий, отражающих отдельные этапы жизни и деятельности Людовита Штура

Людовит Штур был инициатором создания современной Словакии в духе движений, вдохновленных Великой французской революцией Именно она положила начало формированию современных европейских народов и их национальных государств Штур продолжал словацкие эмансипационные традиции, но в первую очередь он активизировал процессы, которые уже невозможно было остановить во всех областях – культурной, политической, национальной и социальной

Наша работа характеризует его мышление и деятельность как концептуально политические в изначальном понимании политики как формирования *polis* общества, осознание общего корня словаков, социальной справедливости, равноправия народов Европы и Австро-Венгрии и их социально- и культурного освобождения

Наша монография не создает портрет Штура как личности Мы стремимся к более комплексной реконструкции как его политического и государственно-правового мышления, так и его конкретных действий в этой области Благодаря синтезу двух этих аспектов Штур навсегда вписал свое имя в словацкую историю – не только литературную, но и политическую, и историю словацкой государственности. Его завет остается актуальным и сегодня

Кроме того, что Людовит Штур был мыслителем в области философии, государства и права, он сформулировал цели политической, национальной, государственно-правовой и социальной эмансипации Он сражался за достижение этих целей политическими средствами в парламенте – венгерском Сейме, в публицистике и литературе, в своих выступлениях на собраниях сограждан, а также вооруженной борьбой в словацком национально-освободительном движении за права словацкого народа в 1848 – 1849 гг, вождем и организатором которого он был вместе с Гурбаном и Годжей

Эксклюзивность нашей монографии заключена в факте, что до сих пор не рассматривались государственно-правовые аспекты деятельности Людовита Штура Наша книга комплексно изучает взгляды Людовита Штура на государство, право и политику, является реконструкцией его философского и государственно-правового мышления Рекомендуем книгу любителям истории, студентам – особенно студентам юридических факультетов и факультетов общественных наук, а также студентам гимназий, учителям, работникам всех научно-общественных отраслей, прежде всего права, истории, политологии, а также широкой публике

От имени соавтора выражаю благодарность за финансовую поддержку Президенту Словацкой Республики Ивану Гашпаровичу, а также всем спонсорам Издание совместной публикации я посвящаю светлой памяти доцента Франтишка Червенянского

проф, к ф н Ярослав Хованец

Motto

„História pre národ živá je tým, čím je svedomie pre človeka
Človek bez svedomia je koža biedna, darobná, národ
bez vedomostí o sebe a predkoch svojich je hromádka
koží otrockých.“

(Štúrova myšlienka v štylizácii J M Hurbana)

Úvod

Dejiny politických teórií ako vedná disciplína nemajú u nás takmer žiadnu tradíciu. Svojho času nie dost uvážení prístup k dejinám politických koncepcií ako vedeckej a pedagogickej disciplíny na našich právnických, prípadne ďalších fakultách, koncepčná nejasnosť zaradenia príslušných otázok do rámca vedeckovyskumnej oblasti a z toho plynúca tematická roztrieštenosť spôsobili terajší neradostný stav.

Pravda, napriek tomuto konštatovaniu nebolo by na mieste tvrdiť, že sa na Slovensku neurobilo v tomto smere celkom nič. Slovenská veda vyprodukovala niekoľko záslušných prac, z ktorých časť rieši, a keď skôr iba v obmedzených súvislostiach, problematiku špecificky spadajúcu do oblasti dejín politického myslenia všeobecne a do oblasti dejín politických ideí na Slovensku osobitne. Pokiaľ ide o Slovensko, treba sa na prvom mieste zmieniť o prácach z oblasti dejín slovenskej filozofie, ktoré znamenajú v istom smere priekopníctvo aj v dejinách slovenského politického, menej už právneho myslenia.¹ Ak však máme na zreteli vlastný predmet dejín politických ideí a dejín právnych doktrín na Slovensku, sú doterajšie výsledky iba torzovité, chýba ucelenosť spracovania v jednotlivostiach i v celku.

Nepochybne, že táto panenská pôda si zasluhuje naležitú pozornosť, a to väčšiu než doposiaľ. Argumenty, že Slováci nemali v dejinách politických mysliteľov typu či veľkosti Aristotela, Machiavelliho, Montesquieua alebo Rousseaua, a preto niet vraj čo skúmať a prenášať, prirodzene, nemôžu obstáť.

Hoci Slovensko v minulosti nedalo svetu veľa politických mysliteľov a dejateľov svetového a európskeho formátu, aj v jeho pohutej histórii však žili, tvorili a vystupovali osobnosti, ktoré svo-

¹ Z hľadiska nastolenia problematiky, ale aj ucelenejších pohľadov na dejiny slovenskej filozofie, sú záslužné najmä *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie*, Bratislava, SAV, 1957, *Prehľad dejín slovenskej filozofie*, 1965, *Dejiny filozofického myslenia na Slovensku*, Bratislava Veda 1987.

jím dielom a činnosťou nemalo, či už pozitívne alebo negatívne, formovali slovenske, ale aj uhorske a rakusko uhorske myslenie, riadili a usmerňovali slovenske narodne a politické hnutie, ktoré vo väčšej alebo menšej miere nielen súviselo s hlavnými európskymi myšlienkovými a politickými prúdmi, ale ich aj širilo a presadzovalo v užšom (rakusko-uhorskom) i širšom (slovanskom) kontexte

Poznanie diela týchto slovenských osobností, ich literárneho a politicko-mysliteľského odkazu je nedeliteľnou súčasťou poznania národných dejín vôbec. Veď ich myšlienky, názory, teórie a praktická činnosť — sociálne a dobovo podmienené — tak či onak osvetľujú históriu v širšom rámci, pomáhajú správne, objektívne chápať i vysvetľovať najzávažnejšie dejinné udalosti a ich prejavy

Je preto aj vývoj a význam politického a s ním tesne spätého právneho myslenia súčasťou vývoja národnej kultúry, ich poznanie vedie k poznaniu jej najrozmanitejších aspektov. Je preto tiež logickým kultúrnym postulátom národnej či primeraným spôsobom poznávať, interpretovať, vysvetľovať, rozširovať a využívať myšlienky späté s národným a spoločenským vývojom vôbec

Podmienky utvárania slovenskeho spoločenského, filozofického, politického, právneho atď. myslenia boli špecificky ťažké a nepriaznivé. Postavenie utlačaného, národne i sociálne porobeného národa logicky utlmovalo rast a pôsobenie národne orientovaných a vzdelaných osobností, negatívne ovplyvňovalo kvantitatívnu i kvalitatívnu stránku tohto procesu

Napriek tomu dalo Slovensko svojmu ľudu a Európe osobnosti, ktoré si v mnohom vyslužili nielen náš obdiv a našu vďaku, ale aj obdiv a vďaku našich priateľov, všetkých pokrokovito zmyslajúcich ľudí. Myšlienky a názory týchto osobností obsahovali popri špecificky slovenských ideách i idey všelidskeho dosahu, tak ako procesy, ktorých tendencie vyjadrovali, boli neoddeliteľnou súčasťou vývojovo-spoločenských vzťahov širšieho charakteru

* * *

Nepochybne, že do plejady najvýznamnejších slovenských historických postáv patrí Ľudovít Štúr, vedúca osobnosť slovenskeho národného hnutia prvej polovice 19. storočia. Hnutie ako celok, no najmä jeho vrcholiace štádium, nie je možné správne pochopiť bez jeho spojenia s dielom a činnosťou Ľudovíta Štúra, „*ktory bol nielen jedným z najvýznamnejších ideológov a vodcov tohto hnutia, ale ktory je vôbec vynikajúcou osobnosťou našich dejín. Jeho vzacna mnohostranna a obetava narodnobuditeľska práca, verejno-politicka činnosť i pozoruhodne vedecke a umelecké dielo, predchnute laskou k svojmu narodu a ľudu, k bratskemu českému narodu, ostatným, predovšetkým slovanským národom, su bohatým, neprestajne aktuálnym, no ešte vždy nie dostatočne využitým prameňom, z ktoreho môžeme plným priehľadom čerpať poučenie, pracovne nadšenie i vlastenecky zapal*“²

Štúrovo dedičstvo si nárokovali aj rozličné hnutia tak v Česko-slovenskej republike, ako aj slovenskí ľudáci za Slovenskej republiky. Prirodzene, jedni i druhí interpretovali Štúra a stavali jeho verejno-politickú činnosť do takých dejinných, spoločenských a národných súvislostí, ktoré ho vykresľovali ako predchodcu či stupenca teórie čechoslovakizmu alebo slovenskeho nacionalizmu, prípadne zasa proruského panslavizmu.³

Štúra teda postihol osud väčšiny skutočne veľkých osobností, ktorých autorita často slúži ako zaštitá sebeckej politiky a záujmov určitých vrstiev a kruhov. Ak je tento poznatok správny — a celá história boja okolo a za Štúra dokazuje, že správny je — potvrdzuje sa tým znovu veľkosť a význam jeho diela a zároveň i zložitost a šírka jeho mysliteľského profilu.⁴

² Ľudovít Štúr *Život a dielo 1815—1856*. Zborník materiálov z konferencie Historického ústavu SAV Bratislava, SAV 1956 s. 7

³ Takto účelovo, bez dostatočného prihliadania na dobový kontext interpretuje Štúrov spis *Slovanstvo a svet budúcnosti* S. Bombák, autor predslovu (Das Slawenthum ako Štúrovo odmietnutie Zápasu) v slovenskom vydaní z roku 1993 (Bratislava, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií preložil A. Bžoch). Podobne postupuje Tibor Zilka v interpretácii Štúrovej utópie panslavizmu (*Utópia z hľadiska postmodernity*). In *Postmoderná semiotika textu*. Masarykova univerzita, Brno 1999, s. 216—226

Ani naša spoločnosť nemôže byť a nie je nevšimavá k minulosti národa. Naopak. Naš vzťah k minulosti má zostať živý a chceme sa z nej mnoho učiť. No potrebné je orientovať sa na pokrokové oslobodzovacie tradície národa a kultúry, na tie dejinnejšie obdobia, keď náš národ napredoval. Národnoosloboditeľské tradície spojené s osobnosťou Ľudovíta Štúra a jeho generáciou, ktorú vyslovil pri príležitosti osláv 150. výročia narodenia Ľudovíta Štúra z politikov Alexander Dubček, jednoznačne dokumentuje a vystihuje Štúrov význam i miesto v našich dejinách, ktoré mu naša spoločnosť pripisuje a priznáva.

Pravda, želiteľné ocenenie a využitie odkazu veľkej osobnosti predpokladá splnenie základnej podmienky prístupu k nej, t. j. všestranné a pravdivé poznanie, spracovanie jej konkrétneho mysliteľského, životného a literárneho dedičstva.

Pokiaľ ide o podiel slovenskej vedy na rozpracúvaní Šturových názorov a jeho praktickej verejno-politickej činnosti, ako už bolo spomenuté, urobilo sa v tomto smere mnoho, no niektoré stránky jeho mysliteľského profilu zostávajú aj poďnes poľom neoraným.⁴

Problematika Šturových názorov na štát a právo je zatiaľ nedostatočne preskúmaná, ich význam pri formovaní Šturovej koncepcie a reálny vplyv na konkretizáciu praktického obsahu slovenského národného pohybu rokov meruôsmych nedostatočne reflektovaný a zhodnotený.

Štát a právo v aspekte objektu teoretického bádania či rozpracúvania nezaujímajú v Šturovom diele prvoradá, ba možno

⁴ Takýto osud postihuje väčšinu skutočne veľkých osobností, prisvojovanie si ich literárneho alebo politického odkazu a autenty s ním spojenej slúži spravidla vždy na podporu hodnovernosti a správnosti určitej politiky, tendencie, hnutia a pod.

⁵ Osobitne záslužnou bola konferencia Historického ústavu SAV k jubileám súvisiacim so slovenským národným hnutím štyridsiatych rokov 19. storočia — 110. výročiu vzniku Slovenských národných novín, 140. výročiu narodenia Ľudovíta Štúra a 100. výročiu jeho úmrtia. Zborník materiálov vydaný po konferencii je prvým serióznym pokusom o všestranné zhodnotenie diela a činnosti Ľudovíta Štúra.

povedať ani nie popredné miesto. Pokiaľ Štúr otázky štátu a práva spomína, resp. sa ich dotýka, robí tak spravidla vždy v súvislosti s konkrétnymi úlohami a cieľmi hnutia, na ktorého čele stál.

Na druhej strane však nemožno obísť, že Štúr, od mladosti vnútorne orientovaný na verejné pôsobenie v záujme slovenského národa, sa na svoju úlohu cieľavedome pripravoval okrem iného aj intenzívnym štúdiom filozofie, vrátane filozofie štátu a práva. Ako píše E. Városová, „je priam vzorným príkladom sociálne politického dejateľa, ktorý pochopil, že na vedenie národa nestačí dobrá vôľa a živelný entuziazmus, ale že je nevyhnutná zodpovedná príprava, rozhľad po svetových udalostiach a charakterová disciplína. Štúrov svetonahľad nie je teda výrazom privatistického postoja, ale teoretickým predpokladom a spojivom rozmanitých akcií jeho budúcej spoločensko-historickej praxe i rámcom jeho konkrétnych filozofických náhľadov.“⁶

Konkrétne ciele slovenského národného hnutia štyridsiatych rokov predminuleho storočia i spôsoby boja za ich dosiahnutie vedel Štúr skutočne dobovo a majstrovsky filozoficky vyargumentovať, na druhej strane zároveň boli tieto ciele a spôsoby boja už pri svojom zrode a vytyčení nevyhnutne ovplyvnené aj Štúrovou filozofiou všeobecne a filozofiou štátu a práva osobitne. Iste aj to v mnohých smeroch a otázkach determinovalo až do vyvrcholenia revolučného výbuchu a čiastočne i počas neho Štúrov vzťah k rakúskej monarchii a do určitej miery cez jeho osobu i vzťah slovenského národného hnutia k viedenskému dvoru a rakúskej štátnosti.

Skutočnosť, že Ľudovít Štúr nebol teoretikom štátu a práva par excellence, pravda, neznamená, že jeho teoretické myšlienky o štáte a práve neovplyvovali na jeho myslenie ako celok, a tiež na konkrétne vedenie slovenského národného pohybu. Rovnako to neznamená potvrdenie oprávnenosti doterajšieho postoja k Štúrovým názorom na štát a právo, ktorým nebola ani zďaleka venovaná taká pozornosť ako ostatným stránkam Šturovho mysliteľského profilu.

⁶ Városová Elena. *Štúrova filozofia*. Pravda, 28. októbra 1965.

Nazdavame sa, ze svoju ulohu tu zohral aj tradovany charakter týchto názorov. Prave otázky štátu a práva sú totiž priamo a priori ponímané ako najkonzervatívnejšie v Šturovom myslení. Konštruje ich ako take vystupovali v jeho komplexe ako negatívny článok, ktorý čiastočne oslaboval a oslabuje jeho inak celkovo prijateľný sociálny politický profil.

Apriórne negatívne hodnotenie Šturovho teoretického prístupu k otázkam štátu a práva, koncedujúce do istej miery aj politickej atmosfére nedejavného obdobia, prakticky viedlo k ich veďdeckému zanedbávaniu. To všetko spôsobilo i dnes pociťovaný dôsledok, že všestranne zhodnotenie Šturovej osobnosti ako základný predpoklad vytvorenia uceleného obrazu o ňom, jeho historického posudenia a zaradenia, nemožno ani dnes považovať za dokončené.

V našej štúdiu sa pokúšame o podrobnejší rozbor Šturových názorov na štát a právo, ich vplyv na jeho konkrétnu politickú činnosť a slovenské národné hnutie štyridsiatych rokov 19. storočia.

Pravda, v potrebných a nevyhnutných súvislostiach sa nedalo vyhnúť pertraktovaniu aj niektorých viac-menej známych a nesporných skutočností, ktoré v podstatných smeroch súvisia s hlavnou tematikou, t. j. s otázkami štátu a práva, ako ich chápal a v praxi uplatňoval Ľudovít Štúr.

Domnievame sa, že spracovanie tejto problematiky môže byť, za predpokladu úspešnosti nášho pokusu, prínosom k poznaniu osobnosti Štúra, ktoré je neustále aktuálnym postulátom našej politickej a právnej vedy.

I. Pramene Štúrových sociálno-politických názorov

1. Sociálno-ekonomická situácia a vplyv hlavných myšlienkových prúdov na formovanie Štúrových názorov

Objektívne vysvetlenie a správne pochopenie politických názorov Ľudovíta Štúra všeobecne a miesta štátu a práva v nich osobitne, je do veľkej miery závislé od konfrontácie ich podstaty s konkrétnou sociálnou, ekonomickou, politickou i národnostnou situáciou v Rakúsku, Uhorsku a na Slovensku v čase ich utvárania a vyhraňovania.

Ľudské myslenie špecifickým spôsobom reaguje na dobu, jej problémy a úlohy. Situácia a ňou nastolené, viac alebo menej dozreté úlohy spoločenského napredovania vytvárajú nevyhnutne sociálne diferencované, subjektívne adekvátne ideové programy. Každé sociálno-politické hnutie a každá spoločenská vrstva či skupina ako jeho nositeľka majú vlastnú ideovú koncepciu, existenciu i ciele, hospodárske a politické nároky sa usilujú primeraným spôsobom teoreticky zdôvodniť pred ostatnou spoločnosťou a získať v rámci možností čo najväčšiu jej časť na podporu svojich zámerov.

Ciele hnutia, ak majú byť dosiahnuté, musia zodpovedať, všeobecne povedané, možnostiam doby, dosiahnutému stupňu spoločenského vývoja, možnostiam hybných a hegemónnych síl hnutia — nositeľov a realizátorov obsahu programu, ako aj ďalším objektívnym a subjektívnym okolnostiam. V závislosti od týchto okolností, vrátane taktiky a stratégie i bojových prostriedkov nepriateľa, volí hnutie vlastné prostriedky a metódy boja za realizáciu hlavných úloh hnutia vyjadrených v jeho programe.

Charakter situácie spoločnosti v jej sociálno ekonomickej, politickej či národnostnej sfére je základným zdrojom zrodu politickej stratégie určitej kvality. Ľudské idey a city majú korene v objektívnych podmienkach života ľudí, vznik sociálno-politických ideí je úzko spätý s potrebami života spoločnosti a sam vznik a šírenie nových ideí je zákonným odrazom zmien, ktoré nastali v živote spoločnosti.

Je samozrejmé, že spod pôsobenia tejto všeobecne platnej zákonitosti nemožno vylúčiť politické idey. Netreba však zabudat, že tak ako nový kvalitatívny stupeň vývoja spoločnosti má pôvod v predchádzajúcom vývoji, tak aj nové myšlienkové prúdy a idey objektívne nadväzujú a vychádzajú z predchádzajúcej úrovne vývoja spoločenského myslenia.

Pri procese stvárňovania nových myšlienok, ideí a teórií teda nemožno ani tuto nadväznosť a vplyv vylúčiť, resp. nebrat do úvahy. Pravda, ich uplatnenie, či zásadný príklon k určitému smeru, učeniu je však koniec koncov taktiež determinovaný charakterom situácie a úlohami hnutia, subjektívne a objektívne posúdených z hľadiska jeho programu.

Správnosť voľby programu, jeho teórie a filozofie je viac-menej závislá od schopnosti objektívneho posúdenia situácie, jej výkladu a z toho dedukovaných úloh objektívneho vývoja spoločnosti. Tento faktor určuje potom i konkrétnosť vytyčených cieľov a napokon i prostriedky a metódy boja a presadzovania strategického, t. j. hlavného cieľa hnutia.

Objektívne podmienky života spoločnosti, nimi determinovaná sociálno-ekonomická a konkrétna politická situácia, spojená niekedy s historickým tradíciami, štátnym usporiadaním, národnostnou alebo náboženskou otázkou a podobne, sú teda v konečnom dôsledku určujúcim činiteľom vo vzťahu k ideovému programu. Avšak práve preto, že ide o idey, musí svoju úlohu zohrať a vždy aj zohrávať sprostredkujúci subjektívny faktor, teda tvorcovia ideí a najmä ich nositelia, premieňajúci idey na materiálnu silu.

Správne zhodnotenie všetkých základných aspektov historickej situácie umožňuje zároveň aj porovnať a zhodnotiť adekvátnosť určitej teórie či ideového prúdu, vytyčených úloh a konkrét-

nych pohybov, vzťahov a akcií síl, ktorým príslušná programová idea mala slúžiť a ktoré ju v eventuálnom spojení s inými spoločenskými silami uplatňovali.

Aj pri skúmaní politickej koncepcie Ľudovita Štúra platia načrtnuté zásady v plnej miere. Prave Štúrova ideová koncepcia je príkladom toho, akú zložitú cestu môže prekonať jej zrod od hodnotenia materiálnych podmienok po jej efektívne zasahovanie do sociálneho alebo národného pohybu. Jej interpretácia je zasa názorným príkladom toho, ako môže — po historickom odstupe — tendenčná základná charakteristika doby so zaujatým prístupom k osobnosti, mysleniu a verejno-politickému počínaniu (podobné, resp. skreslené závery nemožno, pravda, vylúčiť ani pri dobromyselnej snahe) deformovať a zneužiť odkaz mysliteľa, znehodnotiť jeho skutočný význam pre rámcové, národné alebo všeobecné dejiny.

To, že sa Štur tomuto osudu nevyhol, najlepšie ukazuje prístup k nemu v pošturovskej histórii našich národov: „K Štúrovmu odkazu sa hlasili všetky slovenské generácie, pravda, s rôznymi cieľmi a rozličnými zámermi, avšak hlboko humánna, sociálna a národná podstata Štúrovho národnobuditeľského programu bola v rozpore s triednymi záujmami maďarskej, neskôr českej i slovenskej buržoázie.“⁷

K Štúrovi sa hlási i naša generácia, uctievame si a rozvíjame jeho pokrokový odkaz, vyzdvihujeme všetko to, čo bolo a je v ňom objektívne pokrokové, a bez prikrášľovania a zveličovania v jednom či druhom smere usilujeme sa pochopiť aj to, čo bolo a je v ňom problémové.⁸

⁷ Dubček, Alexander, Pravda, 30. októbra 1965.

⁸ „Čechoslovakisticky orientovaná buržoázna nemohla a ani nedokázala pochopiť štúrovské hnutie v celej jeho šírke a úplnosti. Mocenské záujmy jej bránili pochopiť historické korene a podstatu Štúrovho vystúpenia. K Štúrovi sa hlásili aj ľudáci, ktorí navyše zneužili jeho odkaz, snažili sa z neho vytrhať všetko pokrokové a revolučné, zatiaľ čo Štúrov úpravný vzťah k českému a maďarskému národu i jeho odpor voči nemeckej rozplnávosti. Náš ľud prehliadol ľudácky klam a vrátil Štúrovi jeho miesto v dejinách národa.“ — Alexander Dubček, prejav na slávnostnom večere k 150. výročiu narodenia Ľudovita Štúra, Pravda, 30. októbra 1965.

Takýto prístup k osobnosti Ludovita Štúra, jeho politickému mysleniu i konkrétnym reagenciam na problémy a ulohy doby, prenášané do slovenského národného hnutia, ktoré viedol, nam ako základné východisko umožňuje prave objektívna charakteristika socialno ekonomickej a politicko narodnej situácie v predvečer revolučných udalostí

V tejto súvislosti je potrebné uviesť všeobecne uznávaný fakt, že splniť túto úlohu u Štúra je osobitne náročne, čo, ako píše napríklad Štefan Heretik, „*vplyva predovšetkým z faktu, že konkrétne socialno ekonomické, politické a kulturne podmienky, v ktorých Štúrove názory vznikali, rozvíjali sa a pôsobili, boli samy neobyčajne zložité a ich vedecký výskum nie je ešte ani zďaleka ukončený* Chybajú nam najmä historicko ekonomické práce, ktoré by podrobne a hlboko analyzovali ekonomiku Slovenska v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 19 storočia Okrem toho nie su ešte preskumané vplyvy rozličných ideologických smerov na vyvin Štúrovho myslenia“⁹

Z týchto dôvodov sa ani naša stručná charakteristika predštúrovskej situácie na Slovensku nemôže vymykať z rámca a úrovne dosiahnutých výsledkov Pre potreby nášho základného zámeru, t j rozboru Štúrových názorov na štát a právo, sme vychádzali z doteraz dosiahnutých a publikovaných zaverov autorov, ktorí sa týmto otázkam venovali špeciálne alebo v súvislosti s riešením príbuznej problematiky

Okrem socialno-ekonomickej, politickej, kulturnej atď situácie zohralo pri utváraní a formulovaní Štúrovej a národnej koncepcie, jeho politického a národného programu svoju významnú úlohu aj európske a domáce kultúrne dedičstvo, predchádzajúce a súdobé filozofické prúdy, ktoré funkcionálne pôsobili v smere postupného formovania Štúrovho svetonázoru Ani Štur nemohol tvoriť výnimku, a jeho dielo to plne dokazuje, zo všeobecnej zásady, že životne prostredie v najširšom zmysle slova vplyva na formovanie osobnosti, jej názorového profilu a intelektuálnej

⁹ Heretik, Štefan *Socialne, politické a ekonomické názory Ludovíta Štúra* Zborník SAV, Bratislava 1956, s 155—156

i praktickej tvorby, a že duchovná tvorba jednotlivca a skupín je vždy viac alebo menej spätá s kultúrnym dedičstvom spoločnosti

Na formovanie Štúrovho svetonázoru vplyvali vo všeobecnosti predovšetkým západoeurópske myšlienkové prúdy. Na formovanie jeho národnej a politickej filozofie v užšom zmysle bol citelny predovšetkým vplyv staršej generácie slovenských buditeľov, najmä Bernoláka, Hollého, Šafárika a Kollara, ako aj vplyv Štúrových súčasníkov a spolubojovníkov Mnohé z myšlienok týchto buditeľov Štur prevzal, prehodnotil, zaktualizoval, prispôbil novým pomerom a využil

Bez náleziteho uvaženia uvedenej spojitosti a logickej nadväznosti je pochopenie podstaty niektorých stránok Štúrových národných a politických myšlienok vylúčené, tak ako je v konkrétnych slovenských podmienkach ťažko inak vysvetliť niektoré prvky radikalizácie Štúrových názorov bez uvedomenia si konkrétnych zmien v procese narodnooslobodzovacieho boja a radikalizácie hnutia, ktorým sa myslenie, ak nechcelo a nemalo zaostávať, muselo prispôbiť Rovnako sa musela taktika a stratégia hnutia prispôbovať taktike a stratégii svojich odporcov.

Prírodzene, že sa tento vplyv vzťahoval aj na Štúrove názory na štát a právo, najmä na ich praktické dôsledky, preto ho z daného hľadiska nemožno vynechať

2. K charakteristike socialno-ekonomickej situácie na Slovensku v predvečer revolúcie 1848—1849

Život a činnosť Ludovita Štúra spadajú do obdobia rozkladu feudalnej spoločnosti v Rakúsku, formovania nastupujúcej buržoázie ako triedy a premeny feudalnych národností na novodobé národy.

Vyvoj v Rakúsku, resp v habsburskom mocnárstve v porovnaní s niektorými krajinami západnej Európy značne zaostával Prvé antifeudálne revolúcie v Holandsku a Anglicku, no najmä Francúzska revolúcia, signalizovali éru nastupujúceho kapitalizmu a skorý zánik prežitých, historicky už vyčerpaných feudálnych vzťahov

Tak ako musela buržoázia so zbraňou v ruke bojovať o politickú moc v rámci jednotlivých krajín, nemohla sa mu natrvalo vyhnúť ani v celoeurópskom meradle. Stretnutia protichodných záujmov, predovšetkým sociálnych, modernity a feudality vôbec, vyplývajú z objektívnych zákonitostí spoločenského vývoja, podľa ktorých prechod spoločnosti od jednej sociálno-ekonomickej formácie k druhej neprebíha v celosvetovom meradle súčasne a jednorazovo, ale postupne, podľa tempa dozrievania podmienok na tento proces v konkrétnych podmienkach jednotlivých krajín.

Takto prebiehajúci proces vývoja spoločnosti je nerovnomerný a má za následok, že v histórii sa vyskytujú obdobia, v ktorých po dlhší čas existujú paralelne popri sebe štáty s rozdielnymi sociálno-ekonomickými systémami. K takémuto stavu v skutočnosti dochádzalo vždy, keď na historickú scénu vystupoval nový typ štátu a dochádza k nemu aj v súvislosti so vznikom nových mocenských pomerov, politických systémov.

Ani priemyselné revolúcie, podobne ako predchádzajúce kvalitatívne prechody od jednej sociálno-ekonomickej formácie k druhej, neprebíhali vo všetkých krajinách súčasne, ale v časovej odstupňovanosti, podľa tempa dozrievania objektívnych a subjektívnych podmienok, ktoré ich zrodili.

V porovnaní so spomínanými západnými, ale aj niektorými ďalšími európskymi krajinami, revolučný boj v krajinách strednej a východnej Európy zosilnel a vyvrcholil ako ozbrojené hnutie relatívne neskoro. Prakticky celá historická epocha od 17. do konca 19. stor. bola epochou paralelnej existencie, resp. koexistencie feudálnych a kapitalistických režimov, stretávajúcich sa v otvorenom boji determinovanom protikladnými interesmi.

Snahy medzinárodných revolučných síl sa nevyhnutne stretávajú s medzinárodnou kontrarevolúciou. Vývoj revolúcie naráža na prirodzený odpor feudálnej reakcie, ktorá všetkými silami bráni prenikaniu revolučných myšlienok do vlastnej krajiny a spája sily na potlačenie revolučného hnutia v medzinárodnom meradle.

V Európe sa proti Francúzskej revolúcii a Napoleonovi spojili všetky najreakčnejšie konzervatívne feudálne sily. Vytvorenie

Svätej aliancie — nástroja medzinárodnej feudalnej reakcie — malo zabrániť prenikaniu revolučných myšlienok a rastu revolučných síl nielen v jednotlivých štátoch, ale kdekoľvek, kde by revolučný pohyb hrozil revolučným výbuchom. Sily aliancie ho mali udusiť. Aj keď toto reakčné spojenie európskych mocnárrov nemohlo zastaviť objektívny spoločenský vývoj a revolučný tlak neustále silnel, v mnohých smeroch nástup modernizácie, a to aj v rakúskej monarchii, tento pohyb spomalil.

Habsburská monarchia bola jednou z hlavných opôr Svätej aliancie nielen čo do sily a možnosti vojenského či ozbrojeného zásahu proti revolúcii v Európe, ale aj čo do reakčnosti jej vnútornej, antidemokratickej a antinárodnej politiky. Viedenský absolutizmus priam klasicky ukázal reakčnú podstatu absolutistickej feudálnej monarchie v záverečnom štádiu jej existencie.

Akokoľvek snaha o „zdemokratizovanie“ feudálnych pomerov, obmedzovanie feudálnych práv a šľachtických privilégií, pokusy o zavedenie niektorých demokratických slobôd a iných výmožeností, boli už v zárodku nemilosrdne potláčané a likvidované. Habsburgovci konzervovali feudálne vzťahy vo všetkých sférach spoločenského života a celým svojim politickým systémom sa stali hlavnou prekážkou revolučného uchopenia moci buržoaziou.

Retardačná úloha viedenského dvora bola do určitej miery umocnená aj mnohonárodnostným zložením monarchie. Práve ono spojené so „zakernou národnostnou politikou habsburského dvora nesmierne skomplikovali a zauzlili rozvoj kapitalizmu v dunajskej kotline“¹⁰ Vládna politika kniežata Metternicha spočívala v tom, že stavala a štvála proti sebe jednotlivé národnosti ríše, podporujúc raz jednu, inokedy druhú stranu. Opieral sa striedavo o dve triedy: o feudálnych držiteľov pôdy a burzových magnátov, takže vláda mala samostatnosť rozhodovacieho.¹¹

¹⁰ Špitzer, Juraj. *Ludovít Štúr*. Úvodná časť k I. zväzku diel Ludovita Štúra, Bratislava, SVKL 1954, s. 9.

¹¹ Tamže.

Zdá sa, že politika viedenského dvora sa nachádzala v pozícii, o ktorej už marxista F. Engels napísal: „Vynútočne sa vyskytujú obdobia, keď bojujúce triedy sú tak-

Ani takáto politika, pravdaže, nemohla natrvalo odolávať náporu nových emancipačných síl, no mohla výrazne ovplyvniť a aj ovplyvniť konkrétny obsah a priebeh revolúcie, poznamenala charakter hegemonu a hybných síl revolúcie, jej radikálnosť a výsledky

Špecificky negatívne dôsledky mala politika viedenského dvora voči Uhorsku a v jeho rámci predovšetkým voči Slovensku a Slovakom. Nemecký šovinizmus rakúskej šľachty dopadal na všetky utlačané národy, resp. národnosti monarchie a ako taký vyvolával z ich strany prirodzenú obrannú reakciu v podobe častého prepätého nacionalizmu.

Nacionalne prejavy jednotlivých národností monarchie mali diferencované zameranie. Kým napríklad v českých krajinách bol vzťah cisárskeho dvora a ovládaného národa bezprostredný, mohlo byť aj národnooslobodzovacie hnutie orientované priamo proti rakúskej nadvláde a nemeckej vládnucej vrstve.

Na Slovensku bola situácia podstatne odlišná. Vzťah Slovákov k Viedni bol v istom zmysle sprostredkovaný Maďarmi, ktorí boli vládnuce národom uhorskeho kráľovstva, za ktorého nedeliteľnú súčasť bolo považované okrem iného aj územie dnešného

mer v rovnováhe takže štátna moc ako zručlivá sprostredkovateľka na chvíľu dosiahla určitú samostatnosť proti obom“ (K. Marx — F. Engels, Vybrané spisy 2, s. 289) Ako príklad takejto rovnováhy uvádza absolutistickú monarchiu 17. a 18. storočia, keď bola šľachta a meštianstvo vzájomne vyvážené a štátna moc stála zdanlivo nad oboma týmito triedami. F. Engels poukazuje tiež na bonapartizmus prvého a druhého francúzskeho cisárstva, ktorý šiel proti buržoázii a buržoázii proti proletariátu. Podobný ukaz predstavovala tiež bismarckovská ríša s jej bojom kapitalistov a robotníkov v prospech pruských junkerov. V. I. Lenin píše, že tak tomu bolo aj s vládou Kerenského v Rusku (*Spisy 25, s. 355*).

Pokiaľ ide o absolutistického feudálneho panovníka, tento držal moc v rukách koniec koncov v záujme a v mene šľachty.

Určitú rozhodcovskú úlohu štátneho aparátu absolutistickej Viedne medzi šľachtou a meštianstvom pravda, neznamenal, že by tento štátny aparát stál mimo tried a nad nimi. išlo stále o aparát feudálneho štátu, ktorý bránil záujmy šľachty ako celku a keď sa nemohol vyhnúť potlačeniu aj časti vládnucej feudálnej triedy, predovšetkým nemeckej šľachty.

Slovenska, tzv. Horné Uhorsko. Pravda, aj Maďari ako národ boli v Rakusku v postavení utlačaného národa, a to v takej miere, v akej tvorilo Uhorsko podriadený štátny útvar voči rakúskej monarchii.

V Uhorsku bola v prvej polovici 19. storočia ešte stále pri moci veľkostatkárska šľachta, čiastočne spájajúca svoje záujmy so záujmami habsburskeho dvora a spolupracujúca s ním. No už v priebehu tridsiatych rokov 19. storočia sa postupne vytvárala proti vláde tejto veľkostatkárskej šľachty a súčasne aj proti viedenskému absolutizmu, ktorý bol jej mocenskou a prirodzenou oporou, maďarská opozícia.

Do tábora opozície sa zaradila predovšetkým nižšia šľachta, strední statkári a časť drobného zemanstva. Opozícia postupne vyraňovala svoj program, ktorý vyvrcholil v liberalizme ako ideologickej základni boja proti kolonizátorskej politike Viedne. Ostré maďarskeho liberalizmu smerovalo jednak proti Viedni, pričom podstatou jeho orientácie bola národnostná otázka, v konkrétnostiach sa prejavujúca ako preexponovaný maďarský nacionalizmus, jednak proti vlastnej uhorskej veľkostatkárskej šľachte — opore feudálnych poriadkov, kde základným východiskom bol liberalistický hospodársky, sociálny a politický program, ktorý v uhorských podmienkach reprezentoval či vyjadroval v obmedzenom rozsahu požiadavky slabej uhorskej buržoázie. Tá ešte nebola hospodársky natoľko silná a politicky triedne uvedomelá a zorientovaná, aby sa sama postavila na čelo protifeudálneho a protirakúskeho hnutia, ktorého bola potenciálne objektívnym nositeľom, a ponechala túto úlohu „pomešťanštenej“ šľachte.

Jednou z príčin práve takejto formovania revolučných protifeudálnych a protirakúskych síl v Uhorsku bola aj „*hospodárska politika rakúskeho absolutizmu, ktorý dlhé roky zamerne brzdil rozvoj obchodného kapitálu a manufaktúrneho i továrenského priemyslu v Uhorsku*“¹². V dôsledku toho bola uhorská buržoázia veľmi slabá a nerozvinutá, nepripravená pozdvihnúť zastavu revolúcie.

¹² Heretik, Štefan, citované dielo, s. 157

Všeobecná hospodárska zaostalost Uhorska sa takto stala jedným z prameňov osobitného, tzv agrárno-kapitalistického vývinu Uhorska, ako i jedným z prameňov osobitností a špecifických črt maďarskej liberálnej revolúcie všeobecne a slovenskeho národného hnutia osobitne

Hospodárska úroveň území Slovenska nebola o nič lepšia ako v ostatných častiach Uhorska, o to však bola horšia situácia Slovákov ako národnosti formujúcej sa v novodobý národ

Ako už bolo spomenuté, maďarský nacionalizmus sa vyvíjal v dvoch smeroch v smere nacionálnej opozície proti Viedni a v smere národnostného utláčania nemaďarských národností v Uhorsku, z ktorých postavenie Slovákov patrilo medzi najhoršie a dôsledky preexponovaného maďarskeho nacionalizmu a šovinizmu sa práve vo vzťahu k nim ukázali byť pred revolúciou 1848—1849, v jej priebehu i po nej najbolestivejšie

Hlavným cieľom maďarského nacionalizmu bolo vytvorenie jazykovo jednotného a od Viedne nezávislého maďarskeho štátu pomocou maďarského politického národa. Tento cieľ sa realizoval zavedením maďarčiny ako štátneho jazyka a pomadařčovaním nemaďarských národností Uhorska, z ktorých prevažnu väčšinu tvorili Slovania.¹³ Okrem feudálneho útlaku, na Slovensku zvlášť silného, stali tu ďalšie prekažky národného a sociálneho rozvoja slovenského národa, vyplývajúce z postavenia porobeneho a nesvojbytného národa. Slováci boli národnostne vystavení dvojnásobnému útlaku zo strany Viedne a silným nemeckým patriciátom v slovenských mestách, a zo strany Maďarov. To sa nemohlo neprejavíť v sťaženom rozvíjaní národno-vedomovacieho procesu a jeho prvkov, ako aj v určitej diferenciacii a roztrieštenosti v názoroch na spôsoby vedenia uvedomovacieho procesu slovenského národa a vedenia jeho národného hnutia

Objektívne podmienky vývoja na Slovensku spôsobili, že nemalo vlastnú národne uvedomenu šľachtu, že nemalo (podobne

¹³ Podľa približného neoficiálneho odhadu na začiatku 19 storočia malo Uhorsko vyše 10 miliónov obyvateľov, z toho boli maximálne 3 milióny Maďarov, teda ani celá tretina. Pozri *Dejiny slovenskej literatúry*, Osveta, Bratislava 1962, s. 223

ako aj ostatné národnosti Uhorska) vlastnú slovenskú buržoáziu. Hospodárska i politická moc na Slovensku bola v rukach maďarskej alebo pomadařčenej šľachty. Skutočnosť, že šľachta ako štátotvorný činiteľ a jediný uznávaný reprezentant „uhorskeho národa“ bola v podstate maďarska, v spojení s maďarským nacionalizmom, slovenskou národnou vlašnosťou, neexistenciou kodifikovaného a najmä jednotného jazyka a národnej kultúry, neexistenciou, resp popieraním národných práv a tradícií, mala v spojení s feudálnym chápaním národa, s koncepciou feudálno-stavovského „*natio hungarica*“ za následok, že Slováci ako národ neboli uznávaní. Takyto postoj k Slovákom ako národu sa zo strany Maďarov zachoval aj po tom, čo sa pojem *narod* zdemokratizoval, keď sa začali do neho zahrňovať aj nešľachtické, meštianske a roľnícke vrstvy. Naopak. Pod *uhorským* sa čoraz väčšmi začína rozumieť *maďarský* a všetci obyvatelia Uhorska boli oficiálne považovaní za narod Uhrov bez ohľadu na národnostný pôvod. Zjednocovacím momentom bolo vlastné územie Uhorska, tzv uhorská vlast, neskôr ho mal nahradiť jediný maďarský štátny jazyk, pomadařčenie a asimilácia nemaďarských národností.

Proti staršej feudálnej koncepcii vlastní a občianstva stála v úplnom protiklade postupne prenikajúca koncepcia vyvolaná už predtým Napoleonovým ťažením v rozdrobenom a roztrieštenom Nemecku. Nemecká vlna vlastenectva žiadala na prvom mieste zjednotenie všetkých Nemcov. „*Nové poňatie vlastenectva, rušiacce všetky feudálne priehrady, širilo sa všade tam, kde bol narod rozdelený do viacerých štátov, a ešte viac tam, kde podliehal útlaku vládnucej vrstvy cudzieho národa. Rakúska ríša bola takým „žalárom“ národností. A tak hnutie za slobodu sa stalo aj bojom proti feudalizmu a reakcii, ktorej hlavným stĺpom bol režim ministra Metternicha*“¹⁴

Masový národnooslobodzovací a sociálno-revolučný pohyb zastihol slovenský národ v naznačenej situácii, ktorá bola jedným z rozhodujúcich činiteľov pri ovplyvňovaní Šturovej politickej koncepcie

¹⁴ Tamže, s 189

3 Nadväznosť Šturových názorov na predchádzajúce európske a domáce ideové prúdy

K myšlienkovým hodnotám európskej kultúry a myslenia sa Štur nedostáva nahodne, ale plánovite a cieľavedome. Na úlohu tribúna slovenského národa sa začal pripravovať už v mladosti, a to nielen štúdiom lingvistiky a histórie, ktorá mala byť pôvodne hlavnou náplňou jeho životného poslania, resp. povolania, ale aj štúdiom filozofie a pridružených disciplín, lebo bol presvedčený, že bez takejto prípravy svoje poslanie nebude môcť úspešne uskutočniť.¹⁵

Štúrovo vlastne zamietanie pre teoretickú pripravenosť na praktické konanie, spojené s priamym i nepriamym usmerňovaním zo strany vedúcich predstaviteľov staršej slovenskej buditeľskej generácie, ktorá s ním rátať pri ďalšom rozvíjaní slovanského a slovenského hnutia, ho priviedlo aj na štúdiá do Halle, kde, možno povedať, načerpal plným priehrštím potrebné vedomosti, kontrolované nielen vlastným svedomím, ale aj vedúcimi slovenskými učiteľmi. Pavol J. Šafarik píše prof. Augustovi Fridrichovi Pottovi do Halle o Štúrovi okrem iného aj: „*Opakujem teraz svoju ustnú prímluvu, v ktorej Vám čo najvрейšie odporúčam mladého muža, na ktorého dôkladnom filologickom a historickom vzdelaní nám veľmi záleží. Pan Štúr je zbehly vo viacerých slovanských dialektoch a my by sme ho radi videli raz ako profesora slovenského jazyka a literatúry na lýceu v Bratislave*“.¹⁶

Štur svoje štúdium v Halle prirodzene neobmedzil na disciplíny preferované Šafarikom, ale zaujímal sa prakticky o všetko, čo mohlo pozitívne rozšíriť jeho už viac-menej konkretizovaný myšlienkový obzor. S mimoriadnou pozornosťou si všimol a študoval na univerzite prednášané filozofické systémy, na prvom mieste Heglovu filozofiu, ktorá mala plácať oficiálnej pruskej štátnej filozofie a jednoznačne dominovala na nemeckých filozofických fakultách, resp. univerzitách.

¹⁵ Pozn. citát pod poznámkou č. 4 v úvode.

¹⁶ List uverejnil ako prílohu svojej práce *Šturova filozofia života* — Bratislava, SUS 1941, prof. D. Číževskij, odkiaľ sme prebrali citovaný výrok.

Heglova filozofia, pravda, nebola jediným ideovým faktorom či prameňom, z ktorého Štur čerpal a ktorým bol ovplyvnený. Pozorne sledoval európske myslenie a jeho vývoj, zoznámil sa aj s filozofiou osvietenecov, poznal tiež práce niektorých utopických socialistov, pri výbere sa rozhodoval tak, ako mu to predurčovala budúca úloha v slovenskom národnom hnutí, t. j. predovšetkým z hľadiska cieľa tohto hnutia — vydobytia samobytnosti slovenskému národu a jeho národnému osamostatneniu.

Zaiste, ani Štur nemohol celkom nevidieť revolučnosť novej európskej idey osvietenstva 18. storočia, ktorá sa najsilnejšie udomácnila v Anglicku a vo Francúzsku, kde sa osvietenstvo stalo ideológiou revoltujúcej buržoázie. Myšlienky osvietenecov prenikli aj na nemecké vysoké školy, tu sa Štur s nimi zoznámil. Pravda, osvietenstvo v Nemecku v dôsledku osobitných podmienok vtedajšej situácie nezohralo ani zďaleka takú významnú úlohu ako v Anglicku a vo Francúzsku.

Nemecko bolo politicky rozdrobené a hospodársky roztrieštené. Hoci slabá nemecká buržoázia myšlienky osvietenstva prijímať nadšene, nebola ešte schopná úspešne si zmerať sily s feudalizmom. Naopak. Jej závislosť od šľachty utlmila aj počiatkové sľubné osvietencke prenikanie. V dôsledku slabosti nemeckej buržoázie postavila sa do čela hlásateľov osvietenckých myšlienok skvelá plejáda filozofov, ako bol Immanuel Kant (autor termínu Aufklärung = osvietenie), literárnych osvietenecov, ako boli Gotthold Ephraim Lessing, Friedrich Schiller, Johann Wolfgang Goethe, Johann Gottfried Herder a ďalší. Nemeckí osvieteneci vystúpili ako nadšení prívrženci národného zjednotenia Nemcov, proti politickej rozdrobenosti násilne udržovanej feudálnymi kniežatami, proti stavovským privilégiám atď.

Nepochybne, že mnohé z týchto ideí zodpovedali Štúrovmu presvedčeniu a osvojil si ich. Spomenieme len jeho názor na osvetu ako takú, ktorej nedostatok bol podľa osvietenecov hlavnou príčinou biedy najnižších vrstiev ľudu, zatemňoval ľudský rozum a brzdil pokrok. Šturov boj za osvetu a pestovanie kultúry medzi ľuďmi, ktorý tak vehementne viedol, bol motivovaný aj vplyvom osvietenstva v kombinácii s úsilím o vzdelanie a osvetu.

ľudu ako základneho substrátu národnej svojbytnosti, ale aj ako rozhodujúceho činiteľa pri rozvoji kapitalistického spôsobu výroby. Mnohé z myšlienok osvietenскеj filozofie Štur vedome i nevedome prevzal a vo svojej verejno-politickej činnosti ich uplatnil a presadzoval. Na druhej strane niektoré jeho state obsahujú výroky, z ktorých dedukujeme, že k niektorým osvieten-ským predstaviteľom mal aj kritický vzťah.¹⁷

V Nemecku však došlo, v dôsledku osobitných podmienok, k odklonu od osvietenскеj idey a monopolné postavenie si získala nemecká klasická idealistická filozofia (predstavovali ju I. Kant, G. W. F. Hegel, J. G. Fichte, J. G. Herder, F. W. J. Schelling a i.), pod ktorej vplyv sa dostal Štur myšlienkovy vyvoj „Nepriamo, prostredníctvom staršej domácej generácie, pôsobili tiež myšlienky osvietenstva a hlavne Herderova filozofia“¹⁸

Ak chceme aspoň naznačiť dôvody rozhodujúceho vplyvu nemeckej a osobitne Heglovej a Herderovej filozofie na Štúra a jeho generačných druhov, zaiste nemôžeme obísť ani také skutočnosti, ako bola geografická blízkosť rakúskej monarchie a Nemecka, a teda aj možnosti bezprostredných stykov a vzájomného ovplyvňovania. Rovnako nemožno obísť ani to, že Štur vstrebával svoje filozoficko-politické vedomosti predovšetkým na nemeckej univerzite v Halle v čase, keď nielen tam, ale na nemeckých univerzitách vôbec, zaujímala idealistická filozofia a osobitne Heglova filozofia takmer monopolné postavenie. Silu vplyvu týchto okolností na formovanie Štúrovho myšlienkového-filozofického profilu nemožno síce zanedbať a vynechať, no v žiadnom prípade ju nemožno považovať za rozhodujúcu.

Ak sme totiž prijali za nesporné, že Štúr sa na ulohu buditeľa a verejného činiteľa slovenského národného pohybu cieľavedome pripravoval, nevyhnutne musíme pripustiť i to, že svoj teoretický arzenál musel budovať z rozmanitého materiálu, tak, aby

¹⁷ Tak je to napríklad vo vzťahu k J. J. Rousseauovi, ktorého zmluvnú teóriu a teóriu suverenity ľudu ostro kritizoval.

¹⁸ Bakoš, Ľudovít. *K ideovej závislosti Štúrovej filozofie dejín*. In *Philosophica Slovaca II — III*, časopis Filozofického ústavu SAV, 1947—1948, s. 117.

plne zodpovedal taktike boja a cieľu, t. j. vydobytíu samobytnosti a slobodného národného rozvoja pre slovenský národ.

Zdá sa byť teda pravdivé to, že Štur si vyberal filozofické myšlienky a systémy z hľadiska ich maximálnej prospešnosti a vhodnosti na dosiahnutie (zrejme už vtedy) do značnej miery vyhraneneho cieľa, ktorým bolo predovšetkým vyzdvihnutie Slovákov ako samobytného národa. Štúra síce spočiatku nadchynala Kollárova idea slovanskej vzájomnosti, neskoršie postúpil však ďalej, „uznáva všeslovanskú jednotu, kollarovský ‚slovansky narod‘, no začleňuje do neho Slovákov (podobne ako aj ostatne slovanské národy) nie prostredníctvom Kollarom umele skonštruovaného ‚československého kmeňa‘, ale bezprostredne, ako samostatný slovenský kmeň — t. j. národ“¹⁹

Idea slovanstva v čase Štúrovho vstupu do slovenského verejného a politického života bola už podrobne rozpracovaná P. J. Šafárikom a J. Kollárom. U jedného i druhého sa výrazne prejavili vplyvy nemeckého filozofa Johanna Gottfrieda Herdera, ktorý sa v diele *Myšlienky k filozofii dejín ľudstva* odhodlal načrtnúť pre slovanské národy veľkú budúcnosť, vyzdvihol ich mierumilovnosť, dobročinnosť, pohostinnosť, lásku k slobode, vysoko ocenil slovanskú ľudovú poéziu a označil ju za základ národnej slovanskej literatúry.

Ľišo teda o myšlienky, ktoré sa neskoršie veľmi často a výrazne prejavili aj v Štúrových dielach i argumentoch. Pravda, Herderova filozofia dejín našla svoje uplatnenie už v kollarovskej koncepcii zjednotenia slovanských kmeňov ako základného predpokladu realizácie Herderom predpovedaných vyvinových možností Slovanov. Štur ju spoznal jednak prostredníctvom Kollárova a čiastočne aj Heglova diela, ale istotne i priamym štúdiom Herderových spisov.

Ak niektoré stránky Herderovej filozofie dejín a najmä konkrétne pohľady na slovanské národy predstavovali všeobecnú základňu silného historického optimizmu slovanských predstavite-

¹⁹ Matula, Vladimír. *Ľudovít Štur a slovanská vzájomnosť*. Doslov k II. zväzku diela Ľudovíta Štúra. SVKL, Bratislava 1956, s. 433.

šov, Heglova filozofia dejín, Štúrom dotvorená či prispôbena, stala sa základom optimizmu Štura a jeho koncepcie samobytného slovenského naroda

Vplyv Heglovej filozofie na Štura je všeobecne v literatúre uznávaný, i keď nie vždy rovnako hodnotený a vysvetľovaný. Našou úlohou nie je podrobný rozbor tejto otázky. Poukážeme na ňu iba v nevyhnutných a potrebných súvislostiach, najmä pri rozbere Šturových názorov na štát a právo, ako aj v potrebných reláciách pri všeobecnom rozbere, resp. charakteristike Šturovej koncepcie a jej praktickej aplikácie na konkrétne slovenské a slovenské podmienky.

Europské myšlienkové prúdy sa k L. Šturovi dostávali — okrem priameho štúdia prameňov a štúdia v Halle — aj sprostredkované cez názory domácich buditeľov, pravda, niekedy už aj čiastočne pozmenené, skreslené či prispôbené.

Z domácich názorov a domáceho kultúrneho dedičstva získal najviac bezprostredným kontaktom so slovenskými pomermi, štúdiom názorov staršej generácie slovenských buditeľských činiteľov na riešenie týchto pomerov, a samozrejme, bezprostrednou spolupracou s nimi, prípadne v počiatkoch jeho prenikania do slovenského verejného života aj ich priamym usmerňovaním. Aj v tejto súvislosti sa však žiada zdôrazniť Šturovu samostatnosť a schopnosť kriticky prehodnotiť názory aj najväčších domácich (a aj svetových) autorít, ak boli z hľadiska Šturovho programu a foriem boja zaň zastarane a nezodpovedali už novým podmienkam, možnostiam i cieľom hnutia.

Z domácich ideových prúdov zaujala Štura predovšetkým idea slovenského spisovného jazyka, ktorá vhodne zapadala do jeho neskoršej koncepcie jednotnej spisovnej reči ako jedného z hlavných znakov a predpokladov samobytnosti naroda. Ako ďalej ukážeme, ani v tejto oblasti neprijal Štur domáce kultúrno-literárne dedičstvo nekriticky. Dokonca možno povedať, že už same dôvody boja za jednotný spisovný jazyk boli u Štura podstatne ine než dôvody jeho predchodcov.

Prvé pokusy o zavedenie spisovného slovenského jazyka boli motivované predovšetkým osvieteniskou filozofiou, ktorá pri-

vedla niektorých slovenských vzdelancov k myšlienke vytvorenia spisovného jazyka, osamostatneniu slovenskej národnej literatúry, jej využitiu ako nástroja prenašania osvety medzi ľuďmi.

V slovenských podmienkach zohrala v tomto smere významnú úlohu aj politika Jozefa II., „ktorý ťažko znašal hospodársku a kultúrnu zaostalosť svojej ríše v porovnaní so západnou Európou, začal energicky uvádzať do života reformy, ktoré v konečných dôsledkoch mali uvoľniť výrobné sily“²⁰. Zo slovenského hľadiska mali osobitný význam tzv. tolerančný patent z roku 1781, patent o zrušení nevoľníctva, zriadenie tzv. generálnych seminárov a z hľadiska utvarania slovenského spisovného a jednotného jazyka najmä vyslovené želanie Jozefa II., aby kňazi vyučovali ľud v jeho národnej reči, čo bolo priamou pohnutkou k štúdiu národnej literatúry a jazyka kňazmi a impulzom k intenzívnemu národno-literárneho a vôbec kultúrneho pohybu. Priama vyzva Jozefa II. ku kňazom, aby sa vzdelávali v národnej reči, aby v nej vyučovali náboženstvo, vysvetľovali nové zákony, poučovali o racionálnom hospodarení, zdravotníctve atď., spolu s rozvíjaním slovenského národného povedomia sa stali hlavnými motívmi intenzívneho úsilia o kodifikáciu spisovného jazyka Slovákov.

Ako je známe, prvým takýmto vážnym pokusom o zavedenie slovenčiny ako spisovného jazyka do literatúry bol román Jozefa Ignáca Bajzu *Rene mladencia príhodi a skúsenosti* už z roku 1783. Ďalšími a oveľa úspešnejšími boli vydania diel Jána Holleho na báze gramatiky Antona Bernolaka, aby nakoniec celý proces konštituovania spisovnej reči, ktorá sa vo svojej takmer pôvodnej podobe udržala až podnes, završil sám Štúr.

Podnety, ktoré viedli Štura k opusteniu bernolakovčiny na základe zapadoslovenského nárečia a zavedeniu spisovného jazyka na báze strednej slovenčiny, mali svoje opodstatnenie. Čo je zvlášť dôležité, samu funkciu uzakonenia jednotnej spisovnej reči chápal Štur popri významných lingvisticko-gramatických súvislostiach predovšetkým z hľadiska jej úlohy pri zjednocovaní

²⁰ *Dejiny slovenskej literatúry*, s. 140

samobytného slovenského národa, teda ako prvok narodno integračný, no zároveň mala zohrať funkciu prvku významu sociálneho a politického. To najlepšie ukazujú Šturove argumenty na uzákonenie jednotného spisovného jazyka, ktorými sa budeme zaoberať na inom mieste.

Podobný, vo vzťahu k domácim tradovaným koncepciám nekompromisný postoj zaujal Štúr aj v druhej hlavnej oblasti boja o uvedenie slovenského národa a jeho uznanie, a to v otázke chápania úlohy slovanských kmeňov u P. J. Šafárika a J. Kollára. Štúrovo, resp. ešte predtým Bernolákovo chápanie nebolo v súlade s kollárovskou verziou „československej kmeňovitosti“, ak odporovala idej jednotného slovenského spisovného jazyka. Aj tu Štúr, prirodzene, nemohol nenadviazať na Šafárika, najmä však Kollárom podrobne rozpracovanú koncepciu slovanskej „kmeňovitosti“ a „vzájomnosti“, zašiel však oveľa ďalej a aplikujú Heglovu filozofiu dejín, vytvoril svojráznu a osobitnú štúrovskú koncepciu slovanstva a miesta Slovákov v ňom.

Šafárik a Kollár mali nesporne veľký vplyv na vyvinutie Štúrovho myslenia, videli by sme aj opravy, zmeny, redukcie a prispôbovanie, ktoré Štúr z aspektu svojej doby a jej vlastného subjektívneho vnímania na nich urobil.

To nám najlepšie ukáže analýza Štúrovej národnej filozofie, jej konkretizácie a aplikácie v slovenských podmienkach.

II. K základným otázkam Štúrovej národnej filozofie a jej aplikácia na slovenské podmienky

1. Samobytnosť slovenského národa — základná myšlienka Štúrovho programu

Ak pozorne sledujeme vývoj Štúrových názorov od ich počiatku až po vyvrcholenie v revolučných rokoch, resp. ich úplné dotvorenie relatívnym návratom k niektorým pôvodným myšlienkam, a tiež pozorne skúmame Štúrovo doteraz prístupné dielo, zisťujeme, že ako červená niť sa nimi ťahne Štúrovo presvedčenie o absolútnej nevyhnutnosti vybojovania samostatnosti a uznania slovenského národa, ktoré sa stalo základným Štúrovým životným cieľom i základným cieľom jeho pôsobenia a politického programu.

Z tohto zorného uhla musíme preto predovšetkým posudzovať Štúrovu národnú myšlienku ako celok i jeho politickú a verejnú praktickú činnosť v slovenskom živote. Štúr v liste Františkovi Palackému už v roku 1843 zdôrazňuje nevyhnutnosť pozdvihnutia slovenského národa k duchovnému životu: „*Pozdvihnutie nášho kmeňa slovenského, a toto jediné, leží mi hlboko na srdci*“²¹

Štúrovo usilie o vydobytie národnej samobytnosti Slovákov nepramenilo iba z rodofubských a národných pohnútok, ale aj z pohnútok sociálno-politických, z pohnútok, ktoré priniesla éra

²¹ Štúr, Ľudovít. *Cestou života trnistou*. SVKL Bratislava 1954 s. 136—137, list F Palackému zo 7. 10. 1843.

nastupujúcej modernizácie, era, ktorej Štur bol jedným, i keď nie z najdôležitejších predstaviteľov

V Šturovom období dochádza prakticky k vyvrcholeniu procesu utvárania novodobého národa. Završenie tohto procesu a jeho premietnutie do konkrétnych podmienok Uhorska však predpokladalo existenciu základných črt takehoto národa od vlastnej národnej kultúry cez jednotnú spisovnú a literárnu reč a národné územie až po hospodársky život, teda atributov, ktoré Slovakom vo veľkej miere chýbali a ktorých vytvorenie či dokazanie si Štur vytyčil ako životné credo.

Boj za samobytnosť slovenského národa musel byť preto vedene predovšetkým z pozície nastupujúceho meštianstva, nositeľa toho spoločenského a hospodárskeho poriadku, ktorý formoval novodobé národy. Šturova národná filozofia preto popri rydzo národných strankách obsahovala aj prvky socialne, hospodárske a politické, svojou podstatou už kapitalistické a demokratické, pretože „treba zdorazniť, že Štur je predovšetkým ideológ rodiaceho sa slovenského kapitalizmu, resp. maloburžoázie, ktorá v tom čase bola vedúcou, i keď nie najpočetnejšou spoločenskou triedou“²² „Cieľom Šturovho usilia bolo zjednotenie a odstránenie feudalnej roztrieštenosti“²³ Štur pochopil, že národné oslobodenie a národná rovnoprávnosť je neoddeliteľná od oslobodenia a rovnoprávnosti socialnej, hospodárskej i politickej, a zodpovedne tomuto pochopeniu vytyčil aj svoj program národného, hospodárskeho, socialného, politického i právneho pozdvihnutia a zrovnoprávnenia slovenského národa s ostatnými národmi ríšskej ríše, resp. Uhorska.

Celý Šturov boj za realizáciu tohto programu dokazuje, že socialno politicky a hospodársky obsah národného programu Štur nepodceňoval, ale ho pružne spájal s obsahom národným, i keď na prvé miesto položil problém národa, konkretizovaný do požiadavky uznania jeho svojbytnosti. Primat svojbytnosti Slovákov v Štúrovom programe logicky vyplýval z postavenia Slovákov

²² Kochoľ Viktor *Ludovít Štur a národná kultúra*. Zborník SAV, s. 237

²³ Tamže, s. 241

v Uhorsku i z postavenia rodiacej sa slovenskej buržoázie a maloburžoázie v národnostno socialnej štruktúre vtedajšej uhorskej a slovenskej spoločnosti. Ako reprezentant slovenskej buržoázie Štur nemohol nevytyčiť program, ktorý by jej jednoznačne zabezpečil hospodársky i politicky vedúcu úlohu na slovenskom národnom území, čo predpokladalo vylúčenie konkurencie šľachty vôbec, rovnako aj nenárodnej, taktiež sa rodiacej maďarskej a nemeckej buržoázie. Nároky na ovládnutie slovenského národného územia slovenskou národnou buržoáziou však nemohli mať, teoreticky vzaté, žiadne opodstatnenie, kým obyvateľstvo tohto územia vystupovalo ako nesamostatná a nesvojbytná národnosť, resp. národ, kým tu existovalo oficiálne stanovisko, že slovenský národ neexistuje.

Vydobytie samobytnosti pre slovenský národ, jeho zjednotenie a zrovnoprávnenie s Maďarmi, bolo teda základom akýchkoľvek úvah o realizácii ďalších, svojou podstatou modernistických socialných, hospodárskych a politických postulatov Štúrovej národnej a politickej koncepcie.²⁴ Boj za samobytnosť slovenského národa viedol Štur jednak po stránke teoretického zdôvodňovania samobytnosti, jednak intenzívnym rozvíjaním všetkých prvkov a znakov, ktoré v jeho chápaní tvorili imanentnú náležitosť svojbytného národa.

Filozofickým základom Šturovej argumentácie v širšom zmysle stala sa Herderova a Heglova filozofia dejín, ktoré mu umožnili vytyčiť perspektívu a budúce svetové poslanie Slovanov a v ich rámci i Slovákov. Už sme spomenuli, že Herder bol jednou z tých mála vynímateľných spomedzi filozofov, ktorí upustili od nacionalistického velenia Germánov ako historického národa,

²⁴ Z hľadiska Štúra ako reprezentanta rodiaceho sa slovenského meštianstva bol prioritou boj za uznanie samobytnosti Slovákov ako národa, ukazuje to neskôr program maďarského liberálneho hnutia (Kossuth a ostatní), ktoré do svojho profeudálneho programu zahrnulo mnohé zo sociálnych, hospodárskych i politických požiadaviek, spoločných s programom Štúrovým, neobsiahlo však slovenské národné požiadavky a pre prípad víťazstva si nárokovalo moc aj na Slovensku, čím Štúra objektívne postavilo proti sebe.

resp národov a vyzdvihli kladné vlastnosti Slovanov a na ich základe veľké vyvinové možnosti v budúcnosti Štur v tieto možnosti pevne veril, no jeho viera v budúcnosť Slovákov potrebovala filozofický základ a zdôvodnenie. Preto, poznajúc filozofické smery vtedajšej doby, usilovne hľadá systém, ktorý by mu vieru potvrdil potrebnými dôkazmi, našiel ich vo filozofii G W F Hegla, predovšetkým v jeho filozofii dejín. Heglovo dynamické a vývojové chápanie dejín, protikladné k feudálnemu statickému postoju k histórii národov, bolo svojím spôsobom revolučné a „vyborne sa hodilo do základu Štúrových myšlienok o slovanskom svete“²⁵ A práve z tohto dôvodu „zo širokého systému Heglovho vybera filozofiu ducha objektívneho — filozofiu dejín štátu, z filozofie ducha absolútneho časť o umení“²⁶ Objektívny duch ako súčasť Heglovej filozofie ducha sa prejavuje v spoločnosti, štáte, národoch a ich histórii a jeho vývoj, chápaný u Hegla historicko-dialekticky, „dovoľoval zaradiť aj Slovanov do vyvinovej stupnice ľudstva“.²⁷

Pravda, Heglova redukcia moderných dejín na dejiny germánskych národov, jeho šovinistické výroky, opovrhlivý postoj k niektorým iným, predovšetkým slovanským národom, nemohli zapadať Štúrovi do slovanskej a politickej koncepcie, Hegel v oblasti filozofie dejín nedoviedol svoju dialektickú metódu do konca a neprípustil možnosť pokračovania histórie nástupom nových, teda aj slovanských národov. Praktické potreby slovanskeho a slovenského hnutia priviedli Štúra k logickému odklonu od Heglovej filozofie dejín k idealizácii Slovanstva, k záveru o jeho osobitnom historickom vývoji a historickom svetovom poslaní v budúcnosti.²⁸

V tejto súvislosti sa však veľmi často skúma stupeň závislosti Štúra od Heglovej filozofie dejín. Šturovo literárne dielo a prak-

²⁵ Bakoš, citované dielo, s. 131

²⁶ Tamže, s. 129

²⁷ Várossová, Elena. *Svetonázor Ludovíta Štúra*. Zborník SAV 1956, s. 92

²⁸ Táto viera bola v mnohom podopretá aj vtedajším postavením cárskeho Ruska a jeho významom — Rusko bolo najväčším a najsilnejším slovanským štátom bolo vŕchom nad Napoleonom

tické konanie ako vedúcej osobnosti slovenského národného hnutia túto závislosť potvrdzuje. Napríklad, veľmi silný vplyv mal Hegel na Štúra v otázkach štátu, o čom sa zmeňujeme na inom mieste, ale aj vo filozofii dejín. Tu napríklad, ako zdôrazňuje Ludovít Bakoš, „jeho prednášky až na slovanskú nadstavbu sú vlastne parafrázou Heglovho úvodu k filozofii dejín“.²⁹ Práve doplnenie tejto filozofie o slovanskú nadstavbu však okrem iného ukazuje, že Štúr nebol Heglovým filozofickým epigónom a neprebral dogmaticky všetky jeho závery; naopak, prebral a rozvíjal to, čo zodpovedalo cieľom hnutia, ktoré viedol prispôsobujúc Heglovu filozofiu a jej základy aktualným potrebám slovenského národného hnutia štyridsiatych rokov 19. storočia, vytvárajúc tak svojráznu národnú a politickú koncepciu.

Takýto postoj k Heglovej filozofii potvrdzuje sám Štúr v jednom z listov Samovi Bohdanovi Hroboňovi, kde ako základné východisko uznáva práve Heglovu filozofiu, ale uznáva či vidí aj nevyhnutnosť jej pretvarovania a prispôbovania.³⁰ Pri preberaní Heglových filozofických názorov sa Štúr svojho zameru pridržiaval. Vždy, keď jeho filozofia zodpovedala či vyjadrovala potreby slovenského národného pohybu, ako ich pociťoval a videl Štúr, preberá Hegla takmer doslovne, tam, kde ju považuje z tohto hľadiska za neuspokojivú, Štúr tvorí, prispôsobuje a pretvára, nevyhnutne sa, prirodzene, ani chybám a omylom. Neznamená to však, že u Štúra ide o akýsi eklekticismus z Heglovho systému, alebo o eklekticismus v širšom rámci. Ak aj dnes ešte stále uznávame trvalé hodnoty niektorých stránok Heglovej filozofie, neznamená to, že nemala historický charakter, že neslužila konkrétnym sociálnym a dobovým cieľom. Ak potom Štur Hegla do tvoril, tvoriac pod vplyvom konkrétnych dobových politicko sociálnych a národných cieľov, neurobil nič iné než to, že

²⁹ Bakoš, citované dielo, s. 130

³⁰ „my jen na podstate filosofie velikého myslitele Hegla dále stavěti můžeme. My si filosofii tutu nejen osvojíme, ale si ji pevne přivlastniti musíme.“ In *Listy Ludovíta Štúra*. SAV Bratislava 1954, s. 336, list Samovi Bohdanovi Hroboňovi z 8. novembra 1842.

prispôobil filozofiu objektívnym potrebám svojej doby a národa, ako ich on subjektívne pociťoval. To sa vzťahuje v prvom rade na Heglovu filozofiu dejín a miesto Slovanov v dejinách i budúcnosti národov, ako im ho Štur určil a predpovedal.

V čase Sturovho vstupu do slovenskeho verejného života Slováci neboli uznávaní za svojbytný národ. Postavenie Slovákov v Uhorsku a slovanskom svete aj sami slovenskí dejatelia vysvetľovali v duchu Kollarovej širokej koncepcie slovanskej vzájomnosti a kmeňovosti. Aj Štúr žil dlhší čas v duchu ideí Kollara, neskôršie sa však s ním rozšíril najmä pre nezlučiteľné názory v otázkach jednotnej slovenskej spisovnej reči, čomu v určitom zmysle predchádzala rozdielnosť názorov v otázkach slovanskej kmeňovosti.

Kmeňova, t. j. národná myšlienka ako súčasť širšieho slovanskeho sveta a s ňou spojená idea humanity mali na Štúra veľký vplyv a z nich vychádzal predovšetkým pri rozpracovaní vlastnej koncepcie slovanstva a kmeňovosti.

Šturova koncepcia boja za samobytnosť slovenskeho národa narážala na kollarovsky „československý kmeň“, do ktorého patrili aj Slováci. Preto Štur proti princípu kollarovskej jednoty a štyroch slovanských kmeňov, t. j. národov³¹, stavia tezu o kmeňovosti Slovákov, t. j. zdôrazňuje ich národnú svojbytnosť a podáva zároveň vlastnú koncepciu slovanskej vzájomnosti a jednoty, podľa ktorej „*prirodenou štruktúrou slovanstva, podstatou všetkeho slovanskeho života je jeho kmeňovosť, t. j. existencia rôznych suverenných slovanských národov*“³², vrátane národa slovenskeho³³.

³¹ Ján Kollar uznával len štyri slovanské samostatné „kmene (národy) a teda aj štyri „nárečia“ (jazyky), ktorým ako takým priznával právo na samostatnú existenciu a vývoj. Boli to kmene ruský, ilirský, poľský a československý. Naproti tomu Jozef Dobrovský a Pavol Jozef Šafárik pokladali Slovákov za samostatný slovenský národ, t. j. za samostatný slovanský kmeň jednej z dvoch základných vetiev slovanských národov, tzv. severozápadnej, kam patrili kmene česky, slovensky, poľsky a luzicko-srbsky. Preto Štúr argumentuje odvolávaním sa na Dobrovského a Šafárika.

³² Matula, Vladimír: *Šturova koncepcia slovenského národa a Slovanstvo*. Pravda, 28. októbra 1965.

Pravda, Štúrova kmeňovosť nemala a nesmela nijako ohroziť slovansku vzájomnosť a jednotu. Naopak, celý program národného obrodenia Slovákov staval na súčinnosti a spolupráci, resp. vzájomnej pomoci všetkých slovanských národov, ktorých jednotu považoval za alfu a omegu ich budúceho svetového poslania. „*Myšlienka slovanska*“, písal v roku 1846 Michailovi Petrovičovi Pogodinovi, ruskému historikovi, publicistovi a spisovateľovi, „*bola mi do prvej mladosti hviezdou, ona ma zahŕňovala, obživovala a na veky žiť bude*“³⁴.

V zmysle dialektického chápania celku a jednoty vidí Štúr v kmeňovej rozčlenenosti Slovanstva cestu k dosiahnutiu vyššej jednoty Slovenska „kmeňovitosť“, t. j. samobytnosť Slovákov vplyvala podľa Štúra predovšetkým z existencie osobitného slovenskeho nárečia, t. j. jazyka. „*My Slováci sme kmeň, za to nás uznali najlepší a najzbehlejší znatelia národa slovanskeho Dobrovský a Šafárik, a kto by nám kmeňovitosť odoprieť chcel, neznal by nás docela. Kmeňovitosť naša sa zakladá podstatne (essentially, wesentlich) na našom vlastnom, osobitnom nárečí a potom na iných stránkach nášho života*“³⁵.

Osobitne slovenské nárečie ako spisovný jazyk bolo však iba v stave zrodu a jeho prijatie nevyhnutne muselo naráziť na kollarovské chápanie kmeňovosti a češtiny ako spisovného literárneho jazyka československeho kmeňa, t. j. Čechov a Slovákov. Štúr videl, že prijatie spisovného jazyka slovenskeho nie je možné bez nového prístupu k Slovanstvu a kmeňovosti, že nie je mysliteľné bez dokázania slovenskej kmeňovosti, t. j. bez uznania Slovákov za samostatný a svojbytný národ. V liste Františkovi Strakovičovi, hovoriac o svojom pripravovanom spise, medzinym píše: „*Poznate z ňeho tjež že nam pri vystupeňi Slovenčini ňeide o ňu samú, ale, že nam ide o veľka a noví princíp vzájemnosti Slovanskej, ktorá*

³³ Štúr rozoznáva 11 slovanských kmeňov (národov) a teda aj jedenásť živých nárečí (jazykov): Veľkorusi, Malorusi, Bulhari, Srbi, Chorváti, Slovanci, Poliaci, Česi, Hornoluzičania, Dolnoluzičania a Slováci.

³⁴ Štúr, Ludovít: *Listy II*. SAV Bratislava, 1956, s. 149.

³⁵ Štúr, Ludovít: *Slovenčina naša*. SVKL Bratislava, 1957, s. 11.

„*nebuďe záležať len v lijerkach a kňuhách ako ju Kollar pochopiť, ale buďe zahrnutá vo viššom živote duchovnom*“³⁶

Argumenty v prospech slovenskej kmeňovosti a vyššieho princípu slovanskej jednoty a vzájomnosti Štúr rozpracoval v článku *Hlas k rodákovi*, no predovšetkým v práci *Narečie slovenské alebo potreba písania v tomto narečí*, položiac základ samobytnosti slovenského národa a zároveň i vyššej formy slovanskej jednoty a vzájomnosti, ktorá bola významným príspevkom Štúra k rozvoju oslobodzovacieho a uvedomovacieho procesu slovenskeho národa i slovanských národov vôbec, vzajomnej pomoci a spolupráce Slovanov, čím najlepšie plnil svoje predsavzatie slúžiť národu, slovanstvu a ľudstvu

2. Reč a ďalšie atribúty samobytnosti slovenského národa

Osobitosť slovenskeho nárečia (jazyka) ako základny dôkaz slovenskej kmeňovosti, t. j. samobytnosti Slovákov, ako znak národa, bola predmetom Štúrovho dokazovania po celý čas jeho verejno-politického pôsobenia

Štúr vyvinul predovšetkým veľké úsilie, aby dokázal vzájomnú podmienenosť, spatnosť národa a reči „*Pod narodom sa vždy vyzumieval a vyzumieva spolok ľudí jednu reč od prirodzenia užívajúcich a podľa tohoto zmyslu, sme i my, trebárs v akomkoľvek spojení národom, a je národom každý, ktokoľvek takyto, od iných ho rozdeľujúci znak ma.*“³⁷

Štúr túto spojitosť a vzájomnú podmienenosť veľmi podrobne vysvetľuje a zdôvodňuje v článku *Ponosy a žaloby Slovákov*, ktorý bol jeho odpoveďou na článok grófa Jána Mailátha *Vlastenectvo a národnosť*, rozoberajúci jazykové pomery v Uhorsku

Štúr poukazuje najmä na citové spojenie každého národa so svojim jazykom, považujúc ho za prvý produkt národného du-

³⁶ Štúr, Ľudovít. *Listy II*, s. 119, list Františkovi Strakovičovi z 10 februára 1846

³⁷ Štúr, Ľudovít. *Politické state a prejavy*, s. 11, resp. s. 24 a nasl.

cha, za najistejší znak podstaty a samobytnosti každého národa, pretože v jazyku sa zrkadlí duch národa. „*Narod prave tak ako jednotlivec, prejavuje jazykom svoje najhlbšie vnútro, v jazyku takpovediac stelesňuje svojho ducha, táto vonkajšia podoba presne zodpovedá vnútru národa na všetkých stupňoch jeho vyvinu, v jazyku a s jazykom sa vyvíja duch národa ako v najzodpovedajúcejšej mu forme oba su navzájom závislé a jeden bez druhého nemôžu teda existovať*“³⁸

Štúr sa usiluje na konkrétnych príkladoch dokázať spatnosť osobitosti ducha národa s osobitosťou jeho jazyka a, naopak, na základe skladby jazyka možno podľa Štúra usudzovať o podstate národa. Jazyk je zvláštnym druhom pohľadu na svet, preto dokonalejší národ má dokonalejší svetonazor vyjadrený dokonalejším jazykom. Jazyk je prejavom samostatnosti a vyvojaschopnosti národa, jeho ľudskosti. „*Národ obstoí ako narod len spolu s jazykom, bez neho by num nebol, ak ma teda osobitný jazyk, uzná sa za národ a ako takému patrí mu právo udržať si isté postavenie vo svete*“³⁹ Uzavrúc svoje teoretické uvahy prechádza Ľudovít Štúr k obrane Slovákov a ich jazyka proti maďarizácii a vyzýva maďarský národ uznať práva Slovákov na vlastný slovenský jazyk.

Slovenský duch sa mohol podľa Štúra prejavovať iba vo vlastnej osobitej reči. Svojbytnosť, sebauvedomenie, kmeňovosť Slovákov sa prejavovala osobitosťou ich duchovnej podstaty ako národa, ktorej musel zodpovedať slovenský jazyk. V ňom Štúr vidí „*jeden hlavný prostriedok duchovného prebudenia a spojenia rozcaparteného kmeňa našho*“; v slovenčine vidí „*vychadzať jasnejšiu, ligotavejšiu hviezdu vzajomnosti nad predošlú ešte čiaranu a bodkami zakrytu*“⁴⁰

Popri týchto dôvodoch Štúr uvádza i ďalšie. V zavedení jednotného spisovného slovenského jazyka vidí cestu k jednote národa, odstráneniu dávneho rozkoľu Slovákov v reči na bernolákovčinu a češtinu, s nádejou na spojenie Slovákov do jedného

³⁸ Tamže, s. 216

³⁹ Štúr, Ľudovít. *Slovaria bratia*, s. 117

⁴⁰ *Cestou života trnistou*, s. 153 list J. V. Fričovi z 19 júna 1844

celistveho kmeňa a zároveň aj k odstraneniu naboženských rozporov medzi katolíkmí a protestantmi, ktoré sa odzrkadľovali okrem iného prave v rozdielnom používaní literarnej reči, t. j. bernolakovčiny u katolíkov a češtiny u protestantov⁴¹

Ďalším dôležitým podielom Štura a jeho spolupracovníkov na pozdvihnutí niektorého zo slovenských nárečí na jediný a spoločný slovenský spisovný a literárny jazyk bolo vedomie, že ako konštituovanie novodobého slovenskeho národa, tak i presadenie buržoaznodemokratických, sociálne politických a hospodárskych požiadaviek ich programu ako výrazu záujmov slovenskeho meštianstva je nemysliteľné bez orientácie na slovenský ľud, ktorý si slovenčinu uchoval v najčistejšej podobe, no ktorý tiež jediný mohol spolu s meštianstvom a maloburžoaziou zautočiť tak proti feudalizmu, ako aj proti cudziemu národnostnému utlaku⁴²

Preto jednou z najcharakteristickejších a najdemokratickejších črt šturovcov je, že sa v činnosti obracali k slovenskému ľudu, postaviac sa na jeho obranu proti všestrannému utlaku a hľadajúc v ňom zároveň zdroj vlastného optimizmu a sily na boj za slovensku vec. Išlo tu teda o cieľavedomé zblíženie slovenskej inteligencie s ľudovými masami, ktoré sa mohlo premeniť na reálnu spoločenskú silu iba za predpokladu, že sa inteligencia k ľudu obráti v zrozumiteľnej, t. j. vlastnej reči, ktorá sa stane spojovacím mostíkom oboch týchto vrstiev slovenskej spoločnosti, prostriedkom utvárania slovenskeho národného ducha, kultúry, literatúry, výchovy a vzdelávania ľudových mas v národnom duchu i v duchu požiadaviek hospodárskeho napredovania spoločnosti, ktorý si vyžadoval rozširovanie vzdelanosti a rast vedomostí pre rozvíjajúci sa priemyselný spôsob výroby. Štur si bol dobre vedomý spojitosti hnutia, ktoré viedol, s ľudovými masami i potreby či nevyhnutnosti hovoriť s nimi ich vlastnou rečou. V mnohých článkoch na obranu slovenčiny najmä proti stupencom češtiny

⁴¹ V liste I I Srezněvskému Štur píše: *Náš národ sa češtinou k životu duchovnému neprivede*. Listy II, s. 35

⁴² Tuto spojitost Štúr veľmi dobre videl v politickej praxi dosledne presadzoval a vo svojich prácach neustále zdôrazňoval

neraz poukázal, že ľud nerozumie česky písaným knihám, a preto z nich nemá ani užitočnosť. „*Naša povinnosť je, aby sme, ako duchovní ľudu vodcovia, brieždenie vyššieho života medzi ľuďmi našimi na všetok možný spôsob napomáhali, čo sa nám tak najlepšie podarí, keď budeme preň celkom zrozumiteľne písať, keď i k jeho srdcu i k jeho mysli v takej reči hovoriť budeme, v ktorej on sám myslí a žije a s ktorou sa jeho celý život zrástol*“⁴³ „*Ľud náš sa navidomosti k životu duchovnému prebudzuje a tak bude si hľadiť zaopatrit aj to, čo život takyto napomáha, naša ale, ako sme rieklí, najsvätejšia povinnosť je ľudu nasmu v tomto usilovaní s celou dušou byť na pomoci, bo k čomuže sme to povolani, keď me k tomu, aby sme opustenému, odhodenému, zanedbanému ľudu našmu z jeho stavu terajšieho pomohli a ho ako ľud poradný do radu iných národov pred tvár Boha a človečenstva postavili?*“⁴⁴

Spojenie spisovnej reči s rečou ľudových mas ako jeden zo základných argumentov pre slovenčinu ukazuje, že Štúr si bol vedomý aj politického obsahu svojho boja za slovenčinu, i keď argumenty politického charakteru neuvádza na prvom mieste, ale na podoprenie hlavného argumentu

Šturove dôvody na uzakonenie slovenčiny usmernili zároveň i výber nárečia, ktoré malo byť povýšené na jednotnú spisovnú reč. „*E. Štúr spravne vycítil, že pre slovenský ľud je potrebná nová spisovná norma, a to taka, ktorá by ani katolickej väčšine ani evanjelikom nepripomnala stare konfesionalne spory a ktorá by bola odlišná od naboženskej literatúry. Doba si žiadala takú spisovnú normu, ktorá by spajala západne i východne nárečia a bola tak živým spojivom všetkých Slovákov, rozdrobených dovedy jednako cirkvami, jednako županmi na národne nevedomele naboženske a regionalne skupiny*“⁴⁵

Šturov boj za slovenčinu stal sa v daných podmienkach jedine správnym smerom boja za samobytnosť slovenskeho národa pro-

⁴³ *Slovenčina nasa*, s. 88

⁴⁴ Tamže s. 88—89, v liste Pavlovi Jozeffymu z roku 1845 Štur napísal: „*Nechce me li jen v chrámě uzavřeni býti, musíme býti duchem i reči Slováckmi*“ Listy II., s. 69

⁴⁵ *Dejiny slovenskej literatúry*, s. 228

ti maďarizáciu, boja za zjednotenie Slovákov,⁴⁶ za ich uznanie ako samobytný národ, uzákonenie spisovnej slovenčiny úplne zodpovedalo objektívnym potrebám slovenského spoločenského vývinu a svojím národným a sociálno-politickým dosahom znamenalo uskutočnenie nevyhnutného kroku pri utváraní novodobého slovenského národa a zostane preto natrvalo veľkou Štúrovou zásluhou

Štúr predpokladal ťažkosti, ktoré uzákonenie stredoslovenského nárečia prinesie, a neraz na to aj oprávnene poukazoval. Vývoj slovenského života po uzákonení štúrovskej slovenčiny tieto obavy plne potvrdil, pretože boj o reč ani potom celkom neprestal.⁴⁷ Proti Štúrovi vystúpili najmä tzv. čechisti, t. j. stupenci češtiny ako spisovného jazyka pre Čechov, Moravanov a Slovákov, na ktorých čele stál predovšetkým Ján Kollár. Okrem iného vyčítali Štúrovi, že zavedením spisovnej slovenčiny seje nesvornosť medzi Čechov a Slovákov, že chce Slovákov od Čechov odtrhnúť. Na tieto, ale aj ďalšie utoky Štúr odpovedal vo viacerých článkoch, najmä v *Hlase proti hlasom*.⁴⁸ Vyvracia tu najmä tvrdenie svojich odporcov, „že my s vystavením slovenčiny za reč spisovnú nesvornosť robíme“⁴⁹, vyvracajúc argumenty uvádzane v prospech češtiny ako spisovného jazyka Slovákov. Tieto argumenty sa snaží obrátiť proti samým „čechistom“, dokazujúc, že zavedenie spisovnej slovenčiny nie je rozbiťím jednoty s českým národom, ale, naopak, stáva sa základom jednoty na ešte vyššej úrovni, jednoty užšej, pevnejšej a užitočnejšej

⁴⁶ „Chceme ale aj povýšením nárečia nášho ustátiť raz v kmene našom rozsypanom potrebnú a dosiaľ mu chýbajúcu jednotu, bez ktorej len ešte aj ďalej v prachu by sme ležali.“ — *Slovenčina naša*, s. 18.

⁴⁷ V liste Michalovi Godrovi zo 4. apríla 1836 Štúr o tom píše: „My sme v pravom očistení, pretože ak píšeme čistou češtinou, zamedzujeme nášmu pospolitému ľudu prístup k čítaniu, ak sa zas prikloníme k nárečiu nášmu, od Čechov sa odtrhujeme.“ In. *Cestou života tmavou*, s. 19.

⁴⁸ *Slovenčina naša*, s. 117 a nasl.

⁴⁹ Tamže.

Napriek snahám ideológov rôznych orientácií zneužiť Štúrov boj za slovenčinu a jej obranu proti odporcom na vykreslenie Štúra ako nepriateľa českého národa, treba vidieť, že Štúrova obrana slovenčiny bola motivovaná či diktovaná celkom inými pohnútkami než nepriateľstvom k Čechom. Naopak, z hľadiska vzťahov k českému národu možno zo Štúrových diel vyčítať plné uvedomenie si sily a významu duchovnej, kultúrnej i národnej príbuznosti, rečovej blízkosti i nevyhnutnej spolupráce v boji proti útlaku zo strany nemeckých a maďarských vládnucich kruhov. Štúr píše: „Čo sa Čechov týka, s ktorými prv jedna ovela menšia strana z nás v literatúre držala, my zaraz pri počiatku vystúpenia nášho so slovenčinou povedali sme, že my naskrze im v ničom škodiť nechceme, že len svoje veci sporovať mienime a musíme, že my stare bratské zväzky s nimi pretrhnúť nemyslíme, ale že ich literatúru čítať, medzi nami rozširovať a tak účasť v ich živote i naďalej nepretržite mať budeme.“⁵⁰

⁵⁰ Tamže, s. 122.

Na ilustráciu, resp. doplnenie a dokumentáciu Štúrovho vzťahu k českému národu uvádzame dva nasledujúce citáty z jeho diel. V liste J. V. Staňkovi, ktorý Štúrovi pravdepodobne pripomínal nesvornosť ktorú prinesie zavedenie spisovnej slovenčiny, Štúr okrem iného píše: „Já alespoň v srdci mém proto, že se mu některý z Čechů, jak mě zprávy došly uškľebují, proti Čechům samým ani té nejmenší kyselosti necítím i hotov jsem posud za Vás, bratři draží, mnoho trpěví, tak právě jak za kmen můj i jiné kmene naše, jenž se k životu mají, cokoliv nejhoršího a najkrutějšího podniknutí i trpěví, a Bůh vidí čistotu i vroucnost duše mé. Nechť se pohrají ti, jimž se to líbí, na malichernost jako dětu na loutky, nechť nás posudzuji, nám se uškľebují. Věc naše jest nad tyto malichernosti svatější, vznešenější.“ In. *Lusty II.*, s. 42—43.

V závere svojho *Nárečia* Štúr bez páťosu píše: „Budú si vani doktorí aj to myslieť, že sa od Čechov odtrhnúť chceme, ale zachovaj nás Boh od odtrhnutia. Kto sa teraz od bratov svojich trhá, padne pod najťažšiu odpoveď pred národom našim. My v tom sväzku s nimi, ako sme boli, aj naďalej ostaj, čokoľvek znamenitého vyvedú, si osvojovať, s nimi v duchovnom spojení stáť a kde im budeme môcť čo dobrého urobiť, vykonať chceme, ako to nazpáť od nich ako bratov očakávame.“ In. *Slovenčina naša*, s. 113.

Štúrove dôvody na uzákonenie spisovnej slovenčiny teda v žiadnom prípade neznamenali nepriateľstvo k Čechom, ale pramenili z jeho snahy pomôcť vlastnému národu. Pravda, mnohé z nich neboli ani pre Šturových súčasníkov, ba dokonca ani prvržencov vždy presvedčivo a nenašli očakávaný ohlas ani u jeho najbližších prvržencov. V obrane spisovnej reči napriek tomu odolal všetkým utokom, pretože jeho počín bol zavŕšením dovtedajšieho vývoja na Slovensku, pretože budovanie predpokladov pre samostatný kultúrny a politický vývoj slovenského národa, z ktorých spisovný jazyk patrilo medzi základne, zodpovedalo objektívnym potrebám slovenského života.

Boj za spisovnú slovenčinu spajal Štur s aktívnou buditeľskou a kultúrno-osvetovou pracou medzi slovenskými ľudovými masami, aj keď, prirodzene, nemohol ešte vidieť všetky charakteristické znaky národa, ako ich pozname dnes, jednoznačne videl podmienku samobytnosti národa v existencii národnej slovenskej kultúry, v ktorej sa — podobne ako v jazyku — prejavuje osobitný národný duch, národná svojráznosť ako produkt osobitnej slovenskej „kmeňovosti“. Popritom dôraz na národnú kultúru a jej rozvíjanie vyplýval z toho, že celkove mal proces slovenského národného obrodenia predovšetkým kultúrny a jazykový charakter. Z postavenia Slovákov, ich neuznania ako národa a začlenenia do feudalného uhorského politického národa, vyplýval priam ťažiskový význam utvárania a rozvíjania národnej kultúry ako formy obrany existencie samostatnej a samotnej narodnosti a novodobého národa. „*U narodov bez vlastnej štatnej zvrchovanosti,*“ píše Viktor Kochol, „*ako to bolo u Slovákov a v podstate aj u iných slovanských narodov vo feudalnom rakúskom mocnarstve, pripada kulture v období ich obrodenia ešte väčšia buditeľská uloha, keďže kultura, resp len reč a literatura je takmer jediným národným majetkom, jediným významnejším prejavom rodiaceho sa národného spoločenstva*“⁵¹

Svoj boj za povznesenie slovenskej národnej kultúry spajal Štúr s bojom za realizáciu celkoveho národného a socialno-politického programu a daval mu aj takto hlboký a praktický politický zmysel, spájajúc ho s bojom proti feudalizmu a všetkým neduhom, ktoré z neho pramenili a boli mu vlastné.

Štúrov kultúrno-osvetový program bol koncipovaný značne široko a zahrnoval v sebe z hľadiska slovenského obyvateľstva a národa všetky najaktuálnejšie problémy počínajúc spisovnou slovenčinou, teoretickými prácami i praktickou činnosťou medzi ľuďmi. V tomto smere mohol Štúr nadviazať a aj nadviazal na činnosť staršej generácie slovenských buditeľov, či už J. Fándlyho, A. Bernoláka, J. Hollého, ale aj P. J. Šafárika a J. Kollára, v oveľa väčšej miere však akcentuje politický zmysel a dosah boja za kultúrno-vzdelanostné povznesenie slovenského ľudu.

Jeho početné články o kultúrnych pomeroch na Slovensku, o kultúrnych možnostiach, resp nemožnostiach využitia slovenského obyvateľstva sú plné hlbokých sociálnych a politických postrehov i ostrých kritických vyčítiek na adresu feudálneho systému a maďarizačného utlaku, v ktorých videl hlavnú príčinu kultúrnej, ale aj ostatnej zaostalosti slovenského ľudu.

Jeho početné články o kultúrnych pomeroch na Slovensku, o kultúrnych možnostiach, resp nemožnostiach využitia slovenského obyvateľstva sú plné hlbokých sociálnych a politických postrehov i ostrých kritických vyčítiek na adresu feudálneho systému a maďarizačného utlaku, v ktorých videl hlavnú príčinu kultúrnej, ale aj ostatnej zaostalosti slovenského ľudu.

3. K spätosti Štúrovej národnej koncepcie so socialno-politickým programom

Spätosť socialných a politických požiadaviek s bojom za spisovnú reč novodobého slovenského národa a jeho národnú kultúru bola zákonitým dôsledkom spojitosti utvárania národa a formovania spoločného hospodárskeho života na národnom území, hospodárske spoločenstvo slovenského obyvateľstva ako jeden zo znakov novodobých národov vôbec sa síce pomaly, ale predsa paralelne s rozvojom kapitalizmu a vnútorného trhu vytváralo a v konečnom dôsledku to bola práve táto hospodárska stránka spoločenského vývoja na Slovensku, ktorá priniesla na svet i slovenskú národnú myšlienku.

Štúrovo primárne presadzovanie uznania samobytnosti slovenského národa ako súčasť jeho národného a politického programu bolo logickým východiskovým postulátom, no i predpo-

⁵¹ Kochol, V., citované dielo s 231

kladom a základom presadzovania ostatných požiadaviek. Samobytnosť, uznanie Slovákov za suverénny národ mohlo byť jediným základom ostatných národných požiadaviek, ktoré gradovali, ako je známe, od istého druhu autonómie a austroslavizmu až po federáciu a odtrhnutie

Dosiahnutie slovenskej samobytnosti v spojení s politicko-sociálnym obsahom tohto procesu bolo jedinou možnou cestou k vytlačeniu konkurencie cudzej, maďarskej vláducej vrstvy, jej hospodárskej a politickej moci na území obývanom slovenským obyvateľstvom

Boj proti cudzonárodnej maďarskej a pomadžarskej šľachte znamenal ipso facto boj proti feudalizmu ako takému, aj keď by sme hneď odhľadli od protifeudálnych, t. j. kapitalistických prvkov obsiahnutých v Šturovom sociálno-politickom programe, ktorý v šľachte správne videl prekážku tak národnostného ako aj celkového spoločenského napredovania slovenského obyvateľstva. Štúr veľmi jasne postrehol význam prekážok, ktoré tu stali proti slovenskému národnému hnutiu v národnom i hospodársko-sociálnom zmysle, prekážok v podobe feudalizmu a jeho vláducej vrstvy, t. j. šľachty. V jednom z listov Čtúborovi Zochovi v roku 1837 svoj názor o probléme vyjadruje takto: „Zamyšľam sa nad históriou a vidím, že najväčším zlom je totiž feudalizmus a z neho vzniká aristokracia, ony boli príčinou tisícerych strastí, nešťastí, zahub, ktoré prenasledovali úprimný rod náš, pričom myseľ mi preniká tá sladká myšlienka, že ono zlo nemá pôvod v národe našom, ale že je k nám prnesené a nám nanútené od národov cudzích, a menovite nam Slovákom od Maďarov.“⁵² Štúr tu spája feudalizmus a maďarizačný útlak a vidí v nich spoločnú a spojenú prekážku rozvoja slovenského národa, šľachtu, a to ani slovenskú, v žiadnom prípade nepovažoval za schopnú a ani ochotnú podieľať sa akýmkoľvek spôsobom na realizáciu slovenského národného programu, a to nielen pre jej maďarskú národnosť alebo slovenské maďarónstvo, ale najmä preto, že tento program obsahoval také sociálne a politické požiadavky, ktoré

⁵² Cestou života tírstou, s. 53—54

boli namierené proti záujmom šľachty, jej privilegovanému hospodárskemu i politickému spoločenskému postaveniu. Štúr preto nemohol so šľachtou rátať ako so spojencom a pomocníkom, ale ako s protivníkom. „Řeknu Vám, že my od naší šlechty nic dobrého k očekávání nemáme. Kteří jsou nam z ní nakloněni, jsou starší, všichni mladší jsou proti nám. Byl u mnohých, všude sem to naleznu. Ale já se, to vždy našim říkaval, nebo to se deje dle vyvinutí našeho historického a stavu politického. Rozumějtež šlechtu vyšší. Měšťanstvo sa ujímá začína naši věci, a v něm jest naděje, pak v jiných stavích“⁵³

Aj z tohto citátu vidno, že Šturov program boja za samobytnosť slovenského národa, t. j. boja za riešenie národnostnej otázky v Uhorsku z hľadiska práv slovenského národa, bol nerozlučne spätý s riešením otázok sociálnych, hospodárskych a politických, t. j. bol spätý s programom nastupujúcej modernizácie a ako taký bol nanajvyš pokrokovým javom

Je teda zrejmé, že Štúrov národnooslobodzovací program v užšom zmysle ani objektívne nemohol byť izolovaný od programu sociálno-politického, ba naopak, úspech boja za samobytnosť bol podmienený úspechom boja za sociálne a hospodárske požiadavky, pretože v konečnom dôsledku bez emancipácie hospodárskej nemohlo byť skutočnej emancipácie národnej, i keď špecifickosť slovenských podmienok si vyžadovala začať prednostne práve bojom za emancipáciu národnú ako najkonkrétnejší prejav protifeudálneho pohybu.

Základom feudalizmu všeobecne je poddanský systém na jednej a privilegované postavenie svetskej a duchovnej šľachty na druhej strane. Preto aj základným predpokladom demokratických premien sa spravidla stáva vždy dôsledné a demokratické riešenie roľníckej otázky; roľníctvo je objektívne najmasovejšou protifeudálnou silou a zároveň aj najmasovejšou základňou národno-obrodeneckého hnutia, zachovávajúc si najmä v národnostne zložených štátoch najviac originálnych národných črt a vlastností

⁵³ Štúr, Ľudovít. Listy I. List J. V Stanekovi z 22. septembra 1841

Slovenske roľníctvo malo tieto charakteristické črty a Štur sa naň aj plne orientoval jednak z aspektu roľníctva ako najdoslednejšej protifeudalnej sily, ako aj z aspektu slovenskej narodne zachovanej spoločenskej vrstvy. Cieľom slovenskeho národného hnutia bolo politické ovládnutie života na Slovensku, zabezpečenie hospodarských pozícií rodiacej sa slovenskej buržoázie, zabezpečenie jej budúceho hospodarskeho a politického mocenského monopolu na Slovensku. Jedinou spoločenskou silou schopnou pod hegemóniou slovenskej buržoázie a maloburžoázie doviest národné slovenské hnutie k víťazstvu, bolo roľníctvo, ktoré, pravda, mohlo prísť pod zástavu Štúrovho programu iba vtedy, ak by okrem otázok národných pamätal aj na oslobodenie roľníctva spod jarma feudalizmu. A Štúrov program oslobodenia na slovenske roľníctvo pamätal, pretože „slovenské roľníctvo trpelo pod hospodarským, sociálnym a politickým utlakom prevažne maďarskej šľachty a prostredníctvom jej nadvlády sa uskutočňoval aj národný útlak a maďarizácia“⁵⁴

Aj z týchto dôvodov musel Štúr postaviť riešenie tzv. agrarnej otázky na prvé miesto sociálneho politického obsahu svojho protifeudálneho programu. Útok proti poddanskému systému bol priamym útokom proti feudalizmu na celom fronte a Štur ho takto aj chápal, resp. viedol, o čom su najlepším svedectvom jeho články *Slovo na čase*, *Kde leží naša bieda* a *Naše nádeje k nastávajúcej budúcnosti*. V nich sa Štur zvlášť jasne prejavil ako tvorca programu sociálneho pozdvihnutia slovenskeho roľníctva, ale aj ako predstaviteľ rodiaceho sa slovenskeho kapitalizmu, ktorý presadzuje jeho postupne sa radikalizujúci program a naroky v slovenských i celouhorských reláciách. Tieto požiadavky možno zhrnúť do nasledujúcich niekoľkých bodov: 1) zrušenie urbárskej služobnosti; 2) zrušenie tzv. partimoniálneho súdu a tzv. panských stolíc; 3) umožnenie zastúpenia ľudu v správe tzv. slobodných kráľovských miest a vyčlenenie mestečiek spod pravomoci panských stolíc; 4) poskytnutie politických práv ľudu a zrušenie privilégií šľachty.

⁵⁴ Mésároš, Julius. *Štúrov boj za oslobodenie slovenského roľníctva spod jarma feudalizmu*. Zborník SAV, 1956, s. 134—135.

Štur svoj program, resp. požiadavky podrobne zdôvodňoval, vysvetľoval a podával vždy vlastné návrhy na riešenie konkrétneho problému,⁵⁵ v nich sa najbezprostrednejšie odrážala buržoázno-demokratická podstata jeho programu, súčasne však odzrkadľovali aj niektoré slabé miesta Štúrovho programu, o ktorých budeme hovoriť na inom mieste.

Zo stručne načrtnutých hlavných myšlienok Štúrovho národného a politického programu možno na záver usúdiť, že z historického hľadiska mal pokrokový charakter, lebo zodpovedal objektívnym potrebám slovenskeho národa v boji proti národnostnému utlaku, tak ako zodpovedal aj potrebám spoločenského vývinu z hľadiska boja proti feudalizmu, za uskutočnenie demokratických spoločenských premien.

Možno preto plne súhlasiť s konštatáciou, že Eudovít Štúr svojím programom boja za samobytnosť slovenského národa, uzákonenie spisovnej slovenčiny a bojom za realizáciu sociálno-politických potrieb slovenskeho národného hnutia „oveľa jasnejšie a hlbšie než jeho predchodcovia i väčšina súčasníkov poznal historické zákonitosti spoločenského vývinu, vyjadril ich vo svojich sociálno-politických názoroch a svojou mnohostrannou činnosťou prispel nielen k definitívnemu sformovaniu slovenskeho národa, ale súčasne ho cielavedome viedol do protifeudálneho oslobodzovacieho boja“⁵⁶

V komplexe Štúrovho národného a sociálno-politického myslenia zaujímajú osobitné miesto jeho názory na štát a právo, ktoré dopĺňujú jeho profil a ktorými sa podrobne zaoberáme v nasledujúcich kapitolách.

⁵⁵ Ťažisko Štúrových myšlienok sociálneho a politického programu je obsiahnuté predovšetkým v knihu týchto otázok z hľadiska platnej právnej úpravy a v návrhoch *de lege ferenda*, z toho dôvodu sa ním podrobne zaoberáme v kapitole IV *Miesto a význam práva v myslení Eudovíta Štúra*.

⁵⁶ Heretík, Š., citované dielo s. 182.

III. Miesto štátu v programovom koncepte Ľudovíta Štúra

Každý revolučný, sociálny alebo národný pohyb vyplýva v konečnom dôsledku z konkrétnych historických podmienok života ľudskej spoločnosti a ako taky má vždy viac alebo menej vyhraný sociálny pôvod, charakter i ciele, v dôsledku toho sa každé takéto hnutie v tom alebo onom smere dotýka aj existujúceho konkrétneho štátu

Štát je najdôležitejšou politickou inštitúciou spoločnosti, má sociálnu povahu a podstatu, je najdôležitejším nástrojom v rukách vládnucej moci na organizovanie foriem spoluzitia ľudí. Štát plní svoje funkcie, aby zavádzal, chránil a rozvíjal hodnoty života v konkrétnom čase a priestore. Je potom prirodzené, že každé nové hnutie sociálneho a politického charakteru či obsahu sa nevyhnutne dotýka aj sameho existujúceho štátu. Existujúci štát vystupuje spravidla ako ochranca tých konkrétnych vzťahov a inštitúcií, proti ktorým je revolučne hnutie namierené, i keď, pochopiteľne, historické situácie priniesli aj iné než uvedené možnosti vzťahu hnutia, usilujúceho sa nastoľovať nové pomery, k štátu.

V revolúciu ako kvalitatívnom spoločenskom zvrate však ide takmer vždy o viac alebo menej ostré stretnutie hnutia so štátom, čo logicky vyplýva z postavenia štátu v spoločnosti a vo sfére spoločenských vzťahov, ako aj z možností, aké držba štátnej moci v rukách určitej spoločenskej vrstvy či skupiny dáva. V každej revolúciu preto vo vzťahu síl revolúcie k štátu platí, že jej hlavnou otázkou je otázka štátu a štátnej moci.⁵⁷ Inak to nebolo v Rakus-

⁵⁷ Postavenie štátu z hľadiska revolúcie a revolučných síl nie je vždy rovnaké. Bez ohľadu na rozdielnosť zostáva však otázka štátu a štátnej moci v každej revolúciu hlavnou otázkou.

ko-Uhorsku pri zmene feudalnych pomerov na moderne, kapitalistické

Aj v tejto revolúciu bez ohľadu na to, či kapitál mal v rukách hospodársku moc reálne alebo iba potenciálne, išlo o revolučný výbuch, ozbrojený boj zameraný už bezprostredne na uchopenie štátnej moci, ktorú potrebuje ku kompletizácii svojej spoločenskej nadvlády, na upevnenie svojej už predtým získanej hospodárskej moci.

Každé spoločenské hnutie teda musí zaujať voči existujúcemu konkrétnemu štátu priamy alebo nepriamy postoj, pričom najvyšším cieľom konkrétneho hnutia vo vzťahu k štátu môže byť snaha o povalenie, zvrhnutie štátnej moci, jej nahradenie štátnou mocou inej podstaty, v miernejšom programe jej prípadné nahradenie iným politickým režimom, o demokratizáciu štátnej moci, zmenu štátnej formy, vládnej formy a pod.

Štúr a slovenské národné hnutie nemohli byť výnimkou, aj keď akcent hnutia bol v národnostnej sfére ako sprievodnom javе všeobecne nastupujúceho hnutia meštianstva, hnutie sa dotklo, a to bezprostredne i nepriamo, aj rakúskeho štátu, rakúskej štátnosti vôbec a Uhorska ako špecifického útvaru v rámci ríše osobitne.

Z hľadiska sociálneho a politického obsahu hnutia s jeho emancipačnými požiadavkami stála tu rakúska ríša ako prekažka, brániaca všetkými prostriedkami staru feudálnu štruktúru spoločnosti. Z hľadiska národnostného obsahu stala proti hnutiu habsburská monarchia — žalár národov, vládnuce nemecké štruktúry a osobitne s viedenským absolutizmom spolupracujúca uhorská feudálna veľkostatkárska šľachta. Z tohto dôvodu slovenské národné hnutie muselo naraziť, ak vychádzame z jeho programu, v zásade hneď spočiatku aj na rakúsky štát ako taký a jeho oficiálnu politiku až na eliminovaný program viedenskej vlády v národnostnej otázke tesne v predvečer revolúcie a jej priebehu.

Ide nám totiž o to, že vzťah hnutia a štátu je dvojstranný, že tak ako hnutie formuluje svoj program v relácii k oficiálnej politike štátu a v jej rámci k možnostiam realizácie cieľov hnutia, ta-

kisto formuje k hnutiu svoj vzťah príslušna štátna moc a jej predstaviteľa

Štátna moc, samozrejme, pristupuje k hnutiu predovšetkým z hľadiska konfrontácie jeho programu so záujmami vládnucej moci, zakotvenými v politike štátu. Charakter programu, jeho radikálnosť, demokratickosť, charakter hybných síl revolúcie, resp. hnutia a ich hegemonia, sociálny, politický, prípadne náboženský, národnostný atď. obsah hnutia je základným kritériom vzťahu oficiálnej štátnej politiky k nemu. Štátna moc môže konkrétne hnutie sama vyvolať a podporovať, ak ono podporuje politiku štátu proti určitým spoločenským skupinám, národnosti a pod., môže hnutie potláčať, prípadne byť k nemu viac menej ľahostajná atď.

Hnutie formuluje svoj program vo vlastnej politickej stratégii, v jej rámci hodnotí aj svoje možnosti vo vzťahu k štátu a z tohto hľadiska vytyčuje v danom smere aj konkrétne ciele a taktiku. Postaveniu konkrétneho programu hnutia, vrátane jeho vzťahu k určitému štátu, však spravidla predchádza všeobecná formulácia programu a cieľov hnutia jeho iniciátormi. Filozofické, politické, sociálne, hospodárske, náboženské a iné názory ideových predstaviteľov, resp. pripravovateľov i praktických vodcov, predstavujú spravidla základné obsahové ciele hnutia, resp. sily či spoločenskej skupiny, ktorá hnutie realizuje, a obsahujú aj názory na vzťah hnutia k štátu, v ktorom sa uskutočňuje, ba vo väčšine prípadov obsahujú aj viac-menej ucelené predstavy o budúcej štátnej organizácii, podstate štátu, jeho forme, funkciách atď.⁵⁸

Ak uplatníme uvedené všeobecne myšlienky na Štúrovu iniciatívu, vidíme, že jeho filozofia mala na koncepciu slovenského národného hnutia rozhodujúci vplyv. Štur, ako sme už uviedli, sa

⁵⁸ Napríklad teória trojdelenia štátnej moci od Ch. L. Montesquieua našla svoje ústavné vyjadrenie vo francúzskej gronďistickej ustave a v praktickom uplatnení si udržala svoj význam až podnes najmä v tých štátoch, kde z hľadiska formy vlády ide o prezidentské republiky (napríklad USA). Podobne je to s inými teóriami na príklad s vplyvom učenia T. Akvinského na katolícku teóriu štátu, teóriou J. J. Rousseaua a pod.

na vedúcu osobnosť slovenského národného života cieľavedome teoreticky pripravoval, ďalším stupňom bola teoretická príprava samotného slovenského národného hnutia a napokon Štúr bol po celý čas najvýznamnejším praktickým vodcom a činiteľom hnutia, čiže každý jeho názor našiel v každom štádiu rozvoja hnutia konkrétny, viac alebo menej vplyvný dosah.

Možno teda uzavrieť, že uvedené okolnosti v mnohom podmieňovali aj Štúrove názory na štát a jeho právo všeobecne, ale aj v konkrétnej aplikácii na slovenské podmienky, a že na druhej strane tieto názory umožňujú do veľkej miery pochopiť vzťah Štúra k rakúskej ríši a Maďarom, vrátane konkrétnych postojov v pozíciu vodcu slovenského národného pohybu. Štúrova filozofia štátu, jeho teoretické chápanie štátu sa tak stáva jedným z prameňov poznania a pochopenia jeho konkrétnych krokov a prostredníctvom jeho pôsobenia i konkrétnych krokov slovenského národného hnutia vo vzťahu k rakúskej ríši, Uhorsku a Slovanom.

1. Teoretické chápanie štátu

Ľudovít Štur nebol teoretikom štátu a práva v úzkom zmysle slova, tak ako nebol v úzkom zmysle slova filozofom. Tento fakt vyplýva predovšetkým z toho, že ako filozofia v najširšom ponímaní, tak i jeho filozofia štátu a práva osobitne boli späté s inými, predovšetkým historickými, filozofujúcimi a literárnymi záujmami.

Aj keď Štúr nevyprodukoval vyslovene filozofické dielo so všeobecným alebo konkrétnym štátovým zameraním, a ako jeho filozofické, tak i štátové názory treba hľadať v rôznych autorových článkoch, spisoch a výrokoch, kde sú roztrúsené a príležitostne vyslovené, reflexiu o štáte a politike pripadá dôležité miesto v jeho myslení.⁵⁹

⁵⁹ Myšlienky o štáte a práve možno nájsť predovšetkým v nasledujúcich článkoch, statiach a knihách: *Lud náš obecný, Naše polozenie vo vlasti, Kde leží naša bieda, Život domáci a pospolný, Pospolitosť a jednotlivosť, Starý a nový vek Slovákov, Pono-*

V súvislosti s výkladom Štúrovho prínosu pri aplikácii Heglovej filozofie dejín na slovanskú otázku sme sa zmienili o niektorých stránkach jeho ideovej závislosti od Heglovej filozofie, ktorá sa najzreteľnejšie prejavila práve v oblasti filozofie štátu a práva

Osvojenie si vývojového princípu dejín ako súčasť prejavu objektívneho ducha, ktoré v podobe rozšírenia tohto procesu o otázku slovanskej budúcnosti tak vhodne zapadlo do Šturovej koncepcie slovanstva, viedlo ho zároveň aj k osvojeniu si ostatných stránok Heglovho učenia o objektívnom duchu, teda aj učenia o štáte a práve. V týchto otázkach sa však Štúr už natolko nevedel osamostatniť, prejavil sa originálne, ale skôr naopak, pridržiavajúc sa absolutizácie štátu a legitimistických princíпов, zostal práve v týchto oblastiach od Hegla najzávislejším, i keď sa aj tu usiloval rešpektovať záujmy slovenského národného hnutia, ktoré nie vždy nachádzali v jeho filozofii štátu a práva, prebratej od Hegla, adekvátne vyjadrenie

* * *

Štúr pokladal štát za jednu z foriem prejavu objektívneho ducha. V zmysle Heglovej filozofie všetko skutočné je vyvinovým stupňom absolútnej idey, návratom idey k sebe samej, a ako uvažuje v tejto spojitosti E. Városová, práve „*duch bol Šturovi iniciatorom k pozdvihnutiu človeka a národa k slobode. Do služby ducha tu boli zapojené všetky prostriedky, t. j. interesy, náruživosť a potreby jednotlivcov, kolektívov a národov. Tieto vyššej službe sa podriaďovali funkcie obce i štátu. Štát ma byť totiž najdokonalejším uskutočnením slobody a v jeho zákonoch sa má prejavovať objektívnosť ducha, t. j. sloboda a rozumnosť*“⁶⁰

sy a žaloby Slovákov; v Štúrových rečiach na uhorskom sneme a i. Viacero myšlienok obsahuje jeho posmrtné vydaný spis *Slovanstvo a svet budúcnosti*, ktoré s ňou v mnohom zodpovedajú jeho pôvodným názorom na štát, zároveň však obsahujú aj niektoré nové, resp. modifikované náhľady, ku ktorým dospel v úvahách nad výsledkami revolúcie a politikou rakúskej vlády v jej priebehu i po nej

⁶⁰ Városová, E., citované dielo pod pozn. 7, kap. II, s. 93

Heglom ovplyvnený Štúr vníma štát ako spojenie objektívnej a subjektívnej vôle, uskutočnenie rozumu, t. j. slobody. Štát je sám sebe účelom, v ňom sa vyvíja rozum a v ňom prichádza k svojmu povedomiu. Podľa Hegla skutočnosť vo sfére objektívneho ducha, napríklad pruský štát, jeho právo a mravnosť, boli vrcholom vyvoja objektívneho ducha, stelesnením rozumného v skutočnosti. Pravda, heglovské završenie spoločenského vyvinu v pruskej konštitučnej monarchii možno chápať ako dobové aplikácie vyvinového princípu u samého Hegla, tak isto ako to platí o jeho názore na vyvrcholenie dejín u germánskych národov; vyvrcholenie vyvoja objektívneho ducha v pruskej konštitučnej monarchii však bolo jediným logickým záverom Heglovej filozofie dejín, podľa ktorej iba tie národy majú v histórii miesto, ktoré sú štátotvorné, iba tie národy vystupujú ako historický činiteľ, ktoré sú organizované vo forme štátu. Ak vrcholom histórie bola éra germánskych národov, musel byť v oblasti štátu logicky jej vyvrcholením pruský štát.

Štúr využil Heglovu vyvinovú koncepciu dejín na budovanie slovanskej nadstavby, kde mu — teoreticky a abstraktne vzaté — Heglova filozofia ponúkala práve také možnosti pretvárania či prispôsobovania ako v oblasti učenia o štáte, ktoré však Štúr prevzal viac-menej nekriticky, predovšetkým v nazeraní na absolútny, rozumny, vznešený a božský charakter štátnej moci.

Heglovo chápanie národa ako štátotvorného činiteľa však Štúr nemohol aplikovať a využiť z dôvodov praktických potrieb slovenského národného hnutia. Preto sa v tejto otázke od Hegla odkláňa, opúšťa spojenie národa a štátnosti a rozvíja koncepciu kmeňovosti. Domnievame sa, že D. Čiževskij nemal nepravdu, keď napísal, že hegelianizmus, tak ako sa Štúr s ním ešte v Bratislave zoznámil, ho musel čiastočne sklamať, „*veď sa hovorilo o štáte, o dejinných národoch, o veľkých mužoch a vo svetových dejinách mali byť len veľké národy. Slováci však nemali štát, z hľadiska heglovskej filozofie dejín neboli vôbec historickým národom, neboli národom veľkým, ale malým*“⁶¹. Je prirodzené, že

⁶¹ Čiževskij, Dimitrij. *Štúrova filozofia života*. SUS, Bratislava 1941, s. 55—56

takto chápanú heglóvskú filozofiu dejín Štúr z hľadiska svojho národného programu nemohol aplikovať v slovenských a uhorských podmienkach a za základnú slovensku národnú argumentáciu si berie vyššiu formu slovanskej kmeňovosti a vzájomnosti.

Štúr, ktorý vždy prechovával uctu k štátu, nevidel v Heglovej filozofii to, čo v nej videli Heglovi prívrženci K. Marx a F. Engels. Hegel totiž, vychádzajúc z dialektiky vyvoja spoločnosti a štátu a vyhlásiac konštitučnú pruskú monarchiu za konečnú a najdokonalejšiu formu vlády, ohlásil inými slovami blízkosť nastupu buržoazie k politickej moci,⁶² a tým i prekonanie heglóvskeho a feudálneho chápania národa a národov v histórii. Štúr sa takto v nazeraní na štát v jeho rôznorodých spojitostiach dostal nevyhnutne do zložitého rozporu: odmietal Hegla v reláciách slovenskej samobytnosti, no zároveň sa ho chcel pridržať vo viere v absolútny charakter štátu, nevyhnutnosť, vhodnosť a spravodlivosť štátu.

Zdá sa byť správny predpoklad, že táto „dvojitosť“ Štúrovho pohľadu na štát vplyvala z úsilia riešiť slovenskú otázku, resp. dosiahnuť uznanie Slovákov za suverénny národ, ktorého záruku vývinu videl predovšetkým v zabezpečení silnej štátnej moci, takže zabezpečenie by však ťažko mohol poskytovať štát, proti ktorého vôli sa národnooslobodzovací boj aj viedol. Tým si Štúr zviazal ruky v rovine radikálnosti a revolučnosti slovenských národných požiadaviek v pomere k štátnej moci a nevyhnutne sa ocitol na platforme legitimizmu, ktorý bol skôr problémovou než svetlou stránkou politického a filozofického profilu jeho koncepcie.

Aj v ďalších Štúrových pohľadoch na štát je Heglov vplyv očívidný. Štát vystupuje u Hegla ako najvyššia jednota troch vyvojových stupňov mravnosti — jednoty všeobecného a jedinečného, organickej spätosti individua s celkom, spätosti či jednoty začínajúcej v rodine, pokračujúcej v občianskej spoločnosti a vrcholiacej v štáte. Štúrove úvahy a myšlienky na túto temu su obsah-

⁶² Pozn. Chřabíř, I. *K otázke hodnotenia Heglovoho filozofického odkazu*. In: Doslov k Heglovej filozofii dejín SVPL, Bratislava 1957, s. 465.

nuté najmä v článkoch *Život domáci a pospolitý a Pospolitosť a jednotlivosť*, ktoré potvrdzujú Štúrovu závislosť od Hegla.

Proti vyššiemu životu pospolitému stavia Štúr ako protiklad život domáci. Zakladom života domáceho je rodina, „menšia spoločnosť, z ktorej vychádza (človek) a ku ktorej sa zase po vystúpení z nej vracia“⁶³. K rodine človek patrí podľa prirodzenosti, je prirodzenou súčasťou jej tela.

Proti rodine ako základnej bunke života domáceho stavia Štúr väčšiu spoločnosť, v ktorej človek zostáva po celý život, a touto spoločnosťou je národ, obec, krajina, spoločnosť, ktorá je v porovnaní s rodinou širšia a slobodnejšia, ku ktorej človek patrí preto, „že sa v živote svojom podľa jej zákonov, ustanovení, poriadkov držať a spravovať má a musí“⁶⁴.

Život pospolitý vrcholíaci v štáte môže povstať síce zo života domáceho či rodinného, avšak spoločný pôvod, prirodzené pokrvné, rodinné puto, teda v praktickom chápaní jednonárodnosť, nie je podmienkou existencie štátu, pretože spojenie v rodine má prirodzený pôvod, ale v obci „nie je základ prirodzený nevyhnutne potrebný, spojivo, t. j. to, čo rozličných v jednej obci žijúcich ľudí viaže, je duchovné, zákony, náď“ atď.⁶⁵ K rodine „náleží človek podľa tela, s obcou sa viaže duchom, a ako duch je nad telom, tak aj obec je nad rodinou, nad toto úzke a tesné prirodzené spojenie“⁶⁶. Obec, štát sa o rodinu všestranne starajú, zabezpečujú rozvoj vzdelanosti, osvety, duchovný život. Okrem toho „obec dáva človeku pravo a chráni ho pri ňom, obec sa stará o bezpečnosť jeho osoby, jeho majetnosti, obec pole k vyznačeniu sa k dôstojnostiam, k rozmnoženiu svojich schopností, skúseností, k nadobudnutiu majetnosti otvára, a týmto všetkým nekončene veľkú zásluhu o jedného každého človeka, čo v obci žije, si vynadobýva“⁶⁷.

⁶³ *Politické state a prejavy*, s. 112.

⁶⁴ Tamže, s. 112.

⁶⁵ Tamže, s. 113.

⁶⁶ Tamže, s. 113.

⁶⁷ Tamže, s. 114.

Stupeň a hodnota života pospolitého je u Štúra kritériom hodnoty národa, jeho duchovného rozvítia a historického zaradenia. Národ, ktorý „v pospolitom živote človečenskom svoj život nezaznačil, že odhodnený a pred inými v nerozvážnosti, ten ale, ktorý pre obecné dobro rodu ľudského vykonal dajaké služby, má uznanosť u všetkých, má česť, má slavu a zasluguje ju“⁶⁸ A naopak narody, ktoré svoj pospolitý život nerozvinuli, boli a sú iba „suché výrastky na pníku človečenskom a zeliny bez plodu a ovocia“⁶⁹

Rozvítie pospolitého života, t. j. v dnešnom chápaní vysoko zorganizovaného života spoločnosti pod záštitou štátu, je podľa Štúra jedno z hlavných podmienok jednoty, sily a životaschopnosti každého národa, preto vehementne presadzuje zárodoky života pospolitého aj v podmienkach slovenských, vidiac v tom cestu k národnému pozdvihnutiu a zdokonaleniu.

Význam a dominantu pevnej štátnej organizácie ako vrcholu vývinu spoločenského života absolutizuje Štur aj pri skumaní vztahov jednotlivca a pospolitosti. Pod pospolitostou rozumie jednotu, zväzok jednotlivcov, ktorý je spatý putom jednotného spoločného cieľa, čiže každá takáto jednota je aj predstavená a zosobnená skutočnou jednotnou vôľou, ktorá môže byť vyjadrovaná rôznymi činiteľmi, podľa toho, o aký druh pospolitosti ide. Bez tejto jednotiacej vôle by žiadna pospolitost nemohla existovať, ale by sa rozdrobila na drobné kúsky.

Pokiaľ ide o štát ako pospolitost, Štúr ho kladie na najvyšší stupeň. Štát ako pospolitost je zosobnený vo vláde, vladárovi, mocnárovi, predstavujúcom jednotnú vôľu, ktorá je dušou pospolitosti, a preto „každý úd tejto alebo inej pospolitosti, keď v nej žiť chce a má, poriadkom tam platným sa poddať, ich za svoje uznať a nasledovať má a musí“⁷⁰

Pospolitost ako danosť sa vyvíja od najprvotnejších foriem až po formu najdokonalejšiu, t. j. formu štátu na čele s panovnským. Štúrove úvahy o živote domácom a pospolitom, pospolitosti

⁶⁸ Tamže, s. 123

⁶⁹ Tamže s. 125

⁷⁰ Tamže, s. 129

a jednotlivcovi boli jednak vyrazom pohľadu na štát a jeho postavenie v živote spoločnosti a národov, jednak mali aj prakticko-politický zmysel a cieľ. Štúr v rozbere týchto otázok podáva totiž zároveň historický prehľad vyvoja pospolitosti (praktický vznik a vývoj štátu), vysporadujúc sa s teóriami, ktoré zavrhol, a vyslovujúc závery priaznivé a zodpovedajúce, resp. podporujúce jeho slovanské a slovenské cítenie, o čom sa ešte zmienime.

Faktom však zostáva, že Štúr v tejto oblasti do značnej miery absolutizuje štát, zdôrazňuje jeho primárne spoločenské postavenie a úlohu, podriaďuje jednotlivca a rodinu štátnej moci a jej zákonom, ktorých prostredníctvom jedine môžu dosiahnuť plný rozvoj, ktorý im štát umožňuje a zaručuje. Štát je teda predpokladom existencie a rozvoja jednotlivca, rodiny i občianskej spoločnosti a predchádza im, štát nie je prostriedkom, ale cieľom, jeho autorita má božský, absolutný charakter.

Heglovu absolutizáciu štátu si Štur osvojil, takisto ako si osvojil jeho názor na právo, ktoré Hegel chápe ako „podstatu slobodnej vôle“, ktorá dosiahla vrchol v práve pruského štátu. Touto konštrukciou dospel Hegel k logickému stotožneniu otázky slobody a rozumnosti, ktoré si Štur ako heglovec taktiež osvojil, k chápaniu slobody ako rozumne podriadenia sa jednotlivca záujmom celku, podriadenia sa cieľom spoločnosti, ktoré su aj cieľmi štátu. Preto najvyššiu rozhodovaciu vôľu musí mať štát, ktorý v zákonoch vyjadruje objektívnu vôľu, v ňom jestvuje univerzálnosť a jej uplatnenie, ktoré pripada subjektívnej vôli. Rozpor subjektívnych vôlí rieši u Hegla a aj u Štúra monarcha, ktorému patrí posledne rozhodnutie. Kolízie subjektívnych vôlí vedu u Hegla „k momentu zmyšľania, ktoré je vnútorným chcením zákonov. Teda nielen normy sú prvkom či momentom kolízie subjektívnych vôlí, patrí sem aj zmyšľanie, že zákony a zriadenie vôbec sú pevné a je najprednejšou povinnosťou individuí podriaďiť im svoje vôle. Môžu jestvovať rozličné mienky a nahlady o zákonoch, zriadení, vláde, no zmyšľanie musí byť také, že všetky tieto mienky sú vzhľadom na substancialnosť štátu podradné a možno ich odstrániť.“⁷¹ V tomto

⁷¹ Hegel, G. W. F. *Filozofia dejín*. Bratislava 1957, s. 437—438

duchu písal o vzťahu k štátu a k jeho zákonom aj Štur „*A kto poslúcha zákony, poslúcha seba, lebo zakon, zakon pravdivý, je rozumný, vec samu chcejúci, a človek tiež rozumom sa spravuje a spravovať sa musí, ak sa teda podriaďuje zakonu, podriaďuje sa sebe a nikomu inemu leda rozumu svojmu, ktorý pri tej istej veci by prave taký zakon musel urobiť, hádam nepatrne zmenený, ale v podstate ten istý I koná teda človek, poslušný svojho rozumu a sám je slobodný Zakon a zas len zakon je rozumna všeobecnosť objektivna*“⁷²

Štát ako „*zosústredenie a vyvrcholenie spoločenského života*“⁷³ javí sa teda Heglovi aj Šturovi ako najvyššia garancia slobody individua i celku, vystupuje ovenčeny aureolou nedotknuteľnosti, posvätnosti a spravodlivosti „*vychováva, ochraňuje, drží a vedie národy*“.⁷⁴

Pravda, „*kolizia subjektívnych volí*“ u Hegla a „*nutnosť uznania jednotlivosti od pospolitosti vo všetkom tom, v čom jej cena opravdivá záleží, kde rozumne chce a pravdivé veci žiada*“ u Štúra, predsa len *prpušťajú určitý stupeň kritiky štátu, jeho zakonov a vlády, avšak iba na pôde legitimizmu*, bez toho, aby sa táto kritika dotýkala základov štátu, jeho substancialnosti. Je nesporne, že takýto pohľad na štát, jeho absolutizácia, sa nemohli neodzrkadlit na Štúrovom vzťahu k rakúskej monarchii a vedení politickeho hnutia štyridsiatych rokov 19 storočia, ktoreho ciele objektivne smerovali proti vládnucej feudalnej moci a jej štátu. Štur v kritických článkoch a vystupeniach neraz veľmi ostro napádal niektoré feudálne inštitúcie, prameroval nedostatky pravnej úpravy najpálčivejších otazok svojej doby, nikdy sa však nedostal až k odsudeniu samého rakúskeho štátu a jeho panovníka, naopak, práve v nich videl poslednú nádej a záruku, že spravodlivosti bude učinene zadost'⁷⁵

⁷² *Slovania brata*, s. 23

⁷³ Tamže, s. 119

⁷⁴ *Politické state a prejavy*, s. 50

⁷⁵ Až po porážke revolúcie a nesplnení sľubov zo strany Viedne E. Štur pochopil, že od rakúskej vlády a panovníka nič nedosiahne — to, prirodzene, zmenilo aj je ho vzťah k Viedni a aj názor na riešenie slovenskej otázky — bližšie pozri kapitolu III 3) a kapitolu V

Rozbor Šturových názorov na štát viedol niektorých autorov k zaverom o jednoznačnej konzervatívnosti, a tým i konzervatívnosti Štúrovho politickeho profilu v užšom zmysle. Iní zase videli iba Šturovu konzervatívnosť v otázkach štátu, kým v ostatných otázkach ho vyzdvihovali ako pokrokového činiteľa. Napríklad podľa E. Várossovej v otázkach štátu Štur „*pokračuje v tej línii buržoázných ideológov, ktorí v štáte nevideli dobrovoľné spoločenstvo ľudí na podklade zmluvy (J. J. Rousseau v diele Contrat social) a ktorí predstavujú po politickej strane demokratickú, v podstate republikánsku tendenciu, ale aj tu nasleduje Hegla a napojuje sa tak na absolutistickú línii tiahnúcu sa v smere učenia V. Machiavelliho Podlieha Heglovej mystifikácii štátu a monarchistickej formy štátu, jeho nahladom o ulohu veľkých osobností v nadení štátov a osudov národov*“⁷⁶

Posúdiť Štúrove názory na štát z hľadiska ich zaradenia do kontextu dobových myšlienkových prúdov a zhodnotiť ich ako progresívne či konzervatívne nie je uloha ľahká a jednoduchá. Aj uvedený všeobecne hodnotiaci záver o E. Štúrovi ako teoretikovi štátu je možné správne chápať, súhlasit s ním, pozmenit ho alebo nesúhlasit iba na základe všestranneho rozboru Štúrových názorov na štát a ich zaradenia do celku jeho politickej a narodnej filozofie. Z toho dôvodu je nevyhnutné venovať sa aj ďalším aspektom týchto názorov, predovšetkým otázke vzniku štátu a najlepšej štátnej formy. Treba pozorne zvážiť všetky konkrétne okolnosti, ktoré Štúra pri výklade týchto problémov ovplyvňovali, resp. ktoré si práve takyto postoj vynucovali.

* * *

Zdá sa, že je to najmä problematika chápania a vysvetľovania vzniku štátu, kde je v zaujme objektívnej pravdy potrebné domyslet a doložiť niektoré tradované závery či názory, ktoré bez uvedenia do širších súvislostí, resp. bližšieho spojenia s konkrétnou situáciou, v ktorej boli vyslovené a na ktorú mali reagovať,

⁷⁶ Várossová, E. citované dielo v pozn. 7, kap. II., s. 98—99

môžu viesť k mylnému chápaniu Štúrovych názorov. Uvedme iba príklad Štúrovho vzťahu k zmluvnej teórii vzniku štátu Jaroslav Dubnický v súvislosti s hodnotením L. Štura z hľadiska účasti na teoretickom a ideologickom boji medzi prívržencami maďarského nacionalizmu a slovenského národného hnutia, uvádzajúc ako príklad Štúrovu knihu *Starý a Nový vek Slovákov*, konštatuje, že „v nej Štur polemizuje s ideami maďarzácie, najmä s historicko-právnou argumentáciou. Proti šľachtickej podmaniteľskej ideológii, ktorá pôvodne slúžila hlavne na obranu šľachtického monopolného vlastníctva pôdy a v nových pomeroch aj na podporu idey núteného štátneho zväzku národností Uhorska pod maďarskou hegemoniou, *Ludovít Štúr stavia tradičnú pohostinnú (zmluvnú) teóriu, pomocou ktorej propaguje pokrokovú ideu dobrovoľného štátneho zväzku uhorských národností*“⁷⁷ Aj povrchné porovnanie Štúrovho názoru na štát a jeho vznik, ako je podany v uvádzaných citátoch, bez uvedomenia si širších súvislostí, ukazuje zdanlivý rozpor v nazeraní najmä na vznik štátu. Ak by sa totiž Štúr bol býval jednoznačne orientoval na zmluvnú teóriu a v jej buržoázno-demokratickom vyústení do republikánskej štátnej formy, bol by nevyhnutne dospel k iným, vlastným záverom, než v skutočnosti dospel aj v praktickej politike voči monarchii, i keď práve v tejto oblasti jeho činnosti možno jasne vidieť nielen vplyvy vlastnej filozofie, ale aj vplyvy opačné, t. j. vplyv politickej praxe Štúrovych odporcov a protivníkov, vrátane ich taktiky a sľubov monarchie.

V Štúrovom nazeraní na vznik štátu je tento moment jasne pozorovateľný a nesporný. Svedčí o tom aj jeho nazeranie, lepšie povedane jeho využívanie kontraktualistického princípu vzniku štátu na podporu svojho národnooslobodzovacieho programu ako konkrétnej odpovede na maďarsku argumentáciu.

Základným praktickopolitickým cieľom kontraktualistov bolo všeobecne vymedzené zdôvodnenie práva odporu buržoázie proti feudalite a jej reprezentantovi panovníkovi až po jeho

⁷⁷ Dubnický, Jaroslav: *K problematike verejnej a politickej činnosti Ludovíta Štura v rokoch 1840—1849*. In: Zborník SAV, s. 49

zvrhnutie. Idea zmluvy medzi pôvodným suverénom štátnej moci, t. j. ľuďom, za ktorého reprezentanta sa vydávala buržoázia, a panovníkom, ako abstraktný základ vzťahov panovníka k obyvateľstvu, bola z hľadiska obsahu vykladaná rôznym spôsobom. V drvivej väčšine prípadov však záver vždy vyznieval v prospech práva jednej zo zmluvných strán, t. j. mešťanstva, zmluvu zrušiť, resp. od nej odstúpiť, ak druhá strana, t. j. panovník, záväzky zo zmluvy neplní. V spojení s ostatnými ideami teórie prirodzeného práva a konfrontáciou konkrétnej situácie v absolutistickej monarchii s ideami či zásadami tzv. prirodzených práv dospeli ideológovia progresívnej buržoázie k logickému záveru o protikladnosti feudálnych pomerov s prirodzenoprávnymi princípmi a o práve buržoázie na zvrhnutie feudalizmu.

Aj v plejáde prívržencov teórie prirodzeného práva a teórie spoločenskej zmluvy treba však vidieť určitú diferencovanosť v radikálnosti, revolučnosti a demokratickosti praktických záverov, v závislosti od cieľov, ktoré jednotliví autori sledovali. Veď stupňom zmluvnej teórie vzniku štátu bol napríklad aj anglický filozof Thomas Hobbes, ktorý tézu o vzdaní sa všetkých pôvodných práv spoločnosti pri vytvaraní štátu v prospech panovníka dotiahol k záveru, čo v anglických konkrétnych podmienkach vtedajšej doby jednoznačne vyznelo ako obrana anglického kráľovského absolutizmu.

L. Štúr, ktorý podľahol mystifikácii monarchistickej štátnej formy, si však Hobbesove argumenty, resp. jeho teóriu neosvojil, naopak, odmieta ju ako neprijateľnú krajnosť, keďže Hobbes podľa Štura vidí, „že by národy len pre vládu boli“.⁷⁸ Preto sa usiluje Hobbesovo učenie o štáte vyvrátiť, i keď použité argumenty nevyznievajú vždy najpresvedčivejšie.

V úplnom vzdaní sa absolutistickému vládcovi vidí Štúr degeneráciu národov a jednotlivcov na „čisté nástroje a náradia, ktoré by bez všetkého svojho vlastného cieľa len dačomu inemu slúžili prínútené boli“.⁷⁹ Hobbesov názor na absolutizmus konfrontuje

⁷⁸ *Politické state a prejavy*, s. 139

⁷⁹ Tamže, s. 140

s druhou krajnosťou, ktorú reprezentuje predovšetkým Rousseauova teória zmluvy a suverenity ľudu

Obrancovia absolutizmu, strana konzervatívna, ako ich Štur nazýva, má svoje klady v tom, že sa pridrižava toho, čo je pre spoločnosť podstatné, t. j. stalosti a poriadku, o ktoré sa sama spoločnosť opiera, zároveň však v tvrdošijnom nastojení na stalosti existujúceho poriadku vidí Štúr zabranu rozvoja jednotlivosti, základnou otázkou a požiadavkou preto je, aby sa jednotlivosť s pospolitostou vyrovnávala, k čomu sa obidve krajnosti vzajomnými ustupkami a vo vzajomnom boji pomaly dostanu

Šturovo odmietanie Hobbesa a jeho teórie malo zaiste svoje základne korene v heglovstve, ktoré, ako sme naznačili, znamenalo pripustenie obmedzenej, legalnej kritiky politickeho režimu a systému, čo Hobbesova teória nepripúšťala. Absolutne podriaďenie sa vláde, ktoré z nej, tak ako ju chápali Štur, vyplývalo, t. j. degradovanie národa na nástroj vlády a štátu bez akéhokoľvek vlastného národného cieľa a snaženia, sa nemohli hodiť do Štúrovej koncepcie boja za samobytnosť slovenskeho národa, jeho sociálne a kultúrne povznesenie, teda do koncepcie, ktorej základným princípom bola práve vlastná úloha, vlastný cieľ, sebauvedomenie a povznesenie Slovákov

Hobbesova teória nebola, ako je známe, prijata s naležitým pochopením ani u prívržencov kráľa v samom Anglicku, jednak pre jej mechanicko-materialistické východisko pri vysvetľovaní tzv. prirodzeného stavu a procesu vznikania štátu, jednak pre teóriu formy štátu, ktorá teoreticky nevylučovala ani formu republikanizmu, pre anglických prívržencov absolutizmu neprijateľnú

Nazdávame sa, že tieto argumenty nehrali pri Štúrovom odmietnutí Hobbesa rozhodujúcu úlohu, ale že hlavným dôvodom bol protiklad medzi dôsledkami tejto teórie vo vzťahu štátu a národa a programom slovenskeho národného hnutia, ktoré budovalo predovšetkým na národnom živote Slovákov

Komplexný pohľad na Štúrove názory o vzniku štátu, no najmä o forme štátu nám však ukazuje, že Štur opakuje viac myšlienok približujúcich sa k Hobbesovi, než myšlienok druhej krajnosti, ktorú proti Hobbesovi staval, t. j. Rousseauovej kontrak-

tualistickej teórie a z nej vyplývajúceho republikánskeho a demokratickeho zaveru o suverinite ľudu. K nej sa Štur nikdy nedostal. Naopak, zo svojho hľadiska chápania pospolitosti a jednotlivosti Rousseauovu teóriu kládie ako neprijateľnú krajnosť na úroveň teórie Hobbesovej

V článku *Pospolitosť a jednotlivosť* Štúr pomerne podrobne rozobera a kritizuje niektoré stránky Rousseauovej teórie. Jej základný praktický zmysel síce správne pochopil podľa jej cieľa „by národy boli síce vládcom spravou nad sebou popustili, ale ju, keď by sa im nepáčila, zasa odobrať a s ňou tak naložiť mohli, ako by sa im zachcelo“⁸⁰, popieral však, že by história o takejto zmluve nič vedela. Podstatné je, že Štur princíp zmluvy pri vzniku štátu odmietol. „Je to naskrze neprirodzená cesta povstania obci, zmluvu takúto mohol, pravda, človek XVIII storočia utvoriť, ale národy v svojom detinskom stave a neodchovanosti ju utvoriť nemohli, nemajúc ani pochopu o pospolitosti, ani o prave, ktoré by im pripadalo“⁸¹

Šturov argument proti spoločenskej zmluve, že totiž história nič také nepoznala, neobstojí a nebol ani originalný, pretože ho uvádzali všetci nepriatelia kontraktualistov. Pravda, ani Rousseau ani ďalší predstavitelia tejto teórie jej faktickú konkrétnu existenciu nikdy nedokazovali, princíp, idea spoločenskej zmluvy bola akýmsi ich abstraktným ideologickým základom na vyjadrenie a zdôvodnenie názoru svojho i svojej triedy na spravodlivé, prirodzené usporiadanie vzťahov medzi spoločnosťou a štátom, teda ideovým základom zdôvodňovania práva na politickú moc a revolúciu. Z toho dôvodu stráca význam i nadväzujúci Šturov argument o neschopnosti, „neodchovanosti“ národov takúto zmluvu uzavrieť. Pravda, táto Štúrova argumentácia logicky vyplýva z chápania života domáceho a spoločného, duchovného prejavu národa ako dôkazu spoločného života, teda aj jeho historickosti a štátotvornosti, sebauvedomenia národa a jeho schopnosti mať

⁸⁰ Tamže, s. 137

⁸¹ Tamže

vlastný cieľ, mať vlastný pospolitý život a ako taký aj uvedomele konať

Národy v „prirodenom stave“ môžu sice už mať určitý stupeň pospolitosti, nemá však vyšší cieľ, nevyplýva z duchovného seba-poznania a sebauvedomenia národa, takéto národy nemôžu spoločenskú zmluvu uzavrieť, pretože nie sú schopné rozpoznať a utvoriť skutočnú pospolitost a právo, ktoré by im patrilo, nemajú teda vlastný vyšší cieľ

Ani Rousseauova teória suverenity nenašla u Štúra pochopenie a priaznivé ocenenie, pretože „*Rousseau vo svojom diele Du contrat social istí, že v obci od jednotlivcov a ich domnena všetko zaležať ma*“, čím, „*ale chcel týmto len vôľu jednotlivcov k určenu vecí pospolitých cestu prekliesniť, a preto zmluvu túto vystavil*“.⁸² Osvojenie si tejto teórie a s ňou spojených myšlienok ďalších podobných autorov „*ktorí už, čo len koľvek na nad pospolitý sa naša, zatracujú a jednotlivým hocakým domnienkam, vymysleniam a náruživostiam uzdu popušťajú*“, sa vypomstilo v strašnom prevrate francúzskom, ktorý čokoľvek len pospolitého, pozitívneho, bolo, jak v pospolitom tak aj v naboženskom poli, podvracia, ničí a borí a za sebou len jednakosť a pustotu necháva“.⁸³

Z takehoto hodnotenia Francúzskej revolúcie a buržoázie je už iba krok k velebeniu Napoleona ako nového tvorca francúzskeho štátu, s ktorého nástupom „*zase sa vracia všetko, vracia sa náboženstvo a s ním cirkev, vracia sa nad pospolity*“.⁸⁴

Štúrov odpor k teórii suverenity ľudu, v ktorej videl stávanie vlády proti národu, má staršie korene, pretože ho vyjadril už v historických prednáškach v súvislosti s úvahami o najlepšej štátnej forme a pri jej zdôvodňovaní

V teórii suverenity ľudu Štúr vidí presadzovanie tendencie existencie národa bez vlády, útok na vládu, ktorá vraj je len nevyhnutným zlom, pretože jej politika, spôsob činnosti a záujmy, kto-

⁸² Tamže, s. 136—137

⁸³ Tamže, s. 137

⁸⁴ Tamže, s. 138

ré presadzuje, to všetko nesluži národu, resp. jeho blahu, ale pôsobí proti národu a jeho dobru

Osočovanie vlády z pozície teórie suverenity ľudu pramení podľa Štúra v neznalosti vecí a v nespravnom vysvetľovaní či pochopení skutočného poslania vlády a štátnej moci. Národ nemôže podľa neho bez vlády existovať, inak by totiž musel prepadnúť pod jarmo iných národov, alebo by sa ako národ rozpadol a zanikol. Preto Rousseauovu teóriu suverenity ľudu Štúr jednoznačne odmieta! Spolu s ňou odsudzuje aj Francúzsku revolúciu ako výsledok vplyvu Rousseauovej teórie suverenity a iných podobných teórií, ktoré charakterizuje ako nebezpečné krajnosti, neskutočnosti a neprirodenosti. Tento jeho odmietavý postoj je vysvetliteľný predovšetkým filozofickým svetonázorom Ľudovíta Štúra, jeho filozofiou štátu, no nazdávame sa, že vplyv tu zohrali aj oficiálne názory na Francúzsku revolúciu v rakuských vládnych miestach, v ktorých intenciách Štúr do určitej miery musel vlastné názory redukovat.

Rousseauova teória suverenity ľudu, jeho myšlienka priamej demokracie, ktorej prostredníctvom mal ľud predovšetkým vlastnú suverenitu uskutočňovať, navrhovane spôsoby vlády a vládcov, kontroly spravodlivosti a účelnosti zákonov, resp. schvaľovanie a zrušovanie zákonov „*všetky mu jednotlivcami*“ — to všetko videl Štúr ako nebezpečný extrém, ohrozujúci samu podstatu a stálosť obce, t. j. štátu

Podľa Štúrovho názoru suverenity ľudu a jeho právo prijať taký zákon, aký mu najlepšie vyhovuje, by viedli k pretrhnutiu spojitosti a nadväznosti na predchádzajúce spoločenské vymoženosti ducha, na ktorých mieste by do života vstúpili „*tie najnevzrezejšie vymysleniny a z povetria nalapané plány*“.⁸⁵

Štúr nepovažuje za možné dosiahnuť jednotnú vôľu ľudu pri prijímaní zákonov a z tohto hľadiska už vopred vylučuje možnosť, aby sa takýmto zákonom všetci po ich schválení podriadili.

Nepochybné je, že aj niektoré Rousseauove úvahy o realizáciu suverenity ľudu v praxi mali na svoju dobu priam revolučný, ale

⁸⁵ Tamže, s. 139

zároveň aj utopický charakter, no Šturovo odmietanie napríklad realizácie priamej demokracie pri tvorbe zákonov vplyvalo azda skôr z nedostatočného pochopenia problematiky jednotnej vôle v Rousseauovom chápaní než z dôvodov prameniach vo vlastnej filozofii. Okrem toho Šturova kritika tzv. liberalov, ktorých spája s Rousseauovou teóriou — z hľadiska presadzovania jednotlivca a jeho možností rozvoja, proti ktorým stavia zlé vlastnosti jednotlivca ako sebeckosť, narušivosť, svojvoľnosť a pod. — ukazuje, že Štur nie celkom jasne videl za týmito kvalitami možnosti kapitáloveho vlastníka, meštana, že nepochopil objektívnu nevyhnutnosť zvrhnutia feudálnej štatnej moci na jednej strane a nevyhnutné spojenectvo buržoazie s ľudom na druhej strane, ako podmienku úspechu kapitalistickej revolúcie.

Proti Hobbesovmu „konzervativizmu“ a Rousseauovej „radikalnosti“ presadzuje Štur umiernený *liberalny reformizmus*, uskutočňovaný postupným zblížením oboch extrémnych tendencií.⁸⁶ Štur síce uznáva, že nemôže dobre prosperovať štát, ktorý by nerešpektoval práva jednotlivca, ale hneď aj zdôrazňuje, že jednotlivec nemôže existovať bez štátu, bez pospolitosti, jej zosobnenia a poriadku, ktorý je a zostáva základom pospolitosti i jednotlivosti. *„Hlavná vec teda zaleží v tom, aby sa jednotlivosť a pospolitosť vyrovnala, t. j. aby pospolitosť svoju vážnosť, výsosť a moc zadržala a jednotlivosť zase v pospolitosti, aby sa v dobrom svojom prave uznala a slobodnejšie sa pohybovať mohla.“*⁸⁷

V kritike kontraktualistickej teórie Hobbesovej i Rousseauovej, ako aj kritike absolutizmu a suverenity ľudu dostáva sa Štur v závere k pôvodným názorom na štát, tak ako sme o nich hovorili v časti o Štúrovom teoretickom chápaní štátu. V nich sa okrem nespornej absolutizácie štátu a jeho práva zjavujú aj pokrokové požiadavky v podobe presadzovania relatívneho rešpektovania a uznania práv jednotlivca zo strany štátu, i právo na kri-

⁸⁶ „Vidno teda stadiaľto že ani jedna ani druhá strana o sebe a vylučne v pospolitosti činné byť nemajú, ale že by obe spojovať a prenikať sa musia, aby sa došlo tam, kam sa dôjsť chce a má.“ In *Politické state a prejavy*, s. 141

⁸⁷ Tamže.

tku štátu a jeho zákonov, ktoré sú už jednoznačne liberálne podfarbené.

Na druhej strane a v iných súvislostiach Štur samu ideu „zmluvy“ ako štátotvorného základu a priori nezavrhuje. Ba tam, kde to zodpovedá jeho aktuálnym politickým a národnooslobodzovacím zámerom, ju dokonca rozpracúva a vyzdvihuje. Je to tak konkrétne pri vysvetľovaní vzniku štátu u slovanských národov, keď mu teória „dobrovoľnej zmluvy“ mala poslúžiť na dokázanie osobitnosti vyvoja a života Slovanov, no predovšetkým ako dôkaz *dobrovoľného spojenia slovanských národov v Uhorsku s Maďarmi*, a tým aj ako dôkaz *ich rovnopravného postavenia s Maďarmi, prípadne Nemcami*. Šturov príklon k zmluvnej teórii u slovanských národov bol motivovaný snahou dokázať veľkosť, budúcnosť a dobré vlastnosti Slovanov a v ich rámci i Slovákov, no bol podmienený najmä taktikou a argumentáciou protivníkov z maďarskej strany, stupencov maďarizácie. Veď napríklad Kossuth, vodca liberálnej protirakúskej maďarskej opozície, protest slovenskej evanjelickej delegácie proti násilnej maďarizácii škôl a cirkvi podaný vo Viedni označil v svojich novinách za vlasti nebezpečný čin, za zradu uhorskej vlasti, pričom vyhlásil, že Slováci nemajú právo pokladať sa za národ.⁸⁸ Hlavným dôvodom Štúrovej „slovanskej a uhorskej koncepcie zmluvy“ však boli tzv. podmaniteľské teórie maďarizátorov a šovinistov o vzniku uhorského štátu, ktoré mali historicky i právne dokázať nadvládu Maďarov v Uhorsku právom podmaniteľov a víťazov, teórie, ktoré už v zárodku vylučovali akekoľvek možnosti presadzovania práv Slovákov ako národa a ich rovnopravnosti — podstaty Štúrovho národnooslobodzovacieho programu.

Pravda, Štur nebol prvým Slovákom, čo vystúpil proti teóriám dokazujúcim právo Maďarov vládnuť nad Slovákom a ďalšími národmi Uhorska. Prakticky od počiatkov formovania slovenskej feudalnej národnosti začínajú sa aj národnostné zápasy Slovákov o rovnoprávnosť s Maďarmi bránením autochtónnosti slovenskeho obyvateľstva, vyzdvihovaním veľkej minulosti Slovanov

⁸⁸ Pozn. *Dejiny slovenskej literatury*, s. 240

a ich najvýznamnejších mužov, myšlienkou slovanskej vzájomnosti až po právo Slovákov na národnú existenciu a samostatný národný život vo vlastnom štátnom utvare. V starších časoch to boli napríklad Daniel Sinapius Horčička, Matej Bel a tiež Juraj Papánek, osvietený dejepisec, rodák zo západného Slovenska, ktorý jednak odmietol ako vymysel povest o bielom koňovi, za ktorého vraj Svätopluk daroval krajinu Maďarom, a jednak dokazoval, že Slováci neboli porazení iba Maďarmi, ale mnohonásobnou presilou spojených vojsk nemeckých, českých a maďarských.⁸⁹ Papánek, ale ani ostatní apologéti však svoju myšlienku obrany Slovákov nechápali separatisticky a vyslovil sa za budovanie Uhorska aj Slovákmí, ale nie pod panstvom Maďarov. Neskôršie vystúpili na obranu rovnoprávnosti slovenského národa Juraj Fandly, Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik a mnohí ďalší.

Štúrovo vystúpenie za rovnoprávnosť Slovákov, proti všetkým teóriám, ktoré ju popierali, bolo však dôslednejšie, podloženejšie a prakticky aj oveľa dosažiteľnejšie.

Štúrovi prakticky išlo o dokázanie perspektívy Slovanstva, jeho budúceho „postgermánskeho“ svetového poslania, preto hľadá osobitosti Slovanov, ktorými sa líšia od predchádzajúcich historických národov, a vyzdvihuje tie stránky ich svojráznosti, ktoré im dávajú najživotnejšiu perspektívu. Jednou z takýchto pozitívnych črt je už proces utvárania štátu u Slovanov, podstatne iný než u národov germánskych a románskych. Rozbor a dokázanie týchto osobitností mu zároveň poslúžili pri argumentácii proti podmaniteľskej maďarskej teórii o včlenení Slovákov do uhorského štátu.

„*Sám základ obcí slovanských docela sa delí od povstania obcí národov germánskych a románskych. tuto obec zakladajú stojaci na čele bojovníkov vojvodcovia, u národov slovanských sa len domáci život vyvyšuje a rozširuje a zo života domáceho povstavajú vladári nad národom, nad kmeňom jednotlivým*“⁹⁰ Štur to dokazuje na príklade vzniku štátu Přemyslovcov, Piastovcov, volby

⁸⁹ Pozri tamtiež.

⁹⁰ *Politické state a prejavy*, s. 75

panovníkov u korutánskych Slovanov a na takýto spôsob utvárania poukazuje aj u ostatných Slovanov, pretože podľa neho práve takýto spôsob zodpovedá ich národnému duchu. Vznik obce ako výsledok rozšírenia života domáceho priniesol mnohé klady, no i niektoré nedostatky, keďže vláda v obciach slovanských nikdy taký raz a charakter sily a moci neukazala ako napríklad v obciach germánskych, v dôsledku čoho sa obce starých Slovanov na Labe nevedeli ubrániť silným nemeckým obciam. Mierumilovnosť, pohostinnosť, láska k domácejmu, pokojnému usadlému životu, to sú niektoré z vlastností Slovanov, ktoré sa prejavili už v dávnej minulosti pri vytváraní obcí a ktoré si Slovania zachovávali aj neskôr.

Príčinu vytvárania väčších spoločenstiev u slovanských národov vidí Štur v hrozbe nebezpečenstva lúpežných napadnutí zo strany iných národov. Preto si slovanské národy vyvolili vládcu, zaviazali sa mu poslušnosťou a požehnali ho. Šturov panovník starých Slovanov je zidealizovaný a uctou obklopený patriarcha. „*Ktože to ide s palicou v ruke*“, píše o ňom Štur, „*zahalený plaštom chatrným a ošúchaným a vystupuje na skalú, stojacu osamele na poli pustom, a aký to zástup navôkol hľadiaci s uctou na statní postavu na skale? To je vyvolený vládca, ktorý pamätať ma, odkiaľ vyšiel, a zísť môže, ak nebude vládnuť spravodlivo, a ľud ctil a oslavoval vládcov svojich*“⁹¹

Sľub poslušnosti vyvolenému vládcovi, Vladykovi zo strany národa, jeho povinnosť vládnuť spravodlivo a možnosť jeho pádu či zvrhnutia národom, to sú základné prvky zmluvy o vytvorení obce u starých Slovanov. Pravda, „*zmluvenecká*“ idea vystupovala u Štúra iba ako slovanské špecifikum a spolu so zamierením proti podmaniteľskej maďarskej teórii reprezentovala v istom smere aj politicko-praktickú, účelovú obranu tézy o svetovom poslaní Slovanstva. Štur ani v tomto prípade, z hľadiska iba slovanskeho a slovenského, nevyvodil z nej republikánske a revolučné závery, i keď závery, ktoré vyvodil, boli relatívne pokrokové — vlastne demokratické.

⁹¹ *Slovania bratia*, s. 75

Bez ohľadu na funkcionálne nevysoký stupeň radikálnosti a revolučnosti, Šturov výklad vzniku štátu u Slovanov príkladne ukazuje jeho oduševnenie za „kvality“ Slovanov, ktorá mu poskytovala veľký historický optimizmus, ukazuje tiež jeho schopnosť argumentácie v prospech vlastného názoru i vedeckú odvahu postaviť sa proti všeobecne vladnúcim myšlienkam v oblasti vtedajšej filozofie dejín, ak tieto myšlienky prekažali rozvoju hnutia, na ktorého čele stal

Podobný elan a odvahu preukazoval Štúr aj v dokazovaní dobrovolnosti, zmluvného spôsobu vzniku uhorského štátu

Príčinu pádu Veľkomoravskej ríše, štátu Slovanov a Moravanov, vidí Štúr predovšetkým vo vnútorných rozbrojoch slovenských panovníkov a až potom vo vojenskej sile Maďarov. Okrem toho dokazuje, že Mojmír utrpel definitívnu porážku od spojených vojsk nemeckých a maďarských, čo ešte stále nevedlo k porobeniu Slovanov Maďarmi, i keď veľkomoravský štát ako taký zanikol. Slováci mali v sebe aj potom stále dostatok síl, aby sa aj vojensky, ozbrojeným povstaním od Nemcov a Maďarov oslobodili. Táto skutočnosť bola aj hlavným dôvodom, prečo Maďari, ktorým sa na Slovensku zapačilo, upustili od ďalšieho boja proti Slovanom a obávajúci sa ich ozbrojeného povstania, usilovali sa o vlastnú asimiláciu na slovenskom a slovanskom území, „*prijmúc zakony, ktorými sa Slovanovia spravovali, za svoje vlastné, ponechajúc dávne rozdelenie vlasti a pomenovanie krajov a pripustiac význačnejších čeladných Slovanov k zemianstvu*“⁹² Došlo k uzavretiu dohody, v ktorej sa Slovanovia zaviazali žiť i naďalej pokojne a mierumilovne s tým, že proti Maďarom nepovedú ozbrojené povstanie. Súčasťou zmluvy bola podľa Štúra i doložka, podľa ktorej Slovanovia budú môcť slobodne a nerušene vyznávať svoju vieru a všetky verejné i domáce záujmy a záležitosti budú môcť vykonávať vo vlastnej reči a podľa vlastných obyčají.

Dlhé časy nazívali Slovanovia a Maďari v svornosti, Slovanovia sa pohostinne s Maďarmi podelili o všetky svoje skúsenosti, naučili ich hospodáriť a vôbec žiť usadlým životom Slovanom v konečnom

⁹² Tamže, s. 79

dôsledku vďačia Maďari aj za kresťanstvo a kulturu, ktorú im prišlo

Ľ. Štúr prirodzene zaslúhy Slovanov o pozdvihnutie a civilizovanie Maďarov azda i zveľičuje, v porovnaní s Maďarmi ich kladie aj z hľadiska prínosu pre rozvoj Uhorska možno i neúmerne vysoko, ale robí tak preto, aby umocnil obraz nespravodlivosti, ktorú na Slovanoch Maďari začali páchať v podobe zostreňujúceho útlaku, násilnej maďarizácie a asimilácie. Nespravodlivosť maďarizácie a násilné vytváranie národa s jedným jazykom Štúr odmietal aj z ďalších dôvodov. Postup Maďarov sa prieči nielen dávnej zmluve medzi nimi a Slovanmi, ale je aj v rozpore so skúsenosťami a spôsobom riešenia týchto otázok u iných národov a štátov. Na príkladoch histórie i vtedajšieho stavu ukazuje, že bolo a je mnoho štátov, v ktorých sa hovorilo a hovorí mnohými jazykmi a pritom šťastie týchto krajín a národov je veľké, pretože nikto z nich netvrdí „*My samojediní sme vlast a vy ostatní poddaní naši*“, „*vlast tvoria všetci, ktoríkoľvek bývajú v končinách zeme, posluchajú jej zakony a prinášajú jej obeť*“.⁹³

Aj tu Štúr svoje tvrdenia zveľičil, pretože Uhorsko, resp. Rakúsko nebolo jediným príkladom „žalára národov“, ba ani Štúrom uvádzane štáty ako vzory spolunažívania rôznych národov neboli také ideálne, ako ich vykresľoval. Keďže mu však išlo o dokázanie ojedinelosti postavenia Slovanov, o dokázanie ich rovnoprávnosti s Maďarmi a možnosti spolunažívania s nimi, ktorá sa potvrdila v minulosti, preexponoval aj tento prípad, aby kontrast ešte viac vynikol.

Ako neskorší priebeh a vývoj riešenia slovenskej otázky v Uhorsku ukazali, Šturove argumenty nepadli u stúpencom maďarizácie na urodnu pôdu a na ich názoroch o postavení Slovanov v Uhorsku v podstate nič nezmenili.

Sám Štúr „teóriu zmluvy“ ani v tomto prípade nedomyšľal až do logickej konzekvencie práva Slovanov na zrušenie zmluvy ako dôsledku jej porušenia druhou zmluvnou stranou, t. j. až na odtrhnutie sa od Maďarov a vytvorenie vlastného štátu, i keď ne-

⁹³ Tamže, s. 92

skôr svoje názory aj v tomto smere radikalizoval, požadujúc federáciu slovanských národov v rakúskej ríši, resp keď neskôr v rokoch po revolúcii a sklamaný z revolučných výsledkov, týkajúcich sa slovenského národa, východisko hľadal v zjednotení všetkých Slovanov pod patronáciou ruskej ríše

Možno teda rezumovať, že Šturova „zmluvná teória“ nebola v žiadnom prípade typickou stránkou a imanentnou súčasťou jeho filozofie a politickej teórie, nebola ani súčasťou jeho teoretického pohľadu na vznik štátu vôbec, ale predstavovala skôr pragmatickú modalitu celkového teoretického pohľadu na základné filozofické a politické otázky, vynútenú špecifickými podmienkami slovenskeho národného pohybu v uhorských podmienkach a z toho plynúcimi špecifickými bojovými prostriedkami a taktikou Štúra i jeho protivníkov

Tento záver potvrdzuje Štúrov všeobecný výklad vzniku štátu a štátnej moci, kde zmluvnú teóriu opúšťa a ako štátotvorného činiteľa uznáva v podstate iba vynikajúceho jednotlivca, osobnosť.

Postavenie vynikajúceho jednotlivca v pospolitosti nebolo ani u Štúra absolútne nemenné, prispôbovalo sa čoraz vyšším formám pospolitosti tak, ako sa utvárali. Dosiachnutie jednotlivých stupňov pospolitosti je závislé od cieľov jednoty, jej sily a charakteru zosobnenia. Z tohto hľadiska najvyšším stupňom jednoty a pospolitosti je obec, štát, pospolitost obce krajinskej, predstavená a zosobnená vo vláde, vladárovi, panovníkovi. On predovšetkým vyjadruje a reprezentuje jednotnú vôľu. Jednotná, v osobe panovníkovej zosobnená vôľa sa traduje a prenáša priamo od vzniku štátu.

Štúr polemizuje so stúpenkami existencie tzv prirodzeného stavu ako teoretickej koncepcie uplatňovanej pri výklade vzniku a vývoja národov; i keď nie je celkom presvedčený o danosti prirodzeného stavu, pripúšťa, že takéto štádium mohlo existovať ako najprimitívnejšia a najnižšia forma pospolitosti, ako stav, keď ľudia bojujú iba o svoje jestvovanie a holú existenciu bez vzájomného silnejšieho duchovného spojiva, ktoré je podľa Štúra hlavným kritériom dokonalosti pospolitosti

V historických prednáškach Štúr vystupuje proti tzv prirodzenému stavu a jeho hodnoteniu ako ríše slobody, slobodnej ľudskej vôle, emancipácie a pod. Podľa jeho tvrdenia vôbec nejde o stav neohraničenej slobody, ale, naopak, o neslobodu, zväľu, neviazanosť a bezuzdnosť. „V stave přirozeném jest člověk takým, jakým jej přiroda učinila (bezprostředním), ona ním pudí a jako vítr perem zmítá a pohrava, on se jí ještě naproti nestaví, nybrž se sebou klatiti dava a tehdaž přirozenosti jeho žádosti, vášne, atd. jej ženou a ním řídí“⁹⁴

V Šturovom chápaní slobody prirodzený stav takto vystupoval ako jej priamy protiklad, vydávanie zvole a svojvôle za skutočnú slobodu. Preto je ulohou obce, štátu takejto „slobody“ sa zbaviť a uvoľniť cestu k „opravdivej a rozumnej slobode“, t. j. slobode v štáte. Národy su v prirodzenom stave ešte neschopné starať sa o seba, a to má za následok, že sa ich ujma silný jedinec, opatrovník, otec, predstavený a vladár. Z jeho jedinečnosti, výlučnej schopnosti starať sa o veci pospolitité dochádza potom k stotožňovaniu pospolitosti s jeho osobou, čiže získava neohraničenú, absolutnú moc, právo nakladať podľa vlastného uváženia a vôle s hociktorým jednotlivcom. Absolutná moc vladára sa zvyšuje ešte väčšmi, keď národy v dôsledku stahovania dostávajú sa do bojových vojenských konfliktov s inými národmi, keď význam jednotlivca ako vojvodu, význam jednotnej neobmedzenej vôle ešte väčšmi stúpa. Zo zaostalosti prvotných národov a z potreby jednotnej neobmedzenej vôle ako predpokladu úspechu boja proti iným národom rodí sa v dávnych dobách moc panovníka, jej absolútny dedičný charakter. Po usídlení národa „je to už jeho moc dedičná, ktorú mu nikto z neodchovaného ešte národa neodpiera, tým menej nie, že ju aj jako najvyšší kniaz národa v rukach svojich drží“⁹⁵

V podstate takýmto spôsobom prebiehal proces zrodu panovníckej moci aj u novodobých národov, predovšetkým národov germánskych. Počiatky vzniku týchto štátov sú „surové a desné“,

⁹⁴ Přednášení historická, cit. In. *Otázky marxistické filozofie*, č. 6, 1965, s. 630.

⁹⁵ *Polucké state a prejavy*, s. 130.

pretože su sprevádzane výbojnými a koristníckymi lupežami bo jovych družín, ktorých členovia sa po čase usádzajú v dobytej kra jine, rozdeľiac si ju medzi seba, pričom načelník bojovej družiny dostáva síce z koristi a pody najviac, no nestáva sa hneď neobmedzeným vládcom. Z ďalšieho Šturovho výkladu vyplýva, že tieto uvahy vzťahuje na obdobie vytvárania štátu feudalnej rozdrobenosti ako prvé štádium vyvoja feudalneho štátu, keď panovník fakticky vládne iba na uzemí patriacom mu z titulu vlastníctva, a ostatní feudáli sú relatívne nezávislí, súc viazaní k panovníkovi lénnym systémom a z neho plynúcim sľubom vernosti a vojenskej pomoci v prípade, že panovník vedie vojnu. Z pôvodných „načelníkov (sihorov) stali sa vládati a panovníci, z bojovníkov stalo sa pri rozličných premenach vyššie i nižšie zemianstvo“⁹⁶

Podstata panovníckej moci prekonáva v Šturovom chápaní v priebehu historického vyvoja príslušné modifikácie, v zásade však jej suverenny charakter zostáva nezmenený, čo Štur dokumentuje na historickom priereze dejín národov a štátov až do svojich čias, vychádzajúc z prirodzeného stavu ľudstva, cez vznik štátu, otroctvo a feudalizmus až k Francúzskej revolúcii a hnutiu Slovanov v rakúskej ríši.

Akési dobrovoľné podriadenie sa „nevedomeho naroda svoji mu panovníkovi v minulosti, neschopnosť naroda v detinskom stave“ starať sa o samého seba ho fakticky odovzdáva úplne do rúk panovníka, ktorý sa oň stara tak, ako sa v modernom štáte vlada „o všetko, čo potreba obce vyhladáva, stara, ona všetko, čo do obecnej platnosti prísť má alebo predkladá, alebo potvrdzuje, alebo ustanovuje“⁹⁷. Obec a pospolitosť musia mať jednotnú vôľu vyjadrenú v zákonoch, ktoré su jej dušou a každý „úd tejto alebo inej pospolitosti, keď v nej žiť chce a má, poriadkom tam platným sa poddať, ich za svoje uznať a nasledovať ma a musí“⁹⁸.

Štúrov pohľad na štát (a jeho vznik) ako najvyšší stupeň pospoliteho života spojený s bezpodmienečnou požiadavkou pod-

⁹⁶ Tamže, s. 128—129

⁹⁷ Tamže, s. 128—129

⁹⁸ Tamže.

riať sa jeho zákonom a poriadkom vyústil takto do absolutizácie štátu, legitimizmu vo vzťahu k nemu, vo vieru v reformy zhora a obavy z revolučného boja proti nemu

* * *

Štúrova absolutizácia štátu, jeho viera v silu a spravodlivosť štátu, rešpekt pred všetkým, čo zo štátu vychádzalo sa prejavili aj v jeho náhľadoch na formu štátu, kde bol jednoznačne stupeňom monarchistického princípu. Pravda, otázka formy štátu nie je iba otázkou hlavy štátu, resp. formy vlády. V dnešnom význame rozumieme pod formou štátneho usporiadania všeobecne označovaného ako forma štátu popri forme vlády aj formu štátneho zriadenia a politického režimu. Mnohé z otázok spadajúcich do formy štátneho zriadenia všeobecne i konkrétne v Uhorsku sa bezprostredne dotýkali Slovákov a súviseli s programom slovenského národného hnutia, ktoré sa prostredníctvom Ľudovíta Štúra k nim vyjadriť, resp. na ne reagovalo.⁹⁹

Rovnako bola významná, a to aj z praktických pohľadov, otázka formy vlády, v konkrétnej situácii otázka monarchie či republiky. V nej sa Štúr, ako je známe, k republikánskym konceptom nikdy nedopracoval, aj keď možno súhlasiť s tým, že „duch štúrovskej mládeže je demokratický, samu seba považuje za akési republikánske združenie“¹⁰⁰. Pravda, aj v radoch šturovcov boli, pokiaľ ide o radikálnosť aj vo vzťahu k štátnej forme, určité diferencie, no Štúr bol orientovaný jednoznačne demokraticky, nie však republikánsky.

Štúrovo uprednostňovanie monarchie, monarchistickej vládnej formy je azda jedinou časťou jeho filozofie štátu, ktorú nemožno zdôvodniť ani konkrétnym pomerom v rakúskej ríši, ani záujmami uskutočnenia programu slovenského národného hnutia, aj keď sa niekedy dôvodí tým, že Štúr videl prednosť monarchie najmä v schopnosti vytvárať a udržať pevný a celistvý štátny

⁹⁹ Bližšie sa o tejto problematike hovorí v nasledujúcej podkapitole

¹⁰⁰ *Dejiny slovenskej literatury*, s. 240

utvar zjednocujúci Slovanov Zdá sa byť správnejší názor, že odpor k republikanizmu a vôbec „*odpor k novým socialno-politickým prúdom, kotvil u Štúra v oblasti ideovej*“¹⁰¹

Oblasť formy štátu a špeciálne monarchistickej vládnej formy predstavuje takto jednu z tých oblastí, v ktorých Štur najväčšmi podliehal vplyvu Heglovej filozofie a kde ju najmenej kriticky a tvorivo preberal

Vyzdvihovanie ulohy osobnosti v dejinách, priznávanie práva a potreby, resp objektívnej nevyhnutnosti posledného rozhodnutia panovníkovi u Hegla prevzal Štúr takmer v plnom rozsahu, ako to ukazujú mnohé miesta z jeho literárnych statí a článkov

Je to predovšetkým otázka vzniku štátu a kritika Rousseauovej teórie suverenity ľudu, kde Štúr jednoznačne vystupuje za monarchiu a monarchu, monarchiu ako štátnu formu, tá je podľa neho najoptimálnejšou formou vyjadrenia, uplatnenia a presadenia jednotnej rozumnej vôle, ktorá je základom pospolitosti a štátu, zabezpečujúca jeho silu a stabilitu Iba v rámci tejto vládnej formy môže štát naložiť plniť tie úlohy, ktorých plnenie Štúr od neho očakáva Dôkazom štátotvornosti monarchu je podľa Štúra príklad Napoleona vo Francúzsku, ktorého vôľa viedla k obnove pospolitosti a štátu na tamojšom území Štúrovo uprednostňovanie monarchie bolo podmienené aj presvedčením, že práve táto vládna forma vytvorila optimálne podmienky na uplatnenie pravej slobody.

Stotožňovanie slobody a rozumnosti v štáte, kde rozum prichádza k svojmu povedomiu, viedlo k hľadaniu formy vyjadrenia objektívnosti ducha a pravdivej vôle, takouto formou bol zákon, ktorý je „*vôle pravdivá, rozumná a tak svobodná, jež sama sebe chce, i řídíš-li se zakonem, řídíš se svobodně, i j rozumem a poněvadž jest rozum podstatou tvou a jen rozumem jsi tím, čím jsi, řídíš se sám sebou, nejsi v porobě nikoho, ale jsi sam panem svým*“¹⁰²

¹⁰¹ Bakoš Ludovít, citované dielo, s. 136

¹⁰² *Prednášky historická*, s. 629

Vystupovanie proti právu a zákonom štátu z pozícií patriarchálneho stavu, ktorý proti právu stavali prívrženci patriarchálneho stavu, Štur odsudzuje Tak isto odsudzuje tzv subjektívne chápanie slobody a práva, podľa ktorého by sa jednotlivci mali vyjadrovať k všetkému, čo sa v štáte deje, a len to možno považovať za zákon, s čím všetci jednotlivci vyslovili súhlas Takuto situáciu či požiadavku tvorby práva a zákonov Štúr odmieta, a to apriórne „*I v demokraci musí někdo, pak-li národ vojnu aneb jiné podniknutí uzavřel, na čelo jako vůdce přední postaven býti, aby vykonal, co potřebného jest*“¹⁰³ Teda v každom štáte musí byť niekto, kto rozkazuje, a niekto, kto poslúcha, pričom podstatné je, či rozkazujúci prikazuje konat to, čo je skutočne rozumné, objektívne, čo by každý svojím rozumom taktiež robil V tomto prípade ani nezáleží na tom, kto rozkazuje a kto poslúcha.

Vyvstáva však otázka, aká je na uplatnenie tohto rozumného najideálnejšia štátna forma, resp prostredníctvom akej štátnej formy sa môže takto vymedzený účel štátu optimálne dosiahnuť Štúr reaguje na vtedy rozšírenú tendenciu, že ideálnou štátnou formou je z hľadiska abstraktneho chápania slobody republika, a odmieta ju na základe dobového výkladu výsledku Francúzskej revolúcie.

V procese vývoja štátnej formy zaujíma republika až druhé miesto za formami prvotnými (stav patriarchálny, teokracia a prvotné kráľovstvo), ktoré podľa Štúra ani nemožno v pravom zmysle slova nazvať štátmi Po zániku týchto foriem objavujú sa na historickej scéne republiky, aristokracie a vazalské štáty, v ktorých „*zakonů ovšem stava, ale vykonávání jejich jest více z lásky k rodišti, pokrevným svým, k zemi pocházející, z obyčejů a mravů plynoucí. Právo mají jen někteří a rozhodnutí všeobecná, ponevadž duch ještě o svobodě své neví, nepocházejí z ducha národů, vlády, ale z naboženství a od tlumačů vůle Boha*“¹⁰⁴ Vyvrcholenie vývoja štátnej formy nastáva vtedy, keď „*konečně duch sám sebe v svobodě a nekonečnosti se pojme, vůli svou předmětem myšlení svého učiní a rozumem seznanou zjevnou udělá, kteráž jest zakony dané,*

¹⁰³ Tamže, s. 632.

¹⁰⁴ Tamže, s. 632.

nařízení, jenž jsou vůle práva, sama sebe chtějící, jež ale každý subjekt sebevědomy rovněž chce a chtít musí“¹⁰⁵ Vyvoj štatnej formy k svojmu vyvrcholeniu je viazany na stotožnenie rozumoveho poznania a vôle jednotlivca s vôľou celku, štátu, nadobudnutím plnoprávnosti všetkých jednotlivých občanov, zaručenej povýšením objektívnej, rozumnej vôle na zákon, odstranení rozporu medzi individualnou vôľou a vôľou zákonodarcu

Na tomto dosiahnutom stupni „zakony — vůle rozumna, chtěná, nevykonávají se však jen z lasky k rodišti, z dobre vůle atd., ale jsou povinnostmi, jenž vykonávají se musejí. Rozhodnutí jest při národu, t j národu s vládou spojenému, aniž jest více zde třeba ptati se po vůli boží, neboť vůle boží čili rozumna jest v zakonech, v ustanoveních štátu. Z tohto pozústava monarchie, kteráž jest vrchovisko zřízení statního“¹⁰⁶ Monarchia sa teda u Štura dostava na vrchol pyramídy štatnych foriem, v ďalšom Šturovom výklade ulohy štátu a vlády a tým i monarchu ako jej zosobnenia sa dostáva až k absolutizácii štátu i monarchu

Národ podľa Štura musí byť ako jeden celok v najužšom spojení so svojou vládou, jedine vtedy môže byť slobodným a rozumným. Táto rozumnosť a sloboda sú stelesnené vo vláde. Preto všetky rozumne národy si svoju vládu ctia a považujú ju za najvyššie vyjadrenie všeobecnosti „Hlava, vládu tuto reprezentující, sluje majestas (vznešenost, zvrchovanost), t j nedotykateľná, národu samému posvátna a v hlave této cti se sam narod, nebo pokud jí stavá, on sebou, jako rozumny, se řídí, v řadě jnych narodů, co osoba, stojí a dle své vůle jedna a v světe působí“¹⁰⁷

Medzi vládou a národom je organická jednota a spojenie, ako je spojenie hlavy s telom, a ako telo bez hlavy tak i hlavu bez tela odmietajú, z toho dôvodu iba spojenie oboch, jednota vedomia zaručuje život. Iba rozumné pokusy ohraničiť vládu su akceptovateľné, resp prípusťne. Ine otvárajú cestu svojvôli a vzburám „Vlada musí mít dostatečnou sílu a postačující prostředky, aby vůli

¹⁰⁵ Tamže, s. 633

¹⁰⁶ Tamže, s. 633

¹⁰⁷ Tamže, s. 633

skutečnou a pravdivou provesti a často i při odporech, z neznámosti pochazejících, uskutečniti mohla“¹⁰⁸

Štúrova apologetika monarchizmu súvisela do určitej miery aj s jeho názormi na význam vynikajúcich jednotlivcov, osobností v dejinách a živote národov, ktoré vyslovuje príležitostne vo všeobecne-teoretických prácach typu jeho historických prednášok alebo v recenzii životopisu Obrenovičovcov, tak aj konkrétne vo vzťahu k slovenskému národu, ktorého záchranu okrem iného vidí aj v objavovaní veľkých osobností v jeho radoch „Keď sa len dvaja — traja v našom veku v lone národa upadnutého nájdú, ktorí za lepší stav toho národa, za jeho pravdu zahoria, už je tu národ nie stratený, lebo tí vystavia vec svoju mienke človečenstva.“¹⁰⁹

Ak analyzujeme Štúrove politické uvahy, môžeme konštatovať, že kľúčovú úlohu pripisuje veľkým osobnostiam v dejinách. Niet divu, že sa Šturovi niekedy pripisuje uctievanie až kultu hrdinov, resp názor o tvorbe dejín veľkými osobnosťami. V historických prednáškach, ktoré sa hodnotia ako parafráza Heglovho úvodu k filozofii dejín, sa Štur v podstate pridrižava Heglových názorov. Veľké osobnosti spravidla vystupujú s názormi a programom, ktorý býva v rozpore s existujúcimi povinnosťami, právom a zákonmi, preto aj často strokotávajú a preto sa vytvára mienka, akoby konali iba pre vlastný prospech, inšpirovaní najmä a len vlastnými náruživosťami, vášňami „Avšak jsou li oni mužové skutečně vyvolenci historie, světa, nesou se sebou postup ducha historického, nesou se sebou cos nového všeobecného, rozumného jehož sami aneb docela ne, aneb ne úplně povědomu jsou, kteréž sa ale prostředkem jich z temnosti své láme a do světa vstoupiti chce“¹¹⁰ Tužby a zamery veľkých osobností obsahujú vôľu ducha sveta, čiže su priekopníkmi toho, čo vo svete musí postupne prísť. Ich pôsobnosť ma v podstate borivý účinok voči staremu, na ktorého ruinách sa rodí cesta novému životu. Ich vôľa je vôľou ducha sveta, vyplniac svoju vôľu, spĺňajú zároveň aj

¹⁰⁸ Tamže s. 634

¹⁰⁹ Politické state a prejavy, s. 320

¹¹⁰ Přednášení historická, s. 626.

jeho vôľu Po dosiahnutí svojho cieľa obyčajne zomierajú násilnou, neprirodenou smrťou, „*nebo staré to, proti němuž voj vedli, ještě sil svých napne, do nich, zdánlivě původců porouchání svého uhodí a na nich se pomstí*“¹¹¹ To má za následok, že napriek silnému odporu prívržencov stareho nachádzajú títo ľudia podporu ešte väčšieho počtu z radov stupencov noveho, počtu, ktorý sa neustále zväčšuje, pretože vyslovujú a konajú to, čo ich stúpenci ako potrebné a nevyhnutné tušia a azda i vedome poznajú Podporuje ich najmä mladež, ktorá podľa Štúra vždy inklinuje k budúcnosti, a šťastný je národ, ktorý sa takýmto svojim vodcom zverí, pretože títo ho bezpečne povedú vpred Preto treba odsúdiť všetkých, ktorí takéto osobnosti osočujú, pripisujú im sebalásku, egoizmus, túžbu po sláve a pod

Veľké osobnosti používa idea histórie na svoje uskutočnenie, sú prostriedkami idey v jej uskutočňovaní

Blížší pohľad na niekoľko tu uvedených Štúrových myšlienok poukazuje na viacero závažných skutočností Ukazuje sa predovšetkým rozhodujúci vplyv Hegla a jeho učenia o ideí uskutočňujúcej sa v histórii Ďalej sa ukazuje, že Štúr v tomto zmysle považoval za veľké a historické osobnosti iba tie, ktoré boli alebo sú nositeľmi a vyjadrovaťelmi noveho, rozumového, čo vyvoj spoločnosti (u Štúra postup ducha historického) objektívne prináša a čo sa presadzuje ako nevyhnutnosť Inými slovami spoločenské napredovanie, dynamika vyvoja, ktorú Hegel i Štúr úplne uznávali, si volí či vytvára prostriedok vlastného presadenia v podobe silných jednotlivcov, ktorí zosobňujú túto vyvinovú nevyhnutnosť a ktorí práve preto nachádzajú vždy dostatok nasledovateľov Štúrov pohľad na osud veľkých osobností svedčí okrem iného aj v akceptácii a aplikácii Heglovej dialektiky vo sfére boja protikladov (stare a nové), aj keď ide o protiklady prameniace zo sféry ducha.

Napokon tieto myšlienky dokumentujú aj Štúrovo úsilie praktické, t. j. úsilie získať aj takýmto spôsobom podporu pre svoju vlastnú verejno-politickú činnosť, ako aj pre činnosť jeho spolu-

¹¹¹ Tamže, s. 626

pracovníkov v radoch slovenskej a slovanskej verejnosti, a zároveň zabrániť, resp. odpovedať na utoky, ktoré viedli proti Štúrovi a ďalším slovenským činiteľom ich nepriatelí, obviňujúc ich z egoizmu, karierizmu, túžby po sláve, márnomyseľnosti, sebalásky a pod Svedčia o tom najmä početne Šturove poukazy na odporcov aj v radoch samých Slovanov, ohováračov, závistlivcov, neprajníkov, spravidla neschopných ľudí, ktorí sami nič veľké a vznešené nie sú schopní vykonať, a preto znižujú veľké činy iných, aby sami vyzerali väčší a lepší

Štúr však pôsobenie veľkých osobností neodtŕhal od konkrétnych spoločenských pomerov, spoločenského diania, prave naopak, z jeho uvah vyplýva, že za veľké považoval iba tie osobnosti, ktoré reprezentovali to nové, čo sa realizuje predovšetkým v živote spoločnosti a štátu ako ich neustály vyvoj v smere pokroku Povedané dnešnou terminológiou, veľkou osobnosťou sa stal iba ten, kto vystihol a vyjadroval požiadavky doby, tendencie spoločenského pokroku bez ohľadu na to, že Štúr tento pokrok videl v postupnom uskutočňovaní idey histórie, t. j. zvrchovaného rozumu, za ktorým stala myšlienka jeho pokrokového demokratickeho, sociálneho politického i národného programu.

Táto stránka Štúrových názorov na veľké osobnosti je ešte výraznejšie a konkrétnejšie vyjadrená v jeho recenzii životopisu Obrenovičovcov, kde vyslovuje korigujúcu myšlienku, že veľké osobnosti dejiny netvorili, ale ich iba určitým spôsobom vyjadrovali

Štúr zdôrazňuje význam písania životopisov významných mužov, pretože v nich sa skoncentrovali „*žiadosti a tužby, úmysly a pohyby narodov, za časov svojich, stavajú sa vyplnivateľmi hlavnými všetkého tohto a su jakoby odtisk tužob, úmyslov i skutkov svojich časov*“¹¹² Vynikajúci jednotlivci vždy stoja v centre významných dejinných udalostí, a preto poznávanie jadra historických pohybov prostredníctvom životopisov týchto osobností je myšlienka prijateľná a správna Za dôležité pre pochopenie Štúrovho názoru na úlohu osobnosti v dejinách však považujeme to, že veľké činy veľkých ľudí spája bezpodmienečne s činmi a pohyb-

¹¹² Slovania bratia, s. 295

mi narodov Ukazujuc na príklade Grecka a Rima zasluhy a význam jednotlivcov pre tieto narody hneď dodava „*Všade tam boli, namahali sa a účinkovali aj oni a bez naroda by nikomu z tamtych nebolo možné bývať niečo zvest, ale v reči kratkej je všetko toto pod spomenutými menami zahrnuté*“¹¹³ Teda nie osobnosti vytvárajú deje a udalosti, ale naopak, deje si „*najdu a vyvolia vždy muža svojho*“.¹¹⁴ Z týchto niekoľkých citátov jasne vyplýva, že Šturov pohľad na úlohu veľkých osobností nie je taky extrémny, ako sa niekedy tradoval a traduje. Treba tiež pripomenúť zaujímavú diferenciaciu medzi veľkými osobnosťami, ktorú Štur v istom zmysle prejavoval. Nazdávame sa totiž, že do značnej miery diferencoval medzi veľkými osobnosťami vobec a osobnosťou panovníka, monarchu. Kým veľké osobnosti sa stali veľkými hlavne preto a v zásade len preto, že v podstate vyjadrovali spoločensky objektívny pohyb, že sa stali produktom a zároveň aj usmerňovateľmi a nositeľmi takýchto pohybov, osobnosť panovníka sa stáva historickou predovšetkým preto, že je panovníkom, že stojí na cele štátu a zosobňuje jeho vôľu. Z postavenia a úlohy štátu v živote národa a spoločnosti, štátu ako „*zosustredenia a vyvrcholenia*“ spoločenského života, logicky vyplývala i úloha monarchu ako zosobnenia štátu, ktorý bol vo svojej podstate nedotknuteľný a posvätný.

Aj v riešení, či v nazeraní na tieto otázky sa Štur opätovne dostáva k absolutizácii štátu, a teda aj monarchu ako jeho predstaviteľa, čiže absolutizuje štát prakticky vo všetkých svojich teoretických prácach. Je pritom zaujímavé, že k rovnakému zaveru sa dostáva aj vtedy, keď poklada vznik štátu na báze panovníckej moci za dôsledok neschopnosti či slabosti „*nevyvinutého národa*“, ako aj vtedy, keď vychádza zo zmluvného princípu (u Slovanov), kde podobne ako v oblasti názorov na úlohu a význam veľkých osobností v dejinách a v živote národov jeho vyvody súhlasne korešpondujú s názorom Heglovým.

Zo zorného uhla doteraz uvedeného môžeme aspoň v tejto otázke predbežne rezumovať, že Šturova viera v silu a spravodli-

¹¹³ Tamže s. 295

¹¹⁴ Tamže.

vost štátu, jeho rešpekt pred všetkým, čo zo štátu vychádzalo, ako aj jeho názory na vznik štátu a monarchiu ako najlepšiu vládnú formu, sa javia predovšetkým ako dôsledok vplyvu Heglovej filozofie štátu, zároveň však aj ako dôsledok úsilia filozoficky zdôvodniť slovenský národnoslobodzovací program v reláciách k štátu, na čo si vybral práve Heglovu filozofiu. V tejto súvislosti netreba podceňovať ani to, že zdrojom Štúrovho konzervativizmu v niektorých názoroch na štát, i jeho často kritizovaných legitimistických predsudkov, bola aj celková slabosť, nedozretosť slovenskeho národného hnutia a konkrétne slovenské a uhorské, resp. rakúske pomery, v ktorých sa malo realizovať. V zložitom komplexe sociálnych a národnostných vzťahov v rámci rakúskej ríše, štát a osoba panovníka nemohli do určitej miery nevystupovať ako „*nezainteresovaní a nadstraníci*“ činitelia a strážcovia spravodlivosti. Z týchto dôvodov Štur nemohol ešte dostatočne hlboko pochopiť, odhaliť skutočnú podstatu vtedajšieho rakúskeho štátu, ako aj to, že len dôsledný a spojený revolučný boj nových síl proti nemu môže priniesť úplne uspokojenie buržoazno-demokratických cieľov či požiadaviek a v konečnom dôsledku, pravda, za iných podmienok, než sa v priebehu revolúcie nie vinou Slovanov a Štura vytvorili, aj slovenských národných požiadaviek. Za takýto zaver hovorí i fakt, že Štur v mnohých iných otázkach vedel reagovať na vývin slovenskej, uhorskej i celorakúskej situácie aj v svojej teórii, a tam a vtedy, kde a keď to uznal za potrebné, neváhal svoj názor zmeniť bez ohľadu na to, o ktorú filozofickú autoritu sa pôvodne opieral. Domnievame sa, že práve v nepochopení niektorých stránok objektívnych spoločenských požiadaviek vo vzťahu k štátu z hľadiska možností ich realizácie spôsobilo u Štura často zbytočne zdôrazňovanú rozpornosť medzi konzervativizmom v nazeraní na štát na jednej strane a všeobecne demokratickým a pokrokovým svetonázorom na druhej strane. Tu je, zdá sa, aj najčastejšia príčina nejasností a ťažkostí pri zaradovaní Štura do tej alebo inej kategórie filozofov štátu a politiky, keďže práve akcentovanie názorov na štát takéto jednoznačné, vyhradené zaradenie vylučuje.

Len na zaklade uvedeného si možno vysvetliť napríklad to, že Štúra niekedy priamo či nepriamo predovšetkým z hľadiska jeho názorov na štát, na ulohu panovníka a osobností zaraďujú do kategórie mysliteľov, ktorí sa v nahľadoch na štát pridržiavali absolutistickej línie inklinujúcej k učeniu N Machiavelliho

Zjednodušený prístup k takému dôležitému problému a zaveru je v danom prípade veľmi povrchný a mohol by obraz o Štúrovi nesprávne skresliť. Podľa nášho názoru nie sú ani v Štúrovom diele, ani v jeho činnosti dostatočné podklady, na ktorých základe by sme mohli Štúra priamo či nepriamo zaraďovať do plejády stúpcov N Machiavelliho. Predovšetkým a najmä nie ako prvrženca machiavellizmu v negatívnom, deformovanom zmysle, v nepriateľskou historiografiou tradovanom chápaní, aj keď určitú nepodstatnú obdobu medzi Štúrom a Machiavellim, pri akceptácii maxima tolerance, predsa len môžeme nájsť

Na tomto mieste nám, pravda, nejde o podrobný rozbor Machiavelliho myšlienok o štáte a jeho ideálnej forme, ani o ich všestrannú konfrontáciu s myšlienkami Štúrovými, nepovažujeme za potrebné porovnávať ani všetky potenciálne zhodné časti reflexie oboch mysliteľov. Treba však uviesť aspoň to, že najmä v povojnových rokoch, predovšetkým ako ozvena zneužitia Machiavelliho učenia nemeckými i talianskymi fašistami a osobne napríklad aj Mussolinim, ktorý sa vyhlasoval za jeho žiaka, čoraz viac bádateľov vystupuje na obranu Machiavelliho, keď sa usilujú vyriešiť a vysvetliť tzv. machiavellistickú hádanku, spočívajúcu v zdánlivej protirečivosti jeho idealizovania republiky na jednej a pledovania za neobmedzeného, absolutistického samovládca na druhej strane. Iba tak možno dať samému pojmu politika v Machiavelliho chápaní skutočný, pravý význam.¹¹⁵

Ideálom Machiavelliho štátnej formy je republika, najvhodnejšia aj pre rodiacu sa a na moc pretendujúcu taliansku buržoáziu, ktorej názory a záujmy Machiavelli vyjadruje. Proti Machia-

¹¹⁵ V bývalom Česko-Slovensku to boli predovšetkým Ladislav Štoll (*K dejinám politických ideológií*, Skripta VŠPS, Praha 1946) a neskoršie Zdeněk Mlynář (*Z dějin západoevropských politických ideologií*, Část I, SNPL, Praha 1961)

velliho ideálu objektívnym potrebám talianskej buržoázie však stála skutočná realita v podobe politicky roztriešteného a hospodársky rozdrobeného Talianska s politickou hegemoniou šľachty, ktorá tvrdošajne bránila rozdelenie krajiny na drobné kniežacie štátiky, šľachty — v očiach Machiavelliho hlavného nepriateľa a prekážky zjednotenia krajiny, a teda aj prekážky uskutočnenia programu buržoázie, pre ktoru začínalo mať zjednotenie charakter životného záujmu.

Zjednotenému Taliansku, jednotnému a prísne centralizovanému štátu, bol pre Machiavelliho základnou podmienkou neskoršej realizácie ideálu štátnej formy, t. j. republiky. Takýto štát však mohol v talianskych podmienkach podľa jeho názoru presadiť iba silný, nemilosrdný, ctiznádostivý absolutistický vládca typu tyrana Cesarea Borgiu. „Šlo mu (Machiavellimu) v zásade vôbec o vytvorenie štátu nového typu v porovnaní so štátnou mocou feudálnou, šlo mu o politickú moc, ktorá by prekonala triedne a skupinové rozpory a zaistila vládu novej nastupujúcej triedy, mladej talianskej buržoázie ako celku“; preto aj jeho ideálny vládca, „má predovšetkým uskutočňovať protišľachtickú politiku, má zničiť šľachtu ako triedu“¹¹⁶. V konkrétnych talianskych podmienkach Machiavelli zveril úlohu zjednotiteľa silnému samovládci, ktorého vláda má však iba dočasný charakter, jeho moc je síce doživotná, ale nie dedičná, pretože Machiavelli ako moderný filozof jednoznačne vystupuje proti feudálnej dedičnej monarchii. V porovnaní so Štúrom je u Machiavelliho rozhodujúce predovšetkým to, že jeho všeobecné myšlienky o politickej teórii, ale aj úvahy o samovláde a republike „sú nerozlučne späté s konkrétnym triednym programom, ktorý bol vo svojej dobe objektívne historicky pokrokový, protifeudálny“¹¹⁷.

Ak hľadáme v tomto smere, t. j. v smere názorov na štátnu formu, analógiu medzi Ľ. Štúrom a N. Machiavellim, zistujeme síce vonkajšiu zhodnosť v obrane monarchie, zároveň však zistujeme podstatnú rozdielnosť vychádzajúcu z filozofických základ-

¹¹⁶ Mlynář, Z., citované dielo, s. 119

¹¹⁷ Tamže, s. 124

ní i rozdielnosť konkrétnych cieľov, no najmä ich realizácie za pomoci monarchie

Šturovo uprednostňovanie absolutizmu malo iné korene, príčiny, ciele i význam vo vzťahu k objektívnej ulohy monarchie v konkrétnych sociálno-politických situáciách, než tomu bolo u Machiavelliho

Pravda, sama otázka zjednotenia ako dôvod príklonu Štúra k monarchii hrá taktiež určitú úlohu, ide mu však v prvom rade o zjednotenie národné, t. j. spočiatku o zjednotenie Slovákov, rakúskych Slovanov (neskôr Slovanov vôbec) v rámci mnohonárodnostného štátu, ktorého silu a celistvosť ako záštitu proti separatistickým a roztriešteným tendenciám zaisťuje práve vláda absolutistického vládcu, táto vláda mala, aspoň podľa Šturových nádejí, súčasne zabezpečiť právo jednotlivých národov na plný národný život. Na rozdiel od Machiavelliho Štúrova viera v zjednotenie rakúskych slovanských národov pod egidou silného absolutistického feudálneho štátu, resp. panovníka bola vo vtedajších podmienkach v rozpore s objektívnym spoločenským trendom, kým zase v období porevolučnom podobná tendencia slovanskej jednoty pod hegemoniou carskeho Ruska presiahla hranice reálnosti. V porevolučnom období vidí Štúr zachranu Slovanstva a menovite zachranu slovanských národov v Rakúsko-Uhorsku už v ich vyčlenení z tohto štátneho útvaru, v ich jednoty a podriadení sa pod vedenie carskeho Ruska. Jedine v tejto ceste mohli tieto národy podľa Štúra nájsť zmysel svojej existencie

Štúrovo obhajovacie plaidoyer za monarchiu v prípade rakúskej ríše aj ruskeho cárizmu nebolo v súlade s potrebami hnutia buržoázie ako celku, ani hnutí utláčaných, predovšetkým slovanských národov; národné oslobodenie týchto národov nebolo mysliteľné bez oslobodenia sociálneho a hospodárskeho, teda v podstate bez oslobodenia od feudalizmu. Ani rakúsky ani ruský mocnár — obidvaja boli v konečnom dôsledku predstaviteľmi feudality a feudalizmu — by takyto jedine možný proces utvárania novodobých národov a ich národného oslobodzovania dobrovoľne nikdy neprípustili, pretože by to znamenalo pád feudalizmu. Z toho dôvodu spájanie programu buržoázie a oslobod-

zovacieho programu slovanských národov — či už s panovníkom rakúskym alebo ruskym — bolo nereálne, neuskutočniteľné a ako také bolo v rozpore s objektívnymi potrebami týchto hnutí. Ani z toho hľadiska teda nemožno Štúra stotožňovať s Machiavellim, ktorý obhajoval silnú samovládu v období, keď mohla zohrať dočasne pokrokovú úlohu

Za veľmi dôležitý rozdiel treba považovať aj to, že kým Machiavelli videl v zásade ako ideál štátnej formy republiku a absolutistickú monarchiu iba ako dočasný, nevyhnutný prostriedok realizácie akútneho cieľa, t. j. zjednotenia a porážky šľachty, Štúr videl v monarchii prakticky vždy, v minulosti, prítomnosti i budúcnosti svoj ideál, a republiku ani všeobecne teoreticky ani vo vzťahu k hnutiu Slovákov a Slovanov nikdy neprípúšťal.

V tejto spojitosti sa zdá byť azda najpriateľnejší názor, že Štúra determinoval najmä vplyv Heglovej filozofie a neoslabili ho ani konkrétne a objektívne rozpory záujmov slovanských národov, do ktorých sa dostávali v súvislosti s takouto koncepciou bez ohľadu na to, či Štúr túto rozpornosť aspoň čiastočne videl a chápal, alebo nie

Štúr nebol machiavellistom ani v zmysle negatívneho chápania tohto pojmu ako ignorovania morálnych zásad, cynizmu, politiky nečestnej, bezzásadovej, nevyberajúcej v prostriedkoch — v tom zmysle obsahu machiavellizmu, aký mu prisúdila časť historiografov, teda obsahu podstatne iného než je objektívne interpretovaný zmysel Machiavelliho učenia. Pojmom machiavellizmus sa označuje politika, ktorá sa riadi výhradne účelovými, momentálnymi a praktickými mocenskými záujmami, vyznáva zásadu „*účel svätí prostriedky*“ a uplatňuje svoje záujmy „*bez ohľadu na vôľu väčšiny všetkými prostriedkami, vrátane najšpinavejšieho politikárčenia a porušovania všetkých historicky ustálených pravidiel politického boja*“.¹¹⁸ Aj keď v Štúrových názoroch, ba, prirodzene, aj v niektorých praktických počínoch nemožno nevidieť prvky účelového pristupovania k problémom, ťažiskové miesto jeho politickej teórie i praxe predstavujú prvky priam

¹¹⁸ Tamže, s. 142.

protikladné negatívnym strankam machiavellizmu v jeho deformovanej interpretácii. Svoje teoretické i praktické vystupovanie Štúr vždy spájal so záujmami Slovanov a slovenského ľudu, bola mu výsostne cudzia akákoľvek amorálnosť či politické intrigy alebo spiklenecko, nečestnosť a zakernosť vedenia politického boja či používanie tomu zodpovedajúcich bojových prostriedkov a metód. Štúr nielenže sám takuto politiku a priori odmietal v hnutí, ktoré viedol, ale, a to je mimoriadne pozitívny prvok jeho vzťahu k politike štátu, ich neprípustnosť ani ako možnosť a právo štátu a panovníka voči národu. Jeho nekompromisná požiadavka *legalneho* presadzovania práv a záujmov zo strany vlády aj zo strany obyvateľstva a jeho hnutia sa nám takto javí ako ďalší vážny dôvod nezlučiteľnosti Štúra a machiavellizmu, pretože dokonca ani jeho porevolučné koncepcie slovenskej jednoty pod hegemoniou cárskeho Ruska nemali byť realizované *šovinistickou politikou a vybojným panslavizmom*.

Ak teda možno hovoriť o aspoň relatívnej analógii medzi Štúrom a Machiavellim, tak nie o analógu názorovej, ale o podobnosti v úsilí o tvorivú reagentiu pre potreby hnutia, ktoré obaja myslitelia reprezentovali, u Štúra v podstate o správne vyjadrenie objektívnych potrieb slovenskeho národného hnutia napriek niektorým nesprávnym záverom vrátane záverov v oblasti názorov na štát, u Machiavelliho o pochopenie a presadzovanie objektívne pokrokovej potreby zjednotenia Talianska pod hegemoniou buržoázie a o vytváranie tomuto cieľu zodpovedajúcej ideológie.

Pokiaľ ide o Štúra, je nepochybné, že práve toto úsilie v spojení so spôsobilosťou a predpokladmi prirodzenými i vedome pestovanými, ho postavilo do čela slovenského národného hnutia štyridsiatych rokov 19. storočia a zaradilo medzi tých slovenských historických mužov, s ktorými bude navždy spojený proces utvárania moderného slovenskeho národa i jeho boj za národné, kultúrne, sociálne a politické oslobodenie. Jeho teoretické nazeranie na štát a politické kroky slovenskeho národného hnutia usmerňovaného predovšetkým Štúrom, pravdaže, sú podmienené historicky danými objektívnymi pomermi v Rakúsko-Uhorsku.

2. Štát a riešenie slovenskej otázky

Štúrova filozofia štátu bola konfrontovaná a overovaná aj pri praktickom vedení politického boja, v konkrétnych otázkach riešenia slovenských národných i politických požiadaviek v rakúskej ríši a Uhorsku.

Pokúsili sme sa ukázať niektoré problemové, dobovými pomermi podmienené stránky Šturových názorov na štát, jeho poslanie a význam v živote spoločnosti a národov, na úlohu a význam monarchu v štáte, ktoré Šturovi niekedy logicky zabráňovali zaujať radikálnejší postoj v konkrétnych vzťahoch k ríši. Táto stranka sa do určitej miery odzrkadlila aj v Šturových názoroch na štátoprávne riešenie slovenskej otázky, ktoré sa spočiatku pohybovali výlučne na platforme Rakúska a až v záverečnom štádiu Šturovho pôsobenia prerástli v koncepciu zjednotenia Slovanov pod hegemoniou cárskeho Ruska.

Vychádzajúc zo svojej základnej koncepcie riešenia slovenskej otázky na báze rakúskej ríše Štúr rozpracováva a filozoficky vysvetľuje či zdôvodňuje s tým súvisiace otázky tak, aby optimálne zodpovedali záujmom slovenskeho národného hnutia a slovenského národa.

V konkrétnych podmienkach, z hľadiska štátoprávneho riešenia slovenskej otázky nadobudla pre Štúra a slovenské národné hnutie mimoriadny význam forma štátneho zriadenia, t. j. systém vzťahov medzi štátom ako celkom a jeho jednotlivými časťami. Táto otázka mala značný význam tak z hľadiska konkrétneho boja za slovenskú samobytnosť a formu jej štátoprávneho vyjadrenia, ako aj z hľadiska riešenia národnostnej otázky v rakúskej ríši a Uhorsku.

Štúr sa aj v iných súvislostiach k tejto problematike vyjadroval niekedy iba všeobecne teoreticky, keď sa obmedzoval iba na stručný prehľad či úvahu o možnostiach existencie národných a mnohonárodnostných štátov, inokedy zase z aspektu konkrétnych vzťahov Slovanov a Slovákov k Rakúsku a Uhorsku sa jeho program postupne čoraz väčší vyhráňoval v smere odputania sa Slovanov od tradičného štátneho zväzku až po ich zjednotenie pod hegemoniou Ruska.

Štúr vo všeobecných uvahách o formách štátneho zriadenia predovšetkým z aspektu narodného a mnohonárodnostného štátu pripušta možnosť existencie a prosperity jedného i druhého „*Môže existovať obec, ktorá môže obsahovať, zaujímať ľudí len takých, ktorí sú udovia len jednej rodiny, ktorí teda k tomu istému narodu patria, medzitým obec i tieto medze prirodzenosti prelomí, t j na rozličnej podstave prirodzenej zdvihnúť a upevniť sa môže, alebo inými slovami, môže obsahovať ľudí z jednej rodiny nepovstálych, ale k rozličným národom prslúchajúcim*“¹¹⁹ Jednónárodnosť nie je podľa Štúra podstatným znakom štátu, nie je jeho podmienkou. Takýmto znakom je duchovné spojivo, zákony, poriadok atď, ktoré sú v porovnaní s prirodzeným spojivom národa, t j spoločným pôvodom oveľa vyššie, silnejšie. Na druhej strane jeden národ, resp národ jedného pokolenia či pôvodu môže žiť vo viacerých štatoch, ako v Šturovej dobe národ nemec, taliansky a iné.

Jedna národnosť a z nej vyplývajúci jeden jazyk nie je teda podmienkou a znakom štátu, pretože vlast a štát majú ine základy a spojujú, ktoré z nich utvárajú jednotu, celok. Štúr rozlišuje tri skupiny alebo druhy jednotiacich elementov štátu: a) prirodzene — zem a na nej vyznačené hranice, ktoré môžu byť alebo prirodzene (rieky, mora, hory), alebo umele, resp umelo vytýčené, b) prirodzeno-duchovne, sem patria jazyk, obyčaje a mravy národa, „*napospol to, čo sa pod národnosťou vyznačuje*“, c) duchovné — náboženstvo, právo, poriadky občianske a politické, ktoré sú viac alebo menej dokonalé podľa stupňa vzdelanosti a vyspelosti národa. „*Vidno teda, že rozličné sú základy a spojujú vlasti a že nie je dosť k jednote vlasti len jeden z týchto faktorov, ale aby jednotu sa zavŕšila a pevne zovrela, že sú potrební všetci*“¹²⁰

Prirodzené faktory považuje Štúr pre existenciu štátu za nevyhnutné. Určitá ohraničenosť územia štátu ako podklad jeho existencie nie je však sama osebe prameňom, resp príčinou existen-

¹¹⁹ *Politické state a prejavy*, s 112.

¹²⁰ Tamže, s 210.

cie národa, ale je dôsledkom inej príčiny, t j vyššej a dokonalejšej jednoty každého národa.

Pokiaľ ide o jazyk ako faktor ovplyvňujúci rozvoj štátu, Štúr predpokladá takýto rozvoj predovšetkým u jednorečových národov, teda národných štátov, pričom okrem jazyka je ich závažným pozitívnym prvkom jednotu posilňovaná jednotou mravov a obyčají v celoštátnom meradle. Napriek tomu, že reč (jazyk), a to reč jednotná, upevňuje zväzok národa, stráca faktom dosiahnutia vyššej duchovnej jednoty pôvodný význam a z hľadiska jednoty a sily štátu stáva sa činiteľom iba druhoradým. Štúr sa usiluje na historických príkladoch dokázať, že jednorečivosť nie je a nebola v stave udržať národy v jednotnom štáte, ak im chýbalo a chýba puto duchovné, pretože „*vyššie teda spojenie vo vlasti povstáva z vedomej vôle ducha, je spojenie to, ktoré si duch sám dáva, inými slovami, ľudí v jednej vlasti najtuhšie dovedna spojujú náboženstvo, poriadky občianske a politické, práva a vláda*“.¹²¹ Ako vidno z citátu, aj v tomto prípade sa Štúr dostáva k vyzdvihovaniu tých javov a činiteľov, ktoré aj v iných súvislostiach považuje za hlavné. Prítom tieto vrcholné jednotiace a štátotvorné princípy požívajú ako vždy u Štúra aj tu plnú ochranu a nedotknuteľnosť. Čím sú dokonalejšie, tým pevnejšia je jednotu, tým väčší sú jej národy oddané, tým silnejšie je vlastenectvo a láska k vlasti. A naopak, nedostatok takéhoto duchovného spojiva má za následok hľadanie jednoty inou cestou, obyčajne cestou nastolenia despotickej vlády, ktorá však nemôže nastoliť jednotu opravdivú a trvalú, pretože reprezentuje násilie, a na ňom i spočíva, čo odporuje ideálom jednoty ducha.

Podobne následky prinášajú aj pokusy nanútiť rozličným národom jediný spoločný jazyk, teda pokusy spojiť ich jednorečivosťou a vytvoriť štátny národ. V takýchto prípadoch namiesto túženej jednoty nastupuje nejednota, rozbroje a ďalšie zlé dôsledky, nakoľko, aj keď „*je reč nie to najvyššie v národe, predsa čo do jeho osobnosti a znakovitosti je to vlastnosť najväčšmi dôležitá a rozhodná a jeho po otcov sväté dedičstvo, ktorého kto sa týka,*

¹²¹ Tamže, s 212.

tyka sa majetnosti naroda nie najvyššej, ale najvlastnejšej“¹²² Štur zároveň dedukuje, že čím je vyšší duchovný stupeň jednoty vlasti, tým je väčší priestor pohybu jednotlivých národov a naopak.

Štúrove úvahy o národnom a mnohonárodnostnom štáte, o vlasti a jej jednotiacich prvkoch boli jednoznačne reakciou či odozvou na konkrétne podmienky života slovenského naroda v rakúskej ríši a Uhorsku a plne zodpovedali zásadám programu slovenského národného hnutia v oblasti riešenia slovenskej otázky na platforme Rakúska, avšak za plneho národného a slobodného rozvoja, vrátane rozvoja materskej reči

Teoretické priznanie nevyhnutnosti jedinorečovosti ako znaku štátu, prakticky uznanie snáh Maďarov vytvoriť v Uhorsku štátny národ s jediným maďarským jazykom, by bolo znamenalo priamu podporu maďarizácie a v skutočnosti by bolo vopred vylúčilo možnosť existencie inorečových národov, teda aj Slovákov, v uhorskom štátnom útvare, čo Štúr, prirodzene, nechcel a nemohol pripustiť

Preto uznáva teoretickú i praktickú možnosť *spolužitia viacerých národov v jednom štáte za predpokladu uznania ich samobytnosti, národného života, no predovšetkým uznania práva užívať vlastný jazyk* Takato politika štátu voči národom ho tvoriacim je základným prameňom patriotizmu a lásky k vlasti. Opačný prístup, najmä odopieranie práva na vlastnú reč, má dôsledky jednoznačne negatívne, ako pre súdržnosť štátu, tak aj pre jednotlivé národy.

Popri týchto všeobecných teoretických úvahách vyslovuje sa Štúr ku konkrétnemu usporiadaniu tejto problematiky v Uhorsku, kritizuje nedostatky a naznačuje možnosti riešenia, prirodzene z aspektu boja za vydobytie samobytnosti pre slovenský národ a jeho slobodný národný život

V obrane národných práv Slovákov vychádza Štúr z faktu, že v Uhorsku žije viac národov, medzi nimi aj národ slovenský, pričom ani tak nezáleží na tom, či sa slovenský národ dostal do spojenia s ostatnými národmi Uhorska podmanením alebo prijatím, resp. dobrovoľným spolením, rozhoduje je, že aj Slováci sú

¹²² Tamže, s. 215

národom, keďže majú vlastnú reč, t. j. znak, ktorým sa líšia od všetkých ostatných národov. Jednota s inými národmi a ostatnými spoluobčanmi uhorskej vlasti nemôže byť teda vytváraná na podklade jednorečovosti, t. j. prakticky na podklade zavedenia maďarčiny ako celouhorskeho úradného jazyka. Slováci sú v očiach Štura plnoprávnymi občanmi Uhorska, *sú však zároveň aj samobytným národom*, a preto ich jednota, spojenie s ostatnými národmi a občanmi, ich príslušnosť k vlasti nemôže spočívať v národe samom, ani v jeho reči, ale *„jednota naša s druhými občanmi krajiny uhorskej zaleží v občianskom a politickom našom s nimi spolení, keď ale jednota v tomto sa zakladá a opravdivá jednota ľudí v jednej vlasti, ako sme už zodpovedali a dokázali, v tomto hľadať sa musí aj tuhy svazok medzi národmi v uhorskej krajine, jednota teda úzka a silná vykonať sa dá týmto, všetkých nás zavazujúcim spojivom a ustavičným jeho zdokonaľovaním, popravovaním, nasledovne otužovaním“*.¹²³ Zjednocovacím princípom, jednotiacou silou či väzbou národov, občianstva, vlasti je tu štát, vláda, zákony; štát však nemusí byť jedinonárodný, čiže národ môže byť národom aj bez vlastnej a výlučnej štátnej zvrchovanosti, bez vlastného štátu.

Uvádzané myšlienky boli v plnom súlade so Štúrovým úsilím o dokázanie samobytnosti slovenskeho národa a jeho práva na národný život. *Pretože štát kritériom tejto samobytnosti u Slovákov byť nemohol — Slováci v tom čase vlastný štát nemali — hľadá Štúr znak naroda v prvom rade vo vlastnej osobitnej reči.* Zároveň tiež hľadá a propaguje dôvody na spolunažívanie viacerých národov v jednom štátnom útvare, *základy jeho jednoty, ktoré sú v politickej a občianskej sfére.* Štúr teda nepovažuje za podmienku existencie a samobytnosti národa danosť suverenného národného štátu, inými slovami myšlienku samobytnosti národa nepodmieňuje štátnosťou, resp. štátotvornosťou.

Je nesporné, že *jedine takáto koncepcia národného a mnohonárodného štátu, ale aj koncepcia samobytného národa, mohla vhodne zapadnúť do konkrétnych uhorských pomerov a jediná*

¹²³ Tamže, s. 216.

mohla slúžiť ako ideová opora v boji proti maďarizácii, za politiky a narodny program Štura i slovenskeho národného hnutia, kým sa riešenie slovenskej otázky ako súčasť tohto programu pohybovalo výlučne na platforme rakúskej ríše a Uhorska

Vhodnosť a v istom smere vylučnosť Šturovej koncepcie národného a mnohonárodného štátu i jeho koncepcie národa pre riešenie slovenskej otázky bola, pravda, iba relatívna, a to v jej jednoznačnom redukování na bazu rakúskej ríše a Uhorska. Ak by totiž Štur bol teoreticky pripustil jednorečovosť za podmienku existencie štátu, bol by v konkrétnej situácii priamo suhlasil s maďarizáciou a koncepciou štátneho maďarskeho národa. Okrem toho by bol musel nevyhnutne dospieť aj ďalej k zaveru vtedy ešte pre neho priveľmi radikálnemu. Keďže Slovákov považoval bezvýhradne za samobytný národ a ich rečovú asimiláciu vylučoval, uznanie jednorečovosti za podmienku existencie štátu znamenalo by hľadanie inej cesty národného vyžitia Slovákov, ktorou mohlo byť jedine vytvorenie vlastného národného slovenskeho štátu, či už v rámci federácie alebo úplného štátneho osamostatnenia. K takémuto záveru sa však Štur do revolúcie nikdy nedostal, v názoroch na riešenie slovenskej otázky sa pohyboval na báze rakúskej štátnosti a tomu prispôbil i vlastne teoretické úvahy o štáte a štátnom zriadení, z hľadiska jeho zamerov jedine logické a možné.

Až do revolúcie 1848—1849 možno Štúrov program riešenia slovenskej otázky považovať za *maximálne umiernený*. Slováci, ako sme už na inom mieste uviedli, neboli oficiálnymi uhorskými miestami uznávaní za samobytný národ a prakticky im zo strany Maďarov boli upierané i tie *najzákladnejšie národné práva*. To sa, pochopiteľne, odzrkadlilo aj vo sfére *politických práv*, predovšetkým zastupení Slovákov v celouhorských inštitúciách a riadení uhorského štátneho útvaru, kde boli bez akéhokoľvek vplyvu. V jednej i druhej otázke je pre Štúra do revolúcie charakteristická absolútna úcta k štátu, k jeho nedotknuteľnosti a stálosti, integrite. Preto jediný spôsob riešenia slovenskej národnej otázky, sociálnych i politických požiadaviek Slovákov vidí v zotrvaní na báze rakúskej štátnosti, práva a uhorskej vlasti

Na tejto základnej a maximalizovanej slovenskej národnej požiadavke bude potom celý ďalší systém boja. Preto predpokladajúc za dokázane možnosti *dobrého spolunažívania všetkých národov* v Rakúsku a Uhorsku, ako aj ich nadnárodný, t. j. občiansky a politický základ jednoty, apeluje na upevňovanie tejto jednoty cestou zdokonaľovania politických a občianskych inštitúcií, uznania osobnosti, spravodlivosti atď., a samozrejme, uznania práva všetkých národov na vlastný národný život. Pri rešpektovaní základov jednoty vlasti, tak ako ich videl Štúr, sa dá očakávať nielen dobre spolunažívanie všetkých uhorských národov, ale aj rozkvet ich reči a kultúry, práve preto *„nešťastnú myšlienku dajdných prehnancov o jednej národnosti a jednej reči vybiť a vyhnať treba“*.¹²⁴ Štúr vidí a poukazuje na všeobecnú tendenciu doby, v ktorej žil, t. j. na tendenciu oslobodzovacieho hnutia porobených národov, vytváranie novodobých národov a hodnotí ju ako spravodlivú a šlachetnú. Brániť národom v tomto pohybe je podľa neho *„myšlienka hrozná a ukrutná“*. Ani slovenský národ nebol z tohto všeobecného oslobodzovacieho pohybu vyčlenený, naopak, ako Štur konštatuje, práve jeho prúd prebudil v Slovákoch národné povedomie. Štur je presvedčený, že Slovákom sa taktiež otvorila brána k novému životu a dokazuje, že zo slovenského národného hnutia ako cesty k novému životu *„vlasti nič zlé nenastáva, že naša jednota (rozumej jednota v rámci štátu) vlastenska celkom na inšom ako na rovnooblečnosti a vynútenej despotickéj pretvorenosti sa zakladá, môžeme teda s pokojným svedomím aj o spoločnú vlasť našu v tomto hybaní sa i ďalej pokračovať a v narodnosti našej sa zveličovať“*.¹²⁵

Prekážku dobrého spolunažívania nevidí Štúr dokonca ani v používaní jednej spoločnej reči v krajiniských záležitostiach, nekompromisne však trvá na práve užívania materinskej, národnej slovenskej reči v živote cirkevnom, školskom a spoločenskom.

Požiadavka práva používania slovenčiny a možností upevňovať, resp. utvárať národné slovenské povedomie rozvojom ná-

¹²⁴ Tamže, s. 218

¹²⁵ Tamže, s. 221

rodnej kultúry bola z hľadiska národného oslobodenia Slovákov základnou, súčasne s tým sa však čoraz väčšmi aktualizovali aj požiadavky politické, resp štátnopolitické

Koncepcia jednorečovosti a štátneho maďarského naroda prakticky zabráňovala Slovakom v širšej miere účasti na politickoštátnom živote Uhorska a tým brzdila v podstate aj presadzovanie záujmov Slovákov a slovenskej inteligencie prostredníctvom učasti v celouhorských štátnych inštitúciách Okrem toho z hľadiska Slováka „jeho rovnoprávnosť v štátnom živote predpokladala prakticky jeho rečovú a duchovnú asimiláciu, ba asimilácia za takejto koncepcie štátneho národa bola jeho vlastne-neckou povinnosťou. Tieto ďalekosiahle dôsledky priviedli slovenskú revolučnú inteligenciu k politickej koncepcii národa, ku koncepcii samobytného národa so všetkými pravami etnickými i politickými, štátoprávnymi.“¹²⁶

Proces dospievania slovenského národného hnutia ako celku k štátoprávnemu riešeniu slovenskej otázky¹²⁷ nebol ani jednoduchý a priamočiary, ani ľahký a vyhranený a narážal tak na ťažkosti vyplývajúce z osobitného historického vyvoja Slovákov a Slovenska, ako aj na ťažkosti podmienené ich začlenením do rakúskej ríše ako súčasťou užšieho uhorského štátneho utvaru, ťažkosti vyplývajúce z národnostnej politiky Viedne, maďarskej aristokracie i revolučnej maďarskej liberálnej šľachty

Aj Štúrove názory na štátoprávne riešenie slovenskej národnej otázky prekonalí v priebehu jeho pôsobenia pomerne zložité a dynamický vyvoj

V počiatočných svojho verejnopolitického pôsobenia a literárneho vystupovania pohybuje sa Štúr v danej otázke v rovine ro-

¹²⁶ Rebro, Karol. *Pokusy o štátoprávne riešenie slovenskej národnej otázky v revolučných rokoch 1848—1849* In *Právnické štúdie* č. 4, 1965, s. 557

¹²⁷ K tejto problematike pozri citované štúdiu prof. Karola Rebra, ktorá je mimoriadne prínosná, prakticky reprezentuje prvé spracovanie tejto otázky z aspektu teórie štátu a práva. My sa jej venujeme iba z hľadiska Štúrových názorov na jej riešenie, ktoré, pravda, v podstatnej miere boli premietnuté aj do postoja slovenského národného hnutia, a preto ich nemožno od seba izolovať.

manticko-oslobodeneckej koncepcie, samobytnosť slovenského národa vidí predovšetkým v existencii a práve používania vlastnej reči, v rozvoji národnej kultúry ako prejavu národného ducha a sebauvedomenia, ktorých realizáciu spája s požiadavkami sociálnymi, politickými a hospodárskymi, ktoré mali byť uvedené do života reformami, riešenie slovenskej otázky však ešte nespája so samobytnosťou politickou, štátoprávnou Vyplyva to z obsahu Štúrových článkov a prác až do roku 1848, v ktorých ako ťažiskové problémy defilujú práve otázky rečové, kultúrne, otázky všeobecného vzdelanostného a duchovného pozdvižnutia slovenského národa

Vedomie uzkej podmienenosti kultúrneho povznesenia Slovákov hospodársko-sociálnym povznesením slovenského ľudu a rozšírením jeho politických a občianskych prav, vneslo do Štúrovho národnooslobodzovacieho programu aj silné prvky sociálno-politické Vo vzťahu hnutia k štátu Štúr zostáva na platforme Rakúska, nežiada narušenie štátnej integrity. Jeho program z tohto hľadiska vlastne ešte neobsahuje požiadavku štátoprávneho riešenia slovenskej národnej otázky a nanajvýš možno pripustiť požiadavku akéhosi osobitného druhu kultúrnej a rečovej autonómie

V Štúrovom programe až do roku 1848, pravda, okrem rýdzo národných a sociálnych postulátov, zjavujú sa aj určité náznaky smerujúce k nadobudnutiu prav národnopolitických, tieto sa však obmedzujú na uskutočnenie v rámci existujúcich štátno-politických inštitúcií uhorských Politická samostatnosť Slovákov s uplatnením vedúcej úlohy slovenského meštianstva bola takto až do revolučného výbuchu viac-menej iba potenciálne skryta za požiadavky národné, ale aj sociálne a všeobecne politické. V najširšom chápaní môžeme priznať politický obsah a zámer všetkým Štúrovým požiadavkám emancipačno-demokratického charakteru, ktorých splnenie by bolo v každom prípade posilnilo aj politický vplyv slovenskej buržoazie na slovenskom národnom území Takýto cieľ obsahoval napríklad Štúrov návrh úplného pripustenia nešľachtov, teda prakticky príslušníkov inteligencie a meštianstva, do krajinských uradov, toto právo síce stanovil

5 zákonný článok snemu z r. 1844, no jeho aplikácia, najmä pri zastávaní volených miest nezemanmi, neprinesla očakávaný efekt. Jednak preto, že právo voliť malo iba zemianstvo, z ktorého väčšina patrila podľa Štura k zemianstvu nízkemu, k tzv. kortešom, jednak pre nevyhnutnú redukciu nositeľov pasívneho volebného práva na najmajetnejších šľachticov. Majetnosť šľachtických kandidátov na jednotlivé urady im dovoľovala získať urady kupovaním voličov. „Uradníci v najviacej stolicích hľadajú sa do uradov dostať získaním si nízkého zemianstva, čo sa istotne inakšie nestáva, ako prekupovaním ho peniazmi alebo inými darmi a zadosť robením jeho nízkym zmyselným potrebám“¹²⁸. V dôsledku toho dostávali sa do uradov nie najschopnejší, ale len najmajetnejší príslušníci šľachty, nemajetní nezemanovia sa na uradne funkcie dostali len zriedkavo, a ak aj nejake miesta zastávali, išlo o miesta, na ktoré boli menovaní, pritom miesta podradne, nedôležité. Jediný spôsob, ako sa mohla zaistiť účasť nezemanov, t. j. predovšetkým meštianstva a slovenskej inteligencie, vidí Štur v rozšírení *repräsentácie*, t. j. v účasti v krajinských a verejných veciach, aj na doteraz nezastupené stavy.

Požiadavka rozšírenia pasívneho i aktívneho volebného práva na nezemanov bola v súlade s národným i emancipačnodemokratickým obsahom Šturovho programu, pretože zemianstvo ako privilegovaný stav zaujímalo k tomuto programu v podstate buď negatívny, alebo ľahostajný postoj, a ako také nemohlo v krajinských uradoch presadzovať politické či národné postuláty tohto programu. Na druhej strane rodia sa slovenské meštianstvo a slovenská inteligencia by boli v prípade väčšieho vplyvu v krajinských uradoch prenášali do nich aj vlastné nároky sformulované v zásadach v programe slovenskeho národného hnutia.

Aj v mnohých ďalších Šturových článkoch napísaných do revolúcie sa otázka národného oslobodenia spája s požiadavkami sociálnymi a politickými, s požiadavkami demokratizácie verejného života a rešpektovania občianskej rovnoprávnosti bez ohľadu na národnosť, ešte bez nastolenia myšlienky štátopravného

¹²⁸ *Politické state a prejavy* s. 324—235

usporiadania slovenskej otázky na báze koncepcie politického slovenskeho národa. Napríklad v článkoch *Národy ku zlepšeniu stavu našej krajiny*¹²⁹, ktoré Štúr napísal a uverejnil v Slovenských národných novinách vo februári a v marci 1847, prináša veľa kritických slov o najpálčivejších otázkach sociálneho, hospodárskeho i verejnopolitického života v Uhorsku, predkladá celú škálu návrhov na ich riešenie, k politickému, štátoprávnomu riešeniu slovenskej národnej veci však ešte nedospieva. Tak isto v článku *Kde leží naša bieda*¹³⁰ z júla a augusta 1847 sa Štúr obmedzuje v oblasti národnej na požiadavky rečové a kultúrne.

V októbri a novembri 1847 Štur postupne v Slovenských národných novinách uverejňuje *Naše nádeje a žiadosti k nastavujúcemu snemu*¹³¹, v ktorých popri sociálno politických požiadavkách predkladá i očakávané riešenie slovenských požiadaviek národných právo používania materinskej reči v cirkevnom živote Slovákov, v styku úradov so slovenským obyvateľstvom na slovenskom národnom území, národné školstvo atď. opätovne bez názaku vyslovene štátopravných nárokov. Ani v Šturových vystúpeniach na uhorskom sneme, ktoré predniesol ako poslanec za mesto Zvolen koncom roka 1847 a začiatkom roka 1848, nie je štátopravné riešenie slovenskej otázky ešte nastolené.

Môžeme teda konštatovať, že Štúrov národnooslobodzovací program sa v tejto otázke až do vypuknutia revolúcie v marci 1848 pohyboval v rámci platformy Rakúska a Uhorska, bez postulátu nového štátopravného usporiadania.

Korene takehoto Štúrovho postoja k riešeniu slovenskej národnej otázky sú zaiste a predovšetkým v jeho filozofickom, teoretickom chápaní národa a národného života v reláciách k štátu, no nie menej aj v jeho pevnej viere v spravodlivosť štátu a vlády, pokiaľ išlo o práva Slovákov. Len tak sa mohlo stať, že v oblasti sociálnej, hospodárskej a politickej Štúr dávno pred revolúciou prebojoval *demokraticky pokrok*, v oblasti národnej však jeho

¹²⁹ Tamže, s. 244 a nasl.

¹³⁰ Tamže, s. 297 a nasl.

¹³¹ Tamže, s. 322 a nasl.

program jazykovo-kultúrnej autonómie *sui generis* v podstate neprekročil pôvodnú herderovskú koncepciu kultúrnych a nie politických národov

* * *

Postoj maďarských vládnujúcich kruhov k slovenským národným právam, snahám a túžbam bol hlavným hnacím momentom postupnej radikalizácie Štura vo vzťahu štátu a riešenia slovenskej otázky. Apriórne popieranie existencie slovenského národa a násilné povýšenie maďarčiny na štátnu uhorskú reč, to boli v podstate hlavné príčiny Štúrovho opustenia koncepcie kultúrneho národa, k čomu bezprostredne prispeli najmä marcové udalosti 1848, keď Maďari vo Viedni úspešne presadili schválenie svojich vymožeností. Zároveň uhorský snem pracoval na písanej uhorskej ústave, ktorá v podstate predpokladala oddelenie Uhorska vrátane Slovenska od ostatných krajín rakúskej ríše, teda založenie suverénneho uhorskeho štátu, pravda, s hegemoniou Maďarov ako štátotvorného národa. Ako uzatvára V Vaněček, potvrdenie súboru 31 zákonov Ferdinandom I ako uhorským kráľom zo dňa 11. apríla 1848 znamenalo, že „nimi sa Uhry v podstate oddelovali od Predlitavska, s ktorým mali mať naďalej spoločného len panovníka (tzv. personalna únia)“.¹³² Maďarske revolučné vymoženosti sa však v oblasti práv uhorských národov obmedzovali iba na Maďarov ako štátotvorný národ, nezohľadňovali požiadavky ostatných národov Uhorska, čo „všetko zrazu vyostrielo v revolučnom ovzduší národnostný konflikt v Uhorsku, zahŕňalo nemaďarské národy a národnosti a medzi nimi aj Slovákov do existenčnej obrany, prinútilo ich hľadať pomoc a spojenectvo aj u odporcov úsilí maďarských vládnujúcich tried a siahnuť dokonca po zbrani“.¹³³

Prírodzene, Štúr ako veduca osobnosť slovenského národného pohybu bol do týchto bojov a udalostí v maximálnej miere za-

¹³² Vaněček, Václav: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945* Orbis Praha 1964, s. 324

¹³³ Rebro, K., citované dielo, s. 558—559

interesovaný a zaangažovaný a s nevšednou energiou a zanietným premietal do nich aj slovenské národné požiadavky, ktoré však maďarská revolúcia ignorovala

Vytyčenie politickej koncepcie riešenia slovenskej národnej otázky možno v náznakoch badať už v Štúrovom úvodníku *Nový vek*¹³⁴ z 31. marca 1848. V ňom nadšene vital prvé úspechy maďarskej revolúcie v podobe zákonodarných výsledkov uhorského snemu v oblasti sociálnej a politickej, vyslovuje však zároveň sklamanie nad tým, že slovenské národné požiadavky splnené neboli, čoho príčinu vidí predovšetkým v nepripravenosti Slovákov, resp. nepripravenosti tzv. rekurzu, ktorý mal tieto požiadavky obsahovať. Keďže rekurz nebol v čase konania uhorského snemu hotový a nemohol mu byť ani predložený, snem vlastne o slovenských požiadavkách ani nebol náležite informovaný. Preto Štúr vyzýval všetkých národovcov, aby rekurz po rozoslaní podpísali a poslali. Hodžovi do Liptovského Mikuláša, odkiaľ sa mal originál žiadostí spolu s podpisovými hárkami poslať snemu v Pešti. Ako je známe, táto petičná podpisová akcia prebehla úspešne a ešte pred jej ukončením zvolal i Hurban a ďalší so Štúrovým súhlasom zhromaždenie vedúcich predstaviteľov slovenského národného hnutia, kde 10. mája zostavili *Žiadosť slovenského národa*.

Aj keď nie je úplne jasne preukázané, akým podielom sa Štúr na zostavovaní mikulášskych žiadostí slovenského národa zúčastnil, je isté, že s nimi plne súhlasil, pretože v podstate boli do nich premietnuté jeho vlastné názory aj v oblasti štátoprávneho usporiadania života slovenského národa.

Žiadosť slovenského národa sú prvým oficiálnym slovenským národným dokumentom, v ktorom sa po prvý raz nastoľuje a konkretizuje štátoprávna koncepcia slovenskej samobytnosti. Z toho vyplýva, že kvalitatívny zvrät v Štúrových názoroch na túto otázku možno časovo spájať so žiadosťami.

Mikulášske žiadosť slovenského národa z mája 1848, pravda, neboli prvým všeobecným a masovým proklamovaním sloven-

¹³⁴ *Politické state a prejavy*, s. 358 a nasl.

ských narodných požiadaviek, ako aj požiadaviek sociálno politických zo strany slovenského obyvateľstva

Už 28. marca 1848 sa v Liptovskom Mikulaši uskutočnilo zhromaždenie ľudu, kde boli schválené *Prosby a žiadosti obyvateľov Liptova*,¹³⁵ 28. apríla 1848 sa konalo podobné zhromaždenie v Brezovej, kde boli schválené *Žiadosti slovenskeho národa v stolici nitrianskej*.¹³⁶

Obsah týchto významných historických dokumentov sa až na malé odchylky zhoduje v hlavných otázkach. Zhromaždenie v Liptove vyslovuje vďaka panovníkovi za tužobne očakávanú slobodu a občianske práva a, stručne povedané (podobne ako zhromaždenie v Brezovej), žiada

1. zabezpečenie účasti zástupcov slovenskeho národa v uhorskom sneme,

2. používanie slovenskej reči v úradoch na slovenskom národnom území vrátane vedenia súdnych procesov, pričom v Brezovej žiadali, aby sudcovia boli Slováci, tiež pri úradných stykoch celoštátnych orgánov so slovenským obyvateľstvom,

3. vyučovanie v slovenskej reči na národných školách,

4. zákonne zakotvenie slovenských národných prav,

5. zhromaždenie v Brezovej okrem toho žiadalo povolenie používať popri krajiniských aj slovenské národné zástavy a symboly, vyučovanie slovenčiny v maďarských župách v záujme zblíženia maďarskej inteligencie so Slovákmi

Obidve zhromaždenia žiadali župné orgány, aby tieto petície bezodkladne predložili najvyšším uhorským, chorvatským i slovenským orgánom a tiež uhorskému miestokráľovi Štefanovi a uhorskému ministerstvu

V oboch petíciách je obsah požiadaviek z národného hľadiska takmer maximálny, neobsahujú však ešte to, čo slovensko maďarský spor vyostrielo do krajnosti, totiž požiadavku štatnopolitického osamostatnenia Slovákov. A toto proklamovali práve mikulašské žiadosti

¹³⁵ Pozn. materiál zo *Slovenských národných novín* E. Štúra a z *Orla tatranského* a iné pramene. *Novinársky študijný ústav* v Bratislave, 1955, s. 48—49

¹³⁶ Pozn. tamtiež, s. 50—51

Žiadosti slovenskeho národa, schválené na porade slovenských činiteľov v dňoch 10. a 11. mája 1848 v Liptovskom Mikulaši, stali sa takto dokumentom, ktorý po prvý raz verejne proklamoval požiadavku politickej autonómie oblasti obývanej Slováckmi, Slováci predložili Maďarom v podstate tiež *federatívny program* vychádzajúc pritom z princípu nielen občianskej, ale aj národnej rovnoprávnosti, a to vo všetkých vzťahoch, inkluzívne vzťahov celokrajinských

Marcove zákony uhorskeho snemu predpokladali vytvorenie celouhorskeho dvojkomoroveho parlamentu, pričom dolná snemovňa mala pozostávať z volených zástupcov všetkých obyvateľov Uhorska, ale bez zvláštneho diferencovania pomerneho zastupenia jednotlivých národov. Naproti tomu Slováci žiadali v žiadostiach práve taketo zastúpenie. Popri celouhorskom sneme mali byť vytvorené osobitné snemy národné, ktoré mali rozhodovať nielen vo veciach čisto národných, ale do určitej miery aj celoštátnych. Ďalej Slováci žiadali vlastnú administratívu na vymedzenom národnom území, vytvorenie slovenskej domobrany, používanie slovenských národných symbolov atď., zo štátnopravného hľadiska teda úplnú a aj primeraným spôsobom zabezpečenú rovnoprávnosť s Maďarmi a ostatnými nemaďarskými národmi v Uhorsku

Deklarovanie politickeho osamostatnenia Slovákov a požiadavka federatívneho štatnopolitického slovenskeho útvaru nastolená v žiadostiach doslova šokovala uhorskú vládu, ktorá sa preto prakticky okamžite pokusila zlikvidovať slovenské hnutie, a to predovšetkým tým, že vydala zatykač na jeho vedúce osobnosti, Štúra, Hurbana a Hodžu, a vyhlásila stanné právo, čím *postavila medzi seba, resp. maďarsku revolúciu a slovenské hnutie natrvalo neprekonateľnú bariéru*

Štúr vnímal Žiadosti slovenskeho národa ako adekvátne vyjadrenie svojich názorov, a tým, že ich nová maďarská vláda *odmietla*, priviedla aj Štúra na nový, vyšší stupeň boja za slovenské národné práva. Treba pritom zdôrazniť, že tak Štúrov boj, ako aj žiadosti boli oprostrené od *nacionalizmu a šovinizmu* a že *Slováci ešte aj v čase prijatia žiadosti považovali Uhorsko za svoju prurodze-*

nú vlasť. Ba možno tvrdiť aj to, že práve v žiadostiach jednoznačne vyjadrená *myšlienka znašanlivosti* dokumentuje zhodnosť Šturových názorov s programom žiadostí a určite i jeho priamy, ale skôr nepriamy vplyv na formulovanie ich textu. Veď Štúr napríklad ešte v roku 1843 vystupujúc proti maďarizácii v Ponosách a žalobách Slovanov píše „*Čo sa nas tyka, my sa tešíme z duchovného prebúdzania maďarskeho naroda ako zo svojich blížnych a spoluobčanov, s ktorými sme sa dosiaľ podieľali na radoostiach i bôľoch, s ktorými sme spoločne neraz svojou krvou napajali otcovskú zem vo vojnách proti lúpeživým barbarským hordam, a blahoželáme im k nastúpenej ceste*“¹³⁷ Táto Šturova myšlienka akoby anticipovala príslušnú pasáž žiadostí „*narod slovensky, ako z jednej strany nechce utláčať iné narody, tak z druhej nedovoľí seba do starého jarma zapriať a osvedčuje sa teraz i napotom, že slavne meno uhorského vlastenca žiadnemu neprišúdi tomu, ktorý nešetří prava národnosti druhého, pod korunou uhorskou byvajuceho národa*“.¹³⁸ Je teda prekrucovaním pravdy pripisovať Štúrovi vrodenný prepriaty nacionalizmus a hľadať v ňom ospravedlnenie *nacionalistického a šovinistického postoja Kossutha* a jeho spolupojovníkov k oprávneným požiadavkám Štúra a Slovákov. Je nesporné, že ak sa Štúr neskôr postavil proti maďarskej revolúcii, bol to okrem iného aj dôsledok jeho prechodu na pozíciu protimaďarského slovenského „nacionalizmu“, vyvolany však *šovinizmom maďarským*, reprezentovaným Kossuthom. Ten miesto toho, aby získal nemaďarské národnosti pre svoj revolučný program spravodlivým riešením národných požiadaviek, postavil ich proti maďarskej revolúcii. Štúr *od okamihu zamietnutia Žiadosti slovenského národa a vydania zatykača* na neho a ďalších slovenských činiteľov opúšťa pri názoroch na riešenie slovenskej národnej otázky platformu uhorskej vlasti a *orientuje sa na Viedeň*.

Tento zlom možno už konkrétnejšie vidieť v Štúrovom vystúpení na Slovanskom zjazde v Prahe, ktorý sa začal 2. júna 1848

¹³⁷ *Slovania bratia*, s. 124

¹³⁸ Tibenský, Ján. *Chvály a obrany slovenského národa*. SVKL, Bratislava 1965, s. 376.

a na ktorom sa zástupcovia všetkých Slovanov mali dohodnúť o ďalšom postupe v boji za vlastné oslobodenie. Zjazd bol prerušený 12. júla pražským povstaním.

Na Slovanskom zjazde Štúr jednoznačne proklamoval myšlienku *federalizácie* Rakúska ako najvhodnejšej formy riešenia otázky Slovanov a Slovákov v podmienkach ríše. Vo vystúpeniach na zjazde sa postavil aj proti nedôslednému a lojálnemu českému austroslavizmu reprezentovanému najmä Palackým, ale aj proti návrhom na riešenie slovenskej a rusínskej otázky uznaním Slovákov a Rusínov za samobytné národy s vlastnými národnými snemami, ale na báze uhorského štátu a uhorskej vlasti.

Štúr sa postavil aj proti formulácii či vymedzeniu hlavnej myšlienky zjazdu, resp. jeho cieľa, ktorým podľa J. V. Friča malo byť zachovanie Rakúska ako základne ďalších návrhov; v tejto súvislosti okrem iného povedal „*Cieľ náš mal by byť zachovať ríšu Rakúska? Náš cieľ je zachovať nas. Najprv musíme slúžiť sebe, potom iným. Dostať Rakúsko stalo, my sme hnili. Pádom Rakúska neпадáme my*“¹³⁹

Zo Šturových vystúpení na Slovanskom zjazde vyplýva, že jeho názor sa už utváral pod správnym videním zložitosti pomerov komplikovaných usilím Nemcov a Maďarov získať v Rakúsku hegemoniu Nemcov a v Uhorsku Maďarov. Štúr z hľadiska záujmov slovenských národov správne videl hrozbu tak v upevnení spojenia Rakúska s Nemeckom, ako aj v porážke rakúskej vlády Maďarmi, a tým i v ich prevahe v ríši. Preto tým dôraznejšie apeloval na spoločný postup všetkých rakuských slovenských národov v smere vytvorenia slovenských obcí, územných samospráv pod rakúskou ríšou, t. j. v smere federalizácie. Za základnú podmienku realizácie tejto ulohy Štúr označil porážku Maďarov, bez ktorej nie je možné prinútiť rakúsku vládu k spravodlivej slovenskej politike, pretože sa Maďarov bojí, robí im ústupky a tým poškodzuje slovenské národy. Preto „*nestačí, aby mali všetky obce len rovnaké politické práva, ale aby samostatné boli, najprv sa musí Maďar zničiť a potom nech spojí Dunaj tieto obce*“.¹⁴⁰ Porážka

¹³⁹ *Slovania bratia*, s. 256

¹⁴⁰ Tamže

Maďarov bola podľa Štura nielen podmienkou politickej samostatnosti Slovákov, ale aj podmienkou samostatného národného a štátneho života Čechov, ktorých záujmy Štur na zjazde energicky obraňoval najmä proti lojalným austroslavistom usilujúcim sa o zachovanie Rakúska, ktoré bolo v očiach Štura „kvintesencia servilizmu, špehúnstva a podobného zločinstva“¹⁴¹

Štúrove reči na Slovanskom zjazde už dokazujú jeho vyhranenosť v otázkach vzťahu k Uhorsku a Maďarom a do určitej miery už naznačujú jeho neskoršie orientovanie slovenskeho národného hnutia na ozbrojený boj proti maďarskej revolúcii

Myšlienka federalizácie Rakúska proklamovaná Šturom na zjazde bola v porovnaní s predchádzajúcimi koncepciami pokrokovou, ba až revolučnou, a to nielen z hľadiska všeobecného sebaurčovacieho práva národov, ale aj z hľadiska jeho konkrétnej realizácie v danej situácii, v ktorej rakúska vláda už prejavovala ochotu o zavedenie rovnoprávnosti národov ríše, kým „maďarské vládnúce triedy pravé naopak v žiadnom smere neprípúšťali národnú rovnoprávnosť a všetky takéto snahy násilne a bezohľadne potierali“.¹⁴² Z uvedeného vyplýva, že za takehoto stavu logika i taktika boja za národnú rovnoprávnosť Slovákov musela pri viesť Štúra k inklinácii k Viedni a k vystupňovaniu antimadžarskej orientácie hnutia až po ozbrojený boj

Za veľmi dôležité považujeme konštatovať, že Šturove názory na štátoprávne riešenie slovenskej národnej otázky sa až do organizovania ozbrojeného vystupenia stále ešte pohybujú na baze a v rámci pokojného riešenia rokováním s maďarskými vládnymi orgánmi. Aj tu zrejme citit vplyv jeho pôvodnej a základnej koncepcie vzťahu k štátu a riešeniu základných sociálno-politických i národných požiadaviek na jeho baze a bez narušenia integrity, lenže po Slovanskom zjazde už nie integrity uhorskej vlasti, ale širšej integrity rakúskej. Ani tu však L. Štúr ešte nedospel k proklamácii práva každého národa na sebaurčenie až do úplného odtrhnutia a vytvorenia samostatného suverénneho, vlastného národného štátu

¹⁴¹ Tamže.

Pravda, treba vidieť, že podobnú krajnú štátoprávnu koncepciu Štúr nevytyčil azda v mene „rakúskeho vlastenectva a lásky k cisárovi“, ale hlavne preto, že nebola na svoju dobu a v konkrétnych podmienkach reálna a uskutočniteľná. Ak totiž konkrétny vývoj situácie dokázal Štúra radikalizovať až po opustenie koncepcie uhorskej štátnosti pri štátoprávnom riešení slovenskej otázky, ukázal mu zároveň, že jedine východisko z nej síce vedie cez bázu samostatnosti, ale súčasne aj jednoty a spoločného postupu slovenských národov v ríši, ktorý jedine mohol priniesť aspoň relatívny úspech. Izolovaný boj jednotlivých slovenských národov bol vzhľadom na mocenské pozície maďarských a nemeckých vládnúcich kruhov vopred odsúdený na neúspech. Pravda, aj v tejto situácii možno a treba vyzdvihovať v Štúrových názoroch vplyv jeho filozofie štátu, ktorá sa najkonkrétnejšie prejavila vo viere sľubom viedenskej vlády spravodlivo riešiť národnostnú otázku, kde sa však, ako to neskorší vývoj udalostí ukázal, trpkosť sklamal.

3. Štúrova filozofia štátu a ozbrojený boj Slovákov proti maďarskej revolúcii

Praktické vyvrcholenie Štúrových názorov na štát z pozície riešenia slovenskej národnej otázky vyústilo do ozbrojeného boja slovenskeho dobrovoľníckeho zboru pod vedením Štúra, Hurbana, Hodžu a ďalších proti maďarskej revolučnej armáde.

Táto stránka etapy Šturovej praktickej politiky, jeho verejnopolitického pôsobenia patrí v celkovom hodnotení a interpretovaní medzi najprotirečivejšie a zrodila mnoho sporov, ktoré zasa podnetili rôznorodé vykresľovanie Štúra podľa protirečivých politických, ideologických alebo sociálnych a nacionálnych orientácií jednotlivcov alebo skupín pertraktujúcich sporné, zväčša subjektivisticky ladené názory.

Pokiaľ ide o marxistických autorov a ich hodnotenie Štúrovho postoja k maďarskej revolúcii, všeobecne prevláda prijatý a trado-

¹⁴² Rebro, K., citované dielo, s. 561

vany názor, odvodzujúci sa od zakladateľov marxizmu, hodnotiaci jeho postoj ako omyl, tragický omyl, politickú chybu a pod.¹⁴³

Nie celkom jednotne sa udávajú aj pramene, resp. príčiny takejto praktickej Šturovej orientácie. Časť autorov vidí hlavnú príčinu v programe maďarskej revolúcie v národnostnej otázke a riešení slovenskej otázky, iní v politike cisarskej Viedne v priebehu revolučných udalostí, ďalší v Štúrovej filozofii štátu a pod.

Nepochybne, že úlohu pri konkretizovaní pohybu slovenskeho národného hnutia a slovenskeho dobrovoľníckeho zboru pod vedením Štura zohrala aj jeho filozofia štátu, jeho legitimizmus, viera v spravodlivosť štátu, t. j. viedenskej vlády, viera v jej sľuby riešiť národnostnú otázku v ríši cestou a spôsobom pre Štura a Slovákov prijateľným. Určite by však nebolo správne redukovať okolnosti ovplyvňujúce Štúrovo počínanie iba na jeho filozofiu štátu a z nej vyplývajúce či vyvedené závery a názory na cisára a jeho vládu.

Tak ako pri skúmaní praktického počínania iných vedúcich osobností aj u Štura okrem jeho filozofického svetonázoru treba hľadať príčiny v konkrétnej historicky sa utvorenej socialno-politickej, národnostnej i mocenskej situácii v európskom, rakúskom a uhorskom meradle, ako sa formovala do revolúcie i priamo v jej priebehu. V oblasti formulovania bezprostredných cieľov slovenskeho národného hnutia to bol teda predovšetkým konkrétny postoj Viedne a maďarskej revolúcie k požiadavkám Slovákov, konkrétny vývoj mocenských vzťahov medzi viedenskou vládou a maďarskou revolúciou, hnutie ostatných slovanských národov v Rakúsku a Uhorsku, vplyvy Štúrových spolupracovníkov, životné a historické skúsenosti.

K samému hodnoteniu tzv. tragického Šturovho omylu v postoji k maďarskej revolúcii treba ešte dodať, že ani opieranie sa o rozbor konkrétnych okolností slovenských pomerov v rokoch 1848—1849, a to aj v uvedenom rozsahu, nevedlo vždy k jednot-

¹⁴³ Pozri napríklad J. Špitzer, citované dielo, A. Endre, citované dielo, E. Városová, citované dielo, A. Heretik, citované dielo a i.

ným a správnym záverom, lebo u historikov bola vždy prekážkou väčšia alebo menšia zámernosť, sociálna alebo nacionálna zaujatost, kým aj tí marxistickí historici, u ktorých sa dala predpokladať snaha o objektivnosť, boli svojím spôsobom negatívne ovplyvnení nedávnou dobovou atmosférou, dogmatizmom, resp. dogmatickým prístupom k všeobecne opakovaným názorom klasikov marxizmu-leninizmu, v našom prípade a v súvislosti najmä názorom Marxa na pokrokový charakter maďarskej revolúcie.

Veľmi pozitívne hodnotiace Marxove závery o maďarskej revolúcii ako hlavnej sile boja proti viedenskej reakcii a kontrarevolúcii a podriadenie hodnoty všetkých udalostí z rokov 1848 až 1849 tejto základnej téze, sa stali základom zavrhovania všetkého, čo sa v minulosti postavilo proti nej, prirodzene, vrátane vystúpenia Ludovíta Štura a slovenského dobrovoľníckeho zboru.

Z takejto pozície hodnotené Štúrovo vystúpenie nemohlo nevyznieť inak, než ako bolo v zásade tradované. Okrem toho sa, pravda, najmä v dávnejšej minulosti objavovali aj názory, že zo strany Štura a jeho spolubojovníkov to bola akási služba Viedni, kamanila a pod., v dôsledku čoho niekedy Štúrov statočný a úprimný boj za spravodlivú vec slovenského ľudu vyznieval ako kontrarevolučný čin, pomoc reakcii, zrada ideálov revolúcie, ako osobná vec Štura, Hurbana a ďalších, ktorí mali po revolúcii, resp. jej porážke získať určité osobné výhody v podobe vysokých funkcií a pod.

Objektívny a nezaujatý prístup k tomuto problému si vyžaduje, samozrejme, objektívne vidieť a zvážiť aj dosah spojenectva slovenského národného hnutia s Viedňou vo vzťahu k úspechu maďarskej revolúcie vôbec, ale takisto náležite zohľadniť aj vzťah maďarskej revolúcie k riešeniu národnostnej otázky, resp. jej prístup k národným, z hľadiska pokroku taktiež oprávneným požiadavkám slovenskeho národa v Uhorsku. Napokon, pri objasňovaní tejto otázky nemožno pri posudzovaní Šturovho konania obísť ani aspekt ľudský, jeho pevnú vieru a presvedčenie o správnosti svojho počínania i správnosti postupu celého hnutia.

V tejto súvislosti nám, prirodzene, nejde o rozbor charakteru a cieľov maďarskej revolúcie v celom komplexe súvislostí.

Z aspektu Štúra však považujeme za dôležité vidieť aj spoločné programové ciele maďarskej revolúcie a slovenskeho národného hnutia, ktoré v otázkach sociálnych, hospodárskych i politicko-občianskych nielenže neboli rozporne, ale, naopak, veľmi blízke. Potvrďuje to napríklad známy maďarsky historik A. Endre, keď pri príležitosti 150. výročia narodenia Ľudovíta Štúra napísal, že „*protifeudálna činnosť štúrovcov mala mnoho spoločné s názorom maďarskej liberalnej opozície. Táto spoločná platforma, vyžadujúca buržoáznodemokratické zmeny, však neprerastla v spoločenstvo, pretože neustále sa zostrujúce národné protiklady boli oveľa väčšie ako v skutočnosti dôležité momenty, ktoré hnutie spájali.*“¹⁴⁴ Táto spätosť protifeudálnych záujmov okrem iného vysvetľuje aj to, prečo sa *slovenský ľud* zúčastňoval na protifeudálnych bojoch po boku kossuthovských vojsk, dokonca vo väčšom počte než vo vojskách hurbanovských.

Koniec koncov Štúr nadšene uvítal výsledky marcoveho uhorského revolučného snemu práve pre splnenie tužob sociálnych a hospodárskych, svojou podstatou protifeudálnych a demokratických, a ak konštatoval nedostatky, tak išlo v prvom rade o nespĺnenie slovenských požiadaviek národných. Podľa nášho názoru základným kameňom urazu pri Štúrovom rozhodovaní medzi Viedňou a Maďarmi bol jednak vzťah maďarskej revolúcie k riešeniu národnostnej otázky všeobecne a slovenskej otázky osobitne, jednak oficiálne vyhlásenia predstaviteľov viedenskej vlády o riešení národnostnej otázky v ríši.

Národnostná problematika zvlášť vystupujúca do popredia v procese utvárania novodobých národov, ako aj otázka agrárna, roľnícka tvoria nedeliteľnú zložku v procese kapitalistickej revolúcie ako výrazu všeobecného spoločenského pokroku, a práve ony dávajú v mnohých krajinách revolúciu typické, špecifické, svojrázne črty. Možno jednoznačne povedať, že to bola práve otázka národnostná a vzťah revolučných síl k jej riešeniu, čo takto poznamenala charakter revolúcie v Uhorsku.

¹⁴⁴ Endre, Atató *Ľudovít Štúr v boji za formovanie slovenského národa*. In *Pravda*, 28. októbra 1965.

Maďarský nacionalizmus progresívne zameraný proti rakuskému utlaku zároveň upieral nemaďarským národom v Uhorsku tie práva, za ktoré Maďari oprávnené bojovali, t. j. najprv práva jazykové a neskôr právo na vlastný národný a od Viedne nezávislý štát, voči nemaďarským uhorským národom v Uhorsku však v priebehu celej revolúcie hlasali a presadzovali násilnú maďarizáciu a v marcových udalostiach uhorsky snem, nazývaný snemom revolučným, schválil ústavu, podľa ktorej je v Uhorsku len jeden národ, a to maďarsky, čo spolu s presadením maďarčiny ako štátneho jazyka znamenalo, že ani od novej Kossuthovej vlády nemôžu nemaďarské národy očakávať splnenie svojich národných požiadaviek. Celý vyvoj revolučných udalostí ukazuje, že kým mala Kossuthova vláda aké-také vyhliadky na udržanie svojej moci, požiadavky nemaďarských národov ignorovala — a ak si odmyslíme minimum národnostných práv v podobe priznania práva používania materinskej reči v obecnej administratíve, náboženskom živote a pred najnižšími súdnymi inštanciami tesne pred vidinou vlastnej porážky — prakticky nikdy za svojho pôsobenia neuznala práva Slovákov ako národa.

Maďarská liberálna opozícia ani po získaní mocenských pozícií nestratila, resp. nezmenila ten charakter, na ktorý upozornil Štúr už v roku 1847 tvrdiac, že maďarský liberalizmus, ktorý sa vydával za prekopníka slobody v Uhorsku, trpel „*na jednej veľkej rane, ktorá ho v jeho samom princípe znižovala, pred svetom do posmechu a u Slovanov do podozrenia a nenávisťi uvádzala, a táto jeho rana bolo to, že on osvetu a slobodu, za ktoré, hovoril, že bojuje — chcel mať len vylučne pre národ maďarský, bol teda liberalizmom na najväčšom stupni egoistickým a tyranským*“¹⁴⁵ Maďarská revolučná vláda ako predstaviteľka maďarskeho liberalizmu a maďarskej strednej liberálnej šľachty sa v priebehu revolučných udalostí neodhodlala dokonca ani na porevolučný prísľub riešenia národných práv nemaďarských národov, naopak, tieto sústavne apriórne odmietala. A tým nevyhnutne vohňala Ľ. Štúra a ním vedené slovenské národné hnutie na stranu Viedne, proti revolúciu.

¹⁴⁵ *Slovania bratia*, s. 249.

Štúr naznačil možnosti ozbrojeného boja proti Maďarom už na Slovanskom zjazde v Prahe a definitívne sa v tejto myšlienke utvrdil v čase vzplanutia juhoslovanskeho protimaďarskeho boja vedeného chorvátskym bánom Jelačićom, od ktorého Štúr očakával aj presadzovanie slovenských požiadaviek. S pomocou Chorvátov Štúr zorganizoval a vyzbrojil prvý slovenský dobrovoľnícky zbor, s ktorým sa postavil do ozbrojeného boja proti Maďarom, pričom išlo o zbor organizovaný a vedený relatívne samostatne a nezávisle od viedenskej vlády. Až ďalšie dve výpravy boli zaradené do riadnej cisárskej armády a stali sa jej súčasťou. Znamená to, že pôvodne zo strany Slovákov išlo o samostatný boj proti Maďarom za slovenske požiadavky, hlavným motívom bola subjektívna snaha oslobodiť Slovákov, a nie pomáhať Viedni, i keď objektívne to znamenalo pomoc Viedni.

Tzv. druhá, zimná slovenská výprava bola realizovaná až po Schwarzenbergovom vyhlásení (27. novembra 1848) a vydaní Manifestu Františkom Jozefom I. (2. decembra 1848), teda v čase, keď Štúr a ostatní videli práve vo viedenskej vláde záruku realizácie svojich národných nárokov. To bol jeden z dôvodov začlenenia slovenskeho zboru do cisárskej armády. Ďalším dôvodom bola skutočnosť, že za hlavného veliteľa cisárskych vojsk v Uhorsku bol v októbri 1848 vymenovaný bán Jelačić, Štúr dúfal, že Jelačić porazí Maďarov a pomôže slovenským povstalcovi, aby boli zaradení do riadnej cisárskej armády, čím by pod vedením Jelačića najlepšie k porážke Maďarov mohli prispieť.

Sám Štúr o svojich pohnútkach po porážke revolúcie v liste I. I. Sreznevskému hovorí: „*Maďari bažiac po samostatnosti a nadvláde nad všetkými druhými národami povstali s mečom v ruke proti vláde Rakúskej a my vidiac príhodný čas zbaviť sa nenávideného večného jarma povstali sme proti nim, najprí sami, potom ale porazení ako spojenci vojsk Rakúskych. Nosili sme meče skoro rok a bojovali sme v počte do 20 000 mužov všetkaeho a v rozličných časoch. Za to nám sľúbila Rakúska vláda rovnaké práva s druhými národami, ale nedržali a nedržia z toho nič — Nemci*“¹⁴⁶ V tomto liste Štúr už jasne vidí a konštatuje vierolomnosť rakúskej vlády, ktorá nespĺnila svoje sľuby z čias revolú-

cie. V priebehu revolúcie však ešte stále veril, a nie celkom nepodstatnane, že národná slovenská sloboda môže prísť jedine zo strany rakúskej vlády.

Je zrejmé, že Štúr a jeho spolupracovníci nemohli pocitovať osobitné sympatie ani k rakúskej vláde, ktorá bola vládou šľachty a ochraňovala feudalizmus, všetkými silami sa usilovala udržať Rakúsko ako „žalár národov“ pohromade a presadzovala nemčinu v celej ríši ako úradný jazyk miesto latinčiny. Tým, a samozrejme, aj hospodárskou kolonialistickou politikou vo vzťahu k Uhorsku, vyvolala nielen vlnu nacionalizmu maďarskeho, ale aj nacionalizmu iných národov ríše. Slováci boli tak proti nemčine, ako aj proti maďarčine ako úradnému jazyku a permanentne bojovali za právo užívať reč slovenskú. Maďarský tlak však pôsobil na slovenský ľud bezprostrednejšie nielen v oblasti národnej, ale aj sociálnej. Z toho dôvodu sa slovenské hnutie obrátilo predovšetkým proti Maďarom a aj proti maďarskému revolučnému hnutiu, ktoré od svojho nacionalizmu neustúpilo prakticky vôbec, kým na druhej strane viedenská vláda donútená revolučnými udalosťami prechádzala postupne na také národnostno-programové pozície, aké v podstate mohli riešiť aj požiadavky Slovákov.

Z hľadiska našej témy nepovažujeme za potrebné podrobne uvádzať celú sériu vyhlásení viedenskej vlády o riešení národnostnej otázky v ríši¹⁴⁷, konštatujeme však, že porovnanie týchto programových vyhlásení bez ohľadu na dôvody, pre ktoré boli urobené, s národnostným programom Kossuthovej vlády nemohlo nikoho nechať na pochybách, tak ako nemohlo ani aj samého Štúra nepriviesť na stranu Viedne.

Viedenská vláda vidiac na jednej strane nemožnosť dohody s Maďarmi, hľadala proti nim spojencov aj medzi nemaďarskými národnosťami, na druhej strane ich získavala na svoju stranu práve takým národnostným programom, aký im v podstate zaručoval národnú rovnoprávnosť, t. j. to, čo im Maďari jednoznačne odopierali.

¹⁴⁶ Listy II, s. 237

¹⁴⁷ Pozri bližšie Rebro, K., citované dielo

Za národnú rovnoprávnosť vyslovujú sa 27. novembra 1848 predseda vlády Schwarzenberg a tiež cisár František Jozef v manifeste z 2. decembra 1848, grófi Mailáth a Stadion, dochádza k úvahám odtrhnúť Slovensko od Maďarov a vytvoriť z neho osobitnú korunu krajiny podliehajúcu priamo cisárovi a ríšskemu snemu. Najmä tejto možnosti sa Slováci chytali a do Olomouca, kam sa nastahoval počas októbrovej revolúcie vo Viedni cisársky dvor, vyslať deputáciu, ktorá predniesla petíciu slovenského národa panovníkovi a hneď odišla do Viedne na ďalšie rokovania, kde sa k deputácii pripojil aj L. Štúr. Už predtým však schválená tzv. oktrojovaná ustava zo 4. marca 1848 odmietla slovenské snahy o osamostatnenie slovenského územia v podobe korunnej krajiny. Ustava vyhlásila však rovnoprávnosť národov a reči, čoho sa slovenská delegácia dožadovala tak v Olomouci, ako aj hneď potom vo Viedni. Z rokovania s panovníkom a grófom Stadionom, ktorý suhlasil so slovenčinou ako úradnou rečou na Slovensku a dokonca aj s odtrhnutím Slovenska, ak sa za to vysloví celý národ, odchádzala slovenská delegácia presvedčená, že po porážke revolúcie budú požiadavky Slovákov až po osamostatnenie realizované, čo ich iba utvrdilo v presvedčení pokračovať aj v ozbrojenom boji proti Maďarom.

Toto presvedčenie dokumentuje aj sám Štúr, keď v liste J. V. Fričovi tesne po rokovaní v Olomouci a vo Viedni píše: „Z dobrého a istého pramene mohu Ťi zvestovať, že za krátky čas na celom Slovensku do všetkých úradov, nižších i vyšších škôl, uvede sa materinský jazyk náš a že Slovensko sa zcela osamostatní, bude-li tomu chcieť celý národ. My to chceme a myslím i vykonáme.“¹⁴⁸

Podobným tonom nádeje vyslovuje sa Štúr aj v liste Danielovi Jaroslavovi Bórikovi¹⁴⁹, no čakajúc na potvrdenie slovenských vymožeností, menovite odtrhnutia Slovenska od Maďarov, organizuje zároveň prípravu tzv. tretej slovenskej výpravy: „My se hotujeme k novému tažení, chceme a postavíme teď s Hurbanem 20 000 dobrovolníku, kteří mají být Slovensky narodně ošaceni

¹⁴⁸ Listy II, s. 14

¹⁴⁹ Tamže, s. 205—207

a dokonale do tažení vojenského vyzbrojení. Ještě se nám jen mají dát politické garantie našeho života, co se po tuto dnu stati má. Bez těch nehne se více ani na krok.“¹⁵⁰ V mene Slovenskej národnej rady¹⁵¹ Štúr zvoláva svojich spolubojovníkov do Skalice, kde sa slovenskí dobrovoľníci schádzali, aby svojím príspevkom na porážke Maďarov posilnili oprávnenie na definitívne schválenie politických práv slovenského národa.

Ako je známe, viedenská vláda, ktorá sa medzitým dohodla o pomoci proti Maďarom s ruským cárom, po porážke revolúcie nádeje Štúra a Slovákov nespĺnila a postupne začala odbúrvať všetky ustupky vrátane ustupkov národných. Nastolenie Bachovho absolutizmu zaviedlo kontrarevolučný režim, ktorý obmedzil i tie najminimálnejšie vymoženosti revolučných rokov.

Pravda, aj sám L. Štúr veľmi dobre pochopil, že viedenská vláda ho oklamala a že boj za národné práva Slovákov musí pokračovať.

V časoch revolúcie však boli situácia a vyhliadky Slovákov iné. Politika rakúskej vlády v podstate suhlasná so Štúrovým národnostným programom vtedy dávala určité realne nádeje, pretože v istom smere zodpovedala aj záujmom rakúskych vládnych kruhov. K. Rebro na základe hlbšieho rozboru národnostnej politiky rakúskej vlády v revolúcii 1848—1849 vystihuje jej charakter i chápanie v slovenskom hnutí a u Štúra predovšetkým: „V spletnosti tejto situácie a na seba narážajúcich národných a triednych záujmov víťazil po potlačení viedenskej októbrovej revolúcie na viedenskom dvore smer, že výtobytky marcovej revolúcie treba ponechať, že ríšu treba reorganizovať, pričom národnostná rovnoprávnosť ma byť jedným zo základných princípov tejto reorganizácie, lebo podľa presvedčenia dvora a v prevahe aj viedenských vládnych kruhov práve nerešpektovanie princípu národnej rovnoprávnosti Maďarom bolo základom ťažkostí v Uhorsku. Takto aj v lone viedenskej vlády pripravuje sa a zreje myšlienka federalizácie Uhorska na národnostnom základe. Je znevažovaním alebo podceňovaním

¹⁵⁰ Tamže, s. 207. List J. V. Stankovi z 11. mája 1849.

¹⁵¹ O Slovenskej národnej rade pozri bližšie Rebro, K., citované dielo.

skutočného stavu, ak sa takéto podnety a kroky kvalifikujú len ako taktická návnada viedenskej vlády na využitie hnutia maďarských národov — a medzi nimi aj slovenskeho hnutia proti Maďarom a maďarskej revolúciu — aj keď je nepochybné, že dvor, viedenská vláda a rakúske vládnuce triedy mali v tomto ďalekosiahlom politickom zápase na zreteli výhradne vlastné záujmy ¹⁵²

Popri zámere bol Štúrov príklon k Viedni zaiste ovplyvnený aj medzinárodnou situáciou, ktorú charakterizovali revolučné výbuchy vo Francúzsku, v Nemecku a napokon aj Rakusku a Uhorsku. Je jasné, a Štúr to nie raz zdôraznil, že Slováci nechceli a nemohli zostať mimo tohto všeobecného oslobodzovacieho prúdu.

Svoj význam zohral aj pohyb ostatných uhorských Slovanov, predovšetkým Chorvátov, pohyb českého národa a konečne aj Šturova filozofia štátu, jeho viera v štát a legálnu vládu, Nimbus cisára ako tvorcu štátu a ochrancu práv národov.

Keď dnes s odstupom vyše jeden a pol storočia hodnotíme Štúrov ozbrojený boj proti Maďarom, ide nám predovšetkým o pochopenie jeho konania, jeho morálne ospravedlnenie ako človeka, mysliteľa a verejnopolitického dejateľa. Dnes je každému jasné, že v konflikte s Maďarmi a boji po boku Viedne proti nim išlo o prostriedky a metódy, ktoré nevedli k uskutočneniu Štúrovho programu, musí byť však jasné aj to, že „*tri slovenské vystúpenia proti Maďarom po boku rakúskych vojsk, v septembri 1848, v decembri — apríli 1848—1849 a v auguste — novembri 1849, boli nielen logickým završením Štúrovho osobného vyvinu, ale aj slovenského národného vyvinu vôbec*“ ¹⁵³

Spomenuté okolnosti zohrali teda pri utváraní Štúrovho rozhodnutia viesť ozbrojený boj proti maďarskej revolúcii ulohu rozhodujúcu. Nazdávame sa však, že ak chceme komplexne pochopiť Štúrovo konanie, nemôžeme nevidieť aj ľudskú stránku veci, Šturov charakter, presvedčenie, rodoľubstvo, životný cieľ. Ťažko by bolo možné očakávať od človeka, ktorý celý život zasva-

¹⁵² Rebro, K., citované dielo, s. 565

¹⁵³ Kozár, J. V *Ludovít Štúr a jeho revolučný čin*. In *Ochrana prírody a pamiatok*, č. 11—12/1965

ť boju za spravodlivú vec svojho ľudu, že sa vzdá osobnej kariéry, pohodlia, dokonca i rodinného života, aby sa postavil do boja proti tým, ktorí mu splnenie vytuženého cieľa reálne sľubujú, po boku tých, ktorí to jednoznačne vylučujú. Štúr napriek svojmu nevšednému intelektuálnemu rozhladu nemohol zvoliť inú taktiku a stratégiu boja, nemohol v takýchto polohách o inom vedení boja ani uvažovať. Pravda, je otázkou, aké iné východisko by bol našiel z tejto spletitej situácie.

Vitazstvo maďarskej revolúcie by znamenalo osamostatnenie Uhorska, jeho premenu na narodný štát s jedinou úradnou rečou maďarčinou — znamenalo by teda likvidáciu a zánik základnej Štúrovej myšlienky o samostatnosti a samobytnosti slovenského národa a jeho národných právach i perspektívach. Postaviť sa vo vedomí tohto dôsledku po boku Maďarov proti Viedni znamenalo postaviť sa proti sebe, proti vlastným ideálom i ideálom hnutia a proti vlastným splubojojniskom.

Pri posúdení z logického aj ľudského hľadiska Štúr v nijakom prípade nemohol ísť po boku maďarskej liberálnej opozície, ak nechcel zradit a sebecky si v prípade vitazstva nárokovať osobné zásluhy a výhody. A toho Štúr schopný nebol. Keď napríklad v roku 1845 dostal povolenie na vydávanie Slovenských národných novín a žiadal o pomoc a podporu Pavla Jozeffyho, okrem iného mu v liste napísal „*Poroučím Vam i nyní, Otče, toto podnikání naše i prosím Vas srdečně, aby ste je pode svou laskavou ochranu vzlí ráčili. Pamatujtež, že jest s tím spojen život Slovenska i buďte přesvědčen že vůle má jest tá sama, která i prve byla, ta sama nepohnuta a najvroucnejší, pomoci ubohemu rodu našmu slovenskému. Ona mi vždy svítila jako hvězda i jen tedy svítiti mi přestane, kdy zastaví se tluk srdce mého*“ ¹⁵⁴

Je tragické, no celý Štúrov život a dielo potvrdzujú splnenie slov, že tragicky skončil v plnom tvorivom nasadení za uskutočnenie toho, čomu viac ako 10 rokov pred smrťou tak uprimne prisahal doživotnú vernosť. V revolučných rokoch a dávno predtým videl a aj na vlastnom osude pocítil, že Maďarom vôbec ne-

¹⁵⁴ *Listy II*. List Pavlovi Jozeffymu z 25. marca 1845

šlo o riešenie narodnostnej otázky nemaďarských uhorských na rodov, ale naopak, že popri oslobodení od nadvlady vlastnej vysokej šľachty a rakúskej vlády, videli pred sebou ako základný cieľ aj upevnenie a monopolizáciu vlastnej nadvlady nad nemaďarskými narodnosťami v Uhorsku. Ťažko je dnes hovoriť, ako by sa boli udalosti vyvíjali, ak by maďarská revolučná vláda bola byvala zjednotila všetky protifeudálne a protirakúske sily Uhorska pozitívnym národnostným programom, iste však je, že by sme dnes nemali také problémy s jej objektívnym posudzovaním i s hodnotením osobnosti Ľudovíta Štúra, ktoré nezriedka najmä v minulosti viedli k nežiaducemu prikrašľovaniu alebo podceňovaniu jednej či druhej strany.

V konkrétnej revolučnej situácii a pod zorným uhlom politiky maďarskej vlády v národnostnej otázke sa slovenské národné hnutie muselo tak či onak prejavit, ak nechcelo pristáť aj o to málo, čo pred revolúciou dosiahlo.

Pokiaľ ide o Štúra a jeho spolupracovníkov, ich neutralistický, resp. neangažovaný postoj k bojujúcim stranám by bol znamenal neskoršiu stratu vplyvu a vedenia slovenského národného pohybu, ktorý, ak by sa nebol konkrétne prejavil, bol by sa v prípade víťazstva Maďarov prakticky sam negoval, hnutie by sa vzdalo vlastnej existencie a budúcnosti. Je zrejmé, že pasívna rezistencia Štúra a celého hnutia by bola znamenala stratu práva vydávať sa za predstaviteľov slovenského národa a v chápaní Maďarov stratu práva hovoriť o slovenskom národe vobec, pretože po revolúciu sa nedalo kalkulovať s národom, ktorý sa ako národ neprejavil práve v oných pohnutých rokoch. Ak sa neprejavil, teda ho niet, to bol zaver, aký maďarskí predstavitelia vyslovili aj napriek rušnému pohybu Slovákov ako národa počas revolúcie, tým výraznejšie by takýto zaver boli Maďari uplatňovali, ak by sa Slováci neboli preukázali, že ako národ existujú.

Pokiaľ ide o Viedeň, ani tu Slováci nemohli nedat na vedomie svoju existenciu, neuchádzať sa o svoje národné práva, ktoré viedenská vláda proklamovala. Pasívnosť slovenského národného hnutia by aj v tomto prípade bola znamenala vzdanie sa či odmietnutie ponúkaných možností zo strany viedenskej vlády, kto-

ra bola v konkretizácii svojho národnostného programu ochotná ratat iba s národmi, ktoré sa o svoje práva uchádzali. Zostať za takejto situácie pasívnym znamenalo premeškať príležitosť.

Nazdávame sa, že ťažko možno inak rozšíriť rámce, v ktorých sa mohli Šturove úvahy o postoji slovenského národného hnutia pohybovať.

Pravda, snaha o pochopenie Šturových postojov nemôže viesť cez bagatelizovanie maďarskej liberálnej revolúcie, ktorá, i keď obmedzená a svojrázna, znamenala prínos k všeobecnému pokroku, no treba súčasne vysloviť otázku „*či do zaujmov všeobecného pokroku nepatrí na popredné miesto zreteľ na národnú rovnoprávnosť, národný život, plný národný rozvoj?*“¹⁵⁵ Odpoveď môže byť zaiste len jediná: Maďarská revolúcia popri nesporných pokrokových programových požiadavkách a sociálnych, politických i hospodárskych vymoženostiach, v ktorých stala na spoločnej platforme so Šturom, bola v dôsledku hospodárskej a politickej zaostalosti Uhorska sama protirečivá a obmedzená, preto túto jednoznačne pokrokovú požiadavku nebola schopná uznať a proklamovať. A to bola hlavná príčina vzniku dilemy, z ktorej Štúr hľadal východisko v ozbrojenom boji proti Maďarom. Vojský význam boja bol malý a v žiadnom prípade priebeh revolúcie nemohol rozhodujúco ovplyvniť, túto stránku vecí nemožno preto ani považovať za rozhodujúcu. Podstatné je vidieť objektívne nielen negatívne dôsledky Šturovho príklonu k Viedni, ale aj pozitívny zmysel tohto kroku, že totiž práve „*aktívna účasť Slovákov v revolučných rokoch 1848—1849 pod Šturovým vedením ukázala pred celým svetom, že so slovenským národom treba rátať ako so svojbytným politickým činiteľom na medzinárodnom poli. V tom predovšetkým bola Šturova zásluha, dovršujúca jeho predchádzajúce úsilie o jazykovú emancipáciu slovenskej kultúry*“¹⁵⁶

Štúrov „*tzv. historicky omyl*“, ale vzhľadom na situáciu, v ktorej k nemu došlo, skôr omyl nevyhnutný, možno teda skôr pripisovať dobe, v ktorej žil, a pomerom, v ktorých sa musel rozhod-

¹⁵⁵ Rebro K., citované dielo s 576

¹⁵⁶ Dolanský, Julius *Velký medzi velkými*. In *Pravda*, 28. októbra 1965

vať, než Štúrovej filozofii, jeho teoretickým názorom na riešenie národnostnej otázky a úlohy štátu v ňom

Niet ani najmenších dôvodov pochybovať, že aj v tomto prípade Štúr postupoval v sulade so svojím *demokratickým* presvedčením a cítením, so svojimi ideálmi a zanietenosťou pre vec slovenskeho ľudu. Boj za práva ľudu sa stal jeho hlavnou životnou náplňou.

Je skutočne osobnou tragédiou L. Štura i tragédiou našich národných dejín, že tento úprimne vedený boj a s ním spojené obete mohli bezprostredne tak malo ovplyvniť život slovenskeho národa, ktorý musel ešte dlhé roky čakať, aby dosiahol to, k čomu ho Štúr viedol už v „*revolučnej jari národov*“

IV. Miesto a význam práva v myslení Ľudovíta Štura

1. Štúrova filozofia práva

Podobne ako pri probléme štátu možno aj v oblasti názorov na právo konštatovať, že Ľ. Štúr sa nimi teoreticky v celej šírke nezaoberal, ale im venoval pozornosť v miere primeranej potrebám slovenského národného hnutia, a to predovšetkým v niektorých aktuálnych súvislostiach štátu a práva, o ktorých sa vyjadruje a ktoré aspoň v tomto zmysle naznačujú jeho názory na podstatu, úlohu a význam práva v spoločnosti

Ak Štúr niektoré náhľady vyslovil, urobil tak spravidla vždy v spätosti s konkrétnymi problémami slovenskej a uhorskej skutočnosti, predovšetkým v spojitosti s kritikou niektorých dôležitých uhorských zákonov týkajúcich sa v prvom rade zrušenia urbára a otázok s tým spojených. Okrem toho časť svojich myšlienok o práve vyslovuje Štúr v súvislosti s kritikou platného uhorského práva vôbec, s kritikou súdnictva a aplikácie práva v Uhorsku a špeciálne na Slovensku

Aj v jednom aj v druhom prípade je v kritike uhorských zákonov vždy premietnutý aj národný, socialno-politický a hospodársky obsah Šturových názorov a zreteľne sa v nich Štúr prejavuje ako Slováč, demokrat a reprezentant mladého formujúceho sa slovenskeho meštianstva a národnej inteligencie. Aj túto stránku Štúrovej činnosti treba považovať za neoddeliteľnú súčasť jeho všestranného boja za samobytnosť slovenského národa a proti feudalizmu v Uhorsku. Ba z rozboru jeho názorov na pozitívne uhorske právo, ako ďalej uvádzame, sa ukazuje, že v tejto oblasti Štúr veľmi dôsledne, niekedy priam zanietené a radikálne presá-

dzoval objektivne progresívne demokraticke premeny, pravda, vždy iba na báze legality a len v rámci nedotknuteľnosti štátu

Pokiaľ ide o vlastnú teóriu, resp. filozofiu práva vôbec, v názoroch na jeho podstatu a úlohu v spoločnosti a v zásade aj v práve videl objektivizovanie absolútnej idey, a preto aj verí štátu a jeho zakonom a iba taku spoločenskú zmenu považuje za trvalú, ktorá je zakotvená v štátnom zákonníku¹⁵⁷

Takmer neohraničená viera vo všemocnosť a spravodlivosť za kona bola logickým dôsledkom jeho akcentovanie úlohy štátu, čo sa prejavovalo nielen v jeho ustavičnom naliehaní na zákonnú fixáciu požadovaných reforiem, v ktorej videl hlavnú a jedinu trvalú záruku ich vyriešenia, ale napríklad aj v tom, že „*po zakonom zrušení poddanstva 13 marca 1848 uprimne verí, že po sociálnej stránke nastalo konečne očakávané zlepšenie*“¹⁵⁸

Sila viery v zákonné reformy ako dôsledok Šturovho chápania významu práva iste v mnohom otupila jeho radikalnosť. Napríklad v najpalčivejšej otázke doby, t. j. v otázke zrušenia poddanstva, jednoznačne zotrval na báze riešenia legalným spôsobom, reformou zhora, hoci ďalšiu neudržateľnosť poddanstva plne chápal, videl v ňom dobový anachronizmus a prekážku ďalšieho rozvoja „*poddanosť a služobnosť urbarska, čo by ju kto ako brnil a zastaval, na dlho sa viac držať neda*“¹⁵⁹ preto žiada „*zrušiť poddanosť a služobnosť urbarsku, nie na násilny, mocovitý spôsob, ale cestou zákonnou miernou, pokojnou*“¹⁶⁰

Pravda, Šturov dôraz na legalnú formu boja za uskutočnenie programu slovenskeho národného hnutia v najširšom zmysle a osobitne programu demokratických premien v celouhorskom meradle bol v niektorých prípadoch vynuteny aj konkrétnou situáciou, v akej sa mali jednotlivé prvky programu realizovať, a z tohto hľadiska tvoril aj súčasť Šturovej bojovej taktiky, ktorú musel danej konkrétnej situácii prispôbovať. Tento aspekt jeho

¹⁵⁷ Varossová E., citované dielo s 113

¹⁵⁸ Tamže, s 113

¹⁵⁹ *Politické state a prejavy*, s. 204

¹⁶⁰ Tamže s 203

názorov však lepšie vynikne po priblížení Šturovho teoretického pohľadu na právo a zákony

V práve, zákonoch štátu videl stelesnenie skutočnej a objektívnej vôle, cieľov spoločnosti, podstatu duchovného života a jeho produkt. Ak štát považoval za najdokonalejšie uskutočnenie slobody, mala sa prejavovať práve v zákonoch — v slobode a rozumnosti. Právo chápe Štúr suhlasne s Hegelom ako „*podstatu slobodnej vôle*“, ako prejav objektívneho ducha, t. j. slobody a rozumnosti. Sloboda znamená rozumnosť a rozumnosť slobodu, rozumnosť je však objektívum, to sú ciele, poslanie štátu, to je všeobecne a jeho vyjadrenie v práve „*Zakon jest objektivnost ducha a vůle pravdiva a jedine vůle ta, jenž zakonom sa řídí čili mu posloucha, jest pravdiva čili svobodna, nebo ona poslouchá sobě, jest při sobě a se sebou*“¹⁶¹, „*řídíš li se zakonom, řídíš se svobodně, t. j. rozumně, a poněvadž jest rozum podstatou tvou a jen rozumem jsi tím, čím jsi, řídíš se sam sebou, nejsi v porobě nikoho, ale jsi sam panem svým*“¹⁶²

V súlade s Heglovým ponímaním práva si Štúr neosvojil základný princíp prirodzenoprávnej školy o protiklade feudálneho prirodzeného a pozitívneho práva. Právo ako také je aj u Štúra „*podstatou slobodnej vôle*“. Z toho logicky vyplynul záver o nemožnosti uplatnenia slobody mimo sféry práva, ktorý Štúr prijal, a chápanie slobody ako podriadenia sa jednotlivca záujmom celku vyjadrených v práve, iba prostredníctvom práva a zákonov môže teda dôjsť k uplatneniu subjektívnej vôle.

Kolíziu medzi subjektívnou a objektívnou vôľou rieši Štúr jednoznačne v prospech zákona, pretože objektívna vôľa vyjadrená v zákonoch má prvenstvo, a naopak, „*vůle subjektivní naruživosti obecnými se řídící jest závisla zamery rozumnosti a rozumnosti této dovedení jest jejím zaměřem. Podstatná tato rozumnost jest spojení subjektivní a rozumne vůle*“¹⁶³. Rozum, teda objektívna rozumnosť, môže byť vyjadrený iba v zákone, zákon je preto

¹⁶¹ *Prednášeni historická*, s 629

¹⁶² Tamže, s 629

¹⁶³ Tamže, s 628

vyjadrením pravdivosti a rozumnosti, ktorá je v ňom objektivizovaná. Právo poníma ako podstatu slobody a rozumnosti a mimo neho niet ani jedného ani druhého

Z tejto pozície Štur vystupuje proti každému pokusu o oslabenie výsostnosti práva, jeho posvatnosti a objektívnej všeobecnosti či rozumnosti. Preto podľa Štúrovej mienky akákoľvek sloboda mimo sféry práva je slobodou iba domnelou, nepravou a neskutocnou. Za takúto považuje napríklad slobodu existujúcu v tzv. prirodzenom stave, v ktorom „by byl člověk ouplně, neohraničené slobody požival, avšak stávalo-li kdy takového stavu, nebyl stavem slobody, nybrž přimým odporem jeho, t. j. zvlíe, nevázanosti a bezuzdnosti“.¹⁶⁴ Takáto sloboda nemá so skutočnou slobodou nič spoločné, a preto musí prísť štát, ktorý ju nahradí slobodou založenou na práve, t. j. slobodou rozumnou, opravdivou. Štúr teda odmieta tzv. prirodzený stav tak v súvislosti s výkladom o vzniku štátu, ako aj z hľadiska vyvoja a existencie pravej slobody.

Rovnako odmieta idealizovanie tzv. patriarchálneho stavu, ktorého obrancovia dokazovali jeho prednosti pred stavom štátnym najmä pre vraj existujúcu slobodu v ňom „Druhého takového rozšírené mínění,“ píše v tejto súvislosti, „bojuje proti pravu, vyslovenému a ustálenému zákony, a smýšlí se vůbec, jakoby stav patriarchální byl mnohem dokonalejšim, v němž nebylo těch domněných nutných zákonů, ale tož všecko konalo se z lásky, důvěry, zbožnosti, dobrovolnosti“.¹⁶⁵

Štúr posudzuje význam práva ako objektivizovania slobody a rozumnosti v demokracii, kde sa podľa jeho názoru právo a sloboda často chápu čisto v zmysle subjektívnom, t. j. že jednotlivci majú k všetkému, čo sa v štáte robí, vysloviť svoj súhlas, a podľa toho iba to môže byť uznané za zákon, s čím všetci jednotlivci súhlasia.¹⁶⁶ Takyto prístup k slobode a právu Štúr odmieta, pretože zavrhol jasne sa v ňom zračiaci princíp suverenity ľudu podľa J. J. Rousseaua.

¹⁶⁴ Tamže s. 630.

¹⁶⁵ Tamže, s. 630—631.

¹⁶⁶ Tamže.

O slobode a jej právnom objektivizovaní možno podľa Štúra hovoriť až vtedy, keď „*duch sam sebe v svobodě a nekonečnosti se pojme, vůli svou předmětem myšlení svého učiní a rozumem seznanou zjevnou udělá, kteráž jest zakony dané nařízené, jenž jsou vůle práva, sama sebe chťící, již ale každý subjekt sebevedomý rovně chce a chťiti musí*“.¹⁶⁷

Už na prvý pohľad je zrejmé, že Štur v prednáškach o históriu, z ktorých sme prevzali uvádzané citáty a ktoré obsahujú najviac jeho myšlienok o filozofii práva, takmer bezo zmeny nasleduje či preberá Hegla. Vyplýva to i z ďalšieho uvažovania o slobode, práve a štáte, ktoré napokon vyúsťuje do vyzdvihovania monarchie ako idealnej štátnej formy, schopnej zaistiť maximum slobody; jej právo je vrcholom práva vôbec.

Štúrovo teoretické chápanie úlohy práva v živote spoločnosti je späté s jeho nazeraním na štát. Štur aj právo absolutizuje, posväcuje. Možno tiež konštatovať, že aj odtiaľto čiastočne pramení jeho ostych pred revolučným násilím hnutia orientovaným na riešenie hlavných problémov národného a sociálne politického či hospodárskeho pokroku, násilne a umelo udržiavaných okrem iného aj právnou ochranou zo strany feudálneho štátu. Vystupovanie proti zákonom vyjadrenej všeobecnosti má podľa Štúra nedozerne škodlivé následky, a preto každá zmena či náprava existujúcich pomerov je mysliteľná iba na báze zakonnosti a práva. Z tohto poznatku, ktorý je v literatúre pertraktovaný ako nesporný, sa dedukuje ako jedna z príčin, prečo Štúr v podstate nehlasal revolučné násilie ako metódu boja za národné a sociálne-politické práva Slovákov a poddaného ľudu, i keď k týmto problémom, a to aj ak mali spojitost s právom, mal priamo životný vzťah. Niektore jeho state, články a reči ukazujú zameraný a statočný boj za naprávu cestou zákonov, odhaľujú nielen *dobrú znalosť pozitívneho práva vtedajšieho Uhorska*, ale aj *veľmi ostrý, kritický postoj k nemu*, ktorý z pozície tribuna slovenskeho ľudu vyjadroval predovšetkým na strankách Slovenských národných novín a v rečiach na uhorskom sneme.

¹⁶⁷ Tamže, s. 632.

S kritickým postojom Štura k uhorskému štátu a najmä jeho právu sa bezprostredne viaže problematika Štura ako revolúcionára a Štura ako radikála, Štura *reformatora a obrancu legality*

Rozbor jeho kritických pohľadov na uhorské právo ukazuje, že v tomto smere zašiel ďalej než vo vzťahu k štátu. Aj keď evidentne považoval právo za imanentnú súčasť vyvoja objektívneho ducha, prejav a objektivizáciu slobodnej vôle a cieľov spoločnosti do práva vložených, právo ako ducha štátu a pospolitosti, dostal sa v *radikalnosti kritiky práva* rozhodne ďalej než v kritike štátu ako takeho.

Táto otázka má pre pochopenie osobnosti Ľudovíta Štura značný význam a nemožno ju podceňovať či znevažovať argumentom, že Štúr nebol právnikom.

Pokiaľ ide o Šturove akcentovanie „*legality*“, zdá sa byť správne, že vychádzala z jeho filozofie štátu a práva, z chápania ich významu a poslania v živote spoločnosti a národov. Avšak Šturov kritický pohľad na uhorské právo by sme bez ďalších súvislostí sotva dostatočne mohli pochopiť. Veď práve v jeho návrhoch zákonov, resp. návrhoch na zmeny a doplnky v nich, najdôraznejšie presadzuje *demokratické premeny*. Naproti tomu vo vzťahu k štátu, jeho inštitúciám a predstaviteľom je Štúr *legitimistom*, štát je nezastupiteľný pri organizovaní spolunažívania ľudí. Takto chápanú nedotknuteľnosť vzťahoval aj na zákony a právo vôbec, a napriek tomu boli neustále v popredí jeho kritických vystúpení. Možno povedať, že práve v tejto oblasti sa preukázal okrem iného aj ako *vyspelý taktik* a volil menšie nebezpečenstvo a riziko pri došiahnutí toho istého cieľa.

Situácia v Uhorsku nebola ani pre Ľ. Štúra taká priaznivá, aby mohol, či už na stránkach svojich novín alebo iným spôsobom, napísať alebo povedať, čo si myslí, najmä keď jeho názory boli v rozpore s oficiálnymi Šturova pozíciou bola o to horšia, že bol príslušníkom a zároveň vodcom neuznávaného národa, čím sa logicky každé jeho napísané alebo povedané slovo posudzovalo oveľa zaujatejšie a kritickejšie než u činiteľov maďarských. Stačí si pripomenúť, koľko častí v Šturových článkoch cenzúra vyškrtala a koľko článkov do tlače nebolo pripustených vôbec. Štúr, pochopiteľne,

musel s takýmito eventualitami rátať a do značnej miery prispôbovať svoje zverejňované názory požiadavkám cenzúry. Zdá sa, že túto nevyhnutnosť veľmi dobre chápal, čo nemožno tak jednoznačne povedať o všetkých jeho priateľoch a spolupracovníkoch. Ľ. Bakoš o tom napríklad píše: „*Na drahe politickej, aby nebol hneď zrazený k zemi protivníkmi, musel občas voliť taktiku politického boja, ktorého cesta byva málokedy priama a otvorená. Je pochopiteľné, že s jeho taktikou mnohí radikáli neboli spokojní, pravdepodobne tí, ktorí nevideli do ťažkostí, s ktorými musel i na tomto poli zápasiť*“¹⁶⁸ Šturove listy obsahujú mnoho sťažností na cenzúru. V liste Ctibohovi Zochovi¹⁶⁹, ktorému píše o nemožnosti vytlačiť jeho článok aj po vymazaní určitých miest cenzúrou, medzujým uvádza: „*I dusia človeka, i nesmie dať čuť, že ho dusia. Takto zo všetkých článkov rezke veci sa povytierajú, a onehda mi práve sedem článkov za jeden týždeň cenzor odhodil, rob čo chceš, človeče boží*“ A o päť dní znovu Ctibohovi Zochovi píše: „*Počty tatranske nám tiež tunajšia žiadna cenzura prepustiť nechcela, a tak sme ich poslali do Viedne, kde sú dostať. Či ich tam prepustia, neviem*“¹⁷⁰ Na druhej strane niektorí radikálnejší Štúrovi spolubojovníci, najmä Ján Francisci, žiadali, aby *Slovenske narodné noviny* písali o sociálnych a národných problémoch ostrejšie. Predmetom kritiky u predstaviteľov maďarskej liberálnej opozície stala sa napríklad stat Petra Hostinského *Pohlady na naše národné hospodárstvo*¹⁷¹ napísaná v relatívne umiernenom tóne aj v porovnaní s názormi na riešenie roľníckej otázky, ktorou sa Hostinský najviac zaoberal. Osobitne ostrú kritiku *Slovenských národných novín* podal Jan Francisci v liste Hrobňovi¹⁷², v ktorom kritizuje redakciu i Štúra ako správcu a vydavateľa novín. Vyčíta mu zasahovanie do príspevkov a obmedzovanie samostatnosti pisateľov a prispievateľov. Žiada ďalej, aby noviny mali svoj vlastný demokratický princíp, „*priblížili sa k slovenskému*

¹⁶⁸ Bakoš Ľ., citované dielo, s. 137

¹⁶⁹ *Cestou života trmstou*, s. 198, List Ctibohovi Zochovi zo 4. marca 1847

¹⁷⁰ Tamže, s. 200

¹⁷¹ Pozn. materiál cit. pod pozn. 79 v kap. III., s. 1 a nasl.

¹⁷² Tamže, s. 64 a nasl.

ľudu a tlmočili jeho požiadavky“ Vyčíta Šturovi konzervativizmus „Mladý konzervativizmus, čo sa bojí životom vykupovať parlamentné debaty — nechže budú, keď sa užijú, môžu tiež pomôcť, ale ja ich za slabé a zdĺhavé držím. Bojím sa, že nam sam ľud ukáže cestu ešte skôr, ako by sme boli pnpravení“¹⁷³ Štur, prirodzene, nemohol na takéto námietky a pripomienky odpovedať verejne v novinách, ani vysvetľovať každému z autorov opodstatnenosť a príčiny umierneného tónu novín. Odvolával sa predovšetkým na cenzuru a nazdával sa, že tam aj bol hlavný dôvod.¹⁷⁴

Pravda, *Slovenské národné noviny* a sám E. Štúr svoj demokraticky a kriticky postoj k pomerom v Uhorsku neustále stupňovali. V prvých obdobiach vydávania novín však stupeň demokratickosti a kritickosti nepriamo určovala, t. j. v skutočnosti obmedzovala, cenzúra a obava pred zrušením novín v prípade publikovania ostrejších článkov proti vláde.

Štúrove články, ktoré obsahujú kritiku uhorského práva a niektorých najdôležitejších uhorských zákonov však aj napriek tomu treba považovať z demokratizačného hľadiska za pomerne radikálne, a to tak v porovnaní s kritikou maďarskej šľachtickej opozície, ako aj so Štúrovou kritikou štátu.

V otázke štátu a jeho inštitúcií Štúr síce pripúšťa umiernenú kritiku, sám však nie je v tomto smere osobitne produktívny. V podstate možno spomenúť jeho kritické námety týkajúce sa zloženia niektorých štátnych orgánov, ich činnosti, nikdy však nie námety, ktoré by ohrozovali podstatu štátu, jeho integritu, ba ani nie formu. Sem možno zaradiť Štúrovo naliehanie na zvýšenie práv kráľovských miest, pripustenie nešľachticov do krajinských uradov vrátane uhorskeho snemu, kritiku justičného aparátu atď.

V oblasti bezprostrednej kritiky práva je Štúr podstatne produktívnejší a dôslednejší. Na túto skutočnosť pôsobila mienka jeho *viera v silu práva* a z nej plynúca nevyhnutnosť zákonného zakotvenia každej premeny, ak má byť stálou a garantovanou, ale aj vedomie priamej súvislosti zákonov so štátom a jeho politikou.

¹⁷³ Tamže, s. 67.

¹⁷⁴ Heretík, Š., citované dielo, s. 169.

Ulohou štátu bolo predovšetkým *vydávať dobré zákony*.¹⁷⁵ Je prirodzené, že takto postavená závislosť charakteru a kvality zákonov od štátu a vlády mohla Šturovi poskytnúť oveľa väčšie pole na posudzovanie vlády prostredníctvom kritiky jej zákonov a politiky v nich zakotvenej. Bezprostredne vystúpenie proti vláde mohlo podľa Štúra viesť z jednej strany k zákazu vydávania novín i ďalšej činnosti, z druhej strany k strate hlavného prostriedku boja za zjednotenie síl a počiatkové uskutočňovanie programu, čoho sa Štur najväčšmi obával. Avšak posudzovanie vlády prostredníctvom kritiky jej zákonov z pozície uhorského vlastníka a hlásateľa pokrokového európskeho prúdu, bola prípustná, Štúr ju aj dokonale uplatnil. Okrem toho vystupenie proti niektorým zákonom a návrhy na ich novelizáciu či zmeny umožňoval Štúrovi aj poslancový mandát za mesto Zvolen, keďže v rámci úprav mestskej rady Zvolena svojmu poslancovi mohol predniesť aj vlastné názory a návrhy, čo aj robil.¹⁷⁶

Štúrov prístup k uhorskému právu bol teda podmienený mienkou filozofiou, ale aj taktikou a možnosťami, ktoré mu konkrétna dobová situácia dávala a diktovala. Treba však hodnotiť ako výrazne pozitívny fakt, že Štur napriek vlastnému „filozofickému“, ale najmä vonkajšiemu praktickému obmedzeniu vedel aj tu jednoznačne vyjadriť demokratizmus, oddanosť slovenskému ľudu a jeho právam, svoj jasný protifeudálny profil.

Pokiaľ ide o Štúrov apologetický prístup k legálnosti na jednej strane a organizovanie ozbrojeného boja proti maďarskej národnej revolúcii na druhej strane možno analogicky prijať na vysvetlenie tie argumenty, ktoré zdôvodňujú jeho ozbrojený boj z hľadiska vzťahu k štátu. Štúr totiž až do bezprostredného uvedomenia si nevyhnutnosti ozbrojeného boja neustále presadzoval bázu legality. Okrem toho chápal *ozbrojený boj iba ako nevyhnutný medzistupeň* na ceste k zakotveniu národných a sociál-

¹⁷⁵ „Vlády sú hlavne povinné dávať dobré, národom primerané zákony, na vyplňovanie ich dozerajú, poriadok v krajine na starosti majú, spravodlivosť a právo prsluhovať“, atď. In *Politické state a prejavy*, s. 224.

¹⁷⁶ Pozri ďalej na s. 136 a n.

nych požiadaviek v zákonoch štátu, ktoré jedine im zaručujú stálosť, trvalosť a nezmeniteľnosť

Šturovo teoretické chápanie práva a jeho významu v spoločenskom živote bolo teda veľmi príbuzné filozofii štátu, ktorá, ako sme v danej súvislosti zdôraznili, bola silne ovplyvnená Heglom. Pod jej vplyvom a v intenciach nerozvinutosti slovenskeho národného a sociálneho pohybu ešte nemohol dostatočne rozpoznať napríklad obmedzenosť sociálnych reforiem z roku 1848 a dlho v nich videl nástup „*nového veku*“. Takisto nevedel pochopiť, že reformami možno dosiahnuť iba čiastkové ustupky, pritom ustupky spravidla vynutene a dočasné a jedine revolúcia môže priniesť úplne uskutočnenie jeho národných i sociálno-politických požiadaviek.

Napriek tomu je v Šturovom postoji k pozitívnemu uhorskému právu zreteľná úprimná snaha o demokratickú premenu spoločnosti, národné a sociálne pozdvihnutie slovenskeho ľudu, k čomu viedla podľa neho cesta evolučného vyvinu, reforiem zhora na baze zákonnosti a práva

2. Kritika uhorského práva a pokrokové prvky Štúrových návrhov *de lege ferenda*

Ludovít Štúr dobre poznal platné uhorské právo, keďže sa s ním dost často dostával do bezprostredného styku¹⁷⁷. Sam sa odvažoval zasvätiť hovoriť a polemizovať o uhorských zákonoch nielen ako novinár, ale aj ako poslanec, teda bezprostredný účastník ich tvorby. Potvrdzuje to v liste mestskej rade Zvolena, v ktorom sa uchádza o vymenovanie za poslanca na budúci snem a kde okrem iného píše: „*Hlas seabvedomia mi nahovára, že bu-*

¹⁷⁷ Okrem uhorskeho platného práva Štúr zrejme poznal aj dejiny práva slovanskeho. Štúrovci totiž s obľubou čítali štvorzvazkové dielo poľského historika Wacława Alexandra Maciejovského *Dejiny slovanskeho zákonodarstva*, ktorý v roku 1836 navštívil Bratislavu a štúrovci ho nadsene privítali (Pozri vysvetlivky Jozefa Ambruša. *Cestou života trusťou*, s. 279.)

dem schopny zadostučiniť a dostať tejto dôležitej úlohe a zároveň vo mne skladanej dôvere ako niekto, čo sa už za pol treťá roka, ako pôsobím na tomto poli zaiste nie bez úspechu (ako redaktor Slovenských národných novín), dostatočne — ako verím — oboznámil so zákonmi a pomermi vlasti a s politickým vedami.“¹⁷⁸ Ďalším prameňom Štúrových vedomostí o pozitívnom uhorskom práve bolo prekladanie zákonov z nemčiny a maďarčiny do slovenčiny¹⁷⁹. Napokon Štúr ako redaktor a vydavateľ *Slovenských národných novín* a neskôr poslanec krajinského snemu musel aj z hľadiska svojej redaktorskej a poslaneckej činnosti zákony bezprostredne poznať, a je teda zrejme, že ich svedomite študoval, čo preukazuje pri každej príležitosti, keď sa uhorským právom zaoberá.

* * *

Bez zveličovania možno povedať, že z hľadiska *de lege ferenda* bol pre Štúra primárnym a kardinalným problém zákonnej úpravy zrušenia poddanstva. Ako už bolo spomínané, Štúr považoval poddanstvo za dobový anachronizmus, jeho odstránenie však v súlade so svojimi názormi na uskutočňovanie spoločenských premien ponechava či očakáva na baze zákonných reforiem a odškodnenia šľachty.

V článku *Slovo na čase* hodnotiac najnovší vyvoj v Európe vyzdvihuje ako jeden z výsledkov „*rozvíjania sa života narodov naučenie, ktoré poskytla historia, pokrok dobrý, potrebný a nevyhnutný*“¹⁸⁰ t.j. zrušenie poddanstva zákonnou, pokojnou cestou, ktorú mal podľa Štúra realizovať zákon o prave vykúpenia sa poddaných od urbárskych robôt, daní a iných povinností. „*Dosiaľ sme pokračovali na ceste zákonnej a môžeme povedať,*“ polemizuje

¹⁷⁸ Tamže, s. 202.

¹⁷⁹ Je iste, že Štúr bol prekladateľom snemových zákonov z roku 1844, preklad vyšiel ako brožúra pod názvom *Zákony články krajinského shromaždenia* z roku 1844.

¹⁸⁰ *Politické state a prejavy*, s. 203.

Štúr s prívržencami násilného riešenia, „*odilo sa nám dobre, pokračujme teda i naďalej na tejto ceste a za nazdávaný zisk neprotivme sa pokrokom dobrým, nespúšťajme oči z dobra pospolitosti*“¹⁸¹

Štúr natolko veril v účinnosť zákonov stavovského snemu z roku 1836 a 1840, že ich označil za novu epochu vo vývoji riešenia poddanskej otázky.¹⁸² Dokazuje, že pokiaľ ide o poddanstvo a urbár, vidieť stály, sice mierny a pozvoľný pokrok, ale predsa len postup k lepšiemu. Ako sa však zakrátko ukázalo, a to už po schválení zákona z roku 1840, jeho uvádzanie do praxe Štúrove nádeje rýchlo pochovalo. Preto vehementne žiada, odvolávajúc sa aj na nevyhnutnosť pokračovať v pozvoľnom pokroku pri riešení poddanskej otázky, doplnenie zákona o povinný výkup a úradné ocenenie poddanských usadlostí.¹⁸³ Požaduje zároveň zákonne zakotvenie možnosti individualného výkupu, ak jednotlivý poddaný má možnosť splniť podmienky výkupu. Individuálny výkup umožňuje aspoň lepšie situovaným poddaným zbaviť sa svojej závislosti, keďže nie vždy je celá obec či usadlosť ochotná a schopná vykúpiť sa. Okrem toho vykúpení jednotlivci by pozitívne pôsobili na ostatných poddaných.

Štúrov dôraz na zákonnú fixáciu povinného výkupu zo strany šľachty, individualného výkupu a úradného ocenenia poddanských usadlostí bol nielen dôsledkom presvedčenia o možnej realizácii výkupu po zakotvení v zákone, ale vyplýval aj z poznatku, že možnosť výkupu nie je dostatočne účinným riešením, pretože zemepáni ju až na malé výnimky odmietajú, čiže ani v tomto prípade neveril šľachte a aj tu sa prejavil zreteľne protifeudálne.

Súčasne si Štúr kladie otázku, či má krajina právo donútiť šľachtu, aby sa zriekla svojich majetkov. Odpovedá jednoznačne

¹⁸¹ Tamže, s. 203

¹⁸² „Zákon tento (z roku 1836 — pozn. aut.) sa na sneme r. 1840 obnovil a potvrdil a takto stala sa ním takrečená epocha v poddanosti urbárskej a vec nový obrat dostala“ — *Politické state a prejavy*, s. 205

¹⁸³ „majetníci poddaností urbárskych svojim poddaným odkápuť sa dať musia, kade náhle to poddaní slušným spôsobom žiadajú a dostatočnými prostriedkami k tomu sú zaoparení“ — *Politické state a prejavy*, s. 206

kladne a podopiera toto právo príkladom Francúzska a Nemecka, kde k takemuto výkupu taktiež došlo „*sprostredkovaním vyššej moci*“¹⁸⁴. Ďalším argumentom v prospech práva štátu nariadiť povinný výkup je význam výkupu „*Vec, ktorá sa tak hlboko dobrostania krajiny, dobrostania mnohých stotisícov týka, ktorá s pokojom vo vlasti tak úzko je spojená, musí padať pod pravo rozhodnutia krajinského*“¹⁸⁴. Z citátu vyplýva, že Štúrovi tu nešlo iba o dokázanie oprávnenia štátu nariadiť povinný výkup, ale že už vtedy videl dôležitosť riešenia roľníckej otázky pre ďalší vývoj krajiny, a preto upozorňuje na možné následky jej podceňovania. Tento správny postreh rozvíja aj v ďalších vystúpeniach za zrušenie poddanstva, resp. urbára.

V článku *Narady ku zlepšeniu stavu našej krajiny*¹⁸⁵ Štúr kladie urbár ako prvý a hlavný nedostatok, ktorý treba odstrániť, a žiada jeho zrušenie zákonnou cestou, pričom alternatívne uvádza aj spôsoby výkupu navrhujúc, aby „*odkúpenie nielen ako dosiaľ zákonom sa dovoľovalo, ale aby krajina zákonnou cestou do tohto vstúpila, vyberúc prostriedky, ktoré by chytrejšie k cieľu dovedli a všeobecne pôsobili. Taketo prostriedky vidia sa nam byť hlavne tri. a) všeobecnou pôžičkou krajinskou, b) vymenením urbárskych povinností za jednotlivé zeme urbárske, c) splacaním urbára, ktorý by sa v tejto prípadnosti ako istina peňažitá v rukách majiteľov zemi urbárskych považoval*“¹⁸⁶. Opätovne aj tu zdôrazňuje, že bez zásahu štátu do celej záležitosti sa nebude napredovať pre odpor zemepánov.

Nedostatky a obmedzenosť poddanských reforiem, ktoré sa prejavili v praktickom živote, položil Štúr na prvé miesto *Vašich nádejí žiadostí k nastávajúcemu snemu v roku 1848*, navrhuje doplniť zákon o vykúpení o ďalšie ustanovenia, považujúc ho za neukončený. Spravodlivosť žiada vysloviť na sneme „*všeobecné a večité vykúpenie ľudu z urbárskej poddanosti, a sice spôsobom od samej krajiny podujatým, a to spôsobom najľahším, obecnému*“

¹⁸⁴ Tamže s. 207

¹⁸⁵ Tamže, s. 244 a nasl.

¹⁸⁶ Tamže, s. 248

ludu na najmenšiu mieru byt majucim Doterajši zakon o vykúpení je neúplny, bo tu sa len sloboda dava poddaným vykúpiť sa vlastnou ich silou a vlastnými prostriedkami, kolko je ale panov, ktorí by vykúpenie ludu i jednotlivým z ludu dovoľovať chceli, a kolko je obcí alebo jednotlivých hospodarov, ktorí by k tomuto vykúpeniu dostatočne peňažite prostriedky mali? Z príčiny tejto teda sama krajina toto vykúpenie podujat ma a to spôsobom, ktorý ludu obecnemu najmenej bude na ťarchu Takyto spôsob by bol iste bankový, čo sa všelijak vykonať da¹⁸⁷

V predvečer zasadania krajinského snemu Štur teda prekonáva ďalší radikalizačný stupeň v boji za zrušenie urbara, keď žiada pre ľud najmenej bolestný spôsob, t. j. za štátnu náhradu Tým sa zblízuje „so stanoviskom najpokrokovejšieho krídla v uhorskom liberálnom hnutí, ktoré tiež bojovalo za všeobecne povinne vykúpenie za štátnu náhradu“, a jeho „vystúpenia v boji za zrušenie poddanstva významne posilnili celouhorský protifeudálny front“¹⁸⁸

Ako je známe, uhorsky krajinsky snem zakonomi z marca 1848 poddanstvo zrušil a súčasne zabezpečil zemepánom finančnú náhradu od štátu V podstate teda akceptoval Šturove návrhy, to bol tiež jeden z dôvodov nadšenia, ktoré Štur po schvalení zákona prejavil Celá prvá časť jeho článku *Nový vek*¹⁸⁹ je totiž doslova oslavou víťazstva veľkých premien, ktoré marcový snem uzákonil, i keď Šturovo nadšenie nad výsledkami jeho zasadania oslabil fakt, že snem nesplnil jeho nadeje v národných požiadavkách Slovákov

Priebeh revolučných udalostí však spolu s hnutím roľníckych mäs, ktoré s riešením agrárnej otázky neboli celkom spokojne, stupňoval, resp. prehľboval demokraticky obsah Štúrovho pohľadu na toto riešenie Vyvrcholil v *Žiadostiach slovenskeho naroda* z mája 1848, v ktorých Štur a celé slovenské národné hnutie vytyčili najpokrokovejšie programové požiadavky riešenia roľníckej otázky zo všetkých hlavných protifeudálnych prúdov v Uhorsku

¹⁸⁷ Tamže s 324

¹⁸⁸ Hereňík, Š., citované dielo s 172.

⁸⁹ *Polnícké state a prejavy*, s 358

Šturov boj za zrušenie urbara a riešenie tzv. agrárnej otázky slovenskeho roľníctva ukazuje, že správne pochopil a ocenil späťnosť sebauvedomovacieho procesu slovenského národa a pozdvihnutia jeho najzákladnejšej, ale aj najzaostalejšej vrstvy, že iba vtedy bude môcť s roľníctvom v plnom rozsahu rátať ako s národnou slovenskou silou, ak národný boj spojí s bojom za oslobodenie roľníctva z poddanstva, zbaví ho urbára a umožní mu plný rozvoj Zároveň videl v existujúcej podmanenosti slovenskeho roľníctva prekážku každého hospodárskeho napredovania, prekážku, ktorá sa prieči „*terajšiemu duchu prnmyselnému*“¹⁹⁰, čiže správne spájal a cieľavedome orientoval boj za pozdvihnutie slovenskeho roľníctva s bojom za demokratické premeny, čím sa taktiež zaradil na *popredné miesto* plejády protifeudálnych bojovníkov v Uhorsku

* * *

Svojimi požiadavkami a návrhom zameraným na zrušenie poddanstva dáva Štur popri sociálnom a národnom aj aktuálny *politický* obsah, hlásajúc napríklad *rovnosť všetkých pred zákonom*, zrušenie šľachtických vysad, slobodu podnikania, *slobodu tlače* a pod, tu sa prejavuje ako stúpenec *liberalizmu* a obranca *demokratických práv a slobôd*

Sem patrí aj ďalšia požiadavka, resp. návrh podaný na uhorský snem vyplývajúci zo zrušenia urbára, v ktorom Štur presadzuje zrušenie tzv. *patrimonálneho súdu*, t. j. faktického spojenia hospodárskej a verejnosúdnej moci v rukách zemepánov, keďže ešte aj v Šturovej dobe v Uhorsku mal zemepán v prvej stolici nad svojimi poddanými aj sudnú právomoc, a to aj po vykúpení sa poddaného z poddanstva

Existencia patrimonálneho sudu bola podľa Štúra opodstatnená v minulosti, keď zemepán vlastnil usadlosť a poddaný sedliak bol iba jeho nájomníkom Len čo však táto základná podmienka, toto hlavné spojivo, t. j. zemepánovo vlastníctvo pôdy,

¹⁹⁰ Tamže

ktorú poddaný užíval, zaniká, stráca akékoľvek opodstatnenie i patrimoniálne sudnictvo, pretože vykúpený poddaný „nie je viac v žiadnom ohľade majetnosť panova, ale je tak dobre ako ktorýkoľvek druhý obyvateľom a občanom krajiny, bo čiastku zo zeme vlasti slobodne vládze a tak so všetkými svojimi pravotami, ktoré sa tejto osoby, jeho majetnosti tykajú, patrí samojedine pod súd stoličný, krajinský“.¹⁹¹ Vymanenie sa vykúpeného poddaného spod súdnej právomoci zemepána, svojho bývalého nadriadeného, znamenalo nielen pretrhnutie puta medzi nimi, ale by znamenalo aj získanie formálnej rovnosti pred súdom, čo by v konečnom dôsledku viedlo k oslabeniu politickej pozície šľachty. Z tohto hľadiska bol teda návrh na zrušenie patrimoniálneho sudnictva zreteľne protifeudálny a pokrokový.

Ďalším dôsledkom zrušenia poddanstva je poskytnutie príslušných *politicko-občianskych prav vykúpeným poddanými*, a to najmä práva zastúpenia vo verejných krajinských úradoch a zalezitostiach. O spôsobe tohto zastúpenia sa Štúr jednoznačne nevyjadruje, i keď uvádza niektoré možnosti diskutované vo verejnosti, ako napríklad zastupovanie podľa stavu, zastupovanie podľa majetkového cenzu, podľa obcí ako určitých jednotiek a pod. Konečné rozhodnutie ponecháva na uvahu krajinskému snemu. Za dôležitý treba však označiť už sám fakt nastolenia problému, ktorým sa Štúr taktiež zaradil do tábora protišľachtických a protifeudálnych síl v Uhorsku.

Svoje argumenty na podporu práva vysielat do príslušných inštitúcií vlastných zástupcov poddaných po ich oslobodení Štúr buduje v podstate na zásade vlastníckeho práva „Kto memu patrí, toho iný predstavuje, pod svojou ochranou a opaterou drží, zaňho kde treba, hovorí, jeho záležitosti koná a vedie a podľa tejto zásady i zemianstvo uhorske, ako sa to aj v zákonoch spomína, svoje poddanstvo zastupovalo a jeho majetnosťou, ktorá sa vlastne za majetnosť zemianstva považovala nakladalo, povolujúc a určujúc dane, ktoré poddanstvo vyplacať malo“.¹⁹² Zmena vzťahu me-

¹⁹¹ Tamže, s. 324

¹⁹² Tamže, s. 251

dzi pánom a poddaným má po vykúpení sa z poddanstva za následok, že bývalí poddaní sa stavajú plnoprávnymi občanmi štátu a ako takí musia mať možnosť vyjadrovať sa prostredníctvom svojich zástupcov k otázkam, ktoré sa ich týkajú, predovšetkým k daňovým otázkam. Namiesto prv platného *sine me, de me* musí podľa Štúra nastúpiť *de me, mecum*.

V presadzovaní tejto požiadavky sa Štúr mimoriadne zreteľne prezentuje ako predstaviteľ slovenskeho meštianstva, ktoré si tak ako meštianstvo iných krajín narokovalo na reprezentáciu ľudu ako celku a ktoré sa okrem iného aj prostredníctvom zastupovania ľudu usilovalo o uchopenie politickej moci. U Štúra mala táto tendencia preraziť cestou dokazania potreby zastúpenia tzv. hospodárskeho stavu, t. j. produktívnych vrstiev — roľníctva a podnikateľov, ktorých záujmy považoval za potrebné obraňovať a prebojovávať aj na najvyšších krajinských fórach, kam zatiaľ mali len obmedzený prístup. Štúr je presvedčený, že obyvateľstvo by si „z ľudí vzdelaných a učeních, ktorých už ani u nás nechýba a ktorých počet sa každý deň množí, ľahko takých, do krajinských vecí sa rozumejúcich, povyberalo, ktorí by zasluhovali jeho dôveru“.¹⁹³ Je celkom nesporné, že tieto funkcie si nárokovala slovenská inteligencia, ktorá v tejto ceste videla jednu z najúčinnějších ciest posilnenia, resp. získania politických pozícií v slovenskom živote, a Štúr ako jej vedúci činiteľ tomu nemohol všestranne nenapomáhať.

S postupne sa radikalizujúcou líniou Šturových názorov korešpondujú aj mnohé ďalšie jeho kritické pripomienky k zákonom a najmä konkrétne námety na pripravujúci sa uhorský snem. Tak je to napríklad v otázke šľachtických privilegií, z ktorých väčšinu označuje za nespravodlivú ľarchu a krivdu pre nešľachticov. Ide mu predovšetkým o odstránenie nerovnosti pred súdom a právom, Štúr pevne verí, že snem „úplnú rovnosť pred právom všetkých obyvateľov krajinských vysloví a upevní“.¹⁹⁴

¹⁹³ Tamže, s. 252.

¹⁹⁴ Tamže, s. 329

Problematika spravodlivosti a sudníctva tvorí podstatnú časť záujmov, či kritických vystupení proti feudalizmu a jeho štatnému aparátu. Najviac pozornosti im venuje v článkoch *Narady ku zlepšeniu stavu našej krajiny* a *Naše nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu*.

E. Štúr charakterizuje a hodnotí uhorske zákony ako nedôsledné, často si navzajom odporujúce, pričom tato kontradiktornosť otvára dvere ľubovôli sudcov. Zdôrazňuje význam dodržiavania zákonov a ochranu prav ako dôležitý moment dôvery občana v štát: „Na dobrom nestrannom, skoro prisluhovaní spravodlivosti samej krajine najviac zaleží, bo ničím sa tak dôvera k verejným poriadkom neupevňuje ako tým, keď je každý o tom presvedčený, že k svojmu dobrému právu iste a skoro príd“¹⁹⁵. Požiadavka posilnenia právnej istoty občana bola logickým odrazom nedostatkov uhorskeho feudálneho práva a justičného aparátu, ktorý bol podľa Štúra skorumpovaný.

Za základný nedostatok z hľadiska prisluhovania spravodlivosti považuje Štúr kontradiktornosť a neusporiadanosť zákonov, čo spôsobuje chaos a nemožnosť orientácie u mnohých sudcov, ktorí často sami nevedia, podľa ktoreho zákona majú k tomu alebo onomu konkrétnemu prípadu pristupovať, „a keď nie sú svedomití, podľa svojej vôle zákony natiahnúť môžu“¹⁹⁶. Keďže sudcovia sú okrem toho aj slabo platení, vytvára sa živná pôda pre korupciu a spravodlivosť sa stáva priekupnou, korupciu využívajú, samozrejme, predovšetkým tí, ktorí majú na to prostriedky, t. j. šľachta. Štúr v záujme podpory nezávislosti sudcov, a teda aj väčšej záruky objektivity rozhodovania, žiada dať im take platy, aby sa nemuseli znižovať k poberaniu uplatkov.

Podľa Štúra vyplýva z neúplnosti, medzerovitosti, rozpornosti a neusporiadanosti uhorských zákonov platnosť a používanie sudneho precedensu, formy práva, ktorá sa prejavuje v tom, že súdne rozhodnutia kráľovskej kúrie¹⁹⁷ museli byť vydané ako vzor pre súdenie, rozhodovanie sudov je určené sudnými rozkaz-

¹⁹⁵ Tamže, s. 332.

¹⁹⁶ Tamže, s. 263.

mi krajských sudcov a nimi sa musí v podstate radiť. K tomu pristupuje nestálosť, dlhé prázdniny, ktoré spôsobujú oddaľovanie riešenia sporov a ich zdĺhavosť, čo všetko značne oslabuje dosah spravodlivosti na jednotlivca. Na základe tejto kritiky Štúr apeluje na povelaných, aby urobili nápravu: „Nech sa zriadi a do poriadku uvedie prisluhovanie spravodlivosti, aby bol každý, bez ohľadu a prijímania osôb, istý svojho života, svojej cti a majetnosti, aby sa každý súdil len ako človek a obyvateľ krajský, a nie ako vybranec, ktorému len práve preto viac práva ako druhému prislúcha“¹⁹⁸. Pravda, nastolenie spravodlivosti znamenalo nevyhnutné odstránenie aj ďalších nedostatkov, z ktorých Štúr zdôrazňuje najmä absenciu trestného zákona. Neexistencia trestného zákona negatívne ovplyvnila celý trestný proces, pretože uznanie o vine i rozsudok v mnohom závisel od ľubovôle sudcu¹⁹⁹. Roztrieštenosť a neprehľadnosť trestného zákonodarstva spôsobovala tiež preťaženosť súdov a z toho plynúce oddaľovanie riešenia prípadov. Okrem toho niektoré prípady postupovali viacerými odvo-

¹⁹⁷ Tamže — kráľovská kúria, pôvodne najvyšší sud v Uhorsku, ktorý sa neskôr rozdelil na dva sudy: sedmopanskú a kráľovskú tabuľu. Sedmopanská tabuľa bola najvyššou odvolacou inšinciou.

¹⁹⁸ *Politické state a prejavy*, s. 266.

¹⁹⁹ Štúr mal pravdu, keď neexistenciu trestného zákona považoval za nedostatok a nebezpečie pre obžalovaných. Práve v trestnom súdnicte sa totiž stretali záujmy rôznych vrstiev uhorskej spoločnosti a tak dlhý proces tvorby trestného zákona ani nebol ukončený a Uhorsko trestný zákon nemalo ani v roku 1848. Návrh na trestný zákon a trestný poriadok, ktorý vypracovala tzv. regnikolárna komisia ešte v roku 1792, bol pre jeho zásadu rovnoprávnosti pred súdom zamietnutý bez toho, že by sa dostal do snemu. Novší návrh z roku 1830 pre jeho reakčnosť zamietla opozícia na sneme roku 1836. Opozícia popri šľachte dobre chápala politický význam trestného práva a predovšetkým vhodnou kodifikáciou trestného zákonodarstva chcela vytvoriť predpoklady ďalších reforiem. Tak I. Széchenyi vystúpil s programom rovnoprávnosti pred zákonom, Deák žiadal zrušenie zemepánskeho súdnicte, v tomto duchu vypracovaný návrh odmietla pred rokom 1848 vysoká šľachta a po revolúciu a rakúsko-uhorskom vyrovaní definitívne statkársko-buržoázna koalícia, pre ktorú bol až priveľmi pokrokový.

lacími inštanciami, čo bolo z hľadiska právnej istoty taktiež neúnosné a postihovalo v prvom rade najchudobnejších, pretože procesy boli veľmi nakladné a sudy vo vedomí ťažkej vymahateľnosti poplatkov od nemajetných odkladali riešenie ich pravôt na nekonečno

Ťažkosti vyplývajúce z vysokých súdnych poplatkov niekedy spôsobovali dokonca stratu záujmu na rozhodnutí o práve, pretože bolo drahšie, než hodnota sporného práva či veci. Štur ironicky spomína medzi ľuďom rozšírenú mienku, že je lepšie dohodnúť sa s odporcom na tretine nárokovaneho práva, než ísť pred súd.

Drahota procesov a ich zdĺhavosť bola zavinená aj veľkým počtom advokátov, „.. ktorí, aby sa vyživilí, pravoty schválené pretahuju, ľudí k pravotenu zvadzajú a pri neurčitosti našich zákonov vec sem i tam, každý na svoje kopyto, naráhajú“²⁰⁰ Z toho dôvodu Štúr navrhoval stanoviť v Uhorsku maximálny počet advokátov podľa príkladu rakúskych dedičných krajín a dosiahnuť tak aj v tomto smere aspoň relatívnu nápravu. Svoje úvahy o uhorskom súdnictve a možnostiach jeho skvalitnenia uzatvára: „Ak by sa teda chcelo naše súdobníctvo usporiadať, museli by sa zákony prezrieť, odporné zákony zrovnať, nedostatočné doplniť, pochybné určiť, mnohé prázdny pri súdoch skrátiť alebo vonkoncom zrušiť a týmto, ako ešte aj inými spôsobmi beh sudov prinahliť a naposledok trestný zákonník do života uviesť“²⁰¹

Ako vidno, aj v úvahách o súdnictve, spravodlivosti a zákonoch jasne vystupuje Štúrova protifeudálna orientácia vyjadrená najmä odsudzovaním spoločenskej nerovnosti v mimomajetkovej sfere. Bez ohľadu na to, že Štúr azda až preceňoval význam a silu práva, resp. zákonov, že účinnosť zákonov feudálneho štátu chápal ako nástroj zmeny a zavádzania vývinových premien, je to práve oblasť jeho kritiky zákonov, kde jednoznačne vyjadruje dobovo progresívne tendencie vyvoja v oblasti spoločensko-občianskej, sociálnej, politickej i hospodárskej

²⁰⁰ *Politické state a prejavy*, s. 332.

²⁰¹ *Tamže*, s. 332.

Tento tendenciu zodpovedajú aj jeho názory na šľachtické privilégiá, zastúpenie miest v sneme, zrušenie tzv. starootcovského práva, ktoré bránilo scudzovaniu dedičných majetkov, oddanie zemanstva a i

* * *

Štúrovmu názoru na šľachtu ako oporu feudalizmu a hlavnú prekážku každého ďalšieho rozvoja sme sa už venovali. Tento názor Štúr plne premietol aj do myšlienok o právnej úprave postavenia šľachty, jej práv a výsad, ktoré konfrontoval s právami ostatného obyvateľstva, v prvom rade mladej buržoázie, ale aj oslobodeného drobného ľudu, a z takejto pozície najmä proti šľachte aj vystupoval.

Štúr si v tejto rovine bezvýhradne osvojil jedno zo základných hesiel demokratickej revolúcie vôbec, t. j. heslo rovnosti všetkých pred zákonom, a v jeho realizácii správne videl dôležitý krok na ceste k odburavaniu prežitých feudálnych spoločenských zábran. V reči na uhorskom sneme 21. decembra 1847 zdôvodňujúc naliehavosť zavedenia slobody a rovnosti povedal: „Podľa môjho náhľadu stojíme na hraničnej čiare dvoch vekov, a síce jedného zapadajúceho, v ktorom sa práva len jednotlivým osobám a kastám dávali, druhého svitajúceho, v ktorom sa ory každému zaslúženému, v opravdivom zmysle vzatému človeku povolía a nasúdia. Buďme teda na tom, aby sme za tým neostali, čo už inde svitá a čo je požadovaným nášho stola.“²⁰²

Popri už spomínaných obmedzeniach šľachtických výsad Štur v mene pokroku a spravodlivosti žiadal zrušenie tzv. starootcovského práva šľachty, jej oddanenie a ďalšie zásahy zo strany štátu na uvoľnenie cesty národnému a sociálno-politickému progresu, industrializácie, vytvárania národného trhu, rozvoja obchodu a podnikania, teda opatrení hospodársky protifeudálnych, buržoázných

²⁰² *Tamže*, s. 351.

Tzv starootcovské právo alebo *avicita*, proti ktorej Štur brojil, bola inštitúciou feudalneho uhorskeho práva, ktorá vznikla z dávnejšieho právneho pomeru príslušníkov rodinného podielu a slúžila na zabezpečenie šľachtického dedičného majetku budúcim pokoleniam. Podľa jej zásad *avicitný* majetok nebol vlastníctvom toho, kto ho mal v držbe, ale patril celému rodu, ako živým tak i budúcim potomkom. Držiteľ nemohol takyto majetok scudzit.

Zrušenie tejto tradičnej zabezpečky zachovania dedičných majetkov v šľachtických rodinách bolo podľa Štura jednak logickým dôsledkom zrušenia *urbara*, jednak si ho vynucoval rozvoj hospodársko priemyselneho a obchodneho podnikania.²⁰³ Urbárske odkúpenie znamená u Štura pre *avicitu* stratu akehokoľvek základu jej ďalšej existencie. Odkupene zeme sa stávajú slobodným majetkom s plným rozsahom dispozičného práva, kým majetky šľachty s výlučnými právami šľachtickej rodiny ako celku by v skutočnosti zostali aj naďalej nedotknuté, neslobodne, keďže by sa nemohli voľne scudzovať, to by viedlo jednak k rozporu medzi *zemanmi* a *nezemanmi*, jednak by znamenalo škodu pre samo *zemianstvo*, „*nuelen v hospodarskom, ale napospol v priemyselnom a pravnom ohľade*“²⁰⁴

Existencia *avicity* oslabovala bezpečnosť *nezemanov*, ktorí mali v držbe šľachtické statky, čo ich, prirodzene, odrádzalo od kupy, ale aj držby. Cena takýchto statkov bola v dôsledku toho veľmi nízka, a teda nevýhodná pre ich šľachtických majiteľov či držiteľov. *Nezemanovia* preto neradi poskytovali na takéto majetky úvery, čím sa brzdil rozvoj priemyslu a hospodárstva, v podstate teda *avicita* prekažala uskutočňovaniu hospodárskeho programu *buržoázie*. Štúr preto žiada „*pre právo všetkých obyvateľov krajinských, pre rozkvit hospodárstva, priemyslu našej vlasti i pre dobro samých zemanov*“, aby sa právo starootcovske alebo dedičnosti

²⁰³ Nemožnosť scudzovania takéhoto majetku totiž obmedzovala poskytovanie úveru naň, i keď sa pripušťala tzv. záložná držba, t. j. dočasný prevod majetku z dlžníka na veriteľa, ktorá síce zmierňovala negatívny dosah *avicity*, neumožnila však celkom cestu k dispozičii s ním.

²⁰⁴ *Polnické state a prejavy*, s. 251

majetku na budúcom sneme zrušilo, a tým slobodné predávanie a kupovanie statkov zemských, bez všetkých zaprek, konečne do života dostalo“²⁰⁵

Ďalšou demokratickou a progresívnou požiadavkou Štura bol návrh na zdanenie šľachty *Privilégium „daneprostosti“* šľachty patrilo medzi jej najvýznamnejšie výsady, ale zároveň aj medzi výsady, ktoré opozícia najčastejšie napádala. V Uhorsku sa k zdaneniu šľachty chystala už Mária Terezia a pred snemom roku 1764 boli už vypracované aj konkrétne návrhy, ktoré však snem neprijal. Podobne pochopil aj Jozef II. a šľachta si zachovala oslobodenie od platenia daní až do revolúcie 1848.²⁰⁶

Nespravodlivosť daňovej politiky uhorského štátu Štúr napadol predovšetkým v *Náradách ku zlepšeniu stavu našej krajiny*, kde skutočnosť „*daneprostosti*“ šľachty uvádza na druhom mieste základných nedostatkov v krajine.

Podľa jeho odhadu sú $\frac{3}{4}$ pôdy v krajine oslobodené od dane, a tak daňová tarcha spočíva na poddaných a mestách. Šľachta, ktorá najviac užíva z bohatstva krajiny, platí v skutočnosti iba na krajinské snemy a inak je od dane oslobodená. Takáto očividná nerovnosť podľa Štura škodí dobrej povesti krajiny v celej Európe a je tiež jednou z hlavných príčin mnohých ďalších nedostatkov. „*Toto je istotne najväčšia nespravodlivosť, ktorá sa v našich pospolných poriadkoch nachodí, je to najväčšia škoda našej krajiny, bo preto nemáme sudy tak, ako by to bolo treba, dobre zriadené, máme nedostatok v školách a školy najmä nižšie, biedne a zle usporiadané, preto máme na mnohých miestach zlé cesty atď.*“²⁰⁷ Štúr argumentuje aj všeobecnou verejnou mienkou, ktorá zdanenie *zemianstva* vyžaduje a očakáva, aby *zemianstvo* platilo „*daň podľa síl svojich, platilo v tom pomere a od toho ako druhí obyvatelia a od čoho tí platia*“²⁰⁸ Okrem toho však z hodnôt, ktoré patria iba šľachte, a luxusnu daň, respektíve daň z prepychu

²⁰⁵ Tamže, s. 330

²⁰⁶ Ten istý *marcovy* uhorsky snem schválil na jar 1848 okrem iných aj zákon o zavedení zásady rovnomerného daňového zataženia všetkých obyvateľov.

²⁰⁷ *Polnické state a prejavy*, s. 330

Predovšetkým musí šľachta platiť daň z pôdy a statkov, tiež daň z mýta a daň za poštové služby a služobníctvo. Výhoda zdanenia zemianstva z jeho pôdy je podľa Štúra okrem iného aj v tom, že by sa konečne určila, respektíve sprehľadnila vymera zemepánskej pôdy a získal by sa prehľad o rozlohe pôdneho bohatstva krajiny i jednotlivcov.

Štúr navrhuje, aby šľachta platila daň z pálenia liehu, ktorá je odôvodnená nielen hospodarsky, ale aj mravne, pretože z pálenia liehu má šľachta veľké príjmy a pritom pálenkou zbytočne otravuje ľud. Ďalej je nevyhnutné, aby šľachta platila daň za užívanie ciest a pošty, keďže tieto verejne prostriedky a zariadenia uživa rovnako alebo v ešte väčšej miere ako ostatní obyvatelia, čo by prispelo aj zlepšeniu veľmi zleho stavu ciest. Ďalšou daňou šľachty by mala byť daň za služobníctvo, ktoré svedčí o dostatočnom majetku. Zdanit sa mali krčmy, sklady, jatky a vôbec tzv. *regálie*. Štúr je presvedčený, že zdanenie šľachty prinesie krajine veľký ošoh a bude v plnom sulade so „*spravodlivosťou, ktorá je základom štátov*“.

Jednou z dôležitých súčastí Štúrovho protifeudálneho programu bol boj za zastupiteľské a hlasovacie právo miest na sneme a vôbec boj za ich väčší a rozhodujúcejší podiel na určovaní politického života krajiny. Aj v tomto ohľade, ako to vyplýva z jeho argumentácie, stojí jednoznačne na platforme meštianstva a podnikateľstva, najmä pre jej nižšiu vrstvu presadzuje väčší vplyv v mestských správach, ale aj väčší vplyv na politiku miest vôbec. Mestá boli v konečnom dôsledku svojím zložením obyvateľstva nielen Štúrovým potenciálnym spojencom, ale aj v konkrétnostiach mali už v tom čase so Šturom niektoré spoločne či podobné programové body, čiže boli do určitej miery samy protifeudálnou silou a materiálnou základňou Štúrovho programu a reformiem. Bolo by preto nesprávne chápať a vysvetľovať Štúrovo vystupovanie za zvýšenie politických práv miest iba ako povinnosť vyplývajúcu z jeho funkcie poslanca za mesto Zvolen.

²⁰⁸ Tamže, s. 331

Tzv. slobodné kráľovské mestá, medzi ktoré patrili aj Zvolen, si udržali až do roku 1848 istú autonómiu a spolu s banskými mestami stáli pod právomocou panovníka ako majetok koruny. Ich zástupcovia sa zúčastňovali na zasadnutiach stavovského snemu, pričom každé mesto malo jeden hlas. Neskoršie však v dôsledku tlaku stavov na panovníka sa vytvorila taká prax, podľa ktorej mali mestá pri hlasovaní bez ohľadu na ich počet iba jeden hlas. Práve túto skutočnosť mal Štúr na zreteli, keď v *Našich nádejach a žiadostiach k nastavajúcemu snemu* konštatoval stratu pôvodných snemovných práv miest, ich faktické vylúčenie z vplyvu na zákonodarnú činnosť snemu a tým i vylúčenie z tohto vplyvu zástupcov meštianstva.

V obnovení práv jednotlivých slobodných kráľovských miest vidí Štúr veľmi správne aj zvýšenie vplyvu priemyselných kruhov, t. j. vzrástajúcej sa buržoázie na krajinské záležitosti a protivahu šľachty, ktorej by sa podľa jeho mienky za dostatočného zastúpenia miest v sneme nikdy nebolo podarilo získať toľko práv a výhod na úkor iných stavov, ako k tomu v skutočnosti došlo.

Skutočné využitie práv miest na sneme však Štúr podmieňuje reorganizáciou ich správy predovšetkým z hľadiska väčšieho podielu drobného meštianstva na rozhodovaní o mestských otázkach a z hľadiska oslabenia hospodárskej závislosti miest od komory a stolice.²⁰⁹

Ako sme už uviedli, Štúrova obrana práv slobodných kráľovských miest nevyplývala len z jeho poslanskej funkcie, ale bola aj súčasťou, a to imanentnou, jeho programu ako celku. Z upravenia mestskej rady Zvolena Štúrovi ako poslancovi za Zvolen na snem zvolaný do Bratislavy na 7. novembra 1847 vyplýva, že v mnohom sa aj bez tejto závislosti zhodovali so Štúrovými názormi.²¹⁰ Poslanecký mandát umožnil však Štúrovi predovšetkým vystúpiť priamo pred zákonodarným orgánom a predniesť

²⁰⁹ Uhorská komora — vládny uhorský orgán, ktorý mal na starosti financie, čiastočne i dane, korunné a komorné statky, soľny a banský regál, colné veci, poštu a dôchodky z kráľovských miest.

²¹⁰ Pozri bližšie *Listy II, Poverovacia listina a úpravy vyslancovi*, s. 441—442.

aj vlastne podnety a návrhy Jeho prejavy na uhorskom sneme totiž ukazujú, že upravy mestskej rady Zvolena značne prekračoval a využíval tribunu snemu aj na prednesenie tých vlastných návrhov, ktoré mu upravy neprikazovali a svojim obsahovým zameraním prekonávali upravy aj z hľadiska revolučnosti

Upravy mestskej rady obsahovali 15 bodov, ktoré mal Štúr na sneme tlmočiť. Prve štyri body sa v podstate dotýkali iba oficiálnych výslovení povinného oficiálneho holdu panovníkovi a jeho rodine, zosnulému arcikniežatu Jozefovi, voľby arcikniežata Štefana za uhorskeho palatina, prednostného rokovania o kráľovských návrhoch a podaniach

Štúr mal v zmysle uprav predovšetkým pokračovať v presadzovaní starých zákonných prav slobodných kráľovských miest, najmä ich práva na hlasovanie. Okrem toho mal 1) hlasovať za to, aby sa slobodne kráľovské mestá zriadili bez prijatia dozorcov, čiže aby sa tým nezatažili pokladnice miest, 2) bojovať proti nedostatkom v dodržiavaní princípu spravodlivosti, 3) podať návrh na zákon, podľa ktorého by všetci obyvatelia boli povinní úmerne znášať všetky verejné tarchy krajiny, 4) prerokovať otázky usporiadania verejného vyučovania, 5) posúdiť snemovú interpretáciu zákona o prestupoch z roku 1844, 6) žiadať zrušenie avicity (dedovizentstva), 7) žiadať vydanie zákonov napomáhajúcich rozvoj obchodu, ktorý je v krajine ešte na veľmi slabých základoch, 8) žiadať vydanie zákona o zakaze vyvozu peňazí, 9) žiadať schválenie návrhu trestného a banskeho zákona, 10) žiadať vystavbu vojenských kasární v meste Zvolen

Štúr v prejavoch na sneme návrhy uprav mestskej rady nielen splnil, ale aj prekročil. Väčšina inštrukcií, ako jednoznačne vyplýva z ich obsahu, plne korešpondovala so štúrovými názormi a návrhmi už predtým opakovane vyjadrenými alebo prednesenými. Svedčí to o tom, že v slobodných kráľovských mestách nadobudli prevahu sily, ktoré postupne presadzovali svoje silnejšie pretenzie na účasť v politických a hospodárskych veciach krajiny, t. j. v podstate sily mladej buržoázie

Štúr svoju poslanceckú aktivitu neohranil inštrukciami mestskej rady. Na sneme predniesol, kritizoval a navrhoval aj iné

otázky, ako napríklad zrušenie urbára, poskytnutie politických a zastupiteľských prav oslobodenému (vykúpenému) ľudu, zrušenie ďalších privilégií šľachty atď. Zasadzoval sa za riešenie otázok, ktoré tvorili imanentnú súčasť jeho demokratického a protifeudálneho programu a ich nastolovaním si na jednej strane vyslužil nenávisť aristokracie a reakcie, no na druhej strane obdiv a uznanie dokonca aj u predstaviteľov maďarskej liberálnej opozície.²¹¹ Na sneme Štúr jednoznačne vystupoval ako *najhorlivejší zástanca úplného zrušenia poddanstva, občianskej rovnoprávnosti a natrvalo sa zapísal do dejín protifeudálneho boja v Uhorsku.*

* * *

V súvislosti so štúrovými názormi na uhorské pozitívne právo a jeho kritikou žiada sa pre úplnosť uviesť niektoré jeho myšlienky obsiahnuté v článkoch *Hraničné myta* a *Zmenkové zákony*, v ktorých vystupuje za likvidáciu právnych zábran rozvoja priemyslu a obchodu v Uhorsku

Štúr analyzuje komplikované colné vzťahy v Uhorsku a Rakusku a rozoberá tiež jednotlivé druhy ciel, ako aj ich vhodnosť pre jednotlivé krajiny

Tzv. ochranné cla alebo mýta pokladá za vhodné predovšetkým pre zaostalé krajiny, „*ktoré prave alebo domáci priemysel vzbudzovať začínajú, alebo už začatý zdokonaľujú chcú.*“²¹² Preto

²¹¹ Keď Štúr na uhorskom sneme žiadal zrušenie poddanstva a šľachtických privilégií už počas prejavu ho prerušovali uhorskí statkári výkrikmi. Vtedy vraj len Lajos Kossuth nahlas prejavoval súhlas, ako jediný susol Štúrovi ruku a blahoželal mu tvrdiac, že mu tiež na srdci leží osud „*úbohého poddaného ľudu*“, hoci predtým mylne považoval poddanstvo za nemeniteľný „*osud ľudu*“ (Pozri Fraňo Rutkay: *Veľký demokrat a humanista*, Sloboda, 22. októbra 1965). V tejto reči totiž Štúr (21. decembra 1847) reaguje na v sneme prednesenú reč L. Kossutha, v ktorej označil poddanstvo za „*osud*“ a „*beh sveta*“. Štúr s týmto tvrdením nesúhlasil: „*ja ale v tomto vonkoncom žiaden osud nevidím a chrdám Boh, aby v tom aj ďaký osud ležal. Takým činom by sa stav poilačených v ľudskej spoločnosti ani polepšil ne-dal*“ (*Politické state a prejavy*, s. 345)

²¹² *Politické state a prejavy*, s. 271

súhlasil s Listom, ktorý vystupil proti „slobodnému obchodu“ na obranu ochranných ciel, ochranárskej colnej politiky v počiatkoch priemyselného rozvíjania krajín. V tejto súvislosti Štur správne poukazuje na škodlivú colnú politiku rakúskeho absolutizmu, na ktorú Uhorsko doplácalo a ktorá slúžila ako jeden z prostriedkov na udržanie agrárnej zaostalosti Uhorska a bola brzdou jeho industrializácie. Štúr vystihol, že príčiny uhorskej zaostalosti v oblasti rozvoja priemyslu netreba vidieť iba v colnej politike, ale chápe ju ako ohnivko celej reťaze nedostatkov a prekážok, ktoré bránia rozvoju priemyslu a zvyšovaniu bohatstva krajiny,²¹³ pričom ich hneď aj vyratúva, odvolávajúc sa aj na vlastné predchádzajúce kritické pripomienky k všeobecným nedostatkom v krajine.

Štúrov názor na colnú politiku v Uhorsku bol objektívne veľmi pokrokový, pretože ochranárska politika, ktorú hlásal, napomáhala rozvoj kapitalistických výrobných síl v Uhorsku, ktoré boli — okrem iného aj v dôsledku sebeckej colnej politiky Viedne — iba málo rozvinuté.

V otázkach zmenkového práva Štúr ako vážnu prekážku rozvoja hospodárskeho a obchodného podnikania kritizuje predovšetkým slabú záruku uverov, pretože v praxi mohol veriteľ hovoriť o šťastí, ak mu vôbec vrátili požičané peniaze. Z tohto aspektu Štúr opätovne útočil na avicitu a ďalšie výhody zemanov, keďže ich majetky sa pri vymáhaní požiadaviek veriteľa nemohli predávať. Tento Štúrov útok proti šľachte je už typickým útokom reprezentanta novej spoločnosti proti zadĺženým zemanom neschopným hospodársky podnikat.

V polemike o zmenkových zákonoch Štúr správne vystihol súvislosť obehu peňazí s rozvojom industrializácie, obchodu i priemyslu, preto žiadal vytvorenie moderného úverového a zmenkového systému.²¹⁴

²¹³ „Istá vec je, ako sme už povedali, že my pre ochranné mýta rakúske trpíme, medzi tým všetku vinu na toto skladať, našej nemajetnosti a nedostatku len tým mýtam príčinu dávať bolo by zase len viniť druhého z našej vlastnej neusilovnosti a nedostatkov.“ (Polucké state a prejavy, s. 276)

Nové zmenkové právo malo byť jednak zábezpečkou uverov, jednak impulzom na uvoľnenie obehu peňazí. Štur pomerne podrobne rozvíja výhody zmienek pre obchodníkov, vyzdvihuje ich pozitívny hospodársky význam, ale zároveň aj význam politický. Zmenkové zákony víta ako politický a sociálny pokrok, „*Jebo sa zákonmi týmto začala prerážať cesta rovnosti pred právom medzi pánni a inými stavmi ľudu, od zákona dosiaľ nevelim šetrenými a od pánov napospol len za zberbu považovanými*“²¹⁵

Rovnosť strán v zmenkovom práve sa prenáša aj do sudného procesu, a to bol ďalší dôvod, pre ktorý ho Štur kladne oceňoval.

Pravda, Štúr dobre videl aj nebezpečenie, ktoré zmenky prinášali najmä tým, ktorí neboli so zmenkovým právom naložení oboznámení, teda predovšetkým roľníkom, pospolitému ľudu. Nepriamo ich varuje pred užerníckym podrobným opisom jednotlivých druhov zmienek a procedúr, ktoré s ich vystavovaním a uhrádzaním súviseli. V zásade však Štur zmenkové právo považoval za jeden z prostriedkov rozvoja obchodného a priemyselného podnikania, za jeden z nástrojov mladej buržoázie v boji proti šľachte a jej privilégiám.

Štúrove názory na právo tvoria dôležitú, aj keď nie najdôležitejšiu stránku jeho politicko-mysliteľského profilu. Zložitost jeho svetonazoru a práve ním značne ovplyvňovaná praktická verejnopolitická činnosť si však vyžadujú aj poznanie týchto aspektov jeho myslenia.

Veď Štúr sám vychádzal v prístupe k riešeniu problémov z poznatku, že ak sa máme pustiť do usporadúvania vlastných záležitostí, „*nemame to robiť len na jednej strane, ale sa musíme všetkých strán života prichytiť, jedno s druhým je v tuhom spojení, jedno do druhého sa zavíja a vzajomne na seba účinkuje*“²¹⁶

²¹⁴ „*že ale na tento spôsob, t. j. keď sa peniaze ukryvajú a do obehu neprichodia, o podujatiach priemyselných, obchode, atď. reč byť nemôže, samo od seba sa rozumie*“ — Polucké state a prejavy, s. 290

²¹⁵ Polucké state a prejavy, s. 293

²¹⁶ Tamže, s. 245

Poznanie jeho názorov na pravo a jeho ulohu v živote spoločnosti je o to potrebnéjšie, že ak odhliadneme od niektorých aj konzervatívnych prvkov pohľadu na pravo vôbec, najmä kritika uhorskeho platného práva zohrala mimoriadne mobilizačnú a pokrokovú úlohu. Práve v jej rámci, vystupujúc s kritikou na adresu uhorskeho zákonodarstva, ako to zdôraznil aj Alexander Dubček v slavnostnom prejave k 150. výročiu narodenia Štura „*požadoval zákony, zabezpečujúce majetok jednotlivca i národa, zákony na ochranu ľudskej cti a dôstojnosti, rozvoj vzdelanosti, občianskej rovnosti a bratstva narodov*“²¹⁷

Šturova kritika uhorskeho práva a jeho návrhy na kvalitnejšiu novú právnu úpravu najpalčivejších otázok doby mali hlboký sociálny, politický, humánný a demokratický obsah, zodpovedali túžbam slovenskeho národa a predstavovali súčasť pokrokového, demokratickeho programu, pred ktorého uskutočnením stala vtedajšia spoločnosť

²¹⁷ Pravda, 30. októbra 1965

V. K Štúrovej orientácii po revolúcii 1848—1849 — vplyv revolučných udalostí na jeho názory

Porevolučnému obdobiu Šturovho života, jeho verejnopolitickej činnosti i literárnemu dielu sa nevenuje toľko pozornosti ako obdobiu predrevolučnému, respektíve revolučnému. Takyto prístup k Štúrovi má síce logické opodstatnenie, zároveň však pri naša nebezpečenstvo oklieštenia uceleného a komplexného pohľadu na jeho činnosť a dielo.

Isteže, ťažisko Štúrovej verejnopolitickej činnosti spočíva v rokoch predrevolučných a revolučných, keď prakticky dosiahla vyvrcholenie. Z tohto akiste vyplýva primárny záujem o túto etapu jeho života. Okrem toho zostáva faktom, že Šturovo verejné pôsobenie po revolučnom vyvrcholení nebolo ani zďaleka také intenzívne ako predtým.²¹⁸ Treba však vidieť aj to, že ani tých 5—6 rokov života po revolúciu nestrávil v úplnej nečinnosti a neplodnosti, aj keď sa utiahol do modranskeho ústrania, nezastával žiadnu funkciu alebo úrad, trpel hmotným nedostatkom a pod policajným dozorom žil až do tragickej smrti. Štur sa však ani v takejto takmer beznadejnej situácii neutiahol do úplnej pasivity a v rámci možností osobných i okolností daných upevňujúcim sa viedenským absolutizmom zúčastňoval sa na jednotlivých akciách slovenskeho národného života a najmä sa venoval literárnej práci.²¹⁹

²¹⁸ Okrem toho istotne neprispela k poznaniu Štúroveho pôsobenia po revolúciu ani skutočnosť, že jeho *Slovanstvo a svet budúcnosti* nebolo v slovenčine vydané až do roku 1993.

²¹⁹ Štur vydal v roku 1853 svoje *Spevy a piesne* v roku 1853 knihu *O národných písniach a povéstech plemen slovanských*.

Štur sa usiloval predovšetkým zhodnotiť skúsenosti z revolúcie z hľadiska ďalšej budúcnosti slovenskeho národa. Jej výsledky ho sklámali na celej čiare. Rakúskej cisárskej vláde sa totiž pomocou ruského cára podarilo nielen poraziť maďarsku revolúciu, ale aj postupne zaviesť a upevniť v celej ríši absolutizmus, namiesto demokratického politického režimu zaviedla viedenská vláda tzv. bachovský absolutizmus — policajný režim, ktorý sa zamerával na rozbitie revolučných ilúzií a nastolil politiku silnej ruky aj proti spojencom z obdobia revolúcie, teda aj proti Slovákom a ich vedúcim predstaviteľom „*Socialne a politické ustupky, ktoré pod náporom pokrokových zložiek spoločnosti musela urobiť vládnuca trieda, sa postupne redukovali*“, ²²⁰ a viedenská vláda dala nedvojzmyselne najavo, že sa od sľubov z čias revolúcie distancuje. Pokiaľ ide o národné práva Slovákov, Bachov absolutizmus už v zarodku potláčal každý pokus o realizovanie sľubovanej národnej slovenskej samosprávy a prenasledoval jej organizátorov z radov štúrovcov, presadzoval v slovenskom hnutí konzervatívne protištúrovské skupiny. Vydávanie Štúrových *Slovenských národných novín* sa neobnovilo, naopak, sama vláda začala už v roku 1847 vydávať úradné *Slovenské noviny*, a to v staroslovenčine, teda prakticky v češtine, čo tak ťažko vytvorenu jednotu slovenskeho hnutia v jazykovej sfére podstatne oslabilo, respektíve narušilo. V dôsledku toho sa v hlavných skupinách slovenskeho národného hnutia namiesto zjednotenia síl na obranu revolučných výdobytkov dostáva na program opatrná otázka spisovného jazyka, ktorá sa definitívne vyriešila až vydaním Hattalovej *Kratkej mluvnice slovenskej* v roku 1852.

V každom prípade slovenské národné hnutie prežíva v porovnaní s predrevolučným obdobím krízu, a len ojedinele sa začínajú podniknúť pokusy o paralyzovanie akcií organizovaných pod egidou viedenskej vlády, ktoré boli nielen v rozpore so Štúrovým programom, ale aj s objektívnymi potrebami ďalšieho vývoja slovenskej spoločnosti.

²²⁰ Mráz, A., *Ludovít Štur v slovenskom živote po roku 1849*. Zborník SAV, s. 67

V liste Michalovi Chrástekovi sa Štur stažuje prave na tieto akcie, konané proti jeho vôli „*Nič, čo robia, nerobia tí Staroslováci s radou a vôľou Hurbanovou a mojou, ale všetko i proti prvotným našim radám i proti našej vôli*“ ²²¹

Pravda, kríza slovenského národného hnutia nevázala natoľko vo vnútorných základoch, ale v prvom rade v objektívnej situácii po revolúciu, ktorá bola prakticky vo všetkých oblastiach porazená, i keď priniesla zrušenie roboty a feudálnej závislosti poddaného ľudu. Väčšina revolučných úloh zostala nevyriešená. Národnostný utlak sa ešte väčšmi zostril. Realizácia hlbokých demokratických premien, medzi nimi aj vyriešenie národnostnej otázky, zostali aj naďalej ulohou ďalšieho vývoja ²²²

Štur skoro pochopil, že viedenská vláda Slovákov zradila, postupne stratil i posledné nádeje vkladané do cisárskeho dvora, pokiaľ išlo o riešenie slovenskej národnej otázky. Pochopil, že jeho taktika boja proti maďarskej revolúcii po boku cisárskych vojsk bola z tohto hľadiska bezvýsledná; preto svoj postoj k Rakúsku revidoval. Už v liste I. I. Sreznevskému z 15. decembra 1850 ²²³ otvorene odhaľuje a obviňuje rakúsku vládu zo zrady a už tu sa prejavujú prvé náznaky jeho orientácie na Rusko, v ktorom vidí víťaza nad Maďarmi, velebí ruské vojská a ich bratský vzťah a správanie k Slovákom.

Sám Štúr krízovosť slovenskej situácie i nepriaznivé podmienky ďalšieho presadzovania slovenskej veci citlivo a trpkopocitoval a prežíval „*Na nás kam dial horšie časy prichodia*“, píše I. I. Sreznevskému, „*predtím čo aj pod jarmom maďarským mali sme predsa aký taký život a spojenia, ale teraz v nemeckom cviku, v stave obleženia nemáme ničoho, sme roztratení a hľvieme. Žalostná, ale pravdivá vec. Nemci nám po víťaznom boji sľubili rovnoprávnosť národnú, Maďari su zbití, ale rovnoprávnosť vyšla na posmech. Mužovia slovenskí od vlády su odstrčení, potupení,*

²²¹ *Cestou života trnistou*, s. 217

²²² Mráz, A., citované dielo, s. 67

²²³ *Pozni Listy II*, s. 237

prenasledovaní ľud sa žaluje na veľké dane a druhé ťarchy, slovom naš stav je žalostny ²²⁴

Štur smutne konštatuje opätovne potlačanie slovenčiny silnejúcim germanizačným tlakom „*V sudoch panuje ešte vždy najviac maďarčina, v administrative temer ulnikom nemčina, i latinčina ešte kde tu sa ukáže, slovenčina ale odsudena je len na dopisy k obcam a na prosby vychadzajúce od ľudu*“ ²²⁵ V tomto liste Štur už jednoznačne vidí východisko z úpadku v oslobodení porobených slovanských národov v Rusku „*Komu pan Boh, tomu vsetci svatí a nám sa zdá byť Boh so svatou Rossiou*“ ²²⁶

Bez ohľadu na taketo sklamanie Štur nestráca vieru v spravodlivosť slovenskej veci a jej vynešenie, a využívajúca, resp. pokiaľ možno sa využiť aspoň minimum priestoru, ktoré mu rakusky absolutizmus dovoľoval, aby opätovne oživil hnutie fakticky umrtné kontrarevolúciou. Predovšetkým sa usiloval o obnovenie vydávania slovenských politických novín. Ako vysvetľuje v liste Michalovi Chrástekovi už začiatkom roka 1851, chcel či mienil spolu s Hurbanom vydávať v Trnave slovenské politické noviny ²²⁷. No viny mali byť akýmsi signálom skončenia relatívnej nečinnosti Štura a jeho najbližších spolupracovníkov a mali sa stať tiež zjednocovateľom revolúciou a kontrarevolúciou roztrieštených síl. Aj keď Štur vidí, že po vydaní novín a verejnom vystúpení „*s tým Staroslovákmi nepustíme sa do žiadneho boja*“ ²²⁸, je zrejme, že aj prostredníctvom novín chcel presadzovať opravenosť stredoslovenčiny ako slovenskeho spisovného jazyka proti staroslovenčine, respektive češtine. Ak sa „*dištancoval od rozhorčených bojov a polemík, ktoré sa viedli na stránkach obnovených Hurbanových Slovenských pohľadov*“, zrejme nepokladal pomery za vhodné, aby sa v nich medzi Slovákmi viedli vnútorné spory“ ²²⁹

²²⁴ *Cestou života trnistou* s. 226—227, List I I Sreznjevskemu z 23. januára 1851

²²⁵ Tamže s. 226—227

²²⁶ Tamže s. 239—240

²²⁷ Tamže, s. 240

²²⁸ Tamže, s. 218

²²⁹ Mraz, A., citované dielo s. 70

Zároveň však pozorne sledoval vyvoj pomerov, literárne veľmi intenzívne pracoval, udržoval písomne i osobné styky a hlavne písal, nestracajúc z mysle svoje pôvodne zámery národného a sociálne politického oslobodenia slovenskému ľudu, o čom sa snaží presvedčiť aj spolupracovníkov a známych. V liste Jozefovi Kutlíkovi síce hodnotí kultúrny a myšlienkový pohyb na Slovensku veľmi skepticky, no predsa nestráca nádej, že sa zakrátko rozvíri „*Trebas tak otvorene sa nepohubujeme a pohubovať sa nemôžeme ako dakedi, neodložili sme preto ani naše túžby ani naše nádeje. Nádeje, ktoré nás oduševňovali a viedli predtým, vedú nás i dnes a to tým viac, že vidíme že usilia naše včas prjevratov nežmaňli sa celkom, bo strana naša i počtom i povedomom očividne sa zmohla*“ ²³⁰ Odhodlanie pokračovať aj v porevolučných časoch v boji za uskutočnenie svojho národnooslobodzovacieho a sociálne-politického programu Štúr potvrdzuje napríklad v liste Heinrichovi Attemsovi, ministerskému komisárovi a neskoršie županovi bratislavského vojenského distriktu, ktorému sa sťažuje na zle zaobchádzanie uradov s jeho blízkymi a prosí ho o podporu pri získavaní povolenia od vlády na vydávanie „*politického časopisu v materskej reči. Veducimi zasadami v mojom časopise zostanú tie, za ktoré sme bojovali*“ ²³¹

Zo Štúrovej korešpondencie, no i z jeho článkov publikovaných najviac v Hurbanových *Slovenských pohľadoch* teda vyplýva, že napriek pochopeniu dôsledkov porážky revolúcie sa nevzdáva, ale i naďalej stojí za svojím programom a verí v jeho uskutočnenie.

V novej situácii vracia sa Štúr v novej podobe a v nových intenciách k myšlienke slovanskej jednoty. V nej hľadá cestu k slobode, orientujúc sa na najväčší a najsilnejší slovanský štát — cárské Rusko.

Štúrovo celoživotné presvedčenie o svetovo historickej misii slovanských národov sa preto s novou silou premieta v jeho posmrtno vydanom spise *Slovanstvo a svet buducnosti*, ²³² kde sa do-

²³⁰ *Listy II*, s. 249

²³¹ *Cestou života trnistou*, s. 223

²³² Thto Štúrovo dielo napísané po nemecky v slovenskom preklade všeobecne ne-

pracúva až k myšlienke hegemonie cárskeho Ruska v slovan-
skom svete

Štúr trúchli nad smutným udelom slovaných národov a uka-
zuje cestu k ich pozdvihnutiu, pevne veriac v reálnosť svojich ná-
dejí „*Skišani tymi istymu osudmu čaka nas spoločná budú-
nosť*“, píše v úvodnej stati spisu²³³

Táto „budúcnosť“ je neoddeliteľná od pevnej slovankej jed-
noty a Ruska Európsky Západ je podľa Štura v rozklade, prežil
sa, skončil svoj progresívny vývoj, a preto nemá budúcnosť Na
rozboře pomerov v západoeurópskych krajinách pokúša sa Štur
dokázať prežitie a konzervatívnosť týchto štátov a postaviť proti
nim ako protiklad zidealizované Slovanstvo, predovšetkým však
cárske Rusko Napríklad proti európskemu Zapadu, kde sa po-
dľa Štura neustále prehľbuje nedôvera medzi vládami a ľudom,
stavia už v článku Rusi (z roku 1848), Rusko, kde „*met takej ne-
zhody medzi vladarom a narodom, ako je inde, v ohľade tom je
tam viac súhlasov než vari kdekoľvek inde v Európe,*“²³⁴ a ďalej,
„*nech sa stane akokoľvek, to jediné je isté, že Rusko postupuje voľ-
ným ale rozmysleným krokom*“²³⁵

Podobné myšlienky idealizácie Ruska nachádzame už aj
v skorších Štúrových článkoch a prácach, no najmarkantnejšie
práve v spise poslednom

Zda sa, že Štúr v snahe dokázať prednosť Ruska pred euró-
pským Západom jeho zobrazovanie niekedy až úmyselne preex-
ponoval, pričom Rusko z vlastnej skúsenosti nepoznal a zrejme
aj preto nedostatočne videl, že je práve takým žalárom národov
ako Rakúsko, že ide o štát s takou istou feudálnou a vykorisťova-
teľskou podstatou

V opisovaní pomerov v Rusku Štúr predovšetkým ruskému
národu pripisuje všetky dobré vlastnosti, ktoré už dávnejšie

bolo dostupné Ak odhľadneme od dvoch ruských vydaní (1867 a 1909) prakticky
do roku 1993 bolo prístupné iba nemecke vydanie dr. Jozefa Jiráka z roku 1931

²³³ *Slovanstvo a svet budúcnosti*, s. 43

²³⁴ *Slovania bratia*, s. 286

²³⁵ *Tamže*, s. 280

u Slovanov zdôrazňoval v iných súvislostiach a pracach, vlast-
nosti, ako je čistota mravov, pohostinnosť, mierumilovnosť, láska
k domácejmu usadlému životu a pod Ruský ľud vraj ide za svo-
jou vládou, ktorá mu ukazuje cestu k sebarozvíjaniu Práve dob-
ré vzťahy medzi vládou a ľudom, t. j. prakticky medzi cárom
a ľudom, vzťahy patriarchálneho charakteru zabránili tomu, čo
sa udialo v ostatnej Európe, t. j. podmaneniu ľudu šľachtou.
Vo vzťahu k cárovi Štur hlása paternalizmus, t. j. otcovský vzťah
cara k narodu a synovskú lásku naroda k cárovi. Argumentom
Štura pri zobrazovaní spoločenských vzťahov v Rusku ako vzta-
hov harmonických a nekonzfliktných je i vyzdvihovanie starej slo-
vankej občiny, v ktorej existovala rovnosť vlastníctva pôdy, kto-
rá sa nedelila, čím sa vraj zabránilo pauperizácii a vzniku vrstvy
bedárov

Dnes je pravda, samozrejme, že Štúrova „ideálna“ charakte-
ristika niektorých povahových stránok ruskeho ľudu, črt ruského
štátu a spoločnosti, vplyvala nielen z neznalosti Ruska z vlast-
ného pozorovania, ale aj z čerpania tendenčne prikrašlených
prameňov z diel ruských slavianofilov. Okrem toho, ak chcel sta-
vať Rusko do protikladu k „rozkladajúcemu sa“ Západu, nemo-
hol nevyzdvihnúť aspoň tie jeho kladné stránky, o ktorých sa na-
zdával, že sú z hľadiska základu štátu rozhodujúce, teda v prvom
rade paternalizmus cara a relatívnu nezávislosť ľudu od ruskej
šľachty, ktorá sa vďaka cárovi zachovala.

V niektorých otázkach však Štur videl či zobrazoval Rusko re-
álne a spozoroval aj niektoré negatívne stránky, ktorých odstrá-
nenie kládol ako podmienku zjednotenia Slovanov pod hegemo-
niou Ruska V tomto smere v podstate prenáša svoje pôvodné
sociálno-politické požiadavky, ako sú zrušenie poddanstva, uzá-
konenie občiny a veľkých robotníckych kartelov, zrušenie privilégi-
í šľachty, rozšírenie politických práv na celý narod, likvidáciu
tajnej polície, zmenu zahraničnej politiky a iné.

Išlo teda o umiernený demokratický program premeny Rus-
ka, ktorý nedosahoval ani úroveň pôvodného Štúrovho progra-
mu v slovenských podmienkach, no i tak bola jeho realizácia
v Rusku — pod egidou cara ako Štúr dúfal — utópiou

Ak by sme si bližšie všimli Šturove myšlienky, zistili by sme, že pokiaľ ide o nazeranie na štát, svojich pôvodných názorov sa v podstate nevzdal, o čom najlepšie svedčí jeho vyzdvihovanie ruskej monarchie a paternalizácie cara ako hlavy štátu i viera v jeho dobrou voľu uskutočniť Šturom požadované reformy. Prirôdzené, že súčasne s tým je Štur presvedčený, že zárukou realizácie týchto reforiem je ich zakotvenie v zákonoch štátu.

Šturovo idealizovanie carizmu ako zjednotiteľa a osloboditeľa všetkých slovanských narodov dokazuje, pravda, aj to, že nepochopil, tak ako pred revolúciou vo vzťahu k rakúskej monarchii, socialno politickú podstatu carizmu a nevidel ani jeho veľkoruskú šovinistickú politiku proti neruským národom a narodnostiam ríše. V presvedčení o jedinej správnej ceste utlačaných a malých slovanských narodov utiekat sa k Rusku, Štur nechtiac naháňal vodu na mlyn ruskému výbojnemu „panslavizmu“, ktorý aj Šturovu ušľachtilo myšlienku slovanskej jednoty a svojpomocí chápal ako nástroj výboja a expanzie.

Šturova idealizácia carizmu ako predstaviteľa Slovanstva jednoducho vyplývala z motívov národného oslobodenia Slovákov. Hlavné spojivo Slovákov a ostatných slovanských narodov s Ruskom vidí Štur v spoločnom slovanskom pôvode, ktorý kladie na prvé miesto. V mene oslobodenia slovenského národa od maďarskeho útlaku pripúšťa aj možnosť vzdať sa svojho pôvodného zameru vytvoriť samostatný politický slovenský útvar a dokonca pripúšťa prijatie spoločnej reči a náboženstva. Na prvom mieste Šturových nádejí stalo teda národné oslobodenie podmieňujúce i socialno-politické oslobodenie slovenského ľudu, čo dokazuje najmä jeho kritika niektorých stránok carizmu. Veril teda v možnosť vymanenia sa Slovákov spod maďarskeho panstva v zmysle národnom, no oslobodenie socialne podmieňoval uskutočnením niektorých reforiem.

Súhrn Šturových reformných návrhov v podstate znamenal demokratickú premenu krajiny; z toho vyplýva, že Štur predsa len do značnej miery chápal feudálnu podstatu carizmu, napriek jeho idealizovaniu, a ani v mene národnej jednoty sa nechcel

bezpodmienečne vzdať tých vymožeností, ktoré aspoň dočasne priviedla na svet revolúcia rokov 1848—1849.

Spôsob zjednotenia Slovanov pod hegemoniou cárskeho Ruska Štur nekonkretizoval, čo môže vyplývať jednak z faktu, že spis *Slovanstvo a svet budúcnosti* nebol hotovým a definitívnym vyjadrením jeho názorov na danú otázku, pretože sám ho považoval iba za načrt definitívneho znenia, za víziu, no tragická smrť mu zabránila dielo prepracovať a dokončiť, ale aj z reálnych ťažkostí, ktoré s konkretizáciou takehoto spojenia nastávali. Je to vízia, prognóza, zúfalé hľadanie východiska zo slepej uličky. Západ, ktorému veril, ho sklamal.

Preto predbežne zvažuje ako predpoklady budúceho spojenia prijatie pravoslavia za náboženstvo všetkých Slovanov a ruštinu za ich spoločný jazyk. Pravda najmä pokiaľ ide o jazyk, Štur s jeho zavedením nespajal zanik jednotlivých národných kultúr a literatúr a taktiež samotnú realizáciu svojho zjednocovacieho projektu nepovažoval za okamžite vhodnú, ale, naopak, bol si dobre vedomý, že ide o zložitý a ťažký proces, na ktorý sa treba dlhšie pripravovať. „*Od samolubosti ľudskej sa očakávať nedá, žeby sa kmene naše na tento veľký krok ujednotajnenia dobrovoľne odhodlali, a za týchto okolností, keď sú pod cudzou nadvládou, nemožno to nijak ani presadiť, o tomto veľkom diele pre blaho Slovanov rozhodne sa až po naporom závažných udalostí politických. Zatiaľ je dobre budiť o vec zaujem, hovoriť o tom a myslieť na to prichystávať*“²³⁶

Aj z tohto citátu sa zračí jasne aj perspektívny zámer Štúrovho spisu vyjadrený koncom koncov už v názve, no zároveň aj *uto-pický charakter* tohto projektu zjednotenia, ktorý bol nereálny či už išlo o cieľ samotný, alebo o ruský carizmus ako zjednotiteľa.

Zrejme aj z týchto dôvodov, okrem faktu, že Štúrovo dielo dlho ležalo v rukopise a v slovenčine vyšlo až 1993, nezohrali v ňom vyslovené myšlienky takú úlohu ako myšlienky pred revolúcie a v jej priebehu, i keď v neskorších rokoch čiastočne ovplyvnili stúpencom politického panslavizmu, no i úprimných

²³⁶ Tamže, s. 289

rusofilov a slovanofilov. Netreba iste osobitne prizvukovat, že Štúrove idey slovanskeho bratstva, slobody slovanských narodov zohrali určitú ulohu počas 2. svetovej vojny ako mobilizačný faktor proti fašizmu

* * *

Zo stručne načrtnuteho Šturovho myslenia v porevolučných rokoch sa ukazuje, že jeho verejnopolitická aktivita podstatne ochabla, že v dôsledku ťažkých osobných problémov i prekážok zo strany Bachovho absolutizmu bol prinutený preniesť ťažisko svojej práce na prácu literárnu, ktorej podstatnú časť vyplnila tvorba prognostického spisu *Slovanstvo a svet budúcnosti*. V dokončení mu však zabránila nešťastná a tragická smrť, ktorá mu prekázala uskutočnenie aj ďalších smelých plánov, o ktorých snival.

VI. Z chronológie života a diela

Ľudovíta Štúra

- 1815 — 28. 10. sa narodil Ľudovít Štúr v Uhrovci, okr. Topoľčany. Pochádzal z rodiny učiteľa.
- 1827—1929 — študoval na nižšom gymnáziu v Rabe (Győr).
- 1829—1836 — štúdium na evanjelickom lyceu v Bratislave. Tu sa stal členom Spoločnosti česko-slovanskej a vystúpil s prvými literárnymi prácami, stal sa funkcionárom spoločnosti, organizoval jej aktivity (návšteva hradu Devín spolu so študentmi roku 1836 sa traduje ako „národný krst“). Redigoval a vydával literárne zborníky, nadviazoval prvé kontakty s poprednými vlastenecky orientovanými intelektuálmi slovenskými, českými a slovanskými, priateľstvo s J. M. Hurbanom, najdôležitejším spolupracovníkom.
- 1838—1840 — štúdium na univerzite v Halle malo rozhodujúci význam pre myšlienkové formovanie mladého Štúra, jeho štúdium usmerňoval P. J. Šafárik z Prahy (jazykoveda, história, politika, slavistika, filozofia Herdera a Hegla). Pobyt a štúdium v Nemecku rozšírili duchovný obzor mladého mysliteľa, rozšírili jeho osobné kontakty. Ako o tom svedčí rozsiahla korešpondencia, komunikabilita patrí k určujúcim črtám osobnosti budúceho angažovaného intelektuála.
- od októbra uverejňoval v pražských *Květoch* cyklus básní *Dumky večerní* (do augusta 1840).

- 1840—1843 — Štur pôsobil ako pedagóg na ev lyceu v Bratislave vo funkcii zastupcu prof J Palkoviča Zaslúžil sa o obnovenie vydavania periodického zborníka *Tatranka* ako spoluredaktor Redaktorske a vydavateľske aktivity sa stali trvalou súčasťou verejného učinkovania L. Stura
- 1841 — Štur navštívil po druhý raz básnika Jana Holleho, ktorý sa stal mentorom jeho jazykovej reformy za bernolakovcov (prvá návšteva v Maduniciach sa uskutočnila r 1836)
- Štur dokončil rukopis politického diela *Stary a novy věk Slovačů* (vyšiel až r 1935 v Bratislave v slovakizovanej češtine, v slovenčine vyšiel z podnetu Vincenta Šabíka až roku 1991 ako prvá publikácia vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov)
- 1842 — Štur podal žiadosť Miestodržiteľskej rade do Budapešti o povolenie vydávať slovenské politické noviny (urad vyhovelo žiadosti roku 1845)
- 40 rokov — Štur sa dostáva do centra slovenských aktivít čeliacich silnejšej maďarizácii, jeho intelektuálne pôsobenie dostáva eminentne politický charakter Su to najmä vystúpenia proti programu maďarizácie grofa Zaya, ktorý do neho zatiahol ev cirkev a školstvo od r 1840
- Štur ako jeden z hlavných organizátorov prosbo pisov panovníkovi Ferdinandovi V roku 1842 a 1844 požadoval zastavenie maďarizácie a akceptovanie základných národných práv Slovákov
- 1843 — hlavní predstavitelia šturóvskeho hnutia — L. Štur, J. M. Hurban, M. M. Hodža — sa v Hlbokom rozhodli zaviesť jednotnú normu spisovnej slovenčiny Novú kodifikáciu odobril aj popredný

- bernolakovec J. Holly, jej hlavným odporcom sa stal zástanca československej jazykovej jednoty J. Kollar
- cirkevný konvent pod Zayovým nátlakom zakázal Šturovi prednášať na Katedre reči a literatúry čes-slovanskej na ev lyceu v Bratislave, pozbavil ho i namestníckej funkcie Solidarizujúce sa študentstvo opustilo školu
- Štur vydal v Lipsku politický spis *Die Beschwerden und Klagen der Slawen in Ungarn über die gesetzwidrigen Uebrigriffe der Magyaren* (Ponosy a žaloby Slovákov na protipravne prechmaty Maďarov)
- 1844 — Štur vypracoval návrh koncepcie prvej celonárodnej kultúrnej inštitúcie Tatrin, spolok vznikol 26. augusta v Liptovskom Mikuláši
- Družstvo Srpske slovesnosti, organizácia inteligencie Srbska v Belehrade, zvolilo Ľ. Stura za člena korešpondenta
- Štur pracoval na teoretickom a koncepčnom zdôvodnení svojej jazykovej reformy ako bazy zjednotenia Slovákov (spisy *Nauka reči slovenskej, Narečja slovenskaja*)
- 1845 — Štur dostal povolenie na vydávanie *Slovenských národných novín*, prvého slovenskeho politického orgánu s literárnou prílohou *Orol tatarský* Vychádzali v novom spisovnom jazyku a gramatike Slováci takto dostali prvé vlastné médium artikulujúce ich sebachápania, prispievajúce ku kultúrnej, sociálnej a politickej zrelosti Boli platformou Šturóvskeho myslenia
- Štur vydal vo Viedni brožúru *Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarsmus* (Devätnaste storočie a maďarizmus), v slovenskom preklade je prí-

- stupne vo vydaní L. Štúr *Slovanstvo a svet budúcnosti* Bratislava 1993, s 23—41
- 1846 — v Bratislave vyšli Sturove kodifikátorské jazykovedne a inštruktívne diela *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanija v tomto náreči, Nauka reči slovenskej* — diela bezprecedentného významu pre konštituovanie kultúrneho i politického národa Slovákov
- 1847 — Štúr sa stal poslancom uhorskeho snemu za mesto Zvolen 17 novembra na jeho zasadnutí v Bratislave predniesol prvú reč, 21 decembra ďalšiu Vystupuje v nich za oslobodenie ľudu od poddanstva, za práva národov, vzdelanosť, rozvoj hospodárstva
- 1848 — 18 marca na sneme v Bratislave bolo vyhlásené zrušenie poddanstva v Uhorsku Štúr predniesol posledný prejav Jeho myšlienky prináša článok *Nový vek*, v ktorom víta revolúciu
- vo Viedni Štúr rokoval so zástupcami rakusko-uhorských Slovanov V Prahe spolu s F Palackým a P J Šafárikom inicioval zvolanie Slovanského zjazdu 10 mája predsedal schôdzi predstaviteľov slovenskeho národného hnutia v Mikulaši, kde sformulovali a 11 mája vyhlásili Žiadosti slovenského národa Maďarska vláda vydala zatykač na Štúra, Hurbana a Hodžu
- 1—19 júna Štúr aktívne vystupoval na Slovanskom zjazde v Prahe i na povstaní proti Habsburgovcom Koncom mesiaca rokuje v chorvátskom Záhrebe o pomoci slovenskému hnutiu
- 10 septembra vo Viedni rokuje o stratégiu Slovákov, 15—16 septembra založili Slovenskú ná-

- rodnú radu, ktorá začala organizovať ozbrojené povstanie proti maďarskej vláde
- v septembri a decembri slovenske dobrovoľnícke vojsko po boku cisárskej armady zasiahlo do bojov
- 1849 — Štúr sa spolu s Hurbanom zúčastnil na bojoch, ktoré prebiehali od januára až po tzv tretiu letnú výpravu, kapituláciu maďarskeho vojska 13 augusta pri Világoši
- Štúr spolu s Hurbanom a slovenskou deputáciou predložili cisárovi, ktorý sa so svojím dvorom zdržoval v Olomouci, slovenské požiadavky Rokovania potom pokračovali vo Viedni, ktorá však pôvodné sľuby nedodržala, s revoltujúcimi Maďarmi sa vyrovnala na ukor Slovákov
- 1851 — Štúr sa sklamaný utiahol do Uhrovcu a potom do Modry, kde žil pod policajným dozorom. Pokúšal sa obnoviť vydávanie novin, ale bezúspešne
- 1852 — dokončil dielo o *Narodních písniach a pověstech slovenských* (vydané v Prahe 1853)
- 1853 — vyšla mu v Bratislave básnicka zbierka *Spevy a piesne* Po revolúciu Štúr neprestával pracovať literárne i vedecky Prispieval do Hurbanových Slovenských pohľadov Pracoval najmä na koncepčnom spise *Slovanstvo a svet budúcnosti*, v ktorom hľadal cesty budúcnosti Slovákov a Slovanov Dielo napísané po nemecky (*Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*) vyšlo až po Šturovej smrti (v Bratislave 1931, v ruštine 1867 a 1909) Slovenský preklad A. Bžocha je dostupný z vydania 1993
- 1855 — 22 decembra sa Štúr ťažko poranil na poľovačke v modranskom chotári

1856

— 12. januara Ludovít Štur zomrel na následky zranenia v Modre, kde ho 15. januara aj pochovali. Leží na miestnom ev. cintorine. V tomto meste jeho život a dielo pripomína múzeum. V Slovenskej republike su po ňom pomenované mnohé ulice, na mestia, mesto Sturovo, Jazykovedný ústav SAV. Jeho posobenie pripomínajú mnohé pamätne tabule a pomníky.

Namiesto záveru

Státopravné a politické myslenie Ľudovíta Štura v základných otázkach totožne s politikou slovenského národného hnutia štyridsiaty rok minulého storočia, zohralo v dejinách slovenského národa, ale aj v dejinách protifeudálnych bojov v Uhorsku a v strednej Európe, významnú a progresívnu úlohu.

Vo sfere národných záujmov slovenského národa Štur rozpracoval a vytyčil národnoslobodzovací program, ktorý plne zodpovedal objektívne prenikajúcej tendencii emancipačného procesu, vytvárania novodobých národov ako sprievodného javu zániku feudalizmu a nastupu kapitalistického spoločenského poriadku.

Program obnovenia samobytnosti slovenského národa, jeho práva na samostatný národný život bol — bez ohľadu na pochybnosti o niektorých Šturových argumentoch — programom pokrokovým a nijako ho nemožno izolovať alebo dokonca stavať proti záujmom všeobecného spoločenského progresu.

Šturov emancipačný národný program bol umocnený tesnou spätosťou s programom sociálne politickým. Svoje sociálne a politické požiadavky, postulované v mene slovenského ľudu, chápal nielen ako nevyhnutné podmienky emancipácie národnej, ale aj ako podmienky emancipácie občianskej, ľudskej.

Ľudovít Štur jasne videl, chápal, teoreticky i prakticky presadzoval dialektickú zviazanosť národného a sociálne-politického programu oslobodenia slovenského ľudu, v ktorom, v súlade s existujúcimi tradíciami a prenikajúcimi všeobecne demokratickými myšlienkovými a politickými prúdmi a humanizmom, správne vidí ťažiskové centrum i silu národného i sociálneho pohybu.

Tento demokratizmus a úctu k národu Štur premietol aj do vzťahov medzi národmi všeobecne a národmi Uhorska oso-

bitne, bol mu cudzi akýkoľvek šovinizmus či nevráživosť alebo neucta k iným narodom, ani samobytnosť a národnú rovnoprávnosť Slovákov nechápal uzko nacionalisticky, ale v rovnakej miere pre všetky narody Uhorska

Preto su v rozpore s historickou pravdou a so skutočným Sturovým citením tendenčné snahy zneužiť jeho autoritu na akokoľvek nacionalistické, šovinistické a hegemónistické vypady, o ktoré sa ešte aj dnes pokúšajú rozne účelové interpretácie z viacerých strán sledujúcich vlastne zaujmy

Svoj demokraticky a humanisticky postoj preukázal Štur prakticky vo všetkých oblastiach spoločensko politického myslenia i diania, nevynímajúc ani oblasť štátu a práva

Šturove názory na štát a pravo boli vo vedeckých prácach o ňom ako politickom mysliteľovi a dejateľovi považované len veľmi málo a uzko rozvadzane a ich charakteristika spravídla vyznela relatívne negatívne, keďže boli hodnotené ako názory viac menej konzervatívne a názory, ktoré ovplyvnili najmä Šturov postoj k maďarskej revolúcii, respektíve viedenskemu dvoru. Chapanie Šturovho ozbrojeného boja proti maďarskej revolúcii ako do sledku jeho názorov na štát v spojení s hodnotením tohto boja ako pomoci kontrarevolúcii bez vysvetlenia ďalších súvislostí nevyhnutne vyznelo v oblasti jeho názorov na štát a pravo negatívne, ak nie dokonca reakčne. Podobne je to s jeho utopiou panslavizmu, ktorú nemožno interpretovať ahistoricky (pozri S. Bombík — T. Zilka)

V práci sme sa pokúsili, v rámci daných možností, ktoré poskytuje samo Šturovo dielo, analyzovať jeho názory na štát a pravo a ich vplyv na jeho praktickú verejnopolitickú činnosť

Šturov priklonil k monarchistickej štátnej forme a k štátu vo bec ako vyvrcholeniu vývoja objektívneho ducha istotne je na inej úrovni, než boli dobovo rozvinutejšie a pokrokovejšie idey francúzskej revolúcie, resp. idey francúzskych materialistov a stupencov prirodzenoprávnej teórie, či už konfrontujeme jeho výklad vzniku štátu, jeho formy a funkcie, alebo Šturov názor na Rousseauovu teóriu suverenity ľudu a teóriu spoločenskej zmluvy. Napriek tejto nespornej Šturovej konzervatívnej v na

zoroach na štát podmienenej empiriou doby a situácie na Slovensku treba konštatovať, že aj keď takéto názory hlásal, podstatne jeho národnooslobodzovaci a socialno politicky program negatívne neovplyvnili. Nemožno napríklad nepriznať Šturovi stály zreteľ na záujmy ľudu v sektore národnom i sociálno-politickom, zreteľ na jeho pozdvihnutie, národnú, občiansku, kultúrnu a ľudskú emancipáciu, i keď teóriu suverenity ľudu ako takú odmietal vzhľadom na reálny vývin Slovenska a jeho ľudu a vobec celej spoločnosti

Popri Šturovej absolutizácii štátu usilovali sme sa ukázať i to, že kritiku štátu, pravda, bez cieľov narušenia jeho integrity, pripúšťal a že sám priamo, ale najmä nepriamo s takouto kritikou veľmi intenzívne vystupoval

V oblasti teoretického nazerania na pravo a praktickú aplikáciu Štur neraz prekročil rámec vlastných názorov na štát. Teoretická absolutizácia štátu a práva, zákonov štátu ako výrazu všeobecnosti, objektívneho rozumu a slobody, nebránila Šturovi vysloviť niektoré skutočne až radikálne kritické pripomienky k uhorským zákonom a vsunúť do nich demokratické, socialne a politicko-občianske požiadavky. Nesporne je, že prostredníctvom kritiky práva, emancipácie štátom stelesnenej objektívnej vôle, slobody a rozumnosti Štur vyjadril aj svoj kritický postoj k štátu

V pertraktovanej problematike to bola predovšetkým jeho kritika platného uhorského práva a návrhy na zákonnú upravu najpálčivejších otázok doby, kde sa vypukle prejavil ako skutočný humanista, demokrat a pokrokový reprezentant rodiaceho sa slovenského meštianstva a iniciátor spoločenského vývinu, ktorého bol okrem iného programátor a aktívnym účastníkom. Pravdou však je, že Šturova viera v silu a spravodlivosť zákonov do značnej miery usmernila jeho pôsobenie na zákonnú fixáciu požadovaných reforiem, v ktorej predovšetkým videl trvalú záruku ich zabezpečenia a realizácie. Aj tu však treba vidieť konkrétne podmienky, za ktorých Štur svoj program hlásal a chcel realizovať, podmienky, ktoré v mnohom určovali aj jeho taktiku

Konštatovali sme už na začiatku, že Štur nebol teoretikom štátu a práva par excellence, z toho logicky vyplýva, že ani jeho

názory na štát a právo netvorili jediný prameň jeho koncepčného myslenia, i keď ho v mnohých otázkach ovplyvnili. To treba mať na pamäti aj pri celkovom hodnotení pôsobenia L. Štura, pretože momenty z hľadiska jeho celkového dobového programu nepodstatne, relatívne nečasové teoretické aspekty názorov na štát a právo nijako nemôžu oslabiť celkový demokratický, humanistický a pokrokový profil Ludovita Štura — nesporne jednej z najväčších osobností našich narodných dejín, sociálneho genia Slovenska.

Myšlienky Ludovita Štura, preniknute ideami rodofubstva, vlastenectva, humanity, demokracie, bratstva národov, neustáleho materialného i duchovného povznášania celku i jednotlivca, spojené s láskou k ľudu, národu, vierou v jeho sily — to všetko je v našej spoločnosti stále žive a aktuálne.

Slovenská spoločnosť už dokázala mnohé z ideí Štura na vyššej úrovni realizovať a ďalšie realizuje. Tým dokázala aj svoj vzťah a úctu k Štúrovi a jeho odkazu, úctu nerozlučne späť s každou osobnosťou, ktorá svojím životom prispela k pokroku a rozvoju národa a spoločnosti. A Štúrov prínos k progresívnemu vývoju slovenskeho národa a slovenskej spoločnosti sotva možno porovnať s prínosom kohokoľvek iného v minulosti i prítomnosti.

Položil základy moderného slovenskeho politického a štátoprávneho myslenia ako určujúcej súčasť kultúrneho a civilizačného vývinu Slovenska. Okrem toho sa Štúr spolu s Hurbanom a celou generáciou šturovcov zaslúžil a podieľal i na jeho praktickej realizácii v daných historických a geopolitických podmienkach.

* * *

Ale práve v Štúrovom prípade chceme v samom zaveru poukázať na nevyhnutný nový počiatok hľadania uhla pohľadu tejto osobnosti z hľadiska toho, v akom čase sa nachádzame my a v akom čase, priestore a siločiarach politických pohybov sa nachádzal Ludovít Štúr. Skôr ako hodnotenie, či už vyzdvihujúce Ludovíta Štura na pozadí revolučných premien v Rakusko-Uhorsku a Európe, či vypichujúce jeho zrejmé omyly a kardinálne po-

rážky, ktoré vidíme dnes jasne práve ako prekonané preto, že čas nám umožnil utriediť všetok ten dobový kvas, chaos a vývoj z veľkého odstupu, pokúsime sa skôr naznačiť — očami Štúrovými, teda jeho osobnostnou metódou, ktorú vo všeobecnosti označujú rozdielni autori pomerne zhodne ako dialektické heglóvstvo konzervatívneho razenia — naše postavenie v terajšom reálnom dianí na začiatku 21. storočia tými postupmi, aké používal Ludovít Štúr v polovici 19. storočia.

S istotou môžeme povedať, že jeho humanistické a demokratické chápanie štátu a práva pomohlo slovenskej spoločnosti a jej intelektuálnym predstaviteľom správne sa orientovať prinajmenej v dvoch kľúčových historických rozhodnutiach 20. storočia, ktoré, naštastie, mali pozitívny osudový dosah na ďalší vývin našej spoločnosti. Máme na mysli predovšetkým rozhodnutie progresívnej časti národa vystúpiť so zbraňou v ruke proti fašizmu a riešiť otázku príslušnosti slovenskeho národa k hlavnému prúdu svetového vývoja, o takmer sto rokov po tom, ako vystúpil Ludovít Štúr ako ideový vodca národa v rokoch meruósmych o storočie predtým. (Takýmto typickým príkladom hodnotenia slovenského intelektuála je citovo veľmi zaangažovaný vyrok Ladislava Novomeskeho 1904—1976 o význame protifašistického Povstania z roku 1944: „*Panebože, ako ťažko by sa nam v nej [epoche] kráčalo bez tradície, ktorú Slovenské národné povstanie vytvorilo, iba s tým historickým vedomím, ktoré sme mali z vlastných dejín do Povstania!*“)

Druhou veľkou myšlienkou, ktorá bola naplnená o ďalšie polstoročie neskôr, v januári 1993, a bola vyjadrená pokojným prechodom k samostatnej, demokratickej štátnosti — teda plne v duchu demokratickom, humanistickom, napojenom na najlepšie tradície kultúrneho, náboženského i politického dedičstva slovenskeho národa v rozchode so štátnosťou, ktorá sa nazývala Česko-Slovensko a v dovŕšení snáh ďalších piatich generácií po Štúrovi.

Jedno desaťročie je v živote národov časový úsek, ktorý nepresne, nefilozoficky a nevedecky, ale s veľkým citovým a estetickým nábojom účinne a príliehavo nazývame okamihom, teda mihnutím oka najskôr k jeho zastretu pred svetlom a následne

očistene k novému videniu veci podstatných Keď sme roku 2003 slávili-neslávili desiate vyročie jestvovania Slovenskej republiky, mohli sme hlasnejšie konštatovať kuvičie hlasy o neschopnosti vládnut si sami síce zneli (a dost husto), ale bola to len kakofónia krikuľňov, ktorá nedávala zmysel — okrem jedineho veruže, máme dost neprajníkov, ale ani to už nie je porovnateľne s tým, keď Štúr musel zufalo zvolat, *chraň že nas Boh, odtráhat sa teraz od bratov našich* (Čechov) Takýmto okamihom bolo jedno desatročie, ktore uplynulo od toho, čo českí intelektuali nazývajú druhým delením Česko-Slovenska a slovenskí prvým podstatným krokom k rovnemu a rovnoprávnemu posilneniu vlastných (oboch!) pozíciu češtva a slovenstva v Európskej únii V zjednotenej Európe — ktorej zjednocovanie v priestore i čase bude pokračovať rozširovaním i prehlbovaním — sme viac ako len jeden sme dvaja pripísaní a pripojení k ostávajúcím dvadsiatim trom, ale predsa len dvaja, a to najbližší Ako tuto potenciu využijeme, je ina otázka, ale v každom prípade tu je Metóda, ako ju vytvoril a uplatňoval Ludovit Štúr, tu je smer k upevneniu regionalnej spolupráce s Poľskom a upevnenie Vyšehradskej štvorky a v najbližšom desatročí rozšírenie tohto zoskupenia o Ukrajinu

Štatopravne a politické myslenie Ludovita Štúra bolo v základných otázkach totožne s politikou slovenskeho narodného pohybu štyridsiatych rokov 19 storočia, ba v podstatných jednotlivostiach i v celkovom zabere určovalo tuto politiku (stihli sme si vôbec niekedy uvedomiť, že dat do pohybu v zbrani 20-tisíc mužov je na tie časy počín v pravde hodný antických bají, ktore sa spajali s menom Herkulovým?) Prave jeho myslenie, dozrievajúce vo vyvinovej špirale Georga Wilhelma Fridricha Hegla (1770—1831) od myšlienky k činu, zohralo v dejinách slovenskeho naroda, v dejinách protifeudálnych bojov v Uhorsku a strednej Európe významnu a progresivnu ulohu A toto pozitívne hodnotenie natrvalo platí napriek dobovemu názoru ľavicového, liberalisticko-materialistického heglovca Karola Marxa (1818—1883) o reakčnosti vojenskeho vystupenia konštitujúceho sa slovenskeho národa Toto hodnotenie jedného z najvplyvnejších filozofov minulých čias určovalo celé polstoročie nadvlá-

dy marxistickej historiografie, konsternovalo slovenských historikov ako zabu pred hypnotizujúcim pohľadom hada Odpoveď Ludovita Štúra by na taketo hodnotenie a insinuáciu najpravdepodobnejšie znela *ale my inač nemožeme, bo tak byt musí — pretože sme!* A pretože dejiny mu dali za pravdu v tom podstatnom jeho boj bol bojom za slobodu socialnu, narodnu, občiansku a individuálnu pre všetkých bez rozdielu, a nielen pre tých, čo su vyvolení tým, že si sami seba vyvolili

Skusme, čo len na okamih, ktory netrva viac ako rozjumanie o marnosti ľudských snažení sprevádzaných aj tými najlepšimi umyslami, ktoré vraj vedu do pekla, zamysliet sa a najma vmysliet a vcítiť sa do postojov Šturových po tom, ako pochopil, že — aj suc na strane víťazov — slovenskemu víťazovi nebude prisúdené nič, ani z minima želateľného a vysnivaneho, keď už nie možného všetko bolo v troskách! Slovensky narod nedosiahol nič, jeho predstavitelia si vyslužili od mocných porazených nekontrolovateľnú a iracionalnu nenavist, a budúcnosť bola hroziva, temná a beznádejna

A prave z tohto marazmu neuskutočnených prísľubov a nádejí vyrasta kľúčove dielo moderneho slovenskeho politického, právneho, politologickeho a štátopravneho diela, napísaneho nie v slovenčine, ale v jazyku nemeckom *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* Už tým autor naznačuje, že mu nejde o bezprostrednu stratégiu slovenskej politiky, ale o poslanstvo všetkým Slovanom Dnes by sme povedali aj Europanom Toto dielo sa v slovenskom preklade (sic!) dostalo k slovenským kultúrnym a politickým špičkám až o jeden a pol storočia neskôr pod názvom *Slovanstvo a svet budúcnosti* a jeho prvá veta znie ako výstrel z pušky, *Je načase, aby sme sa dohovornli, bratia!*²³⁷

Ludovit Štúr! Aj tu ste sa zmýlili (v predpoklade, že sme všetci pripravení na dohovor — ale „my“ a „bratia“?), pretože už pri tomto prvom vydaní v slovenčine sa v nepatričnom, učelovo ideo-

²³⁷ Napriek viacerým pokusom o slovenské vydanie toto Štúrovo dielo vyšlo predtým najskôr v preklade do ruštiny pod názvom *Славянство и миръ будущаго* až dvakrát

logicky zataženom uvode odmieta akýkoľvek naznak dohovoru „Štúra koncepcia kultúrno-duchovného i politického splynutia s byzantským Ruskom eliminovala (eliminuje?) tisícročné vzťahy slovenského priestoru so západnou kultúrou a civilizáciou.“²³⁸

Alebo je to nakoniec inak? Odraža sa tato nevraživa reflexia aj na oveľa bližšiu osobnosť našich dejín, na Gustáva Husáka (1913—1990) a na jeho vyslovený sen „od Ašu až po Vladivos-tok“? Aj tato generácia slovenských vodcov Slovenského národného povstania (1944) čerpala inšpiráciu i oporu u Ludovíta Štura a dostala sa v záverečnom akorde prehratých dejín až k obrane „stratenej varty“?

Nuž veru, je to oveľa zložitejšie ako priamočiary, jednoroz-merný postoj počiatocníckej formálnej logiky. Takmer súčasne oveľa dovtipnejšia autorita, akou bol a je Pavol Wojtyła (1920—2005) zdôraznila, že tento „byzantský“ stĺp je aj jeden z nos-ných stĺpov európskej civilizácie (a jej kresťanstva), v jeho vyjad-rení prirovnávaný k pľucam, ktoré dychajú obidvoma polovicami. Aj tu, a to len s povzdychom, môžeme konštatovať pravdivosť známeho postoja: ľahko je byť generálom po boji!

V 21. storočí stojí slovenský národ a jeho intelektuálna elita pred nevidanou a neslychanou výzvou, ktorá znie: *Zjednotíme sa v mnohosti!* Je to motto a heslo zjednocujúcej sa Európy. Pred našimi očami a v našich myšliach sa rozvíja dej, ktorý ďaleko pre-sahuje sily jednotlivca na jeho pochopenie, z pochopeného vy-slovenie, a vysloveného činenie: starý kontinent sa zjednocuje v Európskej únii.

„Čerpajúc inšpiráciu z kultúrneho, naboženského a humanis-tického dedičstva Európy, z ktorého sa vyvinuli univerzálne hodnoty nezrušiteľných a nescudziteľných prav ľudskej bytosti, slobody, demokracie, rovnosti a právneho štátu, veriac, že umyslom Európy, znova zjednotenej po trpkých skúsenostiach, je pokračovať cestou

²³⁸ Rozsiahly úvod Svetoslava Bombíka k prvému kompletnému vydaniu tohto die-la v slovenčine *Das Slawenthum* ako Štúrovo odmietnutie Západu c. d. s. 7—22 sleduje účelové strategicko-propagandistické ciele orientácie Slovenska po roku 1989.

civilizácie, pokroku a prosperity, pre dobro všetkých jej obyvateľov, vrátane tých najslabších a najviac odkazaných, že si želá zostať kontinentom otvoreným kultúre, vzdelávaniu a sociálnemu pokroku, a že si želá prehlbovať demokraticky a transparentný charakter svojho verejného života a snažiť sa o mier, spravodlivosť a solidaritu vo svete,

presvedčení, že narody Európy, zostavajúc naďalej hrdé na svoju národnú identitu a dejiny, sú odhodlané preniesť sa cez historické deliace čiary a stále užšie zjednotene vytvárať svoj spoločný osud,

presvedčení, že Európa takto „zjednotená v rozmanitosti“ im ponúka najlepšiu možnosť dosiahnuť veľké predsavzatia, pri zohľadnení prav každého jednotlivca, a vedomí si svojej zodpoved-nosti voči budúcim generáciám a Zemi, ktoré z nej vytvára osobit-ný priestor ľudskej nádeje.“²³⁹

Vo sfere národných záujmov — a odteraz už budeme v strehu, pretože na „dnešok“ použijeme ako metódu „včerajšok“ — L. Štúr rozpracoval a vytyčil národnooslobodzovací program, ktorý ko-rešpondoval s objektívne prevládajúcou tendenciou emancipač-ných procesov vytvárania novodobých národov ako všade do očí bijúceho javu pri rozklade podstaty, t. j. zániku feudalizmu a sú-časne pri vytváraní kapitalistického spoločenského poriadku. A je úplne irelevantne, že tieto „javové“ stranky (t. j. formovanie no-vodobých národov, niekde skôr, inde neskôr) boli často v pro-tiklade formovanie novodobého slovenského národa bolo v zá-sadnom protirečení s formovaním novodobého maďarského ná-roda, ktorý to isté právo upíeral Slovakom. Ale to platí úplne be-zo zvyšku pre všetky novodobé, moderné národy Európy.

Na toto kardinálne protirečenie nachádzal L. Štúr také odpo-vede, ktoré mu ponúkal nepredvídateľný vývoj udalostí. A na tom nič nezmenia ani konštatovania: 1. Štúr sa v mnohom mylil, 2. Štúr nachádzal správne východisko. Dôležité je rozhodnutie, na ktoru z týchto tez budeme klásť dôraz, ktorú z nich uprednost-níme v tom zmysle, že aj keď obe sú pravdivé, je možná aj ich syn-téza. Pravdaže platí: *Je načase, aby sme sa dohovorní, bratia!* Aj

²³⁹ Citované zo Zmlúvy o Ústave pre Európu a jej Preambuly, s. 9.

keď Štur, súc rozorvaný faktickou porážkou vo vtedajších podmienkach na strane (zapadneho) víťaza, dodáva ani nie tak pesimisticky, ale predsa len neufno rezignovane *Smutná doba nás vážnym, dostojným hlasom vyzýva k činu, a tu je najviac potrebné dohodnúť sa*²⁴⁰

Teda, aká je tu paralela? Nože skúsme, bez ironie, ale predsa len s povznesenou nonšalantnosťou zacifrovať tak po šturovsky, *Vesela, bujara doba zjednocujúcej sa Európy nás dorazným hlasom racionality vyzýva k premysľaniu, a práve tu je najviac potrebné dohodnúť sa*

Dohodnúť sa, že vytváranie Európskej únie vyvoláva rovnako veľa otázok otváraním nevidaných nádejí, ale aj potenciálnych hrozieb. Akože to povedal jeden euroskeptik, ktorý ako druhý český prezident samostatného Česka skonštatoval: Ešte sme sa ani nestihli nabažiť vlastnej štátnosti.

Akoby rozmyšľal Ľudovít Štur, ktorý už vlastne anticipoval nevyhnutnosť (vždy ešte parciálnej) integrácie Európy, otázky „visia“ vo vzduchu i dnes. Bude zjednocovanie úspešne završené? Budú včlenené do takejto Európy Ukrajina a Bielorusko? Bude Rusko spoluformovať zjednotenú Európu „zvnútra“, alebo dezintegrovat zvonka? Kde sú hranice Európy zemepisne na schengenskej čiare, geografické (Ch. de Gaulle, K. Wojtyła) na Urále, alebo kultúrno politické, civilizačné až vo Vladivostoku (od Atlantického oceánu, nielen od Ašu)? A nakoniec kde sa vytvárajú nové siločiarové priestory stability, rozvoja a prosperity?

Emancipačný program Ľ. Stura bol tesne spätý so sociálno-politickým programom. Oba programy, t.j. emancipačný i sociálny sa však spajali s emancipáciou občianskou. Možno podčiarknuť, že v spätosti národného a sociálneho programu oslobodenia slovenského ľudu (v jeho terminológii pospolitosti) videl jednotu a ťažisko národného a sociálneho pohybu, napredovania a konečného oslobodenia.

²⁴⁰ Štúr, Ľudovít. *Slovanstvo a svet budúcnosti* s. 43

V oblasti štátu a práva preukázal Štur nespochybniteľný demokratický a humanistický postoj. Napriek tomu, aj keď Šturove postoje a postrehy v tejto oblasti sú často nevykrištalizované, vo väčšine dobových prác z obdobia marxistickej historiografie vyznela sumarizujúca charakteristika čiastočne negatívne, s dôrazom na jeho celkovo konzervatívne myšlienkové konštrukcie a Šturov postoj k maďarskej národnej revolúcii. Chápanie Šturovho ozbrojeného boja proti maďarskej revolúcii ako súčasť národnooslobodzovacieho boja Slovákov vyznelo od počiatku, už ako východisková téza, negatívne, s nalepkou reakčnosti, spiatocníctva, lenže osvietený cisár a jeho viedenský dvor mal priniesť slobodu, presadiť rovnosť národov celej monarchie.

Ľudovít Štur bol nepochybne nielen prívržencom, ale aj kritikom a reformistom monarchistickej štátnej formy a svoj vyprofilovaný postoj k štátu ako najvyššiemu stupňu vývoja objektívneho ducha v Heglovom chápaní pregnantne často sformuloval. Pravdou tiež je, že hľadal „vhodnú“ monarchiu a nakoniec si ju vykonštruoval v carizme, ktorý takisto žiadal demokratizovať. Avšak napriek tejto „konzervatívnosti“ v názoroch na štát, ktorý menil podľa neuprosného vyvinu v neprospech jeho ideových konštrukcií, treba súčasne konštatovať, že to jeho národno-oslobodzovacie, sociálno politické a v podstate obranné postoje negatívne neovplyvnili. Aj keď Ľ. Štur patril k tým, ktorí rousseauovsku teóriu suverenity ľudu ako takú neprijal (v celkovej sociálno-kultúrnej situácii slovenského ľudu nemohla znamenať progres).

V oblasti teórie práva, či lepšie hľadania formulácií *filozofie práva*, Štur neprekročil svoje vlastné svetonázorové postoje k štátu, ba od týchto postojov sa odvíjal jeho vzťah a chápanie práva. Ľ. Štur bezpochyby absolutizoval štát a tento postoj mal aj k právu, k štátnym zákonom ako výrazu sebachapania rozumu a slobody. Napriek tomu to však nebránilo prekročiť Šturovi vlastný teoretický tieň a v praxi vyslovoval a formuloval radikálne pripomienky k uhorským zákonom a tam, kde to bolo možné, vsuval do týchto zákonov demokratické, sociálno-progresívne a občiansko politické požiadavky.²⁴¹

Geopolitická vizia Ludovita Štura vyjadrená v jeho politickom teste *Slovanstvo a svet budúcnosti* vychádza z analýzy kritickej situácie slovanských národov a vylučuje, že by vôbec mohli vzniknúť národné slovanské štáty. Po zväžení všetkých možností riešenie ich politickej budúcnosti videl v existujúcom „superstate“ Ruska a pod jeho vedením v únii slovanských štátov — ktorá by obraňovala aj ich vlastné národné a štátne záujmy. Takto sa na prvý pohľad zda (najmä keď na okamih pozrieme na dobu), že L. Štur v práci *Slovanstvo a svet budúcnosti* dospel k záveru, ktorý je od základu chybný. Ale to podstatne je tu napísané a povedané ako zaistiť prežitie slovenského národa. A aj keď s odpovedami sa neda súhlasiť — panebože, ako je už dobre, že sme odtrhali vyšli a už sa na to ani nepamätame — predsa len Štur realisticky a emotívne poukázal na zúfale postavenie Slovákov, ale aj ostatných Slovanov. Šturov zúfaly krok, hľadanie reálneho východiska vyplývali z toho, že štát a právo predovšetkým v Uhorsku, ale ani v habsburskej monarchii nebolo možné reformovať a dosiahnuť spravodlivé vyrovnanie Slovákov.

* L. Štur sa stal poslancom v uhorskom sneme za mesto Zvolen zásluhou M. Ostroluckého, Dr. Kozáčka a iných vlastencov koncom októbra 1847 vo veku 32 rokov. Ako poslanec prvýkrát vystúpil na sneme v Bratislave v novembri toho istého roka, keď žiadal pre mesta politické práva. Najrevoľučnejšou požiadavkou bolo jeho vystúpenie o bezpodmienečnom vykúpení ľudu z urbárskych povinností. V polovici januára 1848 vystúpil proti maďarizácii slovenských ľudových škôl a žiadal, aby „v školách slovenského ľudu rečou vyučovací reč slovenská ostala“. V polovici februára už žiadal, aby vojensku daň platili aj zemianske kurie. V marci ďalej súpil, aby bol ľud vyslobodený spod urbárskych povinností a v poslednom výstupe na sneme v polovici marca opät bránil politické práva miest. Jeho „pozitívne“ vystupovanie v rámci uhorskeho štátneho práva sa skončilo pokusom dosiahnuť celoeurópsku jednotu Slovanov na Slovanskom zjazde v Prahe v polovici júna 1848 a definitívny rozhod so štátopravnou ideou Uhorska založením Slovenskej národnej rady ako vrcholného orgánu Slovákov 16. septembra 1848 vo Viedni spolu s J. M. Hurbanom, M. M. Hodzom, D. J. Bónikom, B. Nosakom, Nezabudovom a ďalšími. O tri dni na to sa Slovenská národná rada vyhlásila za jediného reprezentanta moci na Slovensku a vypovedala poslušnosť uhorskej vláde so súčasťou vyzvou na ozbrojené povstanie.

Približne rovnako kontroverzne bol L. Štur prijímaný v slovenskej spoločnosti počas všetkých prelomových dejinných udalostí na jednej strane bezvýhradna, nadšená podpora a nekritické prijímanie jeho názorov na úlohu štátu a práva v štátnom usporiadaní, na druhej strane až nepochopiteľné odmietanie „globálneho“ ako „reakčného“ Štura, ktoré sa opakovalo s pravidelnými prílivmi a odlivmi pri zmenách politických síločiar.

Ludovít Štur to zazil na vlastnej koži, keď spomenieme len nenávisťný postoj ďalšieho slovenskeho veľkána Jana Kollára (1793—1852) v otázke jazykovej „odluky“, ale aj v náhľadoch a postojoch k Slovanstvu. Tieto spory a historické protirečenia už dávno vyriešil čas a — pre nás — bez následkov v hodnotení oboch génov a všetkých tých, ktorí stáli na opačných stranách barikád. Predsa len nam neda dodatočne konštatovanie, nie vo všetkom mal Štur pravdu, ale historická pravda je taká, že nam už ani nenapadne rozmyslať o správnosti zavedenia spisovnej slovenčiny na základe, ktorý vystihol Štur ako životaschopný a perspektívny. Sú, žiaľ, aj výnimky ako Ladislav Kovač, ktorý i dnes brojí proti „jazykovému nacionalizmu šturovcov“, biológ Kovač Štura klasifikuje uhorským titulom „pseudolingvista“²⁴².

Naprzdno vyznelo aj trpke víťazstvo J. Kollára s opätovným zavedením slovakizovanej češtiny do novín a škôl na Slovensku, ktoré bolo vyjadrením vdaky a mysle ako odmena svojmu, aby sme nepoužili vystižnejšie, ale pejoratívne slovo, dôverníkovi, ako Kollara brala cisárska habsburska Viedeň.

Taketo protikladne postoje sa objavovali aj po Šturovej smrti v priebehu 1. svetovej vojny a pri vzniku Česko-Slovenska, v priebehu 2. svetovej vojny, v období nastupu nádeje na zásadnú zmenu usporiadania spoločnosti, štátu a práva na socialistických základoch roku 1968 a nakoniec, ako sme toho svedkami v nedávnej „súčasnosti“ po historickej porážke socializmu so „sovietskou“ tvarou, ktorý nedokázal odvrátiť ani oneskorený pokus záchranných akcií, eurokomunizmu“ a „socializmu s ľudskou tvárou“. V časti česko-slovenskej (už bez pejoratívneho obsahu poj-

²⁴² Kovač, L., In *Forum scientiae et sapientiae* 2000 č. 2—3 s. 28—29

mu) a čechoslovakistickej (s jednoznačným politickým obsahom) intelektuálskej obce je pevne zakotvený mytus o „reakčnosti“ Šturových vychodiskových pozícií, ktoré prevladali — aj keď ako by potichu a hanblivo — od Šturovho zasadného odmietnutia „západného“ komunizmu. Paradoxne sa rovnako nekriticky odsudzuje Šturova snaha o teoretické (k praktickej realizácii bolo ešte veľmi, veľmi ďaleko!) zdôvodnenie zjednotenia všetkých Slovanov pod vedením cárskeho Ruska, aj s myšlienkou o ruskom jazyku ako komunikačnom nástroji slovanských národov. Skusenost o imperialnom charaktere Sovietskeho zväzu bolo treba zažiť na vlastnej koži tak, aby táto skusenost nezvratne potvrdila, že celý systém sa nezakladá na tom, o čom sníval, písal a presviedčal Ľudovít Štur o rovnoprávnosti všetkých národov, veľkých i malých, o slobode pre všetkých, o demokracii v štátnom usporiadaní a o prave, ktoré je solidárne a nie vylučne, o zákonoch, ktoré lámu puta biednych a ponížených a stavajú hradce mocným a bohatým.

Na druhej strane je aj taká pravda, že v krízových situáciách Štura používali (vyhýbame sa slovám využívali a zneužívali, aj keď aj to sa stávalo) ako nástroj, ktorý pomáha odstrániť prekážky, ktoré síce už nestoja a nestáli pred Šturom, ale stoja, či stáli pred politickými osobnosťami, ktoré sa potrebovali zaštitiť pred kritikou a prípadnými útokmi neprajníkov.

Ako pozitívny dôkaz využitia takehoto zaštitenia Šturovou autoritou je vystúpenie Alexandra Dubčeka (1921—1992) (známa a často používaná myšlienka „narodný buditeľ a veľký reformátor socialne spravodlivej spoločnosti s medzinárodným ohlasom a známostou, ktorý je pre iné osobnosti slovenskej proveniencie nedosiadateľný, Dubček a Štur majú totožný rodny dom v Uhrovci) pri príležitosti 150. výročia narodenia Ľ. Štura (prejav k slovenskej otázke 30. októbra 1965). Skutočne, v Šturovi a v jeho rozsiahlom diele najde pozorný slovenský politik, ale i slovenský intelektuál, nepreberne množstvo príkladov, argumentov i spôsobov argumentácie na rôzne príležitosti. A to či už vo vzťahu k bratskému národu českému²⁴³, alebo postojov k myšlienke o slovanskej vzájomnosti²⁴⁴.

Odkaz Ľudovíta Štura, ktorého sa dovoľovali už celé generácie slovenských politických a kultúrnych predstaviteľov aj so zameraním na štát a právo, je neobyčajne bohatý, plodný a neustále aktuálny práve pre progresivitu celkových Šturových postojov. Avšak nielen tieto myšlienky o štáte a práve, ale aj z ďalších oblastí, akými sú vzdelávanie, výchova občianska a právna. Hovorím o spätosti mravného zdokonalenia človeka s materialnými podmienkami jeho života, o vzťahu politiky a etiky, práva a mravnosti, o chápaní práva a demokracie nielen ako práva, ale aj povinnosti, o rozvoji kultúry a vzdelanosti ako predpokladu rozvoja modernej spoločnosti, o občianskom princípe a kolektívizme ako o princípe prekonávania protirečení medzi jednotlivcom a spoločnosťou a o mnohých iných podnetných myšlienkach, ktoré sú trvalou hodnotou nášho národného kultúrneho odkazu i dedičstva.

²⁴³ Proti programu Ľudovíta Štura vystúpila tá časť slovenskej a českej inteligencie, ktorá nepochopila historickú nevyhnutnosť zmeny vo vývoji slovenskej spoločnosti a Šturovo úsilie mylne chápala ako snahu odtrhnúť Slovákov od českého národa, pričom je to také prosté: Slováci nie sú Česi. Proti týmto hlasom vystúpil sám Štur veľmi otvorene a energicky, pamätnými slovami: „a stojí za to ich odčítať v úplnosti. „Budú si vari daktorí aj to myslieť, že sa od Čechov odtrhnúť chceme. Ale zachovaj nás Boh od odtrhnutia. Kto sa teraz od bratov svojich trhá, padne pod najťažšiu odpoveď pred národom naším. My v tomto zväzku s nimi ako sme boli aj naďalej ostať chceme. Čokoľvek znamenitého vyvedú si osvojovať s nimi v duchovnom spojení stáť a kde im budeme môcť čo dobrého urobiť, vykonať chceme, ako naspäť od nich ako od bratov očakávame.“ In: Alexander Dubček, *Od totalitry k demokracii*, s. 64.

²⁴⁴ „Náš národ veľa čerpal zo Šturových myšlienok o slovanskej vzájomnosti z jeho hlbokej viery v osloboditeľské poslanie ruského národa. Jeho geniálna predpoveď — „Keď sa pokrok slobody aj tam zjaví, vykoná táto zem diela veľké a dôležité pre Slovensko — vážne a rozhodujúce pre svet“ — sa naplnila. Tragickým sklamaním a rozčarováním pre Štura a jeho generáciu bolo vyvrcholenie buržoáznodemokratickej revolúcie v Uhorsku, ktorá neriešila politické, sociálne a národné požiadavky, vyslovené v Mikulášskych žiadostiach, čo Štura postavilo pred dilemu.“ In: Alexander Dubček, *Od totalitry k demokracii*, s. 65.

Presvedčenie Ludovita Štura o tom že rastie len tá spoločnosť, ktorá je slobodná pre každého jednotlivca a pre každý národ v podmienkach slobodného spájania sa do väčších celkov, je myšlienka hodná nového 21. storočia a spájania sa v podmienkach, ktoré sa črtajú ako realizovaná možnosť v Európskej únii, ako skok z ríše nevyhnutnosti do ríše slobody

Ludovit Štur bol, ako sme už konštatovali — a pred nami mnoho ďalších — konšternovaný prístupom Habsburgovcov k slovenskej otázke práve preto, že sa šturovci pridali na stranu cisárskej Viedne od počiatku, bez váhania práve preto že najlepšie poznali zamery budapeštianskej vlády absolutne nepriznať Slovákom národnú a kultúrnu autonómiu, ba ani ich len neuznať za hodných rokovania Štur na počiatku veril v osvietenský absolutizmus Viedne, že je namiesto dynastickej legitimity, z božej milosti ako devíza všetkého konzervatizmu Tento predpoklad sa mu ako chimera rozplynul nielen preto, že ho Viedeň zradila, ale aj preto, že v rustikálnej slovenskej spoločnosti chýbala predovšetkým nepochybniteľná ucta k trónu, aj keď slovenskí revolucionári mali na zastave myšlienku o slovenskom kralovi Keď padla myšlienka o jedinej dynastii (habsburgovskej), nastúpila na jej miesto druhá dynastia (Romanovcov) akosi úplne samozrejme, akoby analogicky Ale na jej prekonanie sotva potrebovala slovenská spoločnosť ďalšie storočie, pretože ju nikdy neakceptovala

V čase, keď v rámci európskeho nacionalizmu prevládala tzv. filozofická fáza herderovského typu, ktorá sa sústreďovala predovšetkým na štúdium a sformovanie materinského jazyka na spisovný jazyk ako nástroj „narodnej“ integrácie, sa v stredoeurópskom priestore práve jazyk (a jeho spisovná podoba) stali základným rozlišovacím znakom Keď však nacionalizmus prešiel z jazykovej a kultúrnej roviny na základnú politickú a do jej politicky vybičovanej netolerantnej a neznašanlivej fázy, vystúpili Slováci v polovici 19. storočia s vlastným politickým programom, unifikáciu „všeslovanský“ čechoslovakizmus stratil na Slovensku svoje zázemie aj u tých, ktorí s uctou udržiavali český spisovný jazyk ako svoj náboženský komunikačný nástroj

Na konci 19. storočia začali prenikať aj na Slovensko ideové zárodoky politického čechoslovakizmu, ktoré v rokoch prvej svetovej vojny vyústili do konkrétneho politického programu vytvorenia čechoslovenskeho štátu (spočiatku myšleného so spojovníkom, ale potom už len bez rozdelovníka) jednotného politického čechoslovenskeho národa, ktorý presadzoval Masaryk s Benešom

Koncepcia vzniku Česko-Slovenska či Československa mala práve tieto dve možnosti ako vyvinové línie prvú, so spojovníkom, by sme mohli identifikovať ako Sturovsko-Stefanikovskú, druhú ako Kollarovsko-Masarykovsku Isteže, je to zjednodušenie, ale myšlienková konštrukcia vytvorenia čechoslovenskeho politického národa je zakotvená v Kollarovej konštrukcii čechoslovenskeho kmeňa ako jedného zo štyroch základných slovanských kmeňov Napriek tomu, že masarykovská demokratická a humanistická republika bola ostrovom slobody v okolitom priestore diktatorských a autoritarských režimov, už v prvom desaťročí jej existencie sa ukázali jej slabiny práve v nerealistickú konštrukciu jedineho politického národa Slováci, ktorí sa ako národ už raz ocitli pred národnou zahubou v dôsledku maďarskeho programu s myšlienkovou konštrukciou — uvádzanou do života agresívne a všetkými štátoprávnymi nástrojmi i nástrojmi nezakonnými — politického uhorského národa, veľmi rýchlo vystihli nielen príbuznosť, ale priamo totožnosť českej myšlienky politického národa, uvádzaného pod dvoma pojmami Stupajúcou vzdelanosťou a tým aj stupajúcim sebavedomím novej slovenskej inteligencie, ktorá sa v priaznivých podmienkach Československa rozrástla aj početne, sa to ani inak nemohlo skončiť ako snahami o autonómiu až po úplné odtrhnutie

Spory okolo termínu čechoslovakizmus (a v podstate o jeho obsah, ktorý vyjadroval českú supremáciu už v rámci českého Palackého programu austroslavizmu) sa nezrodili len ako výsledok konkrétnych stretov politicko-ideologických postojov Čechov a Slovákov v ich novom spoločnom štáte Práve svojimi koreňmi siahajú hlbšie, do obdobia samého národného obrodzenia Zrodili sa v podobe Šturovej knihy *Slovenské narečie alebo potre-*

ba písania v tomto narečí Jan Kollar akiste musel chápat základnu ideovu nit, ktora sa vinula celým týmto Šturovým dielom, to, čo je česke, nie je naše, a kto na čom nerobil, ten si to veruže ani nezasluží, ale ani užít nevie všetko, čo chceme, bratia nasi najblízsi, to je povýšiť svoj duchovny život vlastným jazykom ktorý je náš “

Od tohto okamihu, teda od vyjdenia spomenutého diela, ktoré úplne zničilo základnú myšlienku J. Kollára, už potom všetci, ktorí v jeho línii dospeli k myšlienke čechoslovakizmu, boli odsúdení na neúspech. A opät a zas ako len dobre, že sme sa v dobrom rozišli, pretože od tohto okamihu si môžeme navzájom pomáhať a podporovať sa ako dva medzinárodnoprávne subjekty. Ak bude taká politická vôľa. Tu platí dvaja sú viac ako jeden, súčet poslancov Slovenskej republiky a Českej republiky v Európskom parlamente je vyšší — práve o počet poslancov Slovenskej republiky.

V sporoch o charakter a obsah prvej Československej republiky, ale aj všetkých chabých pokusov po roku 1945, keď česko-slovenskí komunisti po víťaznom februári vytiahli veľmi rýchlo kartu buržoazného nacionalizmu, až po pokusy o pseudofederálne riešenia, sa to ani inak nemohlo skončiť. Ludovít Štur — po toľkých sporoch — zachoval humanistické Kollarovo hľadisko tak slovanske ako aj československé (česko-slovenské, slovensko-česke) a reálne sa zaslúžil o záchranu národa.

Šturov emancipačný zápas, respektíve emancipačný zápas národa o svojbytnosť, na ktorého čele stal, o vysokú kultúrnu a civilizačnú úroveň, vzdelanosť, o širšie chápanie úlohy slovanských národov v Európe, ano, o európskosť rozmerov jeho koncepcie nenašiel pochopenie v ideí Masarykovej štátnosti ako jej nosnej tradície. Preto budeme — oba národy — musieť pretrpieť sa k myšlienke štátneho európanstva, k myšlienke európskeho politického národa.

Pravdou však je, že česko-slovenský štát mohol vzniknúť buď ako štát politického národa, alebo by v tých časoch nevznikol nikdy. Aj to viedlo, ale práve v duchu šturovskeho chápania spolupatričnosti, k vytvoreniu spoločného štátu, a treba konštatovať,

že Česko-Slovensko, transformované na unitárne Československo, zohrávalo v dejinách oboch národov pozitívnu úlohu, a túto pozitívnu stránku treba bez závidosti vyzdvihnúť práve na Slovensku. Slovensko sa objavilo ako administratívna jednotka s medzinárodnými uznanými hranicami, a v priebehu dvoch desaťročí Slováci dostali šancu ukončiť proces formovania do podoby moderného európskeho národa. Treba povedať, že Slováci túto šancu plne využili. Ale aj to, že na začiatku tohto procesu bol L. Štur.

Ludovít Štur chápal pôsobenie ľudí, jednotlivcov a osobností, niečím vynikajúcich jednotlivcov v dejinách ako takých, ktorí realizujú potreby, túžby, umysly, zamery a pohyby svojich národov. Takíto sú v centre spoločenského a politického diania, všetok pohyb sa krúti okolo nich a zväčša aj skrze nich. Ide o akýsi proces *chapania*, ktoré P. Ricoeur (1913—2005) a H.-G. Gadamer (1900—2002) vo svojej hermeneutike pokladajú ani nie za metódu, ale spôsob bytia sameho ľudského pohybu, ktorý spočíva a je kotvený v samotnom ľudskom pobyte. *Chapanie* tradícií (a tomu sa musíme ešte dlho učiť) predstavuje rozhovor, dialóg, pretože uchopovanie vlastnej tradície a vydávanie takehoto svedectva vznašajú pravdivostný nárok, ktorý musí interpret novoaktualizovať ako odpoveď na svoju otázku: „*Je čas, aby sme sa dohodli, bratia!*“ Vzájomným stretaním, dohovorom, dialógom sa bude meniť náš horizont, a práve tak aj jeho dielo (Šturovo) v priebehu dejín vlastným pôsobením a vďaka tomuto vlastnému pôsobeniu naberie vďaka časovému odstupu — nový, dosiaľ nepoznaný zmysel.

Je nemysliteľné, aby legalista L. Štur nepoznal kategorický imperatív práva, ktorý znie: „*Navonok konaj tak, aby slobodne uplatňovanie tvojej ľubovôle mohlo existovať súčasne so slobodou každého podľa všeobecného zákona.*“ A aj keď sa priamo na tento kategorický imperatív I. Kanta (1724—1804) nikde neodvoláva, môžeme najstí desiatky modifikácií a parafrázovaní tohto výroku. Hybným prvkom dejín je okrem iného rozpornosť ľudskej prirodzenosti a jej „*nedružná družnosť*“. Ustanovenie úplne spravodlivej občianskej spoločnosti je najvyššou úlohou, ktorú príroda zadáva ľudskému rodu, pretože len tak môže takáto oduševnená

príroda uskutočniť svoje ďalšie zámery, ktoré má s našim rodom Z prirodzeného stavu vecí, ktorý sám osebe je ešte bez práva, vedie podľa Kantovej filozofie práva povodna zmluva. Len tak a takto vzniknutý štát môže zaručiť právo jednotlivých občanov na neporušenu slobodu a rovnosť. V oblasti súkromného práva — zhodne s I. Kantom — Štur anticipuje zmluvnú slobodu, manželstvo a vlastníctvo každého druhu. Verejné právo má stavať občanov pod spoločné zákonodarstvo. Medzinárodné právo má zaručiť slobodu národov — predovšetkým však malých — a medzinárodný mier.

Začiatkom roku 1847 L. Štur už formoval v praxi svoju filozofiu práva, keď sa stal poslancom v uhorskom sneme za mesto Zvolen. Radikalizácia jeho názorov na spravodlivo usporiadanie spoločnosti sa odzrkadlila v *Slovenských národných novinách*. Zapas proti feudalizmu sa po parížskej Februárovej revolúcii roku 1848 rozohral do historických rozmerov. A keď sa situácia na scéne vyvinula do viedenského povstania (13. marca), na uhorskom sneme v Bratislave vyhlásil L. Kossuth 15. marca revolučné zákony, ktorými sa zrušili šľachtické výsady — aj to však len polovičato. Vodca revolúcie však bol v jednom úplne dosledný, keď vyhlásil: „*Slovenský národ neexistuje. Ani vo sne. A teda nech rozhodne meč — prišiel čas zučtovania!*“ Na túto nacionalistickú pýchu, ktorú postrehol I. Szechenyi, zomrel politicky uhorský národ — a už sa nikdy nespamätal z tejto klinickej smrti, napriek neustálym pokusom oživiť túto mrtvolu.

L. Štur nereagoval priamo na takúto podstatnú prekažku spolupráce pri buraní feudalných okov, avšak v oblasti práva a zákonnych požiadaviek formuloval svoje radikálne predstavy, keď žiadal vykúpenie roľníkov z poddanstva a jeho zrušenie, zákonne zabezpečenie práva spolčovacieho, obsadzovanie štátnych a župných funkcií aj nezemanmi, zrušenie urbára, zdanenie šľachty, legislatívne podporiť rozvoj priemyslu, cestnej siete, budovať školstvo, vzdelanie atď. Prave v tejto sfere pregnantne formuloval požiadavky vzdelávania (v materskej reči), zakladanie kultúrno-vzdelávacích spolkov pre dospelých, sociálnych spolkov a združení, založenie stredných škôl, šírenie ľudovej a národnej

osvety. Postuloval ich v svojich vystúpeniach na sneme alebo v koncepčných článkoch *Nezemania v uradoch krajinských, Kde leží naša bieda*. V článku *Panslavizmus a naša krajina*²⁴⁵ Štur pomenúva účelovo vytahovaného strašiaka panslavizmu, dodnes sa tak deje (T. Zilka).

Bolo už vtedy nemysliteľné — a také sa to javí aj dnes, po odstúpení jeden a pol storočia — že dohoda s predstaviteľmi maďarskej revolúcie bola prave z ich strany znemožnená už ich prístupom k otázke slobody, práva, zákona a spravodlivosti.

Porevolučne udalosti v Rakusku (ale aj v Uhorsku) otáčali koleso dejín dozadu, k Svätej aliancii. Spisovná slovenčina (najpestovanejšie dielo L. Stura) bola fakticky odstavená v prospech kolárovskej slovakizovanej češtiny a Viedeň v nijakom prípade nehodlala riešiť rovnoprávnosť svojich národov v monarchii. Niet sa

²⁴⁵ Stojí za to priblížiť si dobovú atmosféru v širšom citáte z uvedeného článku.

Hurtom pretiahol krik o panslavizme ohlasovalo a so strachom menovalo sa toto slovo u všetkých skoro európskych národov. Hovorilo o ňom stá a stá časopisov, plno ho bolo v rozprávkach spoločenských ba i v nejedných snemovniach. Ohnivé reči sa na panslavizmus sypali. Nám tiež kde sme sa len pohli všade panslavizmom plné uši nakričali. Kde sme len koľvek s dávkym národným podujatím vystupovali, všade do panslavistov nadali a pod týmto heslom všetky tieto podujatia, ako len mohli hamovali a navivoch uvádzali. Čože to za zázračné slovo, slovo „panslavizmus“? Čo za zázračnú moc to v sebe malo, že už na počutie tohto slova hrúza mnohých pochytovala a hnevom i zlostou proti všetkému slovanskému naplňovala? Myslel by si človek, že vari pod heslom a zasterou panslavizmu dáke križiacke ťaženie na všetky európske národy sa vyrútiť má a v skutku čo aj nie takúto vypravu ale v inom spôsobe hroznejšiu ešte od všetkých tých ťažení si pod panslavizmom predstavovali: nič menšie pod ním nemysliac ako že národy slovanske (Slávi) a to všetky (pan) pod náčelníctvom ruským na Európu sa vyvalia a na spôsob Atilov a druhých takýchto hrozných bojovníkov Európu pustošiať a národy európske do rabstva zajať budú. V panslavizme teda, ako hovoríme, Atila so svojimi korisťobažnými krdľami sa znovu zrodí. Európe novým bičom božím zaplieskať mal. Toto hľa bolo predstavenie o panslavizme, na ktoré ešte i dnes ľudia tu i tu veria, najviac ale už takí, čo za obecnými panujúcimi myšlienkami hodne pozdávka pozostávajú.“

čo čudovať ten, čo stal na strane víťazov, bol odstránený do zadného radu, a netrvalo dlho, keď bol vydán napospas (po rakusko-maďarskom vyrovnaní) svojmu uhlavnému nepriateľovi, ktorý nanovo rozduchal princípy uhorského politického národa. Aj keď L. Štur úplne nerezignoval, v každom prípade podľahol ľahšie slavianofilským víziám, ktoré napokon rozviedol a sformuloval v diele *Slovanstvo a svet budúcnosti*. V konečnom dôsledku potlačil svoje slovenstvo v prospech rusofilského slovanstva. Inu možnosť v danej situácii nevidel. Analyzuje ju a uvádza argumenty.

Aj tu sa priamo ponúka nová paralela. Ako by postupoval L. Štur po vypovedaní nevypovedateľnej zmluvy o stavbe vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros, o rozvádzaní myšlienky o ukradnutej rieke, o ničení neznámymi živlami sondy, ktoré mali monitorovať čistotu podzemných vôd? A vyhrali sme ten spor v Haagu naozaj?

V nových podmienkach Európskej únie je slovenská otázka aj otázkou českou — a naopak nikdy nebola česká otázka takou súčasťou najvnútornejšieho slovenského postoja ako vlastná otázka zmyslu národného bytia. Súčasne česká otázka a slovenská ako aj maďarská otázka sú otázkami pre Európu.

Meniaci sa globalizovaný svet, ktorému často nerozumieme, a nevieme ničo definovať, ale ani len pomenovať hlavne problémy je tu formovanie „nového“ politického európskeho národa, alebo rozvoj (na dlhší časový úsek) národných suverenných štátov pod spoločnou prikrývkou?, je to nastupujúca era nového tragického a nevyhnutného stretu civilizácií bez možnosti mierového riešenia? — aj historické skúsenosti aktualizujú, budúcnosť dáva nový rozmer.

Slovenská republika a Česká republika majú rozdielne postavenie, čo je pochopiteľné. Avšak z pohľadu medzinárodných právnych noriem a ustavných zvyklostí sú si navzájom veľmi blízke (ba chce sa nám povedať zo slovenskej strany pociťujeme túto blízkosť priamo bytostne ako tu-spolu-bytie). Slovensky a česky národný záujem (už v množnom čísle) sú navzájom prepлетané a teda česky národný záujem a slovensky národný záujem sú „opat“ a predovšetkým otázkou európskou. Celá

problematika vzajomne superiacich a doplňujúcich sa záujmov sa hodnotia v podmienkach globalizácie, integrácie i regionalizácie. Nie je podstatný rozdiel v pohľade na naše národné záujmy, s jedinou výnimkou slovenský národný záujem bude ovplyvňovaný a vychylovaný do „opatnejších“ krokov s ohľadom na aktívnu maďarsku národnostnú menšinu, ktorá v doterajších prejavoch gravitovala skor k „materskému“ národu ako k „materskému“ štátu, i maďarský štát ju aktivuje a inštrumentalizuje.

Medzinárodná politická scéna na počiatku 21. storočia nie je v súlade s ničím, čo sa zvykne nazývať *common interest*. Národný záujem má preto v podstate dvojaký charakter: mocnejšie subjekty sprevádza hegemonizmus spojený s egoizmom, pozícia malých štátov je obranná. To vedel Štur už v 19. storočí po strete rôznych mocenských záujmov a to podmienilo jeho koncept panslavizmu. Na mechanizme riešenia týchto záujmov sa veľa nezmenilo, ak sa vôbec niečo zmenilo. K tomu sme sa — dať Boh! — za dve storočia svojho vyvinu dobre vycvičili, a nie je hanbou si to priznať. V neprestajne novom kontexte musíme tento aspekt vnímať ako neoddeliteľný atribút svojej štátnosti, kultúrnej a dejinnej spolupatričnosti narastajúceho sebavedomia, ktoré neprekročí medze politických silovciarov, ktoré si prisvojili silu, cítia sa ako motor Európy a našej možnej existenčnej perspektívy. Tu treba ratovať s obidvoma niekdajšími hegemonmi — s Maďarmi i Nemcami.

Medzinárodné právo obraňuje suverenitu, ktorá je formálne vyjadrená vo zvrchovanej rovnosti medzi štátmi. Univerzálnosť tohto ustanovenia je daná. Vyvoj jednotlivých právnych noriem našiel výraz v dokumente *Charty Organizácie Spojených národov*, kde sú zahrnuté právne mechanizmy vzťahov medzi jednotlivými štátmi a tento právny rámec, potvrdený politickými dohodami, určuje aj záväzné ustanovenia pri riešení otázok vojny a mieru, nasmerovania na prosperitu alebo chudobu, šťastie alebo beznádej. Suverenita a od nej odvodené medzinárodné právne normy boli a zostali základom medzinárodného politického usporiadania. Jedným dychom však treba dodať — čo nebolo mysliteľné v časoch L. Štura — že univerzalita ľudských práv, ako sa ustálila

v súčasnosti, by nemala byť spochybnovaná aktami, ktoré odporujú medzinárodnému pravu. Ľudské práva nemajú už len morálny základ, ale sa opierajú o mechanizmy Organizácie Spojených národov, *Ustavy Slovenskej republiky* a *Ustavnej zmluvy pre Európu*.

Slováci a Česi nemohli a nemožu ovplyvňovať vyvoj v Európe (presnejšie v Európskej únii) nad ramec možnosti, ktoré však vyplývajú z toho, čo môžeme nazvať politická vaha. Bez koordinácie svojich politík a politických krokov budú mať menšiu váhu, spoločným smerovaním sa ich sila znasobí na českej strane o slovensku tretinu, na slovenskej o dvojnásobok. Slovensko-česká unia v rámci Európskej unie je žiadatelna i možná, rovnako ako aj slovensko-česko-poľská i aktivity v rámci Vyšehradu a všetkých ďalších možných kooperačných a integračných štruktúr, ktoré prispievajú k stabilite alebo destabilizácii Európy, Európskej únie a jej ďalšieho rozvoja ako celku. Prave začlenením Slovenskej republiky a Českej republiky do európskych integračných štruktúr by intenzita a najmä kvalita vzajomných česko-slovenských vzťahov mala vzrastať, a to tak, aby sme si, v duchu odkazu Ľudovíta Štúra, „*čo dobrého dokážeme Česi a Slováci vymyslieť a urobiť, mohli si navzájom vykonať*“.

Ľudovít Štúr je osobnosť, ku ktorej sa môže hlasiť takmer každý konzervatívny politik pre jeho postoje k rodine a životu, liberálny politik pre jeho toleranciu k náboženstvám a iným vierovyznaniam, k osobnému vlastníctvu a ucte k majetku, sociálny demokrat prijíma jeho solidaritu s utlačanými a odpor k mocným a spupným, vobec každý vzdelanec a European, veriaci kresťan.

Veľmi mnohí sa pokúšali zhodnotiť Štúrov prínos vo všetkých možných rovinách. A mnohí vystihli svojím spôsobom jeho skumanu podstatu, alebo hlavný prínos vo vývine a formovaní nášho národa. Nech už začneme J. M. Hurbanom a skončíme trebárs J. Ambrušom, do tohto radu patria J. Vlček, S. S. Osusky, D. Rapant, J. V. Ormís, M. Bakoš, D. Číževskij, J. Juriček, Z. Klatík, V. Kochol, M. Pišút, L. Bakoš, A. Matuška, V. Minač, E. Városová, F. Ruttkay, K. Rosenbaum, G. Horák, C. Kraus, D. Haruštiak, O. Pavlíkova, V. Matula, J. Hučko, M. Gburová, P. Liba a mnohí ďalší.

Inšpirovali sa ním také osobnosti našich politických dejín ako Andrej Hlinka (1864—1938), Milan Rastislav Štefánik (1880 až 1919), Milan Hodža (1878—1944) a Alexander Dubček (1921 až 1992). Pre nich všetkých, ako aj pre tých, ktorí majú v úcte osobnostnú veľkosť a veľkosť i rozľahlosť jeho diela, je Ľudovít Štúr zakladateľskou osobnosťou našich novodobých dejín. A vôbec nie je nahodná tá skutočnosť, že každý z -izmov (hungarizmus, čechoslovakizmus, panslavizmus, nacionalizmus, marxizmus, liberalizmus, postmodernizmus a najnovšie aj paneuropeizmus) si chce cez „kusok“ Štúra uchopiť ho celeho a v celosti si ho aj prisvojiť, aj ho odsúdiť.

Jeden z posledných, ktorí v celostnosti hodnotili Ľudovíta Štúra bez zbytočných epitet a s tichou uctou (Peter Liba) sa takto zamýšľal nad jeho dielom a prijímaním tohto diela v spoločnosti: „*Čítať minulost znamená lepšie porozumieť súčasnosti. Poznávať svoju minulost znamená lepšie porozumieť súčasnosti a vývinovými trendom (možnosťami) našej spoločnosti. Predsa poznávanie národných dejín a ich akterov nie je nijakým unikom z tvrdej reality dneška, ani pestovaním staromilstva, ani hľadaním argumentov na ospravedlnenie či vysvetlenie našej častej nemohúcnosti. Nie je to ani pestovanie vedomia, že podstatne v našom živote sa už odohrávalo a my máme povinnosť iba rozvíjať začaté. Nie je to ani záľuba pestovať a vyhľadávať udalostné či osobné senzácie, zapletky — pletky, drobnosti, pikantérie. Mozaika príbehov a udalostí ešte netvori dejiny, najmä ak sa nepostihnú príčinnou následne väzby, sociálne vzťahy, ustretovo nosné dobové idey a hnutia, ak sa neuchopí kontinuita a vyvinie s jeho pokrokom a retardáciou.*“²⁴⁶

Ustrednou a základnou otázkou dneška je: Ako sa budeme vyvíjať a rozvíjať v tvare, ktorý sa nazýva Európska únia po tom, ako sme sa nanajvyš korektne rozišli s bratmi pri spoločnom spravovaní nášho spoločného domu, v ktorom sme podrástli, zosilneli — a napriek všetkému sme sa stali sebavedomými vo vlastnom štátoprávnom usporiadaní. Slovenska spoločnosť naisto dozrela do takeho vývinového stupňa, že bez veľkých rizík z otrasov

²⁴⁶ Liba Peter. *Ľudovít Štúr — nehasnúca stálica*. In: *Ľudovít Štúr. Dielo I.*, s. 12.

národného sebaoptvrdenia, s hlbokou uctou k iným narodom — čo je nezmazateľný odkaz L. Stura — ale až aj s patričnou davkou sebaucty môže vstúpiť do útvaru, ktorý sa len formuje a jeho konečná podoba je ešte v nedohľadne. Jeho analýzy európskych pomerov nám aj tu môžu prispieť.

Čítaním a reflektovaním jeho diela nanovo poznávame realitu, ktorú Štur nepoznal — a môžeme povedať — ani nespíval o tých možnostiach, pred ktorými stojíme my.

Každá zakladateľská osobnosť v danom čase a v určitom životnom priestore žije dvojaký život: neopakovateľný, skutočný život, druhý život žije vo svojich nasledovníkoch, v ďalších generáciach, pravda, vždy v istých častiach hodnôt a významov, v tých, ktoré sú zakódované v jeho diele alebo v tých, ktoré sa stali už všeobecne prijatou skutočnosťou. Teda naplnili svoj zmysel v realnej podobe, ba stali sa už súčasťou širšej národnej kultúry. Lenže tým sa život a dielo L. Stura nezavršili. Každá generácia znovu a znovu číta a spoznáva jeho diela, každá nachádza v ňom aktuálne hodnoty. Aj preto L. Štur nepatrí do mrtvej histórie. Je stále dejinne prítomný a pôsobivý — je naozaj nehasnucou stalicou. „Nemusíme si hľadať predkov“, ako vraví A. Matuška²⁴⁷, „máme ich predovšetkým v šturovcoch“. Rozvírili hladinu stojatých vôd národného života hľadiac dopredu a konajúc v zaujme budúcnosti.“

O Ludovítovi Šturovi možno opät bez zveličovania konštatovať, že vytvoril prvý, vnútorne skĺbený a premyslený slovenský systém filozofie štátu a práva, samozrejme tu pregnantnejšie, inokedy len v náznakoch. Ako slovensky ho môžeme chápať v tom, že celá stavba jeho filozofie práva a jeho náhľady na štát a jeho formy kotvila v slovenských potrebách, alebo v tom, že akeľak Štur považoval premietnuť do perspektív a ohraničení svetového pohybu dejín a národov. Ludovít Štur pracoval a pôsobil v období romantizmu a takýchže revolúcií.

Pravdu povediac, ani sme sa tak nepokúšali nanovo čítať Ludovíta Štura. Vytyčili sme si cieľ ako vnímal tento veľikán našej kultúry to, čo I. Kant nazýval spolu s ďalšími nemeckymi klasicky-

²⁴⁷ Matuška, Alexander. *Šturanci*. Slovenský spisovateľ Bratislava 1970 s. 44

mi filozofmi *filozofiou práva*, čo môžeme z oblasti *štátu a práva* vystopovať ako hlavnú vyvinovu myšlienkovú nit. A o to sme sa v nedokonalom prvom zamyšlení o tomto probléme pokúsili rekonštruovať a zhodnotiť ho v živých kontextoch minulosti a dneška.

Aktuálnosť politického a štátopravného odkazu Ludovíta Štura súčasnosti potvrdzuje skutočnosť, že sa k nemu hlasí aj politická a štátna reprezentácia samostatnej Slovenskej republiky.

Literárny týždenník dňa 23. februára 2005 priniesol rozhovor s prezidentom Slovenskej republiky doc. JUDr. Ivanom Gašparovičom, CSc., ktorý na otázku šéfredaktora „Ktorý politik česko-slovenských, európskych a svetových dejín je vašim vzorom a prečo?“, odpovedal: „Zo slovenských politikov je to predovšetkým Ludovít Štur, ktorého si vážim preto, ako sa osobne nasadzoval za Slovensko a slovenský národ, ale aj preto, aký bol nespímaný pracovník a obetavý. Je to vidno aj v stále aktuálnom seriáli *Šturáci*, ktorý práve vysielajú v STV. Svojej práci podriadil naozaj všetko, obetoval nielen čas, pohodlie, ale aj súkromný život. Bez neho by sme neboli tým slobodným národom, ktorým sme dnes

Ludovíta Štura považujeme za základný kameň našej štátnosti. Vďaka jeho práci si Slováci začali uvedomovať, že dokazuju byť zodpovední sami za seba, že sú plnohodnotný a sebavedomy národ.“²⁴⁸

²⁴⁸ Gašparovič, Ivan. *Štur základný kameň štátnosti*. Literárny týždenník č. 7—8 z 23. 2. 2005

POUZITA LITERATURA A PRAMENE

- 1 Ambruš Jozef (zost.) *Ludovít Štur I II* Slovenský Tatran Bratislava 2003
- 2 Bombík Svetoslav *Das Slawenthum ako odmietnutie Západu* In *Štur, Ludovít Slovanstvo a svet budúcnosti* s 7—21
- 3 Čirbés Vladimír (ved. redaktor) *Dejiny filozofického myslenia na Slovensku I* Veda, Bratislava 1987
- 4 Čapek Karel *Hovory s T. G. Masarykem* Praha 1936
- 5 Červenanský František *Socialnopolitické názory Ludovíta Štura* In František Červenanský *Návrh dejin politických a právnych teórií I diel* UK v Bratislave 1971, s 140—144
- 6 Červenanský František *K problematike názorov Ludovíta Štura na štát a právo* In *Právny obzor* c 2/1966 ročník 49 s 113 az 125
- 7 Dougl Vojtech *Bitky a bojiska XXII v znamení slobody* In *Krasy Slovenska* 12/1979 ročník LVI s 532—537
- 8 Dubček Alexander *Odkaz veľkého slovenského buditeľa uskutočnujeme v socializme* In Alexander Dubček *Od totality k demokracii* Prejavy clanky a rozhovory s 64—66
- 9 Gburová Marcela *Dotyky s polnoukou* Q EX a s Trenčín 2002
- 10 Harustiák Dušan (zost.) *Nad Tatrou sa blýska* Veda Bratislava 1994
- 11 Holotík L. (et) *Ludovít Štur und die Slawisch Wechselzeitigkeit* *Referaty z medzinarodnej konferencie v Smolencu* 27—29 6 1966 SAV Bratislava 1969
- 12 Horváth Pavel *Rodokmeň a osudy Šturovcov* Tatran Bratislava 1988
- 13 Hucko Jan *Zivot a dielo Ludovíta Štura* Osveta Martin 1988
- 14 Hucko Jan *Slovenska jar* Mladé leta Bratislava 1994
- 15 Hurbán Jozef Miloslav *Ludovít Štur (Rozpomienky)* Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry Bratislava 1959
- 16 Hvišč Jozef (editor) *Kontinuita romantizmu v yvin — súvislosti — vzťahy* Slovensko poľská komisia humanitných vied Bratislava 2001

- 17 Konstantinovic Zoran — Rinner, Fridrich *Die Štur Generation* In *Eine Literaturgeschichte Mitteleuropas* Studien Verlag Wien, 2003 s 173—174
- 18 Krejčí Otakar *Geopolitika stredoevropskeho priestoru* Ekopress, Praha 2000
- 19 Liba, Peter *Ludovít Štur — nehasnuca stálica (Esej o čítaní vyberu z jeho diela)* In *Ludovít Štur I, II*
- 20 *Listy Ludovíta Štura I* SAV, Bratislava 1954 (Do tlače pripravil a poznámky napísal Jozef Ambruš)
- 21 *Listy Ludovíta Štura II* SAV Bratislava 1956 (Do tlače pripravil a poznámky napísal Jozef Ambruš)
- 22 *Listy Ludovíta Štura III* SAV, Bratislava 1960 (Do tlače pripravil a poznámky napísal Jozef Ambruš)
- 23 *Ludovít Štur 1815/1856* SAV, Bratislava 1956 (Zborník materiálov z konferencie Historického ústavu Slovenskej akadémie vied)
- 24 Matula, Vladimír *Kollarovska a Šturovska koncepcia slovanstva a slovanskej vzájomnosti* In *Studie z dejin svetovej slavistiky do polovice 19 storočia* Veda Bratislava 1978, s 259—285
- 25 Matuská, Alexander *Šturovci* Slovenský spisovateľ Bratislava 1970
- 26 Mináč Vladimír *Vybrane spisy Zv VI Súvislosti. Eseje — State — Rozhovory* Slovenský spisovateľ Bratislava 1976
- 27 Mravík Jozef (zost.) *Slovanský zjazd roku 1848 a Slováci* TR I MEDIUM Bratislava 1998
- 28 Novomeský, Ladislav *Predhovor* In Husák, Gustav *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní* Nakl. Epoque Bratislava 1969
- 29 Ormís Jan V *Oreč a národ* (Slovenské národné obrany z rokov 1832—1848) SAV, Bratislava 1973
- 30 *Pamätnica Roka Ludovíta Štura v Modre* Modra 1977 (Zostavili Olga Pavuková a Imrich Sedlak)
- 31 Polakovič, Stefan *Obnova národa duchom Štura*. Šturova spoločnosť, Bratislava 1993
- 32 Ruttkay, Frano *Ludovít Štur ako publicista a tvorca slovenskej politickej žurnalistiky* Matica slovenská Martin 1982

- 33 Se d l á k Imrich *Včieraziach burok*. Matica slovenská, Martin 2001
- 34 S l u s n y, Jaromír — G r i g e l, Marián *Rodný list — Slovenská republika (Dokumenty)* Vydal Vladimír Kovarcík, Michal Rusznák, Bratislava 2003
- 35 S t u r, Ludovít *Slovo na čase Diel I* Kompas Turčiansky Svätý Martin 1941
- 36 Š t u r, Ludovít *Dielo Politické state a prejavy Zv I* Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1954
- 37 S t u r, Ludovít *Dielo Slovania, bratia! Zv II* Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1956
- 38 Š t u r, Ludovít *Stary a novy vek Slovakov* Vydavateľstvo SSS, Bratislava 1994
- 39 Š t u r, Ludovít *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft Slovanstvo a svet budúcnosti* Na základe nemeckeho rukopisu vydal a puvodní znění s kritickými poznámkami a uvodem Dr. Jozef Jurásek Bratislava 1931 (Nakladem učene společnosti Šafaríkovy v Bratislavě vytiskla Statní tiskarna v Praze)
- 40 Š t u r, Ludovít *K prateľum, k bratúm*. Statní nakladateľstvo krásnej literatúry, hudby a umění Praha 1958 (Uvodnu štúdiu Ludovít Štur a slovensky národný život napísal Ján Linhart, s. 5—24)
- 41 Š t u r, Ludovít *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Preložil A. Bzoch Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 1993
- 42 V á r o s s o v á, Elena *Filozofia vo svete — svet filozofie u nás* Veda, SAV, Bratislava 2005
- 43 V a r s i k, Branislav *Narodnostný profil Uhorska a narodnostné aspekty protihabsburskeho odboja* In Historický časopis 1/1978, ročník 26, s. 63—74
- 44 V n u k, František *Stopäťdesiat rokov v živote národa Libri historiae Slovaciae monographiae II* Luč Bratislava 2004
- 45 *Výbor zo spisov Ludovíta Stura* Matica slovenska, Turčiansky Svätý Martin 1931
- 46 *Zmluva o Ústave pre Európu*. Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, Luxemburg 2005
- 47 Z u b e r e c, Vladimír *Revolučné tradície slovenskeho ľudu*. Osveta, Martin 1978

- 48 *Z pramenov našich dejín*. SPN, Bratislava 1974 (Peter Ratkos a kolektív)
- 49 Ž a t k u l i a k Jozef — L a l u h a, Ivan (editori) *Alexander Dubček. Od totality k demokracii. Prejavy články a rozhovory* Veda, SAV, Bratislava 2002
- 50 Ž i l k a Tibor *Sturova koncepcia slovenskej vzajomnosti z hľadiska postmodernity* In Kontinuita romantizmu, Vyvin — súvislosti — vzťahy Zborník Slovensko poľskej komisie humanitných vied. Bratislava 2001
- 51 Z i l k a, Tibor *Utopia z hľadiska postmodernity* In Postmoderná semiotika textu, UKF, Nitra 2000
- 52 *150. výročie Šturovských Slovenských národných novín a Orla tatranskeho* Referáty z odborného seminára konaného dňa 1. augusta 1995 Krajské múzeum Matice slovenskej v Bratislave 1995 In Otázky žurnalistiky, c. 2/1995

Dokumentárna

časť

I. L. Štúr: Žaloby a ponosy Slovákov v Uhorsku

(1843)

*Ten narod nezahynie!
Naším povstaním dali sme mu,
národu tak dlho bezdejinnému,
dej, a to je najväčšie
mravné pôsobenie!*

(Ludovít Štúr v liste M B Staňkovej, 17 10 1848)

*„Žiadne malichernosti, ako je Boh nado mnou, nepohli ma
k Slovenčine, ale rozmyslenie sa nad Slovanstvom
a vnuknutie akési svaté. Až by nestála Slovenčina, nestojí ani
moje pojmie Slovanstva, a to by bolo do zúfania. Jedno
s druhým sa drži.“*

(Ludovít Štúr v liste M M Hodžovi z 21 4 1844)

*„My sme Slováci a ako Slováci stojíme pred svetom
i Slovanstvom.“*

(Ludovít Štúr Nárečie slovenske alebo potreba písania v tomto nárečí, 1846)

Maďarizačné snahy nenachádzali pozitívny ohlas ani u všetkých Maďarov Gróf Štefan (István) Szécheny niekoľkokrát varoval pred chybami v oblasti národnostnej politiky Gróf Ján (János) Majláth dokonca vyzval predstaviteľov nemaďarských narodností, aby sústredili informácie o národnostnom útlaku. Na základe toho L. Štúr zostavil obranný spis. Keďže ani jeden maďarský časopis mu ho nechcel uverejniť, spis vyšiel v roku 1843 v Lipsku.

* * *

„Zo všetkého doteraz spomenutého vysvitá, že národ, ktorý nutí iný národ, aby sa zriekol materinskej reči, natiska mu taku tvárnosť, ktorá nezodpovedá jeho vnútru, natiska mu svetový náhľad, v ktorom sa cíti celkom cudzí, a olupuje ho o práva osobnosti, nakoľko mu upiera možnosť duchovného rozvoja vo vlastnom duchu. A všetko toto je duchovná majetnosť, preto právom vzbĺkne v každom národe plameň hnevu, keď cudzia moc usiluje sa olupiť ho o duchovné hodnoty, lebo duchovne imanie je svaté, pretože duch je podstatnou človečenstva. A všetko toto pášu na nás Slovákoch, nakoľko sa nám sukromne i verejne hovorí, že sa musíme prenárodiť a pomadžarčiť. Darmo pride niekto s dovodmi, že naše pomadžarčenie je nevyhnutné, lebo duch je sám sebe cieľom, a teda bolo by hrozným prehrešením, keby sa ho používalo ako prostriedku, a duchovné záujmy su vznešenejšie a svätejšie než hmotné. Keďže sa tvrdí, že naše pomadžarčenie je nevyhnutné, jasne sa vyslovuje zámer zatarasiť a udusiť naše vnútro neprimeraným vonkajškom, nadržť nášmu ľudu take zmýšľanie, ktoré mu je neznáme a cudzie, a že sama snaha pomadžarčovať nás hovorí nám vlastne, že nie sme spôsobilí v našej duchovnosti ľudsky sa vyvinuť, ako aj že nie sme hodní, čo sa týka našej národnosti, aby sme zaujali miesto medzi ostatnými kmeňmi v krajine. A toto, vysokourodzený pán gróf, je naša prvá a najdôležitejšia žaloba, že totiž o našom pomadžarčení už tak často verejne sa vyslovili, že je zásadne nevyhnutné, to je najpriamejší nátlak, lebo toto je zása-

da, ktorá sa všeobecne upotrebuje. Na urážky, utrhačstvá očierňovania, ktoré z toho vyplývajú, treba sa dívať ako na následky spomenutej zásady a tak treba, ak chceme vec skončiť, vysušiť pramen, z ktorého vystrekuje, t. j. treba verejne a slávnostne vysloviť, že maďarizácia Slovákov nie je potrebná. Ale ani toto vyhlásenie ešte nepostačí. Iba uradne treba sa usilovať o to, aby sa už nič podobné ani len nevyskytlo, slovom maďarsky narod musí sa maďarizácie znečiť celkom úplne a neodvolať sa na žiadnu nádej. Kým sa to nestane, a to v záväznej forme, vždy budú spomenuté stáznosti nevrastie vzájomná dôvera a túžobne žiadany anjel pokoja nevráti sa k nám. Preto predovšetkým treba, aby sa snemovňa v tejto veci rozhodla, že budúci snem zásadu maďarizácie zavrhol ako skrivodlivú, nespravodlivú a odsudeniahodnú, a nariadil dozerať najmä na to, aby sa už nikde neobnovila, lebo len tak môže nastať svornosť medzi nami. O nie, nezriekame sa jej!²⁴⁹ a v našej hrudi prechováva me upokojujúcu nádej, že maďarsky narod uzna šľachetne naše snahy, a vtedy nastane hodina zmierenia. Ba už počujeme prvé hlasy zmierenia z úst patriarchu maďarskeho pokroku, grofa Štefana Szechenyho, a z vašich úst, šľachetný pan grof

()

My Slováci sme osobitný ľud v Uhorsku, našej krajine celkom oddaný a zaslúžilí sme sa o našu vlasť od najdávnejších čias až po dnešok. Mohli by sme povyratovať naše zásluhy, keby tu na to bolo miesto, ale keby sme nepamätali na to, že čo sme urobili, nasej krajine sme urobili. Ako Slováci vždy sme konali svoje vlastenecké povinnosti a vykonávali sme ich až do dnešok, ako sa nám patrí, ale práve preto, že máme povinnosť, musíme mať dokonale a rovne práva s inými, lebo povinnosť bez práva je poroba, a my ako Slováci nechceme byť helotmi²⁵⁰ a nikdy nebudeme pripustiť, aby nás pokladali za helotov, t. j. za takých ľudí, ktorí nemajú právo vo svojej duchovnosti a skrze seba sa vzdelávať. K tomu nás nikdy nedonúti a pravom pokladáme za nepriateľa toho, komu by prišlo na um tak mrzko sa s nami zahrať a vyrvať nám, čo nám je najdrahšie. Iba otrok dovoli po sebe šliapať, no my nie sme otroci, ako nie sú nimi ani ostatní obyvatelia krajiny.

()

Tibenský J. *Chvaly a obrany slovenskeho naroda*. SVKL, Bratislava 1965, s. 318—322. Šlusný, J. — Grigel M. *Rodný list — Slovenska republika*. Vydal Vladimír Kovalčík, Michal Rusznák 2003, s. 166—167.

2. Ľudovít Štúr Jánovi Hollému o rozhodnutí

uzakoniť spisovnú slovenčinu

(1843, jún)

Jedným z najvýznamnejších historických krokov v období slovenského národného obrodzenia bolo uzákonenie strednej slovenčiny za spisovný jazyk Slovákov Ľudovítom Šturom a jeho najbližšími spolupracovníkmi v roku 1843. Šturovci, dovtedy zastancovia češtiny, resp. českoslovenčiny, rozhodli sa k tomuto kroku z viacerých významných dôvodov. Staršia odborná literatúra popierala vplyv bernolákovcov, najmä Hollého, na toto mimoriadne významné rozhodnutie šturovcov. Nasledujúci ich list Hollému, podpísaný aj Šturom, uvádza túto otázku do pravého svetla.

* * *

Vážený pane P. Janovi Hollemu

Zbud' sinov odrodencich, aby už raz opustili Češku
A spolu zjednoteni ke svej sa navratili Matce!²⁵¹

„Od dávna si už horko v srdcu tážká naša mati Slovenka, bófe jej šumja po horach, po dolach, nimi sa kopec zjalne ohlasuje kopcu, ale sin ňevďacní nechce počuť nářki a mati ale k snřiti pracuje, spomáhať nechce, nepriznáva sa k rodičke, ba sám studenu jamu kope, radšej sa do pazurov ňepřjateľskich mece, radšej anebo po cudziřie a po mářnej sláve sa zhaňja, neveduc, ze jeho od slávi nazvali Slávom, zabudou!²⁵² na

²⁴⁹ Materinskej reči.²⁵⁰ Pôvodní obyvatelia gréckeho Peloponézu, ktorých Sparťania uvrhli do otrockého postavenia.²⁵¹ Dvojveršie je vybraté z Hollého Chválospevu na Antona Bernoláka, ktorý mal pôvodne vyjsť ako príloha Bernolákovho *Slovára*.²⁵² V rukopise je ťažko rozoznať v tvaroch „zabudou“ a „muožu“ a pod., či sa v nich používa *u* alebo *ü*. Štúrovský pravopis nebol ešte ustálený.

svetošire panstvo Slovakov,²⁵³ ňevidi, čo je jasnejšie od slnca, že sa zas plesí, zas hlučnejšie radovánky a pjesne ozívať majú po svatom Slovensku. Ale kvíla ruka božja, zoslala hlas v oblaku, ktorý zatrasje vnútrnosťami mládenca, hlas je tak prenikavý, tak mocný, že mu už ďalej odporovať ňemžno. Šuhaj sa spametá — sľubuje, že už nikdy sa nevrve z lona materinského, že chce a bude jej vždy rozkazy plniť, lebo vidí, že len v spoločnom objahu z dobrou Matkou dojde pokoja, slávi, jej reč zostane mu svatou, jej hlasí tak sladko znejú a veľku, prevelkú budúcnosť sľubujú, lebo zvestované bolo od otca matky, deti rozmnožiť, a žulovu Tatru položiť za základ.

My prešporskí Slováci, my sme boli ten syn, čo tak krivo bludiu, ale sa nám ukážau na ňebí znak boží, kinuu nám a my sa ho držať chceme. Zazreli sme tú pravú cestu k cjeľu, Slovenstvo! Zaň sa rozpáľilo srdce aj rozum, ňechceme sa už vjac po cudzích kútoch potíkať, my chceme byť pred bohom, svetom, Slávstvom Slováci.

Zložte už aj Vi, Veľební Otče, to presvedčejte o nás, že my ešte ďalej našu drahú mať Slovenku chceme hrdúsiť, ňje, jej my chceme služiť, za ňu keď bude treba, na oltár národa, tot ľadovje skali tatranskej, náš život posveť. Zložte už to presvedčejte o nás a priviňte k sebe synov, Vi, Otče Slovákov, k Vám sa priznávame a chceme na základe, čo ste Vi z vernému Slováci založili, stavbu ďalej tahať. Ale na čože je toto osvedčejte? Prečo že verejne ňevistupujeme s vecou tak pravdivou a svatou? Tak bi skutok a ni slová svedčia o nás, veď tjeťo pomínuť muožu jako ten vjetor, ale ňepomínu, Veľební Otče, za to Vám ručí budúcnosť, uvidíte, keď Vás boch bude udržovať, čo si zo srdca prajeme, zo slov pošlje skutky, veď sme ešte mladi, aj prostredky chubujú a príležitosť, ktorá časom sama sa poda. Čo veky váhali, zvrtnie okamžeňje.

A predsa, prečo že k Vám už teraz takto hovoríme? Ukázali ste nám, Otče, náš blud, povedali ste, ako Vás takjeťo — keď sami proti sebe brojíme — kroki bolja chceme s tím Vaše spravdivje žjale umjerniť a sladšje azdaj aspon na starost dni Vám pripravíť Slovensko srdce chce sa slovenským oznámiť, a týchto ohlasom smadnu dušu skojiť. Chceme tímto osvedčejjem sa vrelými žjadostami srdca tento deň Vašho velmej cteného ména²⁵⁴ prví raz jako synovja uprimní sláviť. Popraj Vám boch veľa ešte týchto dnov s radosťou prežívať k píche a sláve

²⁵³ Tu sa zrejme myslia Slovania.

národa a k nášmu počešenu praju a žjadaju Veľebnosti Vašej uprimní cíteľja prešporskí Slováci²⁵⁵

Z nar Ustavu

Janko Gáber v. r

List L. Štúra a členov jeho družiny Jánovi Hollému z júna (pred 24.) 1843, *Listár štúrovcov z r. 1841—1843, list č. 40*. Literárny archiv Matice slovenskej, Martin. In: *Z prameňov našich dejín. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1974, s. 165—167*

²⁵⁴ Meniny Jána Hollého mohli pripadať na 16. mája, ale najskôr na 24. júna (Jána Krstiteľa). K týmto meninám (24. VI. 1843) poslal Hollému oslavné básne aj dvaja významní štúrovci — Ján Kalinčiak (Veľebnému otcovi Slovákov Jánovi Hollému na deň jeho mena 24. júna 1843) a Peter Dobroslav Kellner (Na slávnosť mena Janovi Hollému 24. června).

²⁵⁵ Keď v polovici júla 1843 vo veci spisovnej slovenčiny navštívili Hollého už na Dobrej Vode Štúr, Hurban a Hodža, Holly poslal M. Hamuljakovi list štúrovcov s týmito slovami: „Učenci prešporskí luteránsku ešče v Madunách mu prislubili, že už čisto slovenska napozatím písavať budú, jak z pripojeného listu lepšej virozumá. To mu opakovali Štúr, Hurban, Hodža a iní. Tu (na Dobrej Vode) už mňa naščivil.“ (List zo 16. augusta 1843)

3. Program Štúrových Slovenských národných novín (1845, 15 jun)

Ako jeden z hlavných cieľov svojej narodnej činnosti vôbec Ľudovít Štúr už začiatkom štyridsiatych rokov určil si vydávanie slovenských politických novín. Hoci už pred ním Martin Hamuljak, Michal Godra, mladí členovia tajného spolku Vzájomnosť a iní zaoberali sa podobným plánom, nepodarilo sa im ho uskutočniť. Štúr huževnato sledoval svoj cieľ, vyvinul nevšedné úsilie, aby pripravil na ich vydávanie priaznivé podmienky v slovenskej spoločnosti a vytrvalo opakoval žiadosti o úradné povolenie ich vydať, až ko nečne po troch rokoch viedenska vláda vybavila jeho žiadosť kladne. Štúr si dobre uvedomoval veľké poslanie politických novín v živote naroda, ktorý ešte veľa potrebuje na svoju konsolidáciu a na rozvíjanie síl. Preto so zreteľom na špecifické potreby narodného života Slovákov bolo veľmi dôležité správne pochopiť ich poslanie a určiť ich cieľ. Štúr oboje naznačil ešte pred začiatkom vydávania novín v osobitnom ohlase

* * *

„Každý ľahko rozsúdi, k akým narodom patrili sme my až do terajších skoro časov, ale čo za zmena stáva sa v živote našom krajania? Vrucny mi prosbami a spojenými hlasmi vyžiadali sme si od vlády našej najmilostivejšej noviny v reči materskej — čím su ale noviny národom? Novina mi bene národ učasť vo veciach pospolitých krajiny, vlasti, nimi sa dozvedá aj o všetkom tom, čo sa pamätihodného v svete, v ľudstve stáva a tak i vy osvedčili ste sa, že na pospolitých záležitostiach vlasti našej tiež učasť brať a o všetkom, čo sa ľudstva týka, dozvedieť sa chcete, ukázali ste teda že i vy po dlhej nedbanlivosti do vyššieho radu národov zastáť si mienite. Šľachetná je táto voľa vaša a vláda naša najmilostivejšia uznala ju za dobrú tým, že žiadosti tejto pospolitej zadosť urobila a nám noviny slovenske milostive povolila.

Noviny teda máme, ale kolké sa im do behu stavajú ťažkosti? Prekážky tieto su rozličné a su vonku a v nas samých. Vo vlasti našej, kde v novších časoch potreba opravovania²⁵⁶ sa pocítila a táto čerstvejšie hy

banie spôsobila, čo do záležitostí pospolitých stvorili sa hlavne dve strany, jedna, ktorá potrebu opravovania neuznáva a tak pri starom ostávať, druhá, ktorá všetko od koreňa opravovať a tak všetko staršie s novým pozamieňať, chce²⁵⁷. Hlavná povinnosť novín je záležitosti krajiny pospolite rozkladať, s dobrým svedomím to alebo iné obecnstvu svojmu poručať, pričom zdá sa noviny k jednej alebo k druhej strane nachýliť a podľa zmyslu jednej strany alebo druhej o záležitostiach pospolitých rozprávať musia. Majúc na mysl, že staršie, ktoré raz svoju platnosť v živote stratilo a len na ťarchu je ľuďom, žiadnou silou zatrímať sa nedá, ako zas z druhej strany dobre vediac, že sa len na staršom a doterajšom ďalej stavať a budovať môže a že aby holota a pustota nepovstala, nijako sa staršie len trhať a vospust sveta rucáť nesmie, majúc potom na mysl, že život narodov prenáhliť sa neda, ale keď sa ma podariť, miernym krokom len ísť môže a že to, čo je lepšie, ako huba za noc nevyrastá, vyhneme sa v našich novinách obom krajnostiam a stojac pri dobrom staršom, budeme s radosťou vítať opravdivé opravy tam, kde ich nevyhnutne treba. Hlavne ale bude nám zaležať na bezpečnosti osoby a majetnosti a tak aj na poriadnom domácom hospodarstve a prísnom posluhovaní spravodlivosti, na silnej moci vykonávajúcej, k tomuto všetkemu potrebnej, na rozkvití dobremajucnosti v krajine, na zlepšovaní vyučovania ľudu, na jeho zmravňovaní, čím všetkým sa vlastí silí a rozkvití jej napomáha.“

* * *

Z pramenov našich dejín. Slovenske pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1974, s 169—170

²⁵⁶ Štúr má tu na myslí rozličné reformy, ktoré so zreteľom na potreby Slovákov postupne rozvádzal v SNN ako slovenský národný program.

²⁵⁷ Ide tu o maďarskú konzervatívnu vysokú šľachtu (magnátov) a liberálnu strednú šľachtu, tzv. reformnú, na čele s L. Kossuthom

4. Ohlas o Slovenských národných novinách

a Orlovi tatranskom

(1845, 15. jún)

„Pokloňte sa Tatry Pánovi svojmu a vyjasnite sa, bo on z vysosti svojej pohľadel na vaše rody, jemu verné, milostivo! Vyplnená je žiadosť ich vručna, obdarené su tým, za čím dávno horeli vychodiť budú noviny aj v ich reči materinskej!

Hlavná povinnosť novín je záležitosti krajiny pospolitú rozkladať, s dobrým svedomím to alebo iné obecenstvu svojmu poručať majúci na mysl, že staršie, ktoré raz svoju platnosť v živote stratilo a len na tarču je ľuďom, žiadnou silou zatrímať sa nedá, ako zas z druhej strany dobre vediac, že aby holota a pustota nepovstala, nijako sa staršie len trhať a vospust sveta rucať nesmie, majúci potom na mysl, že život národov prenáhliť sa nedá, ale keď sa má podariť, miernym krokom len ísť môže a že to, čo je lepšie, ako huba za noc nevyrastá, vyhneme sa v našich novinách obom krajnostiam a stojac pri dobrom staršom, budeme s radosťou vítať opravdivé opravy tam, kde ich nevyhnutne treba. Hlavné ale bude nám záležať na bezpečnosti osoby a majetnosti a tak aj na poriadnom domácom hospodárstve a prísnom posluhovaní spravodlivosti, na silnej moci vykonávajúcej, k tomu všetkému potrebnej, na rozkvití dobremajúcnosti v krajine, na zlepšovaní vyučovania ľudu, na jeho zmravňovaní, čím všetkým sa vlastí silí a rozkvit jej napomáha“

Pamiatka Roka Ludovíta Štura. Múzeum Ludovíta Štura v Modre, Modra 1997, s. 34

5. Štúrov Hlas k rodákovi v otázke jednoty

Slovákov v spisovnej reči

(1845, september)

Zjednotenie Slovákov v jazykovej otázke, ktorých časť používala bernolákovskú slovenčinu (katolíci) a časť najprv slovakizovanú biblickú češtinu (evanjelici), a potom najmä Šturovou zásluhou prešla k strednej slovenčine ako spisovnému jazyku, bolo jedným z hlavných usilí slovenského národného hnutia a základnou zlozkou ich národnozjednocovacieho procesu. Štur po uzákonení strednej slovenčiny na spisovný jazyk usiloval sa získať pre túto kodifikáciu bernolákovcov, aby zjednotil celý národ v spisovnej reči, ktorú pokladal za hlavný znak osobitosti a jednoty národa a nevyhnutný predpoklad národnej existencie. Prítom sa Štur prejavil ako nanajvyš povoláný uskutočňovateľ tohto zjednotenia, ktorý vedel nielen plne zväziť jeho historicky dosah, ale si aj plne uvedomoval zodpovednosť svojej ulohy pri jeho realizovaní a podľa toho aj postupoval. Podávajúc ruku bernolákovcom, vedel bez predsudkov, so vzácnou taktosťou a porozumením, spravodlivo a v zhode s historickým vyvinom oceniť ich vystupenie v prospech slovenčiny, jeho zmysel a cieľ. Prítom otvorene označil svoj počín ako organické pokračovanie a dovŕšenie ich kroku.

K myšlienke tejto, k vzdvihnutiu slovenčiny za reč spisovnú a tak k samotvornému životu Slovenskemu, fali a razili nám cestu znameňití náš Bernolák a jeho nasledovníci víborní Fandlí, uprimní Ottmayer²⁵⁸, vznešení, ňeunavene pracovití a obetuvaví Hamuljak a naposledok ten čo zo všetkých nás najlepšie prežiu starí, dávno zhaslí vek náš, a terajšie naše časy, náš spevní, hlbokodojímaví Hollí ím náleží tá ufešená zásluha že nás

²⁵⁸ Dr. Anton Ottmayer, istý čas aj dekan právnickej fakulty pešťuanskej univerzity patrili k popredným členom bernolákovskej družiny v Pešti a Budine na čele s Martinom Hamuljakom ktorá spolu s Jánom Kollárom založila r. 1843 Spoločnosť milovníkov reči a literatúry slovenskej

na samých seba pozornými urobili a o samotvornom živote Slovenskom pomysleli i na ňom s celou vrucnosťou pracovať začali. Ze oni v tej reči Slovenskej, jaku vystavili, vystúpili a pracovali, vec bola prirodzená a potrebná, zanechajúc Češtinu prichitli sa reči tej, ktorá z reči Slovenskej tej sa ešte najviac podobala a sa na ňu zanášala. Prjehod k samej korenej reči Slovenskej bou bi bivau skok veľmi veľký a ňebou bi sa odrazu poda ru. Krem toho vystúpili muzja títo z tich krajou, v ktorých sa reč táto, medzi Češtinou a korennou Slovenčinou strednou, uzivala, vzali teda reč ro díska, svojho okolja, ktorá v tom čase, k začiatkom osobitného duchovného života Slovenského aj najlepšie suca bola. Mi už ktorí za nimi a na ich šlapajach ideme, na pretatej od nich cesty mohli sme k samému zjed lu reči našej sa dostať a k nej samej s ich pomocou sa prihlásiť preto mi len kráčame za nimi a dopĺňujeme a dovršujeme len to čo oni začali a vi stavili.

Mi sa k nim a k zásade (principu) ich celkom priznávame a k nej krokom týmto našim pristupujeme, majúci pri tom pevnú nádej, že oni k nám v maličkostiach i pre držanie sa vlastnej ich zásady i pre tu nám najpotrebnejšiu jednotu sa naklonia, keď krem toho maličkosti tieto nič nje su inšejšie ako rozvíjajú ďalšie ich náčela²⁵⁹, ich práce, ich unuvažia. A jako že bi sme sa mi od nich toho ňenazdali, jako bi sme to od nich s celou dverou čakať ňemali? Či nje su práve oni, ktorí k narodu naš mu sa najsrdečnejšie pritulili, ktorí prví o veľšom jeho duchovnom jako celku jedného povíšení pomysleli a na ňom s celým srdcom pracovali? Či ňje su oni to, v ktorých slovach, djelach a skutkoch všade život Slovenský prehovara a sa odšadjať ohlasuje? Či ňje ten nadchnutý spevec z ich kola, čo dosjal medzi všetkými Slovákmi ukázau lásku k svojim najsrdeč nejšiu, či ňje tento spevec pravý obraz Slováka?²⁶⁰ Visokej a vážnej po stavi, prisni a našski, tichi a odhodlaní, nadchnutí a krotkí, prosti a sr deční, pracovití a skromni, či ňje tento muž bez nároku, či nje je tento stavec viznešení pravý obraz našinca? On, on to citom svojim Sloven ským nas zaujau, on to prenikavim svojim Slovenskim spevom nás nad chnuv, on v nas lasku k našmu životu, k našej reči starootcovskej vzbu dnu a rozohrajau, on to už teraz ostareli, zavesjac harfu svoju na dub, nam našu otcovsku majetnosť poruča a nam svoju lásku, svoju vrucnosť

²⁵⁹ Náčelo — zásada

²⁶⁰ Štur má tu na mysl Jana Hollého, ktorého si mimoriadne ctí!

k Slovákovi ňeháva. Umlkli už hlas jeho harfy, ale oči jeho ešte plnje zjalou a tuzbi poletuju po tom zuboženom našom národe a zhasinaju nad Slovenskom — Dívali sme sa na Vás dosjal bratja, a na Vaše práce len z boku a boli sme si cudzi, ale sme prišli už k sebe, chceme život náš, chceme jednotu a ktorá misel bi nás ešte chcela mať rozdrapených a naprjek robila zjednocuvažiu sa nášmu?

Tolko odpovedáme nateraz na urobenje nám do rokákou otázky, pred vrhnuťia a ponosi dáme časom svojim za konanja naše odpoveď obšír nejšiu. Bodaj ale i hlas tento raziu cestu k jednote a prijau sa od rodákou s tak vrucným srdcom z jakého vystupiu.

Hlas k rodakom. Od Ludevita Štura. Orol Tatranský, číslo 7 z 19. Mal. Ružna (sept.) 1845. In. Z pramenov našich dejin. Slovenské pedagogické nakladateľstvo Bratislava 1974, s. 170—172.

6. Ľudovít Štúr k otázke slovenskej národnej

(„kmeňovej“) samobytnosti

(1846)

Štúr ako vedúca osobnosť slovenského národného hnutia v 40-tych rokoch 19 stor sa vyznačoval aj tým, že v súvislosti s nastolením samostatnej spisovnej slovenčiny, uvádzajúc dôvody pre tento historicky krok, rozvinul vo svojom spise *Nárečja slovenskua alebo potreba pisaňja v tomto nárečí* (1846) koncepciu slovenskej národnej („kmeňovej“) osobitnosti. Prítom musel sa vyrovnáť s Kollarovou slovanskou a československou koncepciou, ktorá neuznávala samostatnosť spisovnej slovenčiny a slovenskú národnú samobytnosť. Uvádzame závažnejšie vyňatky zo spomínaného Šturovho spisu

„Život náš mi len úplne vystavíme a vystaviť muožeme v nárečí našom vlastnom, bo ono je nám najbližšie, ono je nám rečou najzrozumiteľnejšou, ono má k srdcu i mysli našej prístup najsnadnejší a v ňom sú i misel i srdce naše najotvorenejšie, preto treba nám k tomuto nášmu nárečí, keď život náš počíname, sa príviniť a v ňom sa duchovno rozvíjať

Lud teda náš Slovenský, pre ktorí mi hlavne pracujeme, mali sme pred očima pri urobeňí kroku tohto, vezmuc jeho vlastnuo nárečja a ňje dosiaľ uživanu, spisovnu reč k pisaňu kníh našich. Každí ale o to slušne od nás uplnuo vložejja hlavňích príčin, ktorje nás ku kroku tomuto pohli, očakávať bude, za dobroo tedy a potrebnuo sme uznali počet z toho, prečo sme sa na Slovenčinu dali, pred obecnstvom našim zložif, k čomu, ako každí po vložejňí príčin našich pozná, dostatočnje pohli nás duovodi

Pred všetkým inším v tejto veci na kmenovitost (die Gliederung in Stämme, divisio in stirpes²⁶¹) národa nášho Slovanského pozor obrátiť

²⁶¹ Štúr pojem „kmeňovitost“ bližšie objasňuje po nemecky a latinsky ako členenie delenie na kmene.

treba, ktorá na viššom stupňi a rozvíjejšja u nás sa nachádza jako v ktoromkolvek druhom národe, pre ktoru príčinu národ Slovenski je ako sa hovorí kmenoviti a na osobnosť sa rozchádzajuci. Kmenovitost táto je pri každom tom národe, kde sa nachádza, znamením veľkej sili duchovnej v ňom sa ukrivajucej, živostí a čerstvej hlbavostí národa “

* * *

„Hore viššje sme už rekli, že Kollar naš vzájemnosť Slovansku na štiri kmene s ich spisovnými nárečjami obmedzu a tak len tomto štírom právo staňja i trvaňja na duchovnom poli Slovanskom pripustiť. Kollar to, ako sme hneď pripomenuli, urobiu zo šlechtného srdca, z dobrého umislu a pripojili sa k jeho určeňu vzájomnosti a literatur Slovanských potom aj inší, tak že už teraz prijímaňja štír viznačenich literatúr Slovanských, a to Ruskej, Polskej, Českej a tak zvanej Nruskej na pospol do behu prišlo a ustáľuvať sa začalo. Či je to ale pravda, že sa len štiri literatúri Slovanske nachádzaju? Či sa toto učenuo určeňja literatur našich so samím životom zrovnáva a či je to ňje len holuo klamaňja nás samích? Potom či toto určeňja ňvedje práve tomu k odporu, čo sa obsjahnuť malo a chcelo, najme ku kmeňovej osoblivosti, nadutosťi a vipínavosti? Holí blud a klam je to, že sa len štiri literatúri Slovanske nachodja, bo kdeže zostala pri určeňí tomto literatura Srbská, kde Lužických Srbou a kde naposledok naša literatura Slovenská, ktorej jeden jediní plod, djela nášho velebného Holljeho vnútrnou svojou cenou odváža pedesjať druhich veršamu a veršičkami visipanich knizjek a knižičjek? Je to tedy pravda, že máme len štiri literatúri? Či s tím nešjalime seba a ňeklameme svet? Alebo či tje literatúri ňje su Slovanske? Či naša literatura nje je tak Slovanská ako druhá, ba moc razí, keď na ducha a stavbu jej pozremo, Slovanskejšja?”

„Mi Slovaci sme kmen a jako kmen máme vlastnuo nárečja, ktoruo je od Českého odchodnuo a rozdjelno. Pomáhalo sa nam síce tomto nárečim, kum náš lud Slovenski duchovne drjemau a predca bez potravi duchovnej hlavňe vo vecach náboženských obít sa ňemohou, ale teraz keď k životu sa prebudíu, ako sa o tom každí deň presvedčujeme, ňebude náš Slovenski národ len na druhých čo mu tí daju čakať, a len prijímať, ale bude si tvorif sám a sám sa bude duhovnými plodami zaopatruvať. Za čas drjemaňja nášho duchovného ňemohla sa naša Slovenčina vo spisoch ukázať a za spisovnu reč našu vizdvihnuť, bo z jednej strani

kmen náš Slovenski ako nevzbudení na tu misljenku prísť nemohou, z druhej ale všetko takuo usilujúca nebolo by podpori našlo a zaraz by bolo prestať i zastaviť sa muselo. Čeština teda ktorá inde, nje na Slovensku, svoj základ pole a tým samým ujstenuo stanja mala dostavajuc sa k nám s knihami nabožnými mohla a v nečinnosti našej musela nas plodami duchovnými zaopatruvat ale Čeština bola nam len na pomoci a mi sme na ňu, keď sme nič svojiskjeho nje mali, len utisknuti boli preto ale ono, že je narečja druhuo, život náš nepresjakla. Plodi jej boli len tím docela pristupnje, zrozumitelnejsje, ktorí sa s nou naozajsne zaoberali, ostatní ľud museu si tje plodi od tichto aj čo do reči aspon z vetsa dať visvetluvat, čo je svedectvom, že ona je narečja od našho rozďjelno a prave preto ani nemuože nikdy na ľud náš tak mocne puosobit a do rážať. Mocne a vseobecne na ľud náš muože sa dorazat len jeho vlastnim narečim, ono je kľuč k jeho srdcu a misli, lebo on len v nom zije duchovne.

Misľeť si budu daktorí, že vari vistupujeme na svet s našou Slovenčinou pre omrzlost dajaku na Čechou, ktorich nárečím sme si do teraz pomahali. Budu si vari daktorí aj to misľeť, že sa od Čechou odtrhnúť chceme, ale zachovaj nás boh od odtrhnuťja. Kdo sa teraz od bratou svojich trha, padne pod najťažšu odpoveď pre národom našim. Mi v tom zväzku s nimi, ako sme boli, aj ďalej ostať, čokoľvek znamenitjeho viedu si osvojuvat, s nimi v duchovnom spojení stáť a kde im budeme muocť čo dobrjeho urobiť, vikonat chceme, ako to naspet od nich ako bratou očakávame.“

Ludevít Štur Narečja slovenskua alebo potreba písanja v tomto náreči, v Prešporku 1846, str 9, 10 12—13, 24—25 51—52, 86. In. Z pramenov našich dejín. Slovenske pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1974, s. 175—177

7. L. Štúr: Naše nádeje a žiadosti

k nastávajúcemu snemu

(1847)

„V novembri 1847 sa v Bratislave zišiel posledný stavovský uhorský snem. Jeho ulohou bolo rokovať o nevyhnutných reformách v Uhorsku. V serií článkov pod názvom *Nase nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu*, uverejňovaných v Slovenských národných novinách, L. Štúr formuloval rad závažných politických, sociálnych a demokratizačných požiadaviek od nutnosti zrušiť úrbarne povinnosti až po riešenie národnostných problémov.

Snem je nový rok v živote národov, to čo sa v živote národov ostarelo, v ňom platnosť svoju stratilo, čo ho hamuje, čo sa mu príkri, má sa v tomto čase premeniť alebo zrušiť, čo sa dobrého narádzalo, žiadalo, za potrebné uznalo, má sa v ňom do života uviesť, a preto aj všetky oči sa na národné tieto slavnosti obracajú, sľubujúc si od nich budúcnosť lepšiu. I u nás su všetkých oči na nastávajúci snem obrátene, bo je dosť toho, čo sa premeniť alebo zrušiť, mnoho, čo sa do života uviesť má

()
Čo je teda v nás zdraveho nahladu, osvety, šľachetnosti, ľudskej mysle a vole, to všetko sa spojiť musí, aby sme tejto prežalostnej rane pre duchovný i telesný dobrotyt národa ubehli! A z tohoto ohľadu bude najlepšie, keď sa s prosbou k nastávajúcemu snemu obratíme a tam zhromaždeným zástupcom krajinským náš smutný stav predstavíme, i aby sa nás otcovsky zaujal, z hĺbiny duše žiadať budeme. Podľa našej mienky žiadať by sme mali v tejto prosbe

a) Vyučovanie vo všetkých počiatkových školách v materskej reči. Kde su obce, a tak i školy, zmiešané, t j kde su deti z rozličných národov, tam nech sa postavia takí za učiteľov, ktorí užívané tam reči znaju, a tito nech predmety v každej reči detom vysvetľuju.

b) V semeniskách, v ktorých sa chystať budú učitelia pre školy v slovenskom kraji, nech sa tiež náuky v materinskej reči prednášajú, aby sa budúci učitelia v reči tej úplne myslieť naučili a dokonalu beznosť v nej dosiahli

c) Mravne a náboženské vyučovanie najviac na človeka pôsobí a ho najlepšie pre budúci život oproti zlemu svetu uisťuje, preto žiadame, aby sa i vo vyšších školách po krajoch slovenských všade náboženstvo a mravná náuka v materinskej reči prednášali a okrem toho i náuka materinskej reči našej, aby sa učenci svojim neodcudzili a schopnosti svoje v každej druhej reči tým lepšie rozvíť mohli

d) V každom skoro urade v našom kráľovstve potrebná je známosť reči slovenskej. Preto žiadame, aby sa vo všetkých takrečených fakultách, vo všetkých semeniskách a konečne na univerzite peštianskej známosť reči našej ako náuka riadna prednášala a všetci učenci svedectvo z nadobudnutia si známosti reči slovenskej nech by dostať prinutení boli. Tak by sa aj raz už konečne reč naša za vlastenecku uznala a my by sme boli po dlhom boji udomácnení a k tomu radostnému uznaniu privedení, že krajina táto je opravdivá mať vlasť naša

()

e) Aby sa nábožnosť nášho národa ničím na svete neprekážala a nerušila. Najväčšia ľudia utecha je náboženstvo, jeho pri biedach a strastiach zemských pritulok najpokojnejší, keď sa mu ale i táto berie, prichodí on i o tuto utechu a nemajúc väčšej vzdelanosti, padá do hrubej rozpustlosti mravov a surovstva. Pripravuje sa ale národ o náboženstvo, keď sa mu v cudzej reči slovo božie zvestuje. A veď sa po maďarských novinách pred pár časmi i tie frázy potíkali, že naše náboženstvo má byť maďarčina, čo ale horšieho, že sa takí ľudia nesvedomíť našli, ktorí frázy tieto v živote uskutočňovali, národ náš maďarskymu službami božími nakrmujú!

f) Pri týchto podstatných, najdôležitejších stránok nášho života sa týkajúcich žiadostiach mali by sme naposledy ku prosbe, nastávajúcemu krajinskému snemu sa podať majúcej, pripojiť ešte i to, aby sa národa nášho prosby, žaloby a ponosy, napospol písomnosti pravotné od sudov a pravomocností krajinských bez všetkej ťažkosti prijímali. Veľký nátlak stáva sa ľudu tým, že sa v najviac stolicách slovenským obyvateľstvom obsadených národu nášmu ani len vo svojej reči sa tužiť a písomne k právomocnostiam obrátiť nedovoľuje, a tak ľud je prinutený vo všet-

kych podobných pripadnostiach sa k ľuďom maďarskej reči povedomým obracať, im pri svojej chudobe za všetky takého písomnosti draho platiť, pri čom všetkom naposledok ani nevie, či skutočne jeho veci su v písomach tak, ako by byť mali, vyložené "

()

Štúr, L. *Politické state a prejavy* Zv I SVKL, Bratislava 1954, s 322—341, Slušný, J — Grigel, M. *Rodný list — Slovenska republika*. Vydal Vladimír Kovalčík, Michal Rusznak 2003, s. 180—182.

8. Štúrova reč na Uhorskom sneme vo veci

zrušenia poddanstva

(1847, 21. december)

Ludovít Štúr ako zvolený snemový zástupca slobodného kráľovského mesta Zvolen aktívne vystúpil s obsiahlejším prejavom na uhorskom sneme v Bratislave päť raz. Hoci mal brániť predovšetkým záujmy mestianstva, ktoré zastupoval ako uprimne zmyslajuci demokrat, dôsledne zvažujuci neblahe dosledky poddanskeho utlaku slovenského ľudu, rozhodol sa v predvečer revolúcie prispieť v rámci snemových rokovaní k riešeniu mimoriadne doležitej a veľmi palčivej poddanskej otázky. V tomto ohľade s osobitným dohľadom a zaujatím vyznela jeho snemová reč z 21. decembra 1847.

Reč je historicky významná hlavne z dvoch príčin. Obsahuje Štúrom hľbokým zdôvodnením návrh odstránenia poddanstva ako prvoradého cieľa krajinskej politiky. Staví sa pritom liberalisticky za formu výkupu z poddanstva, ktorá by bola čo najmenej na ťarchu roľníckeho ľudu. Týmto návrhom Štúr patril medzi najpokrokovejších reprezentantov snemu. Okrem toho reč umožňuje v súvislosti s nahladmi na poddanskú otázku porovnať Štúrov opravdivý demokratizmus s triedne obmedzeným „slachtickým“ demokratizmom Lajosa Kossutha, vyslanca Peštianskej stolice hlavného predstaviteľa maďarskej strednej (reformnej) šľachty. Kým Kossuth v utrpení a poddanstve ľudu videl jeho „osud“ a k polovičatému odstráneniu poddanstva prikračuje pod tlakom politických nevyhnutností, Štúr popiera túto osudovosť a priznáva ľudu prirodzené právo na slobodný život so všetkými naliežnosťami.

* * *

, Ak jesto v krajine našej vec dolezitá, a jej šťastlive rozhodnutie medzi najvrucnejšie a najspravodlivejšie tužby prislucha, to je iste podľa môjho nahladu do porady vzaty predmet urbárskeho odkupenia, ak jesto, povedam, vec, ktorá u nas najvačšej pozornosti zakonodarcov zasluhuje, to je istotne vykúpenie uboheho ľudu poplatného. Každému je zná

mo, v akom stave sa nachádza v krajine našej ubohý ľud poplatný, jeden každý zná a vidí, že je potlačený, samo cudzozemie až priveľmi dobre pozná vlasť našu po ňom ako *miseram contribuentem plebem*²⁶². Behom sto rokov sa v krajine našej moc iného urobilo a vykonalo, len tento stav ubohého potlačeného ľudu sa skoro nič alebo veľmi máľčko pofahčil.

Nedávno, keď som bol tu v zhromaždení chudobného ľudu vec podotkol, zaslí vyslanec Peštianskej stolice²⁶³ v jeho potlačení osud videl, spomenuc, že je to beh sveta, keď sa ten, čo v obci nízšie stojí, potlačí a tarchu dane miest musí, naproti tomu ten, čo sa v občianskom živote povznesie, práva dostane a v zácti stojí, ja ale v tomto vonkoncom žiaden osud nevidím a chráň Boh, aby v tom aj dáky osud ležal. Takýmto činom by sa stav potlačených a ľudskej spoločnosti ani polepšiť nedal. Vec ale celkom inakšie sa má. Osud (fatum) je nevyhnutná potreba prirodzená, tejto ale v štátoch a histórii nieto, ani byť nemôže, bo tu na čele dejov stojí vôľa ľudská a sama história nič je nie inšie ako rozvíjanie a uskutočňovanie tejto vôle. Bol sice voľakedy v histórii osud, a to v štáte rímskom, keď rímskou zbojou premožene národy pred Kapitóliom klačiacie celkom pod sebevoľu a samopanstvo rímske sa dostali, bo títo len s tej námery premáhali národy, aby pred svetom svoju mužskosť a silu preukázali a premožené národy tak, ako sa im zachcelo a páčilo, k svojmu osuhu spotrebovali bez toho, zebý sa o duchovny alebo materiálny dobrobyt týchto národov boli postarali.

Ale nechže sa vyslovím o stave chudobného ľudu nášho a o potrebe pofahčenia a polepšenia jeho ľósu²⁶⁴. To požaduje čím najsurnejšie záujmy a budúcnosť našej vlasti, to požaduje prisluhovanie spravodlivosti a svatá vec človečenstva. Všetko toto hlasíte k nám volá, aby sa už raz a naposledok chudobnému ľudu lós polepšil.

Žiadame v krajine našej slobodu rozširovať a dobre máme, lebo bez tejto postati v zlom stave sa krajina nachádza a nemá opravdivej bezpečnosti. Ale pozadovaním slobody celkom na prieky su roboty urbárske.

Ale pozrime tohto smutného stavu mravné následky: či taky človek, ktorý k druhým osobu robotajúc miesto odmeny sa od každého ešte opovrhuje a odstrkuje, či, povedám, taky človek slasť ma? Nie — a čo

²⁶² Latinské označenie poddaného ľudu v Uhorsku: ubohý poddaný poplatný ľud.

²⁶³ Vyslancom Peštianskej stolice na sneme bol L. Kossuth (1802—1894).

²⁶⁴ Osud.

zase z tohto nasleduje? Či takyto človek sa nestane podlym prostriedkom proti v krajine sa rozvíjajúcej slobode? Či sa on prituľuje ku vlasti a či sa môže k nej s láskou mať? Čo nemá, čo nezná, k tomu sa nemôže mať, to nemôže rád vidieť. Takyto človek len rodisko má, ale vlast nie, taky naozaj nemôže tie sladké slová zavolať *O pater, o patria, o Pnam domus!*²⁶⁵ Pravda, tomu je ľahko o láske k vlasti rozprávať, ktorému k užívaniu všetko je v krajine pristrojené, ktorý na priestranných majetkoch svoje oči pasie, ktorému k vysluhu celé množstvá su prichystané, ktorý nič nedávkuje, len zbiera, ktorý nič neznáša, len užíva, ten naozaj nemôže vlast svoju rád mať, lebo v tejto láske len sám seba rád vidí. Ale inakšie sa má vec u toho, ktorý len málo má, a i z toho tolko musí predať, že s ostatkom sotva biedne sa vyživí môže.

My chceme ďalej vzdelanosť v krajine rozširovať a celkom po práve a pravde to žiadame, ale v takychto okolnostiach najmä medzi chudobným ľuďom ju rozširovať sa nám sotva pošastí. Darmo sa tu pre vychovávanie ľudu náradu chystajú, kým tieto vzťahy, o ktorých hovorím, su v úžitku, bo i sám ľud v nich vzdelanosť pre seba potrebnú nedrží, a kto by medzi nami neuznal, že by ona pre zanedbávanie a v poverách zamotaný ľud náš potrebná nebola? Medzitým, čo by ľud aj uznal potrebu tohto, ani času ani spôsobu nemá vo vyučovaní školskom učať brať. Bo ako dieťa sedliaka natoľko vyrastie, že samo chodiť môže, hneď ho rodičia jeho k prácam pripravu, lebo pri tolkom množstve najmä urbárskych robot sa im i táto slabá pomoc dobre zíde. Aby som druhé, z takéhoto zachádzania vytekajúce mravné následky zamlčal, len to pripomínam, že takéto dieťa bez všetkého vzdelania ostáva a tak sa stáva človekom dorastlým, ale bez všetkého povedomia, bez všetkého citu ľudskeho. Vysmievajú sa za to mnohí z chudobného ľudu, že je sprostý a hlúpy, urážajú sa nad jeho nízkym duchom, ale mu nespomáhajú, nevedia, že príčinou zanedbávanie jeho nič je nie inšie, ako ťažké okolnosti jeho. V hornom Uhorsku, kde je zem omoc neurodnejšia ako na dolnej zemi a kde je aristokracie v pomere omoc viac ako tuto, a preto aj jej vtok²⁶⁶ na ľud omoc ťažší, tá mienka panuje o ľuďoch obecnom, ktorá aj do porekadla prešla, že je sedliak oplán. Ale tí mudrý ľudia, čo toto istia a roz-

²⁶⁵ Ó, otcie, ó vlasti, ó Pnamov dom! Eneasovo zvolanie pred rodnou Trójou vo Vergílovej *Enéide*.

²⁶⁶ Vplyv

širujú, nepomyslia, že veru človek, ktorý pod farchami stoná, ktorý často nemá čo jesť, ktorý vidí, ako jeho deti od hladu umierajú, a násilie znášať musí, každý možný spôsob užije, ako by si spomocť a od násilia sa oslobodiť mohol. Tak často na druhých zvaľujeme viny, kde by sme len od seba vstúpili a pravdu vyznať mali.

Chceme ďalej rozvitok priemyslu, a veru aj toho máme potrebu, ale aj tohto rozvitok v takychto okolnostiach je takmer nemožný. Zeme chudobného ľudu nie sú jeho, ako aj zemskí páni nemôžu svoje majetky nepohnuté za svoje slobodne považovať a tak na nich priemysel skvitnúť nemôže. Chyrečný Young²⁶⁷ hovorí: „Dajte dakomu slobodné zeme, aby nimi úplne vládol, a on vám raje z nich utvorí, ale nech nimi celkom nevládne, teda onedlho trním a krovinou zarastu.“ Toto aj z ohľadu vlasti našej je celkom isté a pravdivé. Po celej krajine je známo, ako je u nás zanedbané poľné hospodárstvo, ako aj iný priemysel napriek mnohým namáhaniam skvitnúť a rozvíť sa nemôže. Toto je hlavná príčina našej chudoby, ale najmä chudoby obecného ľudu. Nemá ľud tento ani vôľu ani chuť lepšie viesť svoje gazdovstvo a obrábať tie zeme, ktorým užítku len jedna čiastočka je jeho, ale ani známosti nemá, aby ho dokonalejšie viesť mohol. Nechcem ja rozprávať o mnohých následkoch, odtráľto vytekajúcich, ale jedno nemôžem zamlčať, a to je hrozné panovanie hladu, ktoré v našej krajine tohto roku hrozne zurilo. Videli sme tie vybledlé, opadle tváre, vieme, že na hladomoru do hrobu sa podostávali, a toto nás dostatočne presvedčiť môže, aby sme zanechali doterajší spôsob, ak nielen dobrobyt krajiny napospol. ale dobrobyt každého jednotlivca napomôcť žiadame.

Medzitým, že som práve tieto hrozné okolnosti pripomenul, spomínam aj to, že zo strany našich právomocností málo rozhodných priprav sa urobilo k odstráneniu tejto hladomory. Keby sa boli aspon tie sypárne založili, ktoré vláda poručala, ale, ako je známo, málo sa do života uviedlo, hoc aj drahým časom pred vypuknutím tejto hladomory vec táto v stolici do rokovania prišla. Mohol by sice dakto navrhnúť, že príčinu a rozmnoženie sa tohto netreba v pomeroch urbárskych hľadať, na čo ale odpovedám, prečo práve táto hladomora len v tých krajinách najhroznejšie zurila, kde tieto alebo tomuto podobné pomery su v živote?

²⁶⁷ Edward Young anglický básnik (1683—1765) ktorého poézia sa vyznačovala emotívnosťou a sentimentalitou.

Prečo sa len u nás, v Galícii a nešťastnom Írsku tak náramne rozmohla? ⁶⁸ Veď vlni skoro v celej Európe bol rok neurodny a drahota panovala

Istotne budúcnosť našej vlasti závisí aj od odstránenia urbárskych pomerov. V krajine, kde feudálneho poddanstva nieto, panuje pokoj a bezpečnosť, naproti tomu šťastie jej kroz potlačených často hrozne býva rušené, ako sme to sami už naraz skúsiť museli. V čerstvej pamäti su nam smutne burenia za čas cholery ⁶⁹ a len abych jeden príklad zo susednej krajiny pripomenul, vieme, ako hrozne nešťastie ju vlni potkalo ⁷⁰. Ako nedavno v napomáhaní blaha krajiny veľmi zaslužily vyslanec mošon sky ⁷¹ naozaj pravdive poznamenal, myslím, že najlepší liek proti zburiam je sloboda, nechže sa teda ona vo väčšej miere aj našmu biednemu ľudu da, aby tak každá príležitosť k smutným vystupom naveky od našej vlasti odstránená bola. Tá krajina, kde sloboda a rovnoprávnosť panuje, je aj pred cudzimi nápadmi bezpečnejšia, lebo sa silou zostredenou brániť a zastávať môže. Majme teda doveru nielen v nás, ale v sile celistvej krajiny našej, bo sloboda je sama pre seba zbrojou nepremoženou.

Hovoril som o záujmoch krajiny našej, ktorých napomoženie z veľkej časti vo vyslobodení uboheho ľudu nášho leží, aj prisluhovanie spravodlivosti, o ktorej sa telo zakonodarne hlavne starať má, požaduje, aby sa už raz otázka vykúpenia ľudu rozhodla. Spravodlivosť požaduje, aby sa k povinnostiam aj práva pripojili, lebo inakšie žiadna obec na pevných základoch stáť nemože, u nás ale ľud dosiaľ len mnoho povinností a robotovania vykonával, ale žiadnych prav nemal.

Naostatok aj svätá vec človečenstva nas k tomu vyzýva, aby sme zásadu oslobodenia ľudu raz už vyslovili. V západných štátoch nie su tieto vzťahy feudálne viac v obyčaji, ani sa ony s terajším duchom stolať nezrovnávajú. Podľa mojho náhľadu stojíme na hraničnej čiare dvoch vekov, a síce jedného zapadajúceho, v ktorom sa práva len jednotlivým osobám a kastám davali, druhého svitajúceho, v ktorom sa ony každému zasluženému, v opravdivom zmysle vzatému človekovi povolia a nasudia. Buďme teda na tom, aby sme za tým neostali, čo už inde svitá a to

⁶⁸ Narážka na neurodu, hlad a nepokoje ľudu v týchto krajinách v predošlých rokoch.

⁶⁹ Štur má na mysli východoslovenske roľnícke povstanie r. 1831.

⁷⁰ Ide o roľnícke povstanie v Haliči r. 1846.

⁷¹ Gróf Štefan Schechenyi (1791—1860) maďarsky liberálny politik.

je požadovaním nášho stolať. V tomto ohľade, myslím, že sa právo zakonodarstva rozšíri a že ho najzasluženejší a najspôsobiljší bez zaujmov kastických povedu. Nech sa len najprv zruší právo starotčizne ⁷², teda moc majetku sa do iných ruk dostane, a s majetkom sú obyčajne spojené aj práva politické.

Keď sa ľud odkupi, vtedy, ako máme nádeju, aj synom uboheho ľudu tohto a takzvaným honoratiorom ⁷³ krajšie casy svitnu, ktorí posiaľ v zákonoch žiadne určité miesto, v živote žiadneho uznania nemajú. Vytvorení do terajších čias z každého uradu verejného, dostali síce už možnosť zastávania uradov, ale možnosť veľmi nepraktickú, mohli oni, ako len chceli, byť spôsobilí a nadaní, už od rodu boli z politických záležitostí vytvorení a tak sa k ničomu dostať nemohli. Že toto vytvorenie pokrokom našej vlasti náramne škodilo, každý nahľadne a uzná, komu je z dejepisu známo, že u druhých európskych národov tu najväčší mužovia ľudu tohto synovia boli, ktorých svet obdivoval a posiaľ ich v živej pamäti a zácii drží.

Keď by sa ale toto vykúpenie ľudu skutočne do života uviedlo, tak myslím, že by aj druhé, s urbárom spojené vzťahy prestali a druhé sa namiesto nich v spoločenskom živote ujali. K týmto prináleží sudobnosť zemského pána takrečená panská stolica, k týmto povolenie nových prav ľudu. To by sa jedno druhému priečilo, keby raz vykúpení poddaní mali pod sudcovstvom zemského pána ostať. Pravda, kým tento vzťah urbársky trva, dotiaľ je chudobný poddaný veľmi závislý od svojho pána, ale s odstránením urbárskych vzťahov by sa to celkom premenilo a z poddaných zemským pánom by sa stali poddaní krajinskí a tak by aj sudcovstvo samej krajiny naležalo. Zlý je to vzťah, keď len jeden človek spravodlivosť prisluhuje, lebo tuná osobné záujmy sa pri jej prisluhovaní vmiešajú a nedôvera, rozdraždenie medzi zemským pánom a poddaným ľahšie povstane, k tomu aj samo prisluhovanie spravodlivosti vlastne len krajine náleží. Priečilo by sa to jedno druhému, keby tento vzťah ostal mal tak, ako je to v zakone, urbárske odkúpenie dovoľujúcim. Taketo priečnosť sa, pravda, u nás v druhých zákonoch nachádzajú, ako napr.

⁷² Starotčizna je Šturov preklad lat. aviticitas, šľachtické feudálne právne ustanovenie, zachováajúce šľachtickú majetkovú držbu pohromade.

⁷³ Vrstva jednotlivcov nešľachtického pôvodu s vyšším školským vzdelaním (advokáti, inžinieri, lekári, profesori a pod.)

v tom zákone, podľa ktorého si každý nezeman môže nadobudnúť nepohnuté statky zemianske, a predsa starotčižeň ostala, alebo v tom, podľa ktorého nezeman sa môže na každý úrad obecny vyvolať, ale sám voliť nemôže. Medzitým kto by z nás nemal tu nádej a nebol toho presvedčania, že sa tieto priečnosti na terajšom sneme vyrovnajú? Čo sa rozšírenia práv odkupeného ľudu týka, tu, myslím, že by sa tiež tej zásady do *nobis nobiacum*²⁷⁴ len blahodárne následky pre celú krajinu ukázali.

Ešte by mi ostávalo o spôsobe odkupenia prehovoriť, ktorého trinásťoraký spôsob by mohol predniesť, medzitým len dvojaký by obzvlášťe radil alebo aby sa na spôsob banky, alebo každoročne pár umrtvujúcimi zlatými vykúpovali poddaní, kým by všetko nesplatili, rozumie sa, že len čisty osoh, a nie brutto by sa na stranu zemských pánov mal zarátať, ako to zaslužilý vyslanec Pešťuanskej stolice veľmi znamenite podotkol⁴.

* * *

Text pod názvom *Snemovná reč Ludevíta Štúra, vislanca mesta Zvolena, v záležitosti urbárskeho odkupenia* uverejnili Slovenské národné noviny č. 252—254 zo 14. až 21. 1. 1848. Skrátené s upraveným pravopisom preberáme z knihy Ludovít Štúr *Politické state a prejavy* Zv. I. SVKL, Bratislava 1954, s. 345—352. Sivák, F. — Klumko, J. *Dokumenty k dejinám štátu a práva na území ČSSR*. I. časť. Právnická fakulta UK, Bratislava 1974, s. 146—151.

²⁷⁴ „O nás s nami“, zásada, podľa ktorej by sa v tomto ohľade aj poddanská otázka mala riešiť spolu so zástupcami ľudu.

9. Ludovít Štúr. Nový vek

(1848, marec)

„Čo sa len v hodnej dialke času, čakalo, o čom sa myslelo, že pride len o 20, 30, 40 rokov, to je už tu, to prišlo ako cez noc — clovek sotva uverí očiam svojim, keď sa obzrie po svete, stojí zarazený a ohromený nad tým, čo vidí! Naozaj prichodí tak človeku, ako počestnému v povestiach našich, vidiacemu sa po púti uzkými dolinami a zarastenými horami vykonanej naraz v čarovných záhradách a sadoch, kde krásne zámký, utešené jazerá, rajske kvetiny a nadľudské bytosti. Mnohý tomu ani neuveri, že sa stalo, čo sa stalo, ale buď bohu chvála, už je raz tak! Môžu síce ešte doraziť víchrice na tieto kvetiny, môžu ony ešte na čas uvadnúť, ale vyschnúť a celkom podfatať byť nemôžu, viac byť nesmu. Príde zase slnko a okreje všetko, čo by sa bolo k vadnutiu naklonilo.

Človek nestačí odrazu na dŕžok vyrátať všetko, aké sa to po svete zmeny stali, ako práva a nové slobody národy podostávali. Tak odrazu to na svete nikdy nešlo, toľko sa národom odrazu na svete nikdy nedostalo! Povyháňali národy starých dráčov a utlačiteľov, čo v mene vládnutia národov len seba, svoju rodinu, jej bohatstvo, jej vyvyšenosť pred očami mali, čo v mene národov lupili a zdierali, pod zásterou ochrany slobody slobodu utlačali, povyháňali národy starých hrdusníkov, čo v mene verejného poriadku sotva byľke hnut sa dopustili, slobodu hovorenia, písania, tlačenia utlačali, žiadne spoločnosti verejné, aby ľudia o sebe hovoriť nemohli a k sebe neprišli, netrpeli, na všetky spolky a jednotlivých slobodomyselých ľudí celé hajna špehuňov držali, dane a peniaze krajinské nie na verejné potreby, ale na celé roty špehuňov obracali, národy taktó vyciavali a z mozoľov národov si len hry a zábavy robili, ľuďom druhým k ničomu prísť nedávali, ale vsade len zemanov, grófov a barónov kládli, akoby druhí k ničomu spôsobilí neboli. Na takýchto ľuďoch, ako hovoríme, dorazila víchrica a vytrhla ich od koreňa, vytrhla Ludvíka Filipa i s jeho pomocníkmi a podkupenou zberbou atď. S týmito ľuďmi sa stary, naozaj stary, spráchnively ponadok alebo radšej neriad rozsypal a spod tejto starej vrstvy zazelená sa nová utešená niva.

Národy sa vyrovnali z ohľadu práva a slobody, „Nám tak, ako tebe“ je už heslo ľudí v zapadných krajinách európskych, vydobudli si národy účasť v krajiniských veciach, nechtiac už byť len vždy ako deti od vlády svojich opatrovateľov, vydobudli si národy právo slobodnej spolkovitosti, t. j. tvoriť spolky, ak sa im vidí k dobrému cieľu, a vydobudli si národy ochranu všetkých týchto žiadostí a práv, slobodu hovorenia, písania, právo slobodnej tlače. Ako ten starý neriad už na slabe korene sa opieral, vidno z toho, že nadšla vichrica ho odrazu zrazila, ako myšlienky o slobode a pravach hlboko už v človečenstve korene pustili, vidno zo všeobecného hýbania národov. Nič tu neosožili vojská a delá, všeobecne pohnutie národov ich tak zrazilo a rozsypano ako vichor hromadu prachu. Veľká náuka pre vládatelov, veľká náuka pre narody!

I v našej vlasti stali sa nečakane prevraty. Keď do života nové poriadky vstúpia, sotva sa jedni druhých poznajú v tých nových poriadkoch, v tom novom svete. Urbarska ležadajká služobnosť, čo náš ľud horšie od zajatia egyptského, v ktorom Židia stonali, zožierala, tá je už preč! Nebudu sa viac hajna a krdle nevoľného nášho ľudu na panske roboty valievať a vyhániať, nebudu viac za chrbtom nevoľného biedneho ľudu hajdusi a drabi s palicami stavať a ich do ťažkej nechutnej roboty týmito dovodmi ponúkať, nebudu sa viac kadeakí nevzdelanci a surovci, a často i loptoši, nebudu rozliční panskí sluhovia, kasnári, išpánici, písaári, dvorskovci po našom biednom ľude sa voziť, ustavične mu len hrešiť, nadávať, s biednym ľuďom len ako s rabi zachodit, statočných a poriadnych obyvateľov stať dákych rabov len, ty' a, ty' oslovovať, nebude viac náš biedny ľud mozolit, aby sa druhí pasli a krmili, pili a vyškali, tancovali a hodovali, čo on sám medzitým v hlade s smäde bolesťou nevydychoval a sotva že oddychal, nebude viac ľud náš čakať musieť so svojimi skrovnými urodami na panske dežmy, kým sa jeho milosti zapáči či najpeknejšie križe a snopy z urody mu povyberať, nebude mu viac panovník, a ľud náš po panských stoliciach sa zrážať všetko toto je už zrušené a do večnej priepasti zahodené — ľud náš je už slobodný, už bude raz obyvateľ krajiny a človek! Zemianstvo je už tiež pod dane vzaté a bude všetko tak musieť platiť ako ktorýkoľvek druh obyvateľ krajiny, nebude už zemianstvo tiež mať inšie prednosti pred druhými, bo bude rovnosť práva pred sudom, a zákonne bude mať platiť tak, ako to pekne slovenské porekadlo hovorí „Mne tak, ako tebe“. Od týchto čias nebude už len zemianstvo posielat' vyslancov na snem krajiniský ako dotiaľ, ale bu-

dú posielat' obyvateľov krajiny napospol. A bude si už i náš ľud voliat' vyslancov svojich, vyslancov takých, čo jeho potreby znaju, čo s ním dobre myslia. Dotiaľ ale to inakšie bolo. Len zemianstvo si posielalo na snem svojich zástupníkov, a týmto bola len bližšia vzdy košeľa ako kabát. Dostali sme už slobodu tlače, t. j. môžeme hovoriť a písať čo sa nám vidí a čo sa nám chce, tak ale, aby sme neobrazili nespravodlivé vrchnosti a hlavné zákony krajiniské, ani žiadne druhé osoby bez príčiny, keď sa ale nadužitia a neprávosti stanu, či od toho alebo iného, či ich porobí jeho milosť, alebo jeho urodzená milosť, alebo veľkomožnosť, alebo jeho osvietenosť, alebo ktorákoľvek druhá vyvýšenosť, len tá s ním von bez milosti! Dostali sme s týmito slobodami aj druhé, ako napr. slobodu spolkovitosti, t. j. už nepotrebujeme pri zakladaní dobrých, nevinných, užitočných spolkov sem a tam behať a o milosť potvrdenia s poníženosťou sa prosiť. Tak napr. náš Tatrín, spolok dobrý a znamenitý, založený k vydávaniu dobrých slovenských kníh a k podporovaniu statočných dobrých mládencov, je už tým samým potvrdený.

S týmito veru môžeme byť nateraz spokojní a môžeme zavolať z celej duše slobode na slávu. Keby sme i z ohľadu národného to, čo nám je nevyhnutne potrebné, boli dostali, to by sme už mohli byť úplne slobodní a spokojní. A ľahko by sme aj boli dostali, keby sme k tomu boli pripravení bývali a keby sme mali už jedno vzdelané centrálné mesto. Ale náš čas našiel nepripravených, tá naša tahavosť a váhavosť, tá naša chabosť a slabosť, tá naša stará zatatá nevoľa nám teraz náramne zaškodila. Keby sme len ten rekurz boli mali už na pohotovosť, ktorý sme viac ráz v novinách našich narádzali a na ktorom sme sa boli v Tatrine uzniesli, ale poľutuj sa, bože! rekurz tak dávno ustanovený a už aj od p. Rimavského a p. Daxnera výborne vypracovaný sa nedohotovil a k nám na čas neprišiel. Ale i toto by sme boli nahradili, keby sme mali jedno centrálné mesto, v ktorom by bolo veľa vzdelaných a ochotných mešťanov, mysliacich dobre s nami a s národom naším, tí by si mohli prispievať, na tom, čo prednesieme, sa uzrozumieť, rekurz napísať a poslať. Paríž Francúzom, Berlín Prúšakom, Viedeň Rakušanom, Lipsko a Drážďany Sasom, Mníchov Bavorom pomohli, my ale ani len ešte maleho vzoru z týchto veľkých miest nemáme. Medzitým nie je vec stratená, a my ju, keď len vole pridáme, nahradit' môžeme. Podáme rekurz strany našich záležitostí, ktoré sa Slovákov týkajú, ministerstvu osvety a nastávajúce-
mu snemu v Pešti, a tí páni nech vidia, že pravdu hľadáme, že nič zlého,

nebezpečného nechceme, že chceme osvetu a vzdelanosť i pre náš zanedbaný národ, že chceme to, po čom túžia všetci v tomto veku slobody a osvety. K tomuto cieľu sa už od jedného nášho rodáka Príhlas k slovenskému národu hotuje, aby všetci poznali a videli, čo chceme a na čo sa podpisovať majú. Tento príhlas vytlačeny rozpošle sa o krátky čas všade po kraji našom. Žiadame tu zaraz našich národovcov, aby punkty tie, ktoré v ňom obsažené budú, do maďarčiny poprekkladali, podpisné hárký otvorili, všetkým bez rozdielu sa podpisovať dali a potom podpísané tieto hárký zaraz a bez odkladu do Sv. Mikuláša k p. M. Hodžovi poslali, kde bude ležať hlavný rekurz, ku ktorému sa potom tieto hárký priložia a všetko na svoje miesto odošle. Aby ale v nastávajúcom sneme naše slušné prosby aj podopierané boli, musíme k tomu hľadieť, aby sme si vyvolili na budúci snem vyslancov takých, ktorí ako s krajinou, tak aj s nami dobre myslia, ktorí sa za náš národ nehanbia, ale vidiac jeho veľké zaostatie, potrebu jeho vzdelávania uznávajú. Vyslancov si, povedám, už budeme robiť sami, a kto je volencom, môže byť aj volený, a k tomu, aby bol dakto volencom, dosť málo treba. Presvedčení sme, že naši ľudia staraj sa budú poučiť tých, ktorí budú v ich okoliach voliť a neznavu ešte veci dobre povážiať a osoby rozoznať. Kto žiada, berie, kto klope, tomu sa otvorí, to je pravda zlatá. Tak i my robiť musíme a hanba by nám bola, posmech pred bohom i svetom, keby sme ani len so žiadostami našimi mužsky vystupit nevedeli. Lež o tomto všetkom, ako aj o predošlom, obšírnejšie buducne v novinách našich.“

Štur, L. *Hlas k roddkom*. Tatran, Bratislava 1971, s. 257—262

10. Štúrov postoj k marcovým zákonom z r. 1848

a najbližší slovenský program

(1848, 31. marec)

*Vo vyhlásení tzv. marcových zákonov uhorským snemom videli slovenskí národovci na čele so Šturom nástup „nového veku“ aj vo feudálnom Uhorsku. Preto viacerí, ako napr. Štur v článku *Nový vek*, Sladkovič v básni *Zaspievam pieseň o slobodnej vlasti*, Janko Kráľ v *Jarnej piesni*, J. M. Hurban v *Narodnej piesni* — *Bye zvon slobody*, kvitujúc najmä ich dosah na zlepšenie osudu ľudových mäs, privítali ich s neskryvanou radosťou. Trápilo ich však to, že uhorský snem vo chvíľach takého významného historického rozhodovania sa vôbec nezaoberal veľmi páľčivou narodnostnou otázkou a nepodnikol nič v prospech rozvoja nemaďarských narodností v Uhorsku. Naopak, novymi zákonnými opatreniami (zak. čl. 5 a 16 z r. 1848) ďalej posilnil pozície maďarčiny a maďarského žvlu v krajine. To viedlo Slovákov k intenzívnejšej a rozhodnejšej narodnej činnosti. Štur — ako ukazuje aj tento jeho prejav — ako najbližší program Slovákov videl v zostavení celonárodnej petície, ktorá by sa podoprela podpisovými akciami v jednotlivých krajoch.*

* * *

„I v našej vlasti stali sa nečakané prevraty. Keď do života nové poriadky vstúpia, sotva sa jedni druhých poznajú v tých nových poriadkoch, v tom novom svete. Urbárska leďajaká služobnosť, čo náš ľud horšie od zajatia egyptského, v ktorom židia stonali, zožierala, tá je už preč! Nebudu sa viac hajná a krdle nevoľného nášho ľudu na panské roboty valievať a vyhánäť, nebudu viac za chrbtom nevoľného biedneho ľudu hajdusi a drábi s palicami stávať a ich do ťažkej nechutnej roboty týmto dôvodmi ponukať, nebudu sa viac kadeakí nevzdelanci a surovci, a často i loptoši, nebudu rozliční panskí sluhovia, kasnári, išpánci, písári, dvorskovci²⁷⁵ po našom biednom ľudu sa vozit, ustavične mu len brešiť, nadávať, s biednym ľudom len ako s rabmi²⁷⁶ zachodiť, statočných a po-

riadnych obyvateľov sťa dávkych rabov len ty“ a „ty“ oslovovať, nebude viac náš biedny ľud mozolť, aby sa druhí pásli a krmili, pili a vyskali, tancovali a hodovali, čo on sám medzitým v hlade a smade bolestne vydychoval a sotva že oddychol, nebude viac ľud náš čakať musieť so svojimi skromnými urodami na panské dežmy²⁷⁵, kým sa jeho milosti zapáči najpeknejšie križe a snopy z urody mu povyberať, nebude mu viac páň sudiť, a ľud náš po panských stolicích sa zrážať všetko toto je už zrušené a do večnej priepasti zahodené — ľud náš je už slobodný, už bude raz obyvateľ krajiny a človek!

S týmto veru môžeme byť nateraz spokojní a môžeme zavolať z celej duše slobode na slávu. Keby sme i z ohľadu národného to, čo nám je nevyhnutne potrebné, boli dostali, to by sme už mohli byť úplne slobodní a spokojní. A ľahko by sme aj boli dostali, keby sme k tomu boli pripravení bývali a keby sme mali už jedno vzdelané centrálné mesto. Ale náš čas našiel nepripravených, tá naša ľahavosť a váhavosť, tá naša chabosť a slabosť, tá naša stara zatatá nevoľa nam teraz náramne zaškodila. Keby sme len ten rekurz²⁷⁶ boli mali už na pohotovú, ktorý sme viac ráz v novinách našich narádzali a na ktorom sme sa boli v Tatríne uzniesli, ale poľutuj sa, bože! rekurz tak dávno ustanovený a už aj od p. Rimavského a p. Daxnera výborne vypracovaný sa nedohotovil a k nám na čas neprišiel. Ale i toto by sme boli nahradili, keby sme mali jedno centrálné mesto, v ktorom by bolo veľa vzdelaných a ochotných mešťanov, mysliacich dobre s nami a s národom naším, tí by si boli mohli prispievať, na tom, čo prednesieme, sa uzrozumieť, rekurz napísať a poslať. Paríž Francúzom, Berlín Prúšiakom, Viedeň Rakušanom, Lipsko a Dráždany Sasom, Mnichov Bavorom pomohli, my ale ani len ešte malého vzoru z týchto veľkých miest nemáme. Medzitým nie je vec stratená, a my ju, keď len vole pridáme, nahradiť môžeme.

Podáme rekurz strany našich záležitostí, ktoré sa Slovákov týkajú, ministerstvu osvety a nastavujúcemu snemu v Pešti, a tí páni nech vidia, že pravdu hľadáme, že nič zleho, nebezpečného nechceme, že chceme

²⁷⁵ Jednotlivé druhy úradníkov a pomocníkov na panských veľkostatkoch

²⁷⁶ Otročci.

²⁷⁷ Dávky z urody za poddanských čias

²⁷⁸ Žiadosti zhrnuté národné požiadavky. Podnetom na ich vypracovanie bolo výročné zhromaždenie Tatrína v Čachticiach v auguste 1847. Akcia s ním spojená sa neukončila.

osvetu a vzdelanosť i pre náš zanedbaný národ, že chceme to, po čom túžia všetci v tomto veku slobody a osvety. K tomuto cieľu sa už od jedného nášho rodáka Príhlas k slovenskému národu hotuje²⁷⁹, aby všetci poznali a videli, čo chceme a na čo sa podpisovať majú. Tento príhlas vytlačeny rozpošle sa o krátky čas všade po kraji našom. Žiadame tu zaraz našich národovcov, aby punkty tie, ktoré v ňom obsažené budú, do maďarčiny poprekladali, podpísane tieto hácky zaraz a bez odkladu do Sv. Mikuláša k p. M. Hodžovi poslali, kde bude ležať hlavný rekurz, ku ktorému sa potom tieto hácky priložia a všetko na svoje miesto odošle. Aby ale v nastávajúcom sneme naše slušné prosby aj podopierané boli, musíme k tomu hľadiť, aby sme si vyvolili na budúci snem vyslancov takých, ktorí ako s krajinou, tak aj s nami dobre myslia, ktorí sa za náš národ nehanbia, ale vidia jeho veľké zaostatie, potrebu jeho vzdelovania uznávajú.“

* * *

L. Štur *Nový vek*, Slovenské národné noviny č. 274 z 31. marca 1848. Publikujeme zo súboru pripraveného J. Ambrušom L. Štur, *Dielo — Politické state a prejavy*. Zv. I. SVKL, Bratislava 1954, s. 359—362. Sivák, F. — Klumko, J. *Dokumenty k dejinám štátu a práva na území ČSSR. II. časť*. Právnická fakulta UK, Bratislava 1974, s. 8—10.

²⁷⁹ Ide o Hurbanovu výzvu *Bratia, Slováci* vydanú tlačou v apríli 1848.

11. Výňatok z uznesenia Uherského snemu o zrušení poddanstva

Zákonný článok IX. O zrušení služieb (robôt), dežmy a peňažných platieb, ktoré sa konali a platili na základe urbára a jeho doplnujúcich zmluv

„Služby (roboty), dežmy a peňažné platby, ktoré sa doteraz konali a platili na základe urbára a na základe jeho doplnujúcich zmluv, zrušu ju sa od vyhlásenia tohto zákona na večné časy

§ 1 Zákonodarstvo kladie odškodnenie sukromných zemepánov pod ochranu národnej cti

§ 2 Jeho veličenstvo prostredníctvom uhorského ministerstva predloží najbližšiemu krajinskému snemu podrobne vypracovaný návrh zákona vo veci odškodnenia sukromných zemepánov tak, aby sa im z verejných prostriedkov plne vyplatila hodnota, ktorá sa rovná doterajším urbáriálnym záväzkom

§ 3 Na takých miestach, kde doteraz nebola vykonaná urbáriálna uprava alebo neboli vydelené pasienky, zachováva sa i naďalej doterajšia prax vo veci užívania lesov a pastvy

§ 4 Panský súd sa zrušuje. Kým sa sudna právomoc všeobecne neustoríada, budú vo veciach civilného práva v skrátenejších sudných poriadkoch v majetkových sporoch tam, kde nie sú zriadené sudné sbory prvej inštancie, vykonávať jeho právomoc slúžni a vo veciach trestných a riadnych civilných sporov stoličné sudy

§ 5 Voči takým zemepánom, ktorí mali k svojmu majetku pripojeny urbaniát ešte pred vyhlásením tohto zákona, až na ďalšie zákonné opatrenie nemožno vypovedať dlžobné pohľadávky okrem zmienok pochádzajúcich z obchodných stykov a len pohľadávky vo veciach neplnenia zákona stanovených urokov možno od neho vymáhať sudným konaním“

Zákonný článok XIII O zrušení cirkevnej dežmy

„Keďže duchovný stav sa zriekol cirkevneho desiatku bez každej náhrady, krajinské stavy na večnú pamať uzákonia túto obeť položenú na oltár vlasti a súčasne sa v dôsledku tohto zrieknutia uzniesli.

§ 1 Cirkevny desiatok, či bol odvádzaný v naturáliách, alebo miesto poskytovania v hotovosti v prirodinách, a to či bol platený priamo duchovnému stavu alebo nájomcovi, či bol získaný večnou zmluvou alebo kráľovským darovaním, zrušuje sa na večné časy

§ 2 Keďže sa zrušenie desiatku dotýka aj príjmov niektorých členov nižšieho duchovenstva a v tomto ohľade bude potrebné v každom prípade postarať sa o ich zaopatrenie, predloží jeho veličenstvo prostredníctvom svojho uhorského ministerstva stavom krajiny vo všeobecnosti podrobny návrh zákona vo veci náležitého zaopatrenia nižšieho duchovenstva hociktorého vierovyznania

§ 3 Ak sa dostal cirkevny desiatok do vlastníctva sukromných rodín, či už na základe večnej zmluvy alebo kráľovským darovaním, predloží jeho veličenstvo prostredníctvom svojho uhorského ministerstva najbližšiemu krajinskému snemu podrobny návrh zákona na odškodnenie vlastníckych sukromných rodín z verejných prostriedkov“

A Gácsová *Dokumenty k praveudálnym bojom slovenského ľudu* Bratislava 1955 s 312—313, Srák, F — Klumko, J. *Dokumenty k dejinám štátu a práva na území ČSSR*, II časť. Právnická fakulta UK, Bratislava 1974, s 10—11

12. Mikulášske Žiadosti slovenského národa

(1848 10 maj)

Na porade konanej v Liptovskom Mikuláši 10. mája 1848 u predsedu Tatruša M. M. Hodzu sa zislo okolo 30 slovenských narodovcov, medzi ktorými veľmi aktívne vystupovali Daxner Francisci, Hurban a Stur. Nimi zo stavenej Žiadosti slovenského národa zhrnuli slovenské požiadavky do 14 bodov. Žiadosti svojím obsahom a celkovým významom predstavujú v národnom i spoločenskom ohľade maximálnu a najpokrokovejšiu slovensky polincký program v 19. storočí. Pravopis je čiastočne upravený

* * *

„Žiadosti slovenského národa pred Jeho c. k. Jasnosť, pred krajinou uhorsky snem, pred Jeho Vysost uhorskeho palatína, kraľovskeho námestníka, pred Ministerstvo uhorske a pred všetkých priateľov clovečenstva a národnosti

I Slovensky národ v uhorskej vlasti precituje po deväťstoročnom sne, ako pranarod krajiny tejto, osvedomujúc sa, že svätá zem táto a matka krajina, súc povodisko a kolíska povesti a starodávnej slavy jeho predkov a divadlo, na ktorom otcovia jeho a hrdinovia za uhorskú korunu krv vylievali, bola donedávna len macochou jeho, zachodiacou s ním nemilosrdne a držiacou jeho reč a národnosť na retaziach potupy a zhanobenia

Ale v okamžení tomto prebudenia svojho chce národ slovensky za budnúť na stáročia ukrivdenosti a zhanobenosti svojej, odpušťa sa aj svojim ujarmiteľom a nič inšie nehýbe jeho rozradovaným srdcom ako svätý zapal lásky a horúca túžba po ubezpečení slobody, národnosti a krajiny svojej. Zato ako pranarod a niekdajší jediný majiteľ svätej tejto zeme prevoláva pod zástavou tohto veku rovnosti všetky národy uhorské ku rovnosti a bratrstvu a osvedčuje sa zo svojej strany, že nechce žiadnu národnosť v Uhorskej ukriviť, uraziť, zmenšiť, tým menej vykoreniť — ale aj žiada od uhorských národov, aby aj oni z ich strany takým uhorským vlastenectvom naplnení boli a s uctením slovenskej ná-

rodnosti, národa slovenskeho priateľstva a lásky hodným sa stali. Lebo národ slovensky, ako z jednej strany nechce utláčať iné národy, tak z druhej nedovolí seba do stareho jarma zapriať a osvedčuje sa teraz a napotom, že slávne meno uhorského vlastenca žiadnemu neprisudí tomu, ktorý nešetí práva národnosti druhého, pod korunou uhorskej byvajúceho národa. Následkom toho žiadame

II Aby sa zriadil na základe rovnosti uhorských národov jeden všeobecný snem bratských národov pod korunou uhorskou žijúcich, na ktorom bude každý národ zastúpený a každý zastupca národný zaviazaný svojou národnou rečou národ svoj zastupovať a reči národov na sneme zákonne zastúpených znať. Mimo tohto krajinárskeho všeobecného snemu národov žiadame

III Národné osobitné snemy, na ktorých sa povedú rady národné, a to ako národného tak všeobecne krajinárskeho dobra sa týkajúce, ktorým cieľom sa majú vyznačiť medze národopisne, aby každý národ ku svojmu národnému striedku mocne sa priťahovať mohol a smel a nebola prinutená menšina Maďarov väčšine slovenskej a menšina slovenská väčšine Maďarov slúžiť a sa poddávať. A práve pre toto prisne chrániť slobodu a práv národných žiadame po

IV Aby vyslanci všetkých národov uhorských zaviazaní boli prisahou v zmysle návodov, seba od svojich vysielateľov vydaných, na sneme krajinárskom hovoriť a v páde nevernosti a zrady národnej, aby pokutám, od vysielateľov ustanovíť sa majúcim, poddaní boli. Menovite národ slovensky najviac zradcov národnosti svojej počítujúci, má dostatočne pričinu žiadať túto vysloviť a vsemozne podporovať

V Žiadame, aby zákon ten podľa ktorého už teraz v tomto počiatčnom preporodzovaní sa krajiny pri rokovaníach stálichých a výborových maďarska reč sa za reč rokovaní predpisuje a tým samým národ náš zrovna ku bezzákonnosti zákonom sa donucuje — žiadame, aby zákon ten hneď teraz tak premenený bol, zeby sa do obecného verejného rokovaní reč materská uviedla. Lebo sväté slovo slobody je potupené v tom páde, keď sa národ slovensky, nerozumejúc po maďarsky, pri rokovaníach v reči jemu nezrozumiteľnej k nemote odsudzuje. Hrešil by národ náš proti sebe a krajine, keby si prisvedčal, či odporoval uzavretiam takým, ktorým nerozumie. A k takejto nezákonnosti nesmie a nemôže rozumným spôsobom žiaden slobodný národ druhý národ priviazať. Ti ale uradníci a tie právomoci, čo doteraz násilnému zákonu tomu-

to zadosť urobiť nemohli a rokovania mestské a vidiecke aj v národných rečiach dopustili, aby za tento skutok prirodzenej spravodlivosti zodpovedať nemuseli

VI Žiadame dokonalé zriadenie škôl narodných, a to ako počiatočných (elementárnych), tak aj reálnych, meštianskych, ustavov dievčenských, ustavov pre vychovávanie učiteľov a kňazov, potom ustavov literárnych vyšších, menovite gymnázií, lyceí, akadémií, ustavu polytechnického a jednej univerzity. Všetky tieto ustavy majú byť založené na základe slobodného vyučovania a reči vyučovania pre synov a dcéry národa slovenského nemá byť inšia ako slovenská, aby na základe tohto národa slovensky si mohol vychovať synov jemu a krajine verných

VII Žiadame, aby maďarské stolice na svojich školách a vyšších i nižších ustavoch literárnych katedry reči slovenskej pre Maďarov a stolice slovenské katedry reči maďarskej pre Slovákov pozakladali, aby sa tak národy tieto jeden ku druhému priblížili, menovite, aby Slováci Maďarov na sneme hovoriacich po maďarsky a Maďari Slovákov na sneme po slovensky rozumieť mohli

VIII Rovnosti národnej duchom vedení žiadame, aby sa všetko pánovanie jednotných národov a národností nad druhými národnosťami uhorskými z koreňa vyvrátilo a tak žiaden národ ani v najmenšom od svojho vlastného ustupovať prinuteny nebol a z tohoto ohľadu žiadame, aby slovensky národ svoju národnosť svojimi farbami a zástavami označovať smel bez prekážky. Zástavy červeno biele máme za slovenské — červeno bielo-zelene za maďarské, zástavy červeno bielo zelené s címerom uhorským za krajinské. A tak chceme aj vodcov gardy národnej slovenskej len Slovákov a komando pre ňu slovenské

IX. Žiadame, aby právo národného voliteľstva nebolo určované rodom a stavom, ale duchom a právom rovnosti — a preto chceme, aby každý rodu svojmu verný, zločinstvom a vystupkami nezašpintaný občan a obyvateľ horský, dvadsať rokov majúci vyvoleny byť mohol. Odrodilý zradcovia národa, ktorí svoju materinskú reč potupujú a či tajne, či zjavne proti právu, cti a slobode národa skutočné układy stroja — urady verejné zastávajú nesmeju. Menovite žiadame, aby od týchto čias žiaden zradca slovenského národa medzi Slovákami uradovať nemohol. Zabudajúc na doterajšie viny odrodilstva — chceme sa ubezpečiť na budúcnosť a tým osvedčením, že zradu krvi, reči a národnosti slovenskej nielen za zradu nášho národa, ale celej vlasti uhorskej považovať budeme

X Žiadame slobodu tlače bez zákona tlače, slobodu vydávania novin a časopisov bez kaucí, zakladanie tlačiarň a kameňopisární takže bez kaucí, ďalej slobodu úplnu schádzania a spoločovania sa ku poradám verejným o veciach obecných, neináčej i osobnú bezpečnosť pri cestovaní po krajine lebo s bolesťou sa žalovať musíme, že nadobudnutá teraz ustavná sloboda skrze rozširujúci sa po krajoch našich slovenských terorizmus a neprestajné strašenie, vyhrážanie natoľko sa potlačuje, že i verejné pod holým nebom rečenie k národu sa za buričstvo pokladá.

XI Žiadame, aby sa pre uspokojenie spoluobčanov našich po dedinách, mestečkách a kopaniciach byvajúcich a od dávnych rokov na rozličné spôsoby a od rozličných ľudí utláčaných, klamaných, o hory a pasienky, o role, obecné živnosti, kopanice, vyrobiská a iné ich majetky pripravovaných, aby sa teda pre uspokojenie týchto ukrivdených občanov odrazu také poriadky porobili, že by oni ku svojim predošlým nepohnutým majetkom, teda ku svojim dávny kopaniciam, pasienkom, horám, vyrobiskám atď. prísť a týmto imaním neobmedzene oni a ich potomci podľa práva vládnuť mohli. Žiadame ďalej, aby sa v tomto zmysle a tou cestou, ktorou sa urbárski poddaní od povinnosti urbárskych oslobodili, aj alodiálni poddaní (ktorí sa na iných miestach majiteľmi slobodných živností, kurialistami, taxalistami, kaštieľníkmi, komorníkmi, majerníkmi menujú) od poddanskej práce a povinnosti zbavili, hlavne tí, ktorí tridsaťšesť rokov robotužen panskú zbyvali. Takže aby sa i regalia beneficia k dobrému obci obrátili

XII Poneváž slovensky básnik a spisovateľ Ján Kráľ i so svojim priateľom Rotaridesom, učiteľom v Príbelciach, do ťažkeho väzenia v Šahách zatvorení su preto, že ľud slovensky v Príbelciach pred verejne oznámeným zákonom ku hájeniu jeho slobôd povzbudzovali — z tej príčiny žiadame, aby tieto len preto nevinní väzni a zástupcovia i rozširovatelia občianskej slobody čím skor na slobodu vypustení boli

XIII Vediac to, že v susednom kraji Haliči (Galici), takže pod berlou rakuskou s nami súcom bratimského rodu Poliaci slobody, ktoré my požívame, ešte nedosiahli — pretože im veľké prekážky nešťastná byrokracia v cestu klásť neprestáva — žiadame, aby všetky národy, pod uhorskou krajinou suce, uradnými svojimi cestami mocny spolucitnosť kresťanskej a ľudskej hlas vyniesli a u Jeho Jasnosti nášho kráľa a pána vo Viedni a to prosebne nastojili, aby už konečne nešťastnému národu toľto spravodlivosť a milosť sa stala.

XIV Slovenský národ kladie výnimku svojho šťastia a ubezpečenia svojej národnosti na vyplnenie týchto spravodlivých žiadostí, vyslovujú predom svoju uctu, vďaku a dôveru ako slávnemu Ministerstvu, tak aj všetkým občanom uhorským, ktorí tieto žiadosti podporovať budú na protu tomu odkladaní a obchádzaní týchto našich žiadostí vidieť budeme odsudzovanie národa ku byvalej slepote a služobnosti

* * *

Rapant D *Dejiny slovenského povstania r 1848—1849* 1—2, s 202—205 z originalu Zjadosti slowenského Národu Levoča 1848
Sivák, F — Klimko, J *Dokumenty k dejinám štátu a práva na území ČSSR II* časť. Právnická fakulta UK, Bratislava 1974, s 14—17

13. Prejav Ľudovíta Štúra na Slovanskom zjazde v Prahe o postavení Slovanov v Rakúskej monarchii (1848, 3. jun)

Slovanská myšlienka nikdy nedostala takú konkrétnu podobu v spoločnom postupe a spolupráci Slovanov, žijúcich v habsburskej monarchii, ako po marcových revolučných udalostiach r 1848. Predovšetkým úspech politiky maďarskej opozitnej šľachty, ktorej sa v polovici marca podarilo dosiahnuť od Viedne samostatnú vládu pre Uhorsko, ukazoval, že toto rozdelenie mocenských síl v monarchii a rakúskou nadvládou v jej západnej časti a maďarskou vo východnej časti stalo sa na ujmu postavenia rakúskych i uhorských Slovanov. Politickí predstavitelia Slovákov, najmä L. Štúr a J. M. Hurban, usilovali sa s ich zástupcami najprv vo Viedni a potom na Slovanskom zjazde v Prahe čeliť tejto protislovanskej politike. Pri riešení otázky postavenia Slovanov v ríši Štúr s Hurbanom sa na ňom postavili i proti Palackého koncepcii zachovať Rakúsko pretvorené na federáciu. Svoje riešenie slovanskej otázky v monarchii vyslovil Štúr v nasledujúcom prejave, najmä v jeho zaverе

* * *

„Cíl náš měl byti zachovati říši Rakouskou? Náš cíl jest zachovat nás. Nejdrive musíme sloužit sobě, pak jiným. Dokavad Rakousko stalo, my hnili. Co by nám řekl svět, kdybychom o nic víc nestáli, než o zachování Rakouska. Pádem Rakouska nepadáme my. Jsou s toho ohledu veliké těžkosti, a rakouská vláda je dotad na pudě německé a tudý německa, musíme ji přinutit, aby (se) přestěhovala na slovanskou zem. Ještě slovanské země nejsou spojené, ba ještě ani samostatné, aby něco uzavírat mohly. Jen Češi, Moravaní a Poláci užívají nějaké samostatnosti, nikoli Slované uherští. My patříme k uherskému sněmu. Od toho co možná pro nás očekávají? Ani přistoupení Poláků není při této výnimce jisté.

Nejdříve se musí zlomit uherské poměry; převaha maďarstva by se zničila, jest hlavní úkol náš. Maďari chtějí se stát všemožně centralní mocí rakouskou, proto zvou císaře, aby šel do Uher. Němci mají strach před Maďary, ten strach má také vláda, proto jim nic odepřít nemůže. Ale proto musíme my také energicky vystoupit. Chraňme se toho, aby se vláda vrhla do náručí Maďarů²³⁰. Jiná těžkost při zachování rakouské říše jest to, že Němci ve Frankfurtě chtějí mít Rakousy k sobě²³¹, budou tedy z jedné strany Maďari, z druhé Němci. Proti nám mají Němci starou antipathii a tudíž jsou nakloneni bratrovati si s Maďary. Spojí-li se a zachovají-li převahu v Rakousku, čo z nás bude? My nemáme posud samostatné slovanské obce v Rakousku.

Vyslovne se, že chceme jako samostatné spojené slovanské obce stát pod rakouskou říší. Neříkejme, že chceme zachovat Rakousko, ani utvořit rakouskou slovanskou říši. Toť nás připraví o všechny sympatie evropských národů. Řekněme, že chceme jako samostatné slovanské obce stát pod vládou rakouskou, tím dáme akcent Slovanum. Pak s nimi může vláda rakouská žít.

Proto musíme sílu Maďaru ztroskotat, dokud Maďari jsou v převaze, jsou-li Čechové paralyzováni, darmo se budou pokoušet, aby rakouský kabinet k slovanské politice přivedli. Návrh kladu:

1. Že chceme utvořit samostatné slovanské spojené obce v Rakousku.

2. Pak aby se přikročilo hned, aby vláda rakouská ztroskotala převahu maďarskou.“

* * *

Zápis o poradě československé sekce ze dne 3. VI. 1848. Publikoval Václav Žátek, *Slovanský sjezd v Praze 1848*. Nakladatelství Čsl. akademie věd, Praha 1958, s. 248—249. Sivák, F. — Klimko, J. *Dokumenty k dejinám štátu a práva na území ČSSR*. II. část, Právnická fakulta UK, Bratislava 1974, s. 18—19.

²³⁰ O to sa maďarskí politici veľmi pokúšali. Sám Kossuth v časopise *Kossuth Hírlapja* 2. júla 1848 okrem iného napísal: „*Pan-slavistický živel nezabezpečí rakúskemu dvoru budúcnosť.*“ Podľa neho (Kossutha) „*kráľ a jeho dvor sa zachránia, ak sa uprimne vrhnú do maďarského náručia.*“

²³¹ Štúr tu mal na mysli nemecké plány, zahrňujúce aj Rakúsko do tzv. Veľkého Nemecka.

14. Hurbanova a Štúrova reč pred slovenskými

dobrovolníkmi prvej výpravy v septembri 1848

(1848, 18. september)

Keď sa po násilnom zásahu cisarských vojsk v Prahe museli účastníci Slovenského zjazdu rozísť bez konkrétnejších výsledkov začatej spolupráce, Štúr a Hurban obrátili svoju pozornosť na Chorvátov a Srbov z uhorskej Vojvodiny ktorí sa pre svoje národné práva dostali s uhorskou vládou do ozbrojeného konfliktu. Keď sa zhoršili vzťahy aj medzi Pešťou a Viedňou a maďarskí činitelia ani vtedy neprejavili vôľu splniť slovenské požiadavky, za podpory južných Slovanov a pravej pomoci českých dôstojníkov rozhodli sa napokon vydobýť národnú slobodu pre Slovákov so zbraňou v ruke. Pod zvrchovanosťou Slovenskej národnej rady, ako hlavnej politicko-vojenskej inštitúcie na čele so Štúrom, Hurbanom a Hodžom a spolu s českým dôstojníkom Bloudkom, Zachom a Janečkom zorganizovali dobrovoľnícku výpravu, ktorá potom 17. septembra 1848 vpadla z Moravy na západné Slovensko do myjavského kraja. Prejavy oboch hlavných vodcov povstania objasňujú jeho politický zmysel i ciele a naznačujú i možnosti nového riešenia slovenskej otázky v spoločnom zväzku Slovákov a Čechov (Hurban).

* * *

V tom z pomedzi údou Národnej Rady vystúpil Hurban, aby oduševnil vímluvnosťou svojou ozbrojencou slovenských. Krátky obsah jeho reči bol tento: „Nebolo dakedi hranice medzi Slovenskom a Moravou, ale to všetko bola za starých časov jedna spoločná vlasť zbratrených národov slovenských a preto nemá byť ani napotom medzi tímato dvoma krajinami hranice, ktoré by delili zbratrenje kmene, sinou jednej Matki. Na tom budeme pracovať, abismе vitrhnuť národ náš slovenský, z pazurou divjeho maďarstva, zas ho k dávnej sláve jeho priviedli, a hranice bratrou od bratrou deljace, zotrel!“

Za nim hovoria Stúr taktó Bojovníci! pozrite na tuto otvorenu dolnú stranu, ktorá nás vedie k celému národu. Za tými vrškami, tam leží Slovensko, rodina naša, národ ubjedený utlačení, od tisíc rokov všetkej samostatnosti pozbavený, národ povrhnutý a teraz v najnovších časoch jeho zotročiteľja prišli k úplnej moci a vláde, tí teraz budú úplne nad ním panovať a ho podľa ľubosti zdžerajú a života pozbavujú. Ale ešte ňeviniť duch národný. Pozbavili nás všetkého nepriateľa nášho, lez túto voľu nik odobrat nemôže a táto voľba nás vedie so zbrojou v ruke za tých vršok k národu nášmu. Je to tá cesta, po ktorej ťahali dakedi české pluky pod Jiskrom, Komorovskými a druhými a jako tí išli voj zatocit o panstvo s Maďarmi, tak aj my ideme, aby sme pozdvihli národ náš a mečom aby sa rozhodlo, či bude tyran Maďar ešte ďalej panovať nad nami!

Bojovníci, naša úloha je pekná, veľká, národ z bjeďi a nicoty vitrhnutý a priviesť ku slobode a sláve. Nože, slubte nám teraz tu pri vstupe, že chcete za tieto veci mužne bojovať a keď na to príde, i za ne umjeriť. Rozvíli sme už zastaviť naše vidieť ich povjedať nad hlavami vašimi, slubte nám, že ich neopustíte v zjednom boji, v zjednom nebezpečenstve!

* * *

Mikulaš Dohnány *História povstania slovenského z roku 1848 v Skalici 1850 s 91—92. In. Z prameňov našich dejín. Slovenské pedagogické nakladateľstvo Bratislava 1974 s 196—197*

15. Slovenský prosbopis, predstretý panovníkovi

slovenskou deputáciou

(1849, 19. marec)

Po vyostrení rozporov medzi Viedňou a Pešťou koncom roku 1848 začali sa medzi predstaviteľmi rakúskej vlády objavovať myšlienky na pretvorenie Uhorska, v ktorom by sa zamedzilo rozhodujúce postavenie maďarských vládncích kruhov. Prevládali pritom návrhy na federalizáciu Uhorska na základe národnostnej rovnoprávnosti. V týchto plánoch začalo aj Slovensko vystupovať do značnej miery ako osobitný administratívno politický celok. Keď však rakúsky panovník zrušil oktrojovanou ústavou zo 4. marca 1848 samostatnosť Uhorska a malo byť podriadené Viedni, Slováci začali pri riešení slovenskej otázky doraznejšie uplatňovať požiadavku vyčlenenia Slovenska z politického rámca Uhorska. Tak napríklad podľa predbežnej osnovy prosbopisu z prvej polovice marca 1849 Slovensko malo ako osobitné „Velkokniežatstvo“ tvoriť samostatnú štátoprávnu zložku habsburskej ríše. V upravenom prosbopise z 19. marca sa táto základná štátoprávna požiadavka formuluje v umiernennejšej forme. Pre Slovenskú zem, „Slovensko požadoval vlastný snem, vlastnú správu a najvyšší krajský úrad, ktorý by bol podriadený priamo ústrednej vláde vo Viedni.

* * *

„Vaše Veličenstvo! Ústavná sloboda na základe rovného práva všetkých národností, aby sa tak zjednotenými silami hajila celistvosť ríše proti naporom zvonka i znutra — to je nový vytvor budúcej veľkosti a moci najvyššieho trónu a šťastiveho pospolného nazývania rakúskych národov. Tento vytvor uskutočnil sa v kvitnucom veku Vášho Veličenstva a preto oduševňuje naše srdcia nádejou v krásnu budúcnosť.

Naplnení najvrucnejšou túžbou, aby sme videli Rakúsku ríšu zjednotenu a mocnu, a oduševnení nádejou, že po takých dlhých a ťažkých utrpeniach dosiahneme svojho práva svätého v tomto case, rozhodnom pre znovuzrodenie rakúskeho mocnárstva, prosíme v najhlbšej ucte podpísaní pre národ slovenský a to

1. Aby slovenský národ, blízko 3 milióny silný, bol uznaný ako národ v určitých zemských hraniciach. Tým žiadame iba tu zem, čo od pradávneho času obyvame, kde naša vlastná reč je domovom a v obyčajnom živote sa výhradne používa, ktorá bola voľakedy kolískou nášho dejného vystupenia a ktorá od nepamatných čias, hoci bola s inými zemami v politicky celok spojená, jednako nikdy neprestala sa nazývať slovenskou zemou, Slovenskom.

2. Aby teda nášmu národu bola udelená rovnoprávnosť so všetkými inými národmi rakúskeho mocnárstva a aby bol zabezpečený pred návratom nadvlády národa maďarského.

3. Aby nášmu národu podľa § 71 konštitúcie zo dňa 4. marca 1849 boli istivo udelené také ustanovizne, ktoré by Slovensko nielen bezprostredne a pevne spojili s ostatnými zemami rakúskeho mocnárstva, ale vyhovel jeho národným zvláštnostiam, teda každoročné snemy krajinské a vlastnú správu.

4. Aby teda, ako to vyžaduje nevyhnutná potreba, hneď odstránili maďarčinu, žiaľ, opäť uvedenú do úradov, zo správy slovenských stolíc a obcí a na jej miesto zaviedli reč slovenskú. Práve tak treba ihneď odstrániť všetkých oných úradníkov, ktorí sa ešte nedávno zachovali ako zjavní nepriatelia Vášho Veličenstva a verného slovenského národa, ale sa bez zreteľa na to opäť vľudili do stolícnej správy.

5. Aby bol zriadený najvyšší krajinský úrad, ktorý by uviedol do života a ustálil, súc podriadený ústrednej vláde vo Viedni, konštitučné a národné usporiadanie Slovenska.

Len tak môže vysoké cisárske slovo o rovnom práve všetkých národností stať sa u nás pravdou, len tak môže národ náš byť zbavený nadvlády svojich odvečených utláčateľov, Maďarov, a maďarskému odbojnictvu postavená neprekonateľná hrádza.“

V Olomouci dňa 19. marca 1849

* * *

Slovenský text prosbopisu uverejnil J. M. Hurban ako dodatok k svojim *Rospomienkam v Slov pohľadoch 1887*, č. 2. Uvádza podstatnú časť prosbopisu s upraveným pravopisom Sivák, F. — Klímko, J. *Dokumenty k dejinám štátu a práva na území ČSSR II* časť Právnická fakulta UK, Bratislava 1974, s. 19—21.

16. Možnosti riešenia slovenskej a slovanskej otázky podľa Štúrovho diela *Slovanstvo a svet budúcnosti*

(*Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*)
(1853—1855)

* * *

„Avšak, aby sa náš život rozvíjal, aby sme v svetových dejinách získali účinok primeraný našim duševným schopnostiam a našim silám, musíme sa nakoniec dostať spod neznesiteľného cudzieho dozoru a stať sa politicky nezávislými, lebo v poddanstve má ľud ruky zviazane, jeho duch je utlačený a je vydávaný stálemu nebezpečeniu prv alebo neskôr zaniknúť. Okrem toho stráca každý ľud svojou politickou nezávislosťou aj svoju časť a taký, čo vždy len služi, je dosť bezmocný a slabý, aby sa oslobodil z otroctva a takých si samostatne národoprávne osoby ani nevšimnú. Samostatne národy ako aj len také osoby môžu rátať s verejným uznaním a uctou a pretože samostatnosť potrebuje väčšina slovanských kmeňov predovšetkým, je u nás národná otázka najsmerodatnejšia, najprvšia, najdôležitejšia. Nepotrebujeme si povedať, akej mienky su o nás iné národy, lebo veď nás v čase videli iba v služobnom pomere k cudzincom, k Nemcom, Maďarom, Turkom a Talianom a nebadali u nás usilie skončiť tento stav. Toto sa musí zmeniť a zmení sa v najbližšej budúcnosti, ale aj otázky ako, akým spôsobom si môžeme vydobíť svoju samostatnosť a ako ju neskôr stvárniť? Vzhľadom na pomery, v akých žijeme, dá sa to dosiahnuť iba trojakým spôsobom a aj u Slovanov panuje o tom trojaká mienka: utvoriť federatívne štáty, Rakusko urobiť strediskom všetkých západných a južných slovanských kmeňov tak, aby slovanský prvok vyzdvihnutý ako najmocnejší k vedúcej štátnej moci, štát podstatne upravil a napokon sa so všetkým pripojil k Rusku. Toto su tri hlavné

smery, preskumajme ich teraz jednotlivo a nestranne, aby sme spoznali ktorá z nich ma najväčšiu pravdepodobnosť úspechu ktorá najlepšie za ručuje Slovanom existenciu a rozvoj ponechava dejnam voľný priebeh?'

* * *

Druhé, načo sa treba Slovanom pripraviť, je spoločenstvo literárneho jazyka, lebo kto by neuznal, že rozličnosť literatúr hatí dorozumenie, vyvoj ducha, spoločné konanie v neobyčajnej miere? Slovania majú veľa literatúr, ale budú v stave pri svojej rozdrobenosti, najmä až vystúpia vždy viac a viac na javisko svetových dejín, vyhovieť veľkým požiadavkam ľudského vyvinu? A vzhľadom na západné literatúry, na nemeckú, francúzsku, anglickú, su všetky tieto literatúry s výnimkou významnejšej ruskej mále zďaleka nedostatočné, nevynímajúc ani česku a pokiaľ zotrávajú v tomto rozpade, niet pre nich ani možnosti vykonať niečo významného, lebo aký popud majú pre svojho ducha aké prostriedky, aký učník dostávajú jednotlivo literatúry pri tom malom poli, ktoré zaujímajú a ako ďaleko môžu dospieť takto s ľudským vyvojom? Vzájomnosť medzi Slovanmi je síce uznaniahodná a chvályhodná, ale je len malou náhražkou v núdzi a nikdy nebude moct obsiahnuť zivot všetkých kmenov Slovania majú všetku príčinu spojiť sa v jednej literatúre a z ľudského, politického a historického hľadiska je to ich povinnosťou. O voľbe tejto literatúry nemôže byť pochyb nechceme vec zbytočne vykrucovať. Všetky slovanske literatúry okrem ruskej su obmedzené na malé kmene a teda mále oblasti, v dosledku toho by mohla čo do voľby všeobecného slovanskeho literárneho jazyka vzniknúť iba otázka staroslovanskeho alebo ruského jazyka. Lenže staroslovanský jazyk ako taký už vymizol zo života, je takmer mŕtvy, nemá už ohybnosť a rozlet živeho, a my potrebujeme živé slovo, ostáva nám teda rusky jazyk ako jedine schopný, lebo je jazykom najväčšieho, samostatného a široko ďaleko vládnuceho kmeňa, ktorému okrem toho prislúcha hegemonia v slovanskej národnej rodine, okrem toho je medzi všetkými slovanskými najbohatší, najsilnejší a najzvučnejší, obdarený pečatou moci. Srbsky jazyk stojí za ním v týchto vlastnostiach hneď na druhom stupni. Tým sme nepovedali, že i vtedy, až sa stane všeobecným literárnym jazykom Slovanov, by sa nemohlo hodne napísať aj v literatúre jednotlivých kmeňov, najmä v poézii atď., ale nemožeme zostať pri jednotlivých literatúrach, lebo čo môže napríklad vykazovať dánska literatúra popri nemeckej? Ruská literatúra

sa odporúča aj preto za všeobecnú slovanskú, lebo sa neprodukuje v písme abecedou zobrazujúcou reč dokonale a bez hocakej výpomoci, keďže slovanské literatúry, s výnimkou srbskej si musia núdzovo vypo-mahať latinskou abecedou. Nemožno od samofubosti ľudskej očakávať, že by sa naše kmene dobrovoľne odhodlali k tomuto veľkému zjednocovaciemu kroku a za týchto okolností sa pri cudzej nadvláde za žiadnu cenu nepresadí, táto veľká vec sa rozhodne pre blaho Slovanov až pod tlakom dôležitých politických udalostí. Zatiaľ je dobré k veci nabaďať, hovoriť o nej a pripravovať pre ňu ducha.“

* * *

Bokes, F. *Dokumenty k slovenskému narodnému hnutiu v r 1848—1914* Sv I s 163—164 170—171 Slovensky preklad podľa nemeckého vydania dr J Jiráska, ktoré vyšlo v Bratislave r 1931 ako 2 sv Pramenů USŠ
Sivak, F — Klimko, J. *Dokumenty k dejinám štátu a práva na uzemí ČSSR* II časť Právnická fakulta UK, Bratislava 1974, s 21—23 Oveľa presnejší a kvalitnejší preklad toho istého Šturovho diela je z r 1993 v podaní A. Bzocha s 173 Vydal Slovensky inštitut medzinárodných študí, Bratislava Z píety ponechávame však prvý preklad

**17. Memorandum národa slovenského
k vysokému snemu krajiny Uhorskej, obsahujúce
žiadosti národa slovenského s cieľom
spravodlivého prevedenia a zákonom krajinským
zabezpečenia rovnoprávnosti národnej v Uhrách
(1861, 6 — 7 jun)**

Rozprudená národná aktivita na začiatku šesťdesiatych rokov 19. storočia priniesla niekoľko nových formulácií slovenského politického programu. Z nich sa dostala do popredia osnova slovenských požiadaviek vypracovaná Štefanom Markom Daxnerom, ktorá po pripomienkach mnohých národovcov sa na slovenskom národnom zhromaždení v Turčianskom Sv. Martine v dňoch 6. a 7. júna 1861 stala základom pre definitívne znenie Memoranda národa slovenského, adresované uhorskému snemu. Pri jeho rozbere porovnajme jeho obsah s obsahom mikulášskych Žiadostí z r. 1848. Vyberáme jeho podstatnú časť.

* * *

„My teda z ohľadu odstránenia krivdy tejto žiadame

1 Aby osobnosť národa slovenského a vlasteneckosť reči slovenskej zákonom pozitívnym a inauguračnými²⁸² diplomami uznaná a uznaním tým oproti zlomyseľným útokom nepriateľov svornosti národov zabezpečená bola.

My národy považujeme za oprávnené osoby človečenstva, v ktorých ono, trebars v rozličnej podobe, k určaniu svojmu, t. j. k dokonalosti sa vyvíja.

Prírodná vec je, že sa definície tejto z ohľadu nás samých, a v pohľade nášho k národom tým, s ktorými vlast' máme spoločnu, pevne držíme

²⁸² Najvyššími.

Akokoľvek u jednotlivca uznanie jeho osobnosti je prvou výnimkou slobody a rovnoprávnosti občianskej, tak medzi národmi uznanie osobnosti národnej je prvou výnimkou rovnoprávnosti národnej, ba práve táto posledná nezmyslom by bola tam, kde osôb národných, na ktoré by sa ona vzťahovala, niet, ale kde osoby tie zákonitého uznania nemajú.

Centralizácia minulých jedenást rokov neuznávala osobnosti národne preto na miesto sľubenej rovnoprávnosti, dala národom rovno bezprávie

My neveríme, žeby mužovia tí, ktorých občania vlasti tejto jako zákonodarcov na snem krajinsky poslali, znovuzrodenie centralizácie takej, trebars v podobe ustavnej docieľť chceli, a preto ešte raz v dôvere vlasteneckej opakujeme, že uznanie osobnosti národnej je prvou výnimkou rovnoprávnosti národnej, je uheľným kameňom stavby ustavnej, ktorá jedine na prirodzenom, prozreteľnosťou božou danom základe pevne a trvácne k prospechu a blahu vlasti celej vystavená byť môže.

Že ale všetko, čo v materiálnom svete jestvuje, len v čase a v priestore jestvovať môže preto potreba je

II Osobnosť našu národnú uznať v priestore tom, ktorý ona jako súvislá nepretržitá masa skutočne zaujíma, pod menom hornu uhorského slovenského Okolia, so zaokruhlením stolic podľa národnosti

Žiadosť tuto neodolateľnou činí sama podstata rovnoprávnosti národnej, bo žiaden národ nejestvuje len vo vidine, ale i v skutočnom svete. Nie je teda dosť uznať osobnosť jeho v holej všeobecnosti, ale potreba je, každý národ uznať tak ako je v skutku, v priestore tom, ktorý on zaujíma, a ktorý mu prozreteľnosť božská vyznačila. Ba do protumľuvy a nedôslednosti upadnul by ten, ktorý by osobnosť národa uznať, medze ale tie, v ktorých osobnosť tá obsažena je a v ktorých ona skutočnou sa stáva, neuznať by

Keď práve toľké stoloťia v ustavnom Uhorsku dištrikty Kumánov a Jazygov, mestá hajducke, 10 obcí kopijníkov, 16 miest spišských a 44 stolic, navzdor ťažkostiam polohopisným, ako osobitnou municipalnou správou nadané korporácie²⁸³ bez najmenej nesnádze pre vlast' jestvovať mohli, keď pred rokom 1848 vlast' naša vo svojej vnutornej organizácii bez najmenšieho nebezpečenstva celosti a jednoty svojej na 4 dištrikty²⁸⁴ roz-

²⁸³ Politické útvary s vlastnou samosprávou.

²⁸⁴ Obvod okres.

delena byť mohla, nevidíme príčiny prečo by jeden súvislý celok tvoriaci národ slovenský, v priestore tom ktorý mu príroda sama vyznačila a ktorý on skutočne zaujíma, pri nastavujúcom organizovaní krajiny a stolíc, ktoré od teraz zasedajúceho snemu očakávame ako jedno hornouhorske slovenske Okolie vo vlasti nasej miesta najst nemohol — tým viac, že uznanie takeho skutočného rovnoprávnosti neomylné predpoklada a výhody z jednoty reči v jednom Okolí jak pri sprave politickej a sudnoprávnej tak najmä pri zdarnom vyvíjaní slobody občianskej pochádzajúce silno odporúčajú

Slovenske čiastky stolíc — Prešporskej Nitranskej Tékovskej Honfianskej, Novohradskej Gemerskej, Tornanskej, Abaujvarskej a Zemplinskej — narodopísnu čiarou označene, môžu sa bez významných ťažkostí alebo jako nové zúpy usporiadať, alebo kde to nemožno, susedným slovenským stoliciam príviesť

Utvorenie spôsobom horešpomenutým jedného hornouhorskeho slovenskeho Okolia v dosavadnom politickom rozdelení Uhorska žiadnej nerobilo by premeny, len tu, že na miesto mŕtvych hraníc, na ktorých dosiaľ 4 distrikty vlasti spočívali nastúpili by medzi živé, nie ľubovoľnou ľudskou, ale rečou a národnosťou a tak voľnou bozou a prírodou samou nezrusiteľne určene

III Jestliže rovnosť je ona miera ktorou sloboda a právo miliónov občanov v živote občianskom skutočným sa stavajú a všetkých udov obce v jeden harmonický celok, v jednu slobodnú obec spojujú, tým väčšia potreba je, v jednej vlasti, ktorá harmonickým celkom národov v nej žijúcich byť má, práva národné a práva reči mierou touto rozmerať

Podľa zásady tejto žiadame, aby v Okolí národ náš zosobňujúcom

1 Jedine a výlučne reč slovenská bola žľebom tým ktorým tok života verejného, občianskeho a školskeho prúdiť má, ona jako obraz, ktorým národ sám seba v ríši duchovnej spracováva, ona jako jediný prostriedok, jedine dvíhadlo vzdelanosti národnej nesmie byť v priestore národa svojho v dome svojom, na užšom okrese, na úlohu služby obmedzená ale musí byť práve tak upravená jako život národa sameho v medzách svojich oprávnených je

Žiadame teda, aby vzhľadom na nás Slovákov, pri nastavujúcom zriadení krajiny stolíc, v Okolí slovenskom jeden odvolávací sud, tak tiež aspoň jeden zmenkový sud pri ktorých by úradná reč slovenská bola, utvorené boli, aby pri najvyššom súde krajinskom taktiež i pri naj

vyšších správnych dikasteriách²⁸⁵ krajinských mužovia obecnou mienkou slovenskou za narodovcov slovenských uznáni, nasledovne i v reči dokonale zbehlí v pomere počtu obyvateľstva jako referenti s potrebným osobníctvom postavení boli ktorí by tam nie len úradné práce konali ale spolu v čas potreby i záujmy slovenského národa zastávali

To same platí pri ustanovení komisie k vedeniu záležitosti školských

2 Čo sa týče čiar tej ktoré sa medzi rečou diplomatickou a našou rečou národnou vo vlasti našej tiahnuť ma, v ohľade tomto musíme najskôr rozluštiť otázku tu, čo je vlastne reč diplomatická

Náhľadom našim je ona medzi národnými rozličných jazykov, prostriedok spoločného uzročenia sa“ V tejto definícii jej medze same od seba sa označujú, menovite označuje sa to, že ona tam, kde nie je vlastnou rečou národa, nesmie si osobovať právo reči národnej, že nesmie ani na prád zaujať pre seba z poľa toho, ktoré druhej reči národnej patrí, že jej medze a práva počínajú sa tam, kde výlučne medze a práva reči národnej prestávajú, tedy, aby sme poľazme na nás Slovákov hovorili, jej medze počínajú sa za medzami Okolia nášho slovenskeho, v dopisoch so stoliciami neslovenskými a neslovanskými, vo vnútornom uradovaní a vzájomnom úradnom obchode najvyšších správnych a sudných vrchností krajinských, ktorých úkol na celú krajinu sa vzťahuje (nerozumajúc sem záležitosti stranok, ktoré vždy v patričnej reči národnej vynikajúce byť majú), konečne na spoločnom sneme krajinskom, nevytvárajúc pri tomto poslednom uzivanie iných rečí krajinských

My Slováci, ktorým na svornosti národov uhorských ďaleko viac, ako na vlastnej márnej chlube záleží, hotoví sme na slušné medze obmedzenia diplomatickosti reči maďarskej vo vlasti našej uznať, nie ale preto, jako by sme snád skrze to naduprávnosť národnosti a reči maďarskej nad národnosťou a rečou našou uznávali, nie — tak hlboko sme nepadli, ani jako národ tak hlboko padnúť nemožeme, zreknuť sa hodnosti nasej národnej nikdy nemože byť umyslom našim, ale preto, aby sme bratom našim Maďarom neodtajiteľný dokaz podali toho, že k vôli svornosti národov uhorských my i najsvätejších, Bohom daných a s nami zrodenných právach našich samých seba naskolko to bez hrubej samovraždy možno je, zaprieť hotoví sme

²⁸⁵ Najvyššie štátne urady v Uhorsku.

Podľa zásady vyššie spomenutej žiadame a žiadať musíme

3 Aby snemové artikule tie, ktoré sa s rovnoprávnosťou a slobodu národov nezrovnávajú, menovite art 16 1791, 7 1792, 4 1805, 3 1836, 6 1840, 2 1844, 5 — § 3 1848 a 16 lit. e 1848 zákonom potivným vyzdvížené boli

Niet národa, ktorý by v láske a žiarlivej pridržavosti sa k reči a národnosti svojej bratov našich Maďarov prevyšoval. A či srdcia a mysle naše tvorca sveta podľa inších pravidiel utvoril, ako srdcia a mysle Maďarov? Čo jich bolí, to bolí i nás, čo jim pokladom je, to i nám pokladom je, práve tak drahým a neoceniteľným, i nám je reč naša najkrajšia, najľubozvučnejšia, i nám je ona jediným prostriedkom vzdelávania sa národného, i nám je ona obrazom duchovného sveta nášho, a my tak dobre jako Maďari cítime to, že duch slobody a zápal vlastenecky v reči našej nám sa zjavujúci, magickým spôsobom preniká a obživuje vnútornosti naše, kým naproti tomu ten istý duch, ten istý zápal v reči nevlastnej, v ruchu cudzom k nám prichádzajúci, nevlastným, cudzím sa nám byť vidí. Reč naša je tak tuho so slobodou našou občianskou a s vlastenectvom naším dovedna spojená, že ju v jej prirodzených medzách a pravach, len s týmito spolu potlačovať, alebo uznávať možno

Žiadame ďalej

4 Na sneme samom zhotovenú osnovu zákonov reči našej hodnovernu.

Žiadame

5 Aby nám k náležitému politickému a právnomu vychovávaní a vzdelávaniu slovenskej mládeže v príhodnom meste slovenskom akadémia právnická a mimo toho katedra reči a literatúry slovenskej na univerzite peštianskej na útraty krajinské založené boli, tým viac, že univerzita tá na horných Slovákmi obývaných stranách Uhorska značné statky drží. Taktiež, aby ústavy naše literárne z krajinských dôchodkov pomerne podporované boli

6 Aby literárne i mravno vzdelávateľné národné spolky právom slobodnej asociácie zakladali a k cieľom tým potrebné príspevky zbierali nám vždy dovolené bolo

7 Obciam slovenským v živle inonárodnom jako i obciam inonárodným v stolicích slovenských osihoteným a vyhraničeným sa nemohúcim už následkom zásady samosprávy náleža právo to v obvode občianskeho života svojho reč svoju vlastnú užívať a národnosť svoju slobodne pestovať a vzdelávať.

Nech nikto neobviňuje nás z prepriatosti, že reč našu vo vlasti našej, v rodisku našom a v priestore tom, v ktorom ona domácou je, jako dvíhadlo verejného občianskeho života nášho zabezpečenú mať chceme. My reč našu nikomu nenatískame, len to žiadame, aby reč naša z jej prirodzeného práva vytuskovaná nebola.

8 Žiadame, aby pri očakávanom reorganizovaní tabule veľmožov, jestliby sa také na základe záujmov stalo, pritom mimo iných záujmov i záujmy národnosti a menovite našej slovenskej národnosti do ohľadu vzaté a pomerne zastúpené boli

IV Konečne osvedčujeme, že záujmy národa slovenskeho ohľadom slobody občianskej sú tie samé, su jednoducho so záujmami všetkých uhorských, z ohľadu slobody národnej ale so záujmami všetkých doteraz zákonami utlačených národov, menovite Rusínov, Rumunov, Srbov a Chorvátov, takže v priestore tom, ktorý národ slovensky obýva, úplne to isté žiada pre seba (ohľadom totiž národnosti a slobody), čo bratia Maďari skutočne už majú, a zato aj jedon za všetkých a všetci za jedného dobre stáť a bojovať chce

Tato solidárnosť, s ktorou pred očami národov slobodných uhorských k záujmom slobody a národnosti sa hlásime, vynutená je utlačaním národov nemaďarských

Toto sú teda žiadosti naše, ktoré z ohľadu prevedenia rovnoprávnosti národnej snemu nášmu prednášame

Bez uznania osobnosti našej národnej, bez vyznačenia Okolia toho, v ktorom osobnosť tá obsažená je, bez rovného práva rečiam a národnostiam v jich osobitných národopisných medzách pre nás opravdivej rovnoprávnosti niet.

Opakujeme ešte raz, že rovnoprávnosť národná je svetoduchom prinesený základný kameň celosti a jednoty vlasti našej spoločnej, ona prebudená súčasná, neusne viacej, ale len zosilňovať sa bude v povedomí národov; z jej ceny teda nič sa nemože stiahnuť a objednať, ako sa nemohlo objednať z ceny nekďajších kníh sybilinských. História ale učí nás, že v osudných dobách národov alebo štátov zameškaná príležitosť nikdy viacej sa nevráti

Heslo našej je jedna, slobodná, konštitucionálna vlasť, a v nej sloboda, rovnosť a bratstvo národov!

V Turčianskom Svätom Martine dňa 7. Junia 1861.

* * *

Slovenske narodné zhromaždenie v Turc Sv Martine 1861 Vydala Matica slovenská 1941 s 188 a nasl Sivak F — Klimko J *Dokumenty k dejinam štátu a práva na uzemi ČSSR II* cast Právnicka fakulta UK, Bratislava 1974 s 26—30

18. Z prejavu Alexandra Dubčeka na slávnostnom večere k 150. výročiu narodenia L. Štúra (1965)

, Dnesne slávnostne zhromaždenie zvolane k 150 výročiu narodenia L. Štúra je prejavom našej ucty a obdivu veľkemu synovi slovenskeho národa, buditeľovi a vlastencovi, kodifikátorovi spisovného jazyka a zakladateľovi básnickej školy, politikovi a novinárovi, ktorého plány, sny a tužby, jeho odkaz uskutočňujeme v našej socialistickej spoločnosti

Všetka činnosť Ludovita Štúra, cele dielo tohto veľkého človeka a generácie jeho druhov, odzrkadľuje charakter epochy, ktorá ho formovala občiansky, mravne, filozoficky, mysliteľsky a politicky, epochy, ktorej problémami Štúr žil, ktorá ho všestranne povznášala, ale i obmedzovala

Epochu, v ktorej Štúr žil, charakterizuje zosilnený proces rozkladu feudálneho zriadenia, formovania nastupujúcej buržoázie ako triedy, obdobie formovania novodobých národov V závislosti od procesu diferenciácie triednych síl feudalizmu a buržoázie vznikala podla pre formovanie ideologie revolučnej demokracie Nazory a ciny Ludovita Štúra možno pochopiť len v súvislosti s pochopením zmyslu tohto silného evolučného pohybu, ktorý prebiehal takmer vo všetkých krajinách Európy

Jeho ideovy a mravný vyvoj sa uberal zložitými cestami Hnacou silou všetkeho jeho snazenia bola hlboko pociťovaná láska k vlasti, jeho citová a rozumová spatosť — povedane jeho vlastnými slovami — s „opusteným, otupeným, otrockým, uníženým ľudom“ svojej krajiny Zo spatosťi s ľudom rástla a umocňovala sa veľkosť osobnosti Ludovita Štúra

V záujme sociálneho, spoločenského a kulturného povznesenia svojho národa Štúr hlboko poznával protirečive procesy života Ziskane poznatky sa stali východiskom pre jeho všestrannú činnosť, pre boj za prestavbu spoločenských základov, za demokraciu, za slobodu utláčaných narodov, za právo a dôstojnosť človeka Požadoval zakony, zabezpečujúce majetok jednotlivca i národa, zákony na ochranu ľudskej

cti a dôstojnosti, rozvoj vzdelanosti, občianskej rovnosti a bratstva národov

Nemilosrdne odhaľoval brutálny charakter feudálneho vykorisťovania, dokazoval, ako prekáža pokrokovému rozvoju spoločnosti a poukazoval na neprekonateľnú priepasť medzi feudálmi a ľudom. Pochopil základné hospodárske a sociálne problémy a tendencie svojej doby a v premene spoločnosti videl základnú podmienku pre zmenu ostatných stránok jej života.

Štur chápal a často zdôrazňoval, že život je rozmanitý, má tie najrozličnejšie potreby — treba hospodárstva, roľníctva, remesiel, obchodu, známostí technických, umení, náuk. Naznačujúc základné obrysy ekonomického rozvoja Slovenska zdôrazňoval, že „známostí polytechnických nám veľmi treba, musíme sa dať do podujímaní priemyselných a k tomu nám treba hlav a umov“. Aj dnes patrí náš obdiv jeho vôli a vytrvalosti pri organizovaní nedejných škôl, spolkov miernosti, uverových a svojpomocných ústavov, požiadavkám na zriadenie polytechnickej školy v Banskej Štiavnici a budovanu artézskych studní v oblastiach vhodných pre rozvoj poľnohospodárstva. Vyznamny je aj fakt, že roľníctvo chápal nielen ako významnú výrobnú silu, ale aj ako silu politickú, pretože v podmienkach vtedajšieho Slovenska ho považoval za materiálnu bázu rozvoja národného hnutia.

Šturov sociálno-ekonomický program i pozornosť, ktorú venoval roľníctvu, je dokazom jeho racionalizmu, ktorý vyplynul z reálneho hodnotenia objektívnych podmienok života. To sa prejavovalo i v jeho zásade, že vždy treba robiť to, čo sa v našom svete uskutočniť dá a môže.

Šturovsky demokraticizmus otvára dvere skutočnému pokroku, založenému na rozvoji modernej manufaktúrnej i strojovej výroby a využití vtedajších poznatkov vedy, techniky a organizácie práce, a to v priemysle i v poľnohospodárstve.

Tento, na svoju dobu nesmierne pokrokový, program sa mu nepodarilo ďalej rozvinúť. Podobne ako iným predstaviteľom predmarxistického revolučného myslenia ani jemu sa nepodarilo v dôsledku zaostalosti sociálno-ekonomických vzťahov v Uhorsku prekonať v názoroch istu historickú ohraničenosť. Štur ako vyspelý mysliteľ sa pokúšal pomocou dialektiky objasniť vyvoj spoločnosti. Došiel k skvelému záveru o nevyhnutnosti prechodu feudálnej spoločnosti na vyššiu formu ekonomickej organizácie. Nepodarilo sa mu však nájsť zdroj pohybu dejín, lebo

v zmysle Hegelovho učenia považoval za hybnú silu spoločensko-ekonomického rozvoja ideu. Zmenu jednej formy ekonomického života druhou formou chápal ako dôsledok určitých cieľov a ideí človeka, ktorých vznik za vtedajších sociálno-ekonomických pomerov nebol v stave objasniť. Práve preto neskúmal obsah antagonistických foriem spoločnosti a sústredil sa na pranierovanie, upozorňovanie a požiadavky. Upozorňovaním na reakčnú podstatu feudálnej spoločnosti sa snažil dostať do vedomia ľudu nutnosť jej likvidácie.

Štur nezostával teda len vo sfere abstrakcií, ale sformuloval svoje vývody do praktických požiadaviek, až k nastoleniu nutnosti prestavby ekonomických vzťahov, k požiadavkám všeobecnej vzdelanosti a kultúry. Vynikajúcim spôsobom využil svoje znalosti filozofických ideí predmarxovho obdobia, ako i svoje mysliteľské, mravné, politické i organizačné schopnosti, aby sústredil okolo seba mladu, národne prebudenu slovenskú inteligenciu, sformoval metodologické základy jej ideových názorov.

Vysoká ideová aktivita, osobná statočnosť a hlboký mravný pátos v štyridsiatych päťdesiatych rokoch minulého storočia vyniesli Šturu celkom zákonite na čelo osloboditeľského hnutia slovenského ľudu. Šturova národnobuditeľská činnosť sa tak prekrýva s ekonomicko-spoľočenskou a kultúrnou osvetovou činnosťou.

Štur ako významný jazykovedec kodifikáciu spisovného jazyka vedecky zdôvodnil na osnove strednej slovenčiny. V nejednotnom používaní spisovného jazyka videl u Slovákov veľké zlo. „Za to,“ hovoril Štur, „nemohli sme prísť k ničomu určitému, pevnému — pre toto nepomáhali sme si vzájomne.“ Tým, že Štur a jeho najbližší spolupracovníci pripravili a dovršili kodifikáciu spisovného jazyka, podstatne prispeli ku konštituovaniu novodobého slovenského národa.

Kodifikácia spisovného jazyka stmelila sily národa a podnietila jeho jednotný postup pri rozvíjaní národného hospodárstva, kultúry a vzdelanosti. Noviny, časopisy i knihy tlačené v materinskom jazyku sprístupňovali ľudu všestrannú vzdelanosť i odborné vedomosti.

Spisovný jazyk bol nevyhnutnou podmienkou aj pre zriadenie národného školstva. Štur prebojoval túto požiadavku nielen z úzkych národných, ale aj z demokratických a racionálnych pohľadov. Usiloval sa, aby si deti osvojovali vedomosti v materinskom jazyku, bo v tejto reči — ako povedal — „nielen myslieť, ale aj cítiť sme naučení“.

Politické a sociálne ekonomické predstavy určovali aj charakter Šturvho zapasu o národnú kultúru. Šturovská literatúra bola prvá v dejinách nášho národa, ktorá bola svojou jazykovou formou a demokratickými tendenciami širokým masám blízka, a preto ju ľud považoval za svoju. Štur si uvedomoval, že národná kultúra vyrastá z ľudovej tvorby, v ktorej sa prejavujú národné zvláštnosti psychika, životná skúsenosť, ako aj túžba ľudu po krajšom a šťastnejšom živote. Štur požadoval od umenia, aby žilo so zapasmi ľudu, aby ho obohacovalo duchovne. Ume nie spája osobný postoj tvorcu s objektívnymi skúsenosťami a potrebami spoločnosti.

Jeho názory mali veľký vplyv na rozvoj slovenskej národnej kultúry a literatúry. Dielo Sama Chalupku, Andreja Sládkoviča, Janka Kráľa, Jozefa Miloslava Hurbana, Michala Miloslava Hodžu, Jana Kalinčiaka, Jána Bottu a ďalších, ktoré v tom čase vznikli, patria do zlateho fondu slovenskej národnej kultúry.“

Alexander Dubček, Pravda 30. 10. 1965

19. Prejav bývalého predsedu NR SR

Ivana Gašparoviča v Uhrovci 29. októbra 1995

Vážení priatelia,

nech sa akokoľvek pozorne rozhladáme po slovenských dejinách, či presnejšie, po dejinách Slovenska, nemožeme a ani nesmieme obísť postavu takú gigantickú a dominantnú, ako je Ľudovít Štur. Rodák z Uhrovca, človek s európskou vychovou a svetovým rozhľadom, básnik a spisovateľ, politik a jazykovedec, pedagóg a neúnavný organizátor spoločenského života a v neposlednom rade i poslanec Uhorského snemu — taký bol Ľudovít Štur, jedna z najvyraznejších osobností našich moderných dejín. Bez Štura, bez jeho mnohorozmernej aktivity by sme si vôbec nemohli predstaviť súčasť spisovnú slovenčinu, ba trufnem si povedať, bez Šturovej politickej činnosti by zrejme nebol jestvoval ani moderný slovenský národ.

Osobnosť Ľudovíta Štura, jeho čínorodá aktivita, to všetko sú fenomény také zložité, že nie je možné ich oceniť a ohodnotiť v jednom krátkom vystúpení. Jedno je však isté a nespochybniteľné: k postave Ľudovíta Štura sa budeme neustále vracáť, budeme ho posudzovať z rôznych uhlov a pohľadov, budeme z neho čerpať odvahu, poučenie i mravnú silu.

Ťažko dnes povedať, akým smerom a akými dejinnými cestami by sa uberal slovenský národ, keby na scenu histórie nevstúpil Štur, keby nemal okolo seba a pri sebe silnú generáciu nadšených a kvalifikovaných mladých ľudí. Isté však je aj to, že tento politik a organizátor bol mužom na úrovni svojej doby, ba že ju prečnieval, že jasnozrivo pochopil potreby svojho národa a že ich formuloval v kontexte celoeurópskeho pohybu.

Z tejto nevelkej slovenskej dediny (Uhrovec) odišiel do sveta národovec, ktorý ovládal šesť neslovanských rečí a všetky jazyky slovanské, bol výborný rečník a diplomat, mal schopnosť pohybovať sa v spoločnosti. Okrem toho, že bol razantný a neraz i prísny na svojich blízkych spolupracovníkov, vedel byť aj tolerantný a prístupný. Až do dnešných dní

nám môže byť Ľudovít Štur vzorom nielen dobrého Slováka a národovca, ale aj prototypom cieľavedomého a huževnatého vzdelanca, ktorý chce urobiť užitočnú prácu pre vlastný národ. Prítom však treba povedať aj to, že Ľudovít Štur nie je nekomplikovaná čítanková postava, nie je zakliaty do stereotypov, legend, či mytov. Musíme ho vnímať ako — takpovediac — živý prvok nášho spoločenského organizmu, ako človeka protirečiveho, so všetkými ľudskými slabosťami i nedostatkami.

To však nič neuberá na jeho veľkosť. Ba práve naopak! Plné pochopenie pravdy nám ho ešte viac približuje a ešte viac poľudšťuje. Aj Šturovu dobu treba vnímať v zložitých súvislostiach, ktoré boli aj plné úspechov, no aj omylov a porážok. Veď aj porážky a omyly su súčasťou nášho bytia, patria neodmysliteľne do našich dní, do našich životov a našej histórie. Ide však o to, aby sme sa z nich vedeli poučiť, aby sme ich nemuseli bolestne opakovať. Napokon, aj naše dni, naša doba su zložitú, niekedy zmätene, a nie je jednoduché vidieť správne kontúry našich buducich ciest. Šturov gényus zostáva neutichajúcim dynamom národnej, duchovnej i mravnej energie. V postave Štura, v jeho politických a mravných princípoch hľadajme a nachádzajme odkaz pre našu štátnosť a pre našu plnohodnotnú integráciu v európskom duchovnom bohatstve, či v európskych spoločenských, ekonomických a politických štruktúrach.

Naša spoločnosť — a nemusím to zdôrazňovať — je v zložitej politickej situácii, hľadá si vlastnú tvár, brodí sa cez močariskú problémov a ťažkostí. Len taká osobnosť a taký zjav našej národnej histórie, ako je Ľudovít Štur, môže osloviť všetky vrstvy našej spoločnosti, môže nás zjednotiť a prítom si môžeme zachovať vlastnú svojráznosť a rozmanitosť.

Pripomínáme si teda odkaz a osobnosť Ľudovíta Štura so všetkou uctosťou, ktorá mu patrí, s hrdosťou i pokorou, no najmä s presvedčením, že tento odkaz naplníme činorodou prácou pre náš národ, pre všetkých obyvateľov Slovenska.

* * *

Pamätuška Roka Ľudovíta Štura Zostavili Mgr. Olga Pavuková, univerzitný prof. PhDr. Imrich Sedlák, CSc. Múzeum Ľudovíta Štura v Modre 1997, s. 94—95

Prí príležitosti 180. výročia narodenia Ľudovíta Štura sa konala ústredná celoštátna slávnosť v Uhrovci v dňoch 28 — 29. októbra 1995, na ktorej okrem iných vystúpil i Ivan Gašparovič, vtedajší predseda Národnej rady.

Slovenskej republiky a dnes prezident Slovenskej republiky, ktorý predniesol slávnostný prejav. Zhodnotil v ňom „gigantickú a dominantnú“ osobnosť Ľudovíta Štura a poukázal na jeho mnohostranný význam pre slovenský národ. Vzhľadom na túto skutočnosť uverejňujeme v dokumentárnej časti celý tento prejav.

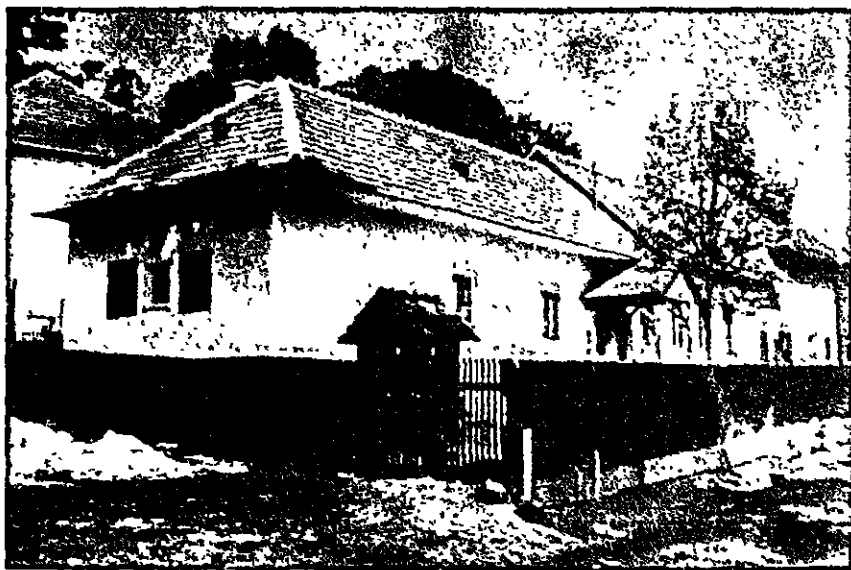
Obrazová príloha

(1) Ludovít Štur, kresba F Kolára

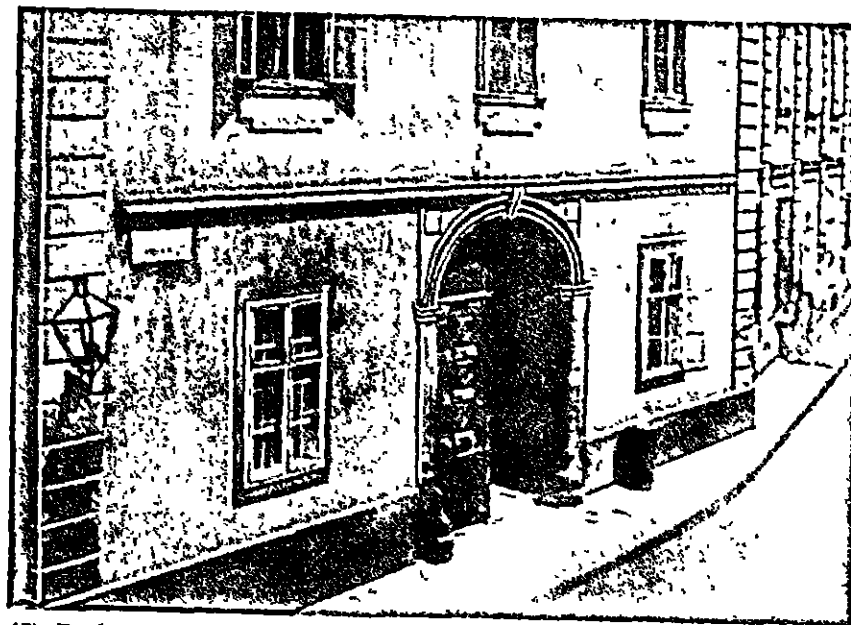
(2) Uhrovec, rodisko Ľudovíta Štúra (pred 1 svetovou vojnou)

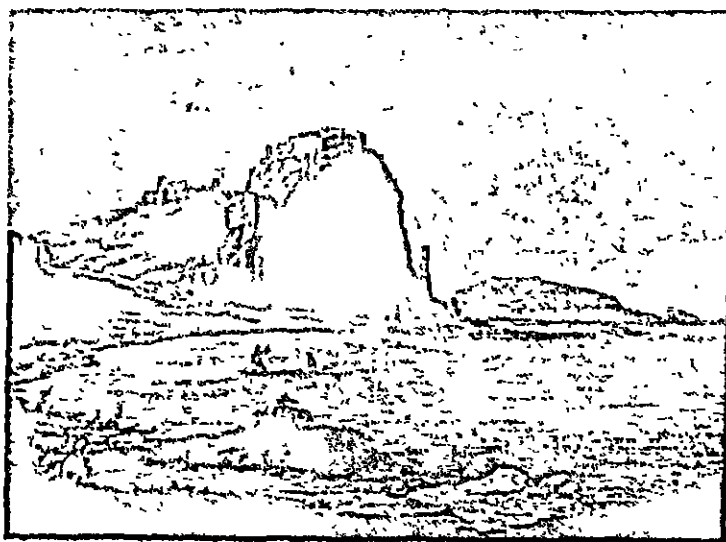
(3) Rodný dom Ľudovíta Štúra v Uhrovci

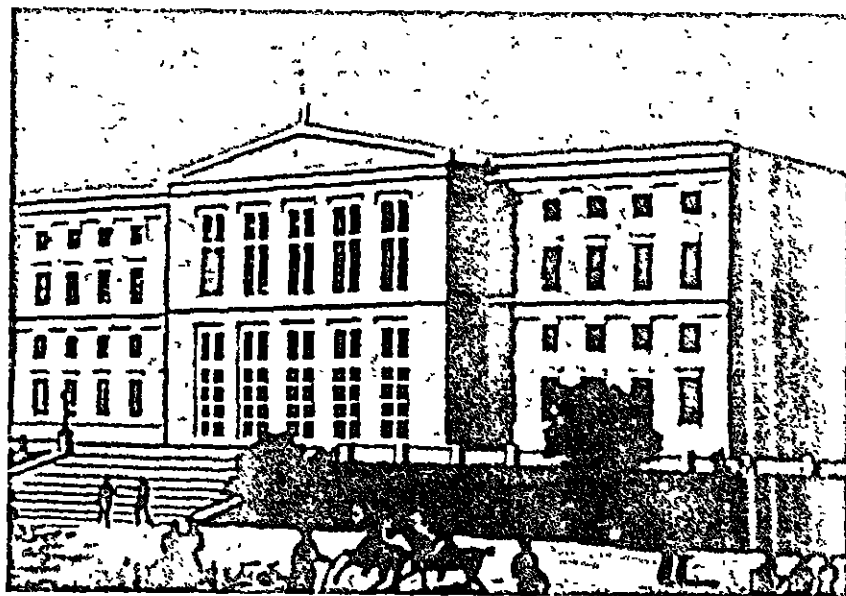
(4) Bratislava v polovici 19 storočia

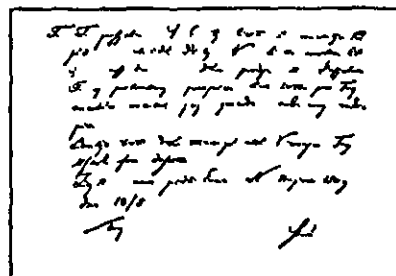
(5) Budova evanjelického lycea na Konventnej ulici v Bratislave

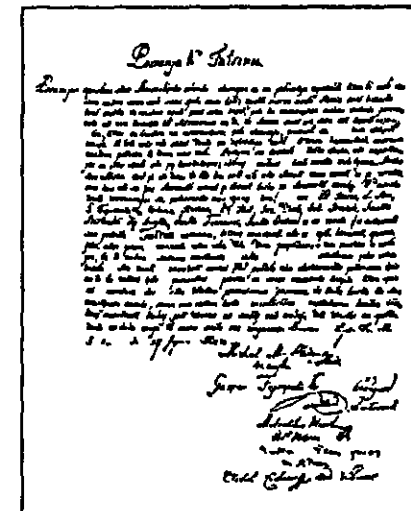
(6) Hrad Devin

(7) Budova univerzity v Halle, Nemecko

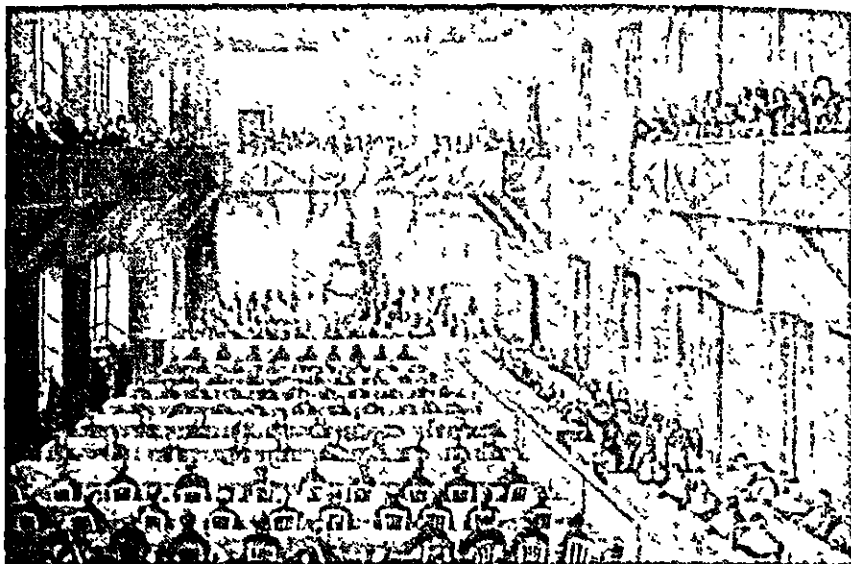
(8) Ukažka z listu E. Štura
J M Hurbanovi z 13 8 1849

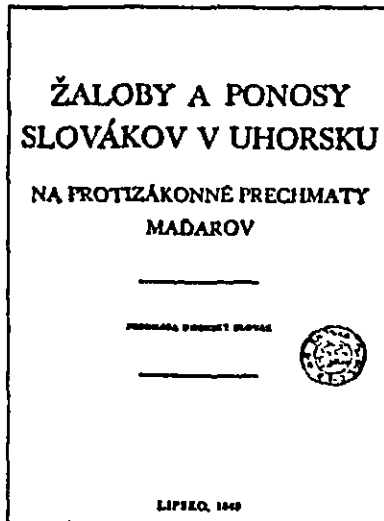
(9) Pozvanja k Tatruu

(10) Budova Uhorského snemu na Michalskej ulici v Bratislave (Terajšia Univerzitná knižnica)

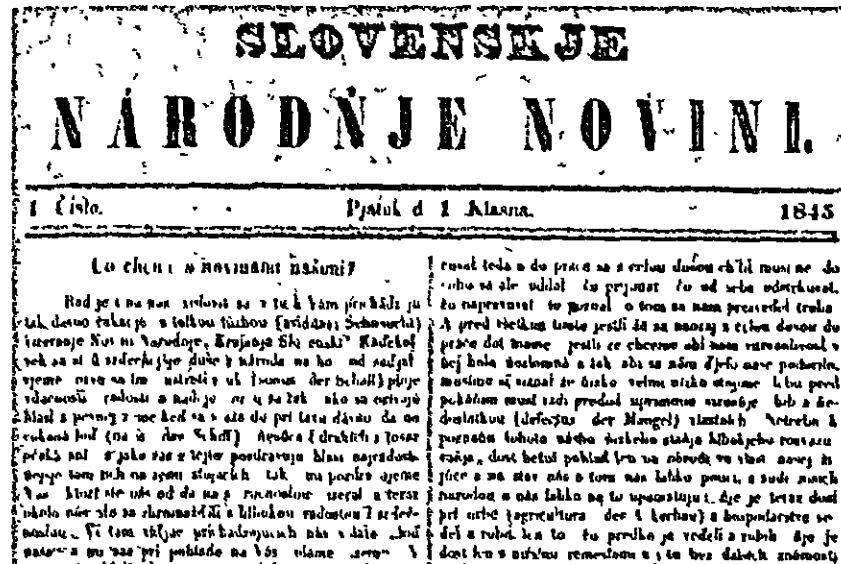
(11) Interiér budovy Uhorského snemu na Michalskej ulici v Bratislave

(12) Titulný list brožúry Žaloby a ponosy Slovákov v Uhorsku

(14) Dobrovoľnícky kapitán J. Francisci, malba P. M. Bohúňa

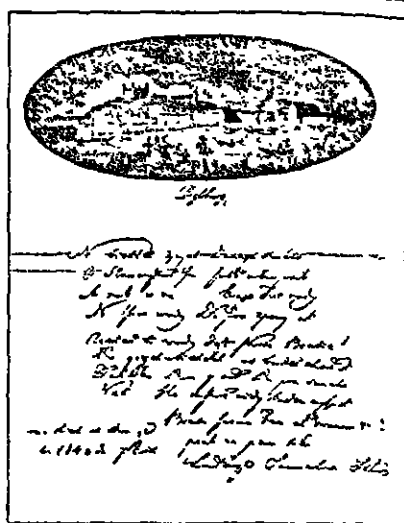
(13) Slovenskije národnje novine, prve číslo šturovských Slovenských národných novín, 1845

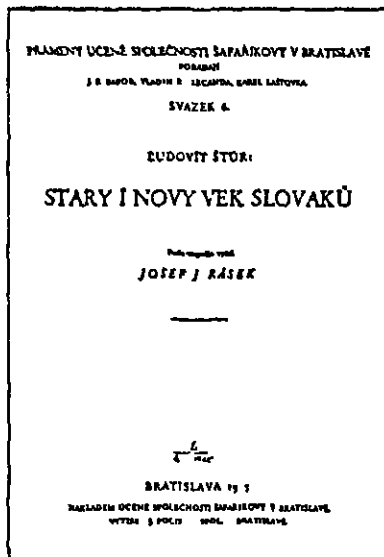
(15) Slovenskí politickí činitelia vo Viedni, r. 1849 / slovenska deputacia pred cisárom

(16) Zatykač na Hurbana, Hodžu a Štúra (r 1848)

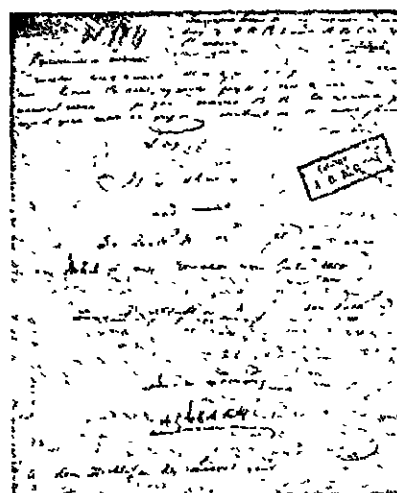
(17) Presburg

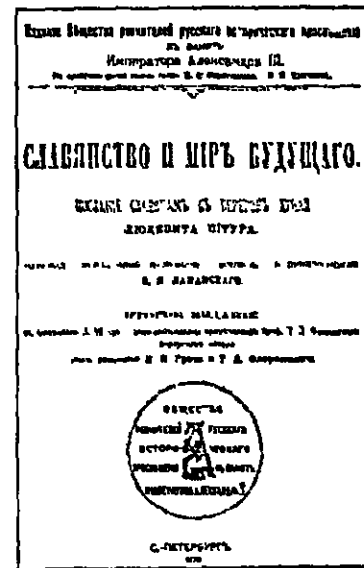
(18) Starý i nový věk Slováků (podľa originalu, vydal J Jirásek)

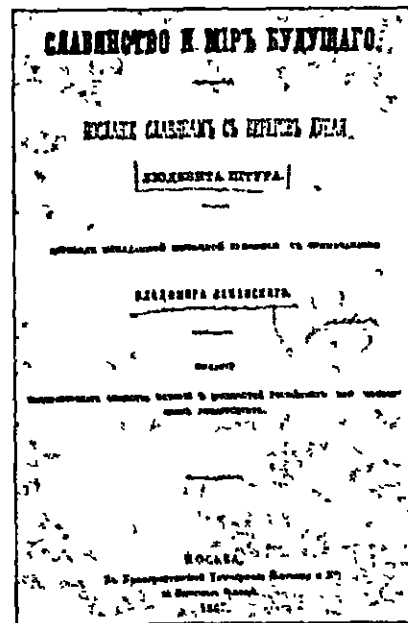
(19) Nářečja slovenskua alebo potreba písanja v tomto nářeči

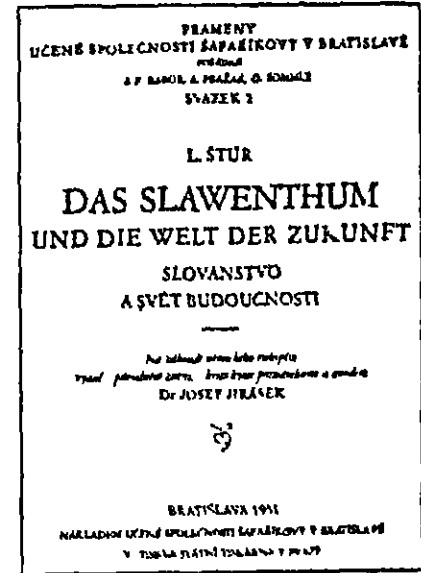
(20) Autograf titulneho listu po nemecky pisaneho originalu spisu Ludovita Štura Das Slawenthum und die Welt der Zukunft

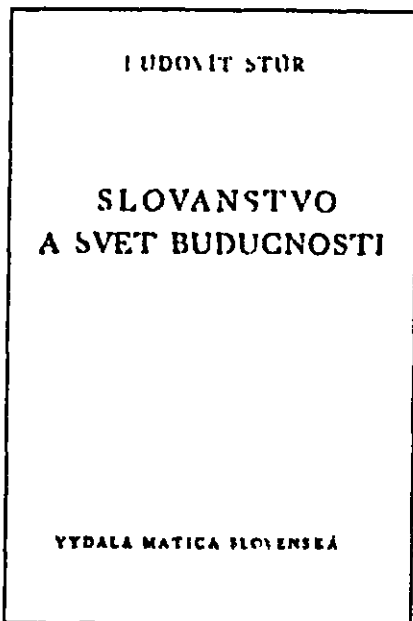
(21)

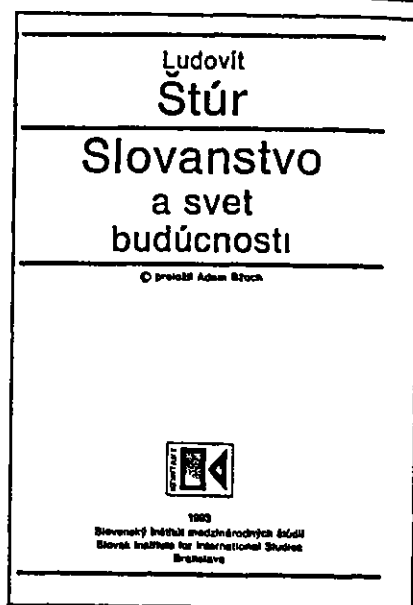
(22)

(23) (21—23) Titulne stránky roznych vydaní Šturovho diela

(24) Obálka pripravovaného vydania, ktoré do roku 1993 nebolo v slovenskom jazyku vydané

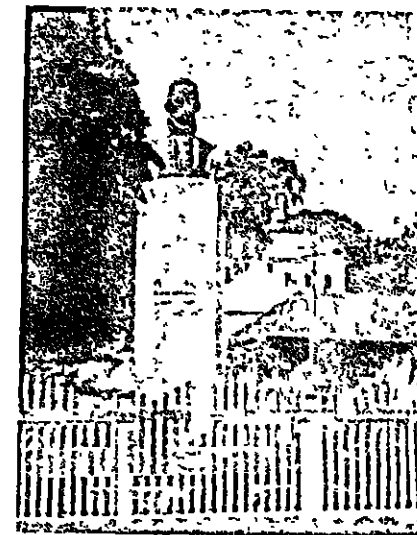
(25) Ludovít Štúr, Slovanstvo a svet budúcnosti, vnútorná strana, vydanie z r 1993

(26) Šturova socha na námestí v Modre s heslom „Kým duch v národe, národ žije!“

(27) Štúrov pomník v Bánovciach nad Bebravou

(28) Ludovít Štúr — pomník v rodnom Uhrova